

კულტურათაშორისი კომუნიკაციები
INTERCULTURAL COMMUNICATIONS
МЕЖКУЛЬТУРНЫЕ КОММУНИКАЦИИ

INTERCULTURAL RELATIONS SOCIETY

ISSN 1512-4363

*საერთაშორისო სამეცნიერო-პერიოდული გამოცემა
International scientific periodical edition
Международное научно-периодическое издание*

კულტურათაშორისი კომუნიკაციები

INTERCULTURAL COMMUNICATIONS

МЕЖКУЛЬТУРНЫЕ КОММУНИКАЦИИ

№25

**თბილისი – Tbilisi – Тбилиси
2015**

UDC (უკ) 008 (100)

კ-897

მთავარი რედაქტორი ინდირა ძაგანია
Editor-in-chief Indira Dzagania
Главный редактор Индира Дзагания

რედაქტორები
ლირა გაბუნია
ოლღა პეტრიაშვილი
მარინე ტურავა
ირინე ჯობავა
ირმა ზაქარაია

Editors
Lira Gabunia
Olga Petriashvili
Marina Turava
Irina Jobava
Irma Zakaraia

Редакторы
Ли́ра Габу́ния
Ольга Петриа́швили
Ма́рина Турава
Ирина Джобава
Ирма Зака́рия

კომპიუტერული რედაქტირება
რობერტ მესხი

Computer Editing
Robert Meskhi

Компьютерное редактирование
Роберт Месхи

პასუხისმგებელი მდივანი
ლიანა გვასალია

Executive Secretary
Liana Gvasalia

Ответственный секретарь
Лиана Гвасалия

სარედაქციო საბჭო

ჯონი აფაქიძე (საქართველო), დელვინ ჰარნიშჩი (აშშ), ბილალ დინდარი (თურქეთი), ქემალ აბდულა (აზერბაიჯანი), ენდრიუ ჰარისი (დიდი ბრიტანეთი), მარია კორნელია ბარლიბა (რუმინეთი), ღორის ფოგელი (ავსტრია), სვეტლანა ტერ-მინასოვა (რუსეთი), პეტრე კონონენკო (უკრაინა), გიორგი პოპა (მოლდავეთი), ილონა მანელიდუ (საბერძნეთი), ილიას უსთუნერი (თურქეთი), ანა აგრანატი (ისრაელი), ლალა ახმედოვა (აზერბაიჯანი), აიტენ მუსტაფაევა (აზერბაიჯანი), დავით გოცირიძე (საქართველო), ლეონიდ ჯახაია (საქართველო), მიხეილ ბოგუცკი (პოლონეთი), ირენა კუდლინსკა (პოლონეთი), ვილემ ჰენდრიკ დე ბოფორტი (ნიდერლანდების სამეფო), ვენტა კოცერე (ლატვია), ჟანა ტოლისბაევა (ყაზახეთი), მერი მადარშაჰი (საფრანგეთი), რობერტო რიჩი (იტალია), იორდან ლუტსკანოვი (ბულგარეთი), ქემალ მაკილი-ალიევი (აზერბაიჯანი), ირინა ანდრიუშენკო (უკრაინა), მარია დიმასი (საბერძნეთი), რიტსუკო ინოუ (იაპონია), ალა საინენკო (მოლდავეთი), მანუელ ფილიპე დე კოსტა (პორტუგალია), რომან დიაკონი (ლატვია), რეგინა კარველინე (ლიტვა), ალექსანდრე გრუშა (ბელორუსია), მარია ზუნკალი გუტიერეს მანგადო (ესპანეთი).

Editorial Board

Joni Apakidze (Georgia), Delwyn Harnisch (USA), Billal Dindar (Turkey), Kamal Abdulla (Azerbaijan), Andrew Harris (Great Britain), Maria Cornelia Barliba (Romania), Doris Fögel (Austria), Svetlana Ter-Minasova (Russia), Peter Kononenko (Ukraine), Gheorghe Popa (Moldova), Ilona Manelidu (Greece), Ilyas Ustunyer (Turkey), Ann Agranat (Israel), Lala Akhmedova (Azerbaijan), Ayten Mustafaeva (Azerbaijan), David Gotsiridze (Georgia), Leonid Jakhiaia (Georgia), Mikhael Bogutski (Poland), Irena Kudlinska (Poland), Willem Hendrik de Beaufort (the Netherlands), Venta Kotsere (Latvia), Jhana Tolisbaeva (Kazakhstan), Mehri Madarshahi (France), Roberto Righi (Italy), Yordan Lyutskanov (Bulgarian), Kamal Makili-Aliyev (Azerbaijan), Irina Andriushenko (Ukraine), Maria Dimasi (Greece), Ritsuko Inoue (Japan), Ala Sainenco (Moldova), Manuel Filipe da Costa (Portugal), Roman Dyakon (Latvia), Regina Karveliēne (Lithuania), Alexander Grusha (Belarus), Maria Juncal Gutierrez Mangado (Spain).

Редакционный совет

Джони Апакидзе (Грузия), Делвин Гарнишч (США), Билял Диндар (Турция), Кямал Абдулла (Азербайджан), Эндрю Харрис (Великобритания), Мария Корнелия Барлиба (Румыния), Дорис Фегель (Австрия), Светлана Тер-Минасова (Россия), Петр Кононенко (Украина), Георгий Попа (Молдова), Илона Манелиду (Греция), Ильяс Устуньер (Турция), Анна Агранат (Израиль), Лала Ахмедова (Азербайджан), Айтен Мустафаева (Азербайджан), Давид Гоциридзе (Грузия), Леонид Джахия (Грузия), Михаил Богущкий (Польша), Ирена Кудлинска (Польша), Виллем Хендрик де Бофорт (Нидерланды), Вента Коцере (Латвия), Жанна Тольсбаева (Казахстан), Мери Мадаршахи (Франция), Роберто Ричи (Италия), Йордан Люцканов (Болгария), Кямал Макили-Алиев (Азербайджан), Ирина Андриушенко (Украина), Мария Димаси (Греция), Ритсуко Иноуэ (Япония), Алла Сайненко (Молдова), Мануэль Филипе де Коста (Португалия), Роман Дьякон (Латвия), Регина Карвелине (Литва), Александр Груша (Белоруссия), Мария Хункал Гутиэрэз Мангадо (Испания).

EAN 9771512 43 6007

Вента Коцере
(Латвия)

РОЛЬ АКАДЕМИЧЕСКОЙ БИБЛИОТЕКИ ЛАТВИЙСКОГО УНИВЕРСИТЕТА В РАЗВИТИИ НАУЧНЫХ И КУЛЬТУРНЫХ ВЗАИМООТНОШЕНИЙ ЛАТВИИ И ГРУЗИИ

Из прошлого в настоящее

Академическая библиотека Латвийского Университета (АБ ЛУ) является правопреемницей исторической Рижской библиотеки (*Bibliotheca Rigensis*) (1). Библиотека была основана в 1524 году по предложению Мартина Лютера, и она является старейшей научной библиотекой в регионе Балтийского моря, в которой хранятся древние рукописи, инкунабулы и редкие книги, которые имеют неоценимую научную и культурную ценность. С 2009 года – структурное подразделение Латвийского университета, фонд составляет 3,4 млн. экз., количество зарегистрированных читателей за 2014 год – 16,7 тыс.

В состав АБ ЛУ входит уникальная Библиотека Мисиньша (основана в 1885 году) – самое обширное собрание латышской литературы с XVII по XXI век (больше 1 млн. экз.) Основателем её является выдающийся латышский библиофил Янис Мисиньш (1862-1945).

Библиотека Мисиньша является источником информации, которая используется для прояснения международных

научных направлений – балтистики, летоники, германистики, скандинавистики, славистики, финно-угристики.

Академическая библиотека Латвийского Университета, будучи одним из основных хранилищ источников для Государственной исследовательской программы «Национальная идентичность (язык, история Латвии, культура)», предоставляет ещё больше возможностей многотематических культурно-исторических исследований по широкому спектру направлений для культурно-исторических исследований для институтов и факультетов Латвийского Университета, является незаменимым учебным подспорьем для студентов и преподавателей. Библиотека – не только хранилище информационных ресурсов, но также и площадка для межкультурного диалога, где происходит установление дружественных контактов между различными странами и поддерживается связь с общественностью.

Отдел австрийской и швейцарской литературы (основан в 2001 году) – единственный центр культуры и информации, посвящённый данным странам в Латвии.

Украинский информационный центр (основан в 2004 году) – единственная подобная структура в Европейском Союзе, которая занимается сохранением культурного наследия Украины, работой по интеграции украинцев в Латвии, организуя выставки и международные конференции.

В информационном центре ООН и Всемирного банка доступны обширные издания

Всемирного банка и электронные ресурсы по различным темам, например, по финансовой тематике, управлению, отраслевой политике, развитию частного сектора, технологиям, экономике знаний и др. также читателям доступны источники, связанные с ООН.

В 2014 году при поддержке посольства Грузии в Латвии был основан Грузинский Информационный Центр, который занимается исследованием культурного наследия Грузии, работой по интеграции грузин в Латвии и организацией культурных мероприятий (3, 4).

13 сентября 2014 года Грузинский Информационный Центр официально открыл министр Грузии по вопросам европейской и евроатлантической интеграции Алекси Петриашвили. Среди гостей торжественного мероприятия были Посол Грузии в Латвии Теймураз Джанджалия, главный редактор журнала «Межкультурные коммуникации», профессор Сухумского Государственного Университета Индира Дзагания, профессор Тбилисского Государственного Университета им. Иванэ Джавахишвили Николай (Нико)

Джавахишвили, представители дипломатических миссий, аккредитированных в Латвии, ученые, представители СМИ и грузинской общности Латвии.

Кроме многих интересных книг, подаренных новому центру, особенный и символичный подарок вручила профессор Индира Дзагания – прекрасную икону Святой Богородицы Марии, которая покровительствует Грузии и оберегает наши дома.

Совместные проекты

С 2007 года тесные контакты начались с Национальной научной библиотекой Грузии (2) – совместно с Посольством Латвии в Грузии, Академией наук Латвии и Латышским обществом в Грузии „ Ave Sol” была открыта выставка «Грузия – Латвия: вчера, сегодня, завтра» (5, 6) и был подписан договор о сотрудничестве между двумя библиотеками, по разным направлениям и осуществлению совместных научных культурных проектов, организации выставок, обмену национальными печатными и электронными изданиями и др.

Выставка «Грузия – Латвия: вчера, сегодня, завтра» состояла из 2-х частей: 1-я часть- «Песня Латвии»- дала представление о латвийской земле, природе, народе, истории с древнейших времён до наших дней. Акцентом идентичности и стабильности является песня, которая вместе с латышским народом прошла через исторические столетия.

2-я часть - «Культурно-исторические контакты Грузии и Латвии» - отражала исторические свидетельства о жизни в Латвии и латышах в Грузии, сотрудничестве обеих стран в разных сферах науки, культуры и искусства, показывает путь к общему будущему в единой Европе.

В 2012 году, в Академической библиотеке Латвийского Университета прошла лекция доктора филологических наук, профессора Сухумского Государственного Университета, президента ассоциации «Общество межкультурных отношений», «Посла Мира», действительного члена Академии Педагогических наук Грузии Индиры Дзагания «Межкультурный диалог – основа стабильности общества и государства» и представление международного журнала „Intercultural Communications”

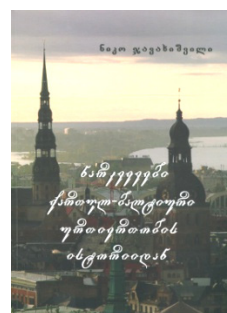

(7, 8). «Миссия журнала – расширение сотрудничества через создание площадок для живого диалога культур во всем мире. Встреча разных ценностных систем и культур мира – бесконечный источник вдохновений и новых синтезов. Современный мир встречает вызов глобализации, несущей с собой небывалое расширение политических и экономических пространств и информационную открытость. Поэтому так важно взаимодействие ученых, общественных деятелей разных стран, их встречи на страницах нашего журнала, которые впоследствии перерастают в дружбу между людьми и народами», - отметила И.Дзагания. Благодаря самоотверженному труду И.Дзагания и ее коллектива, журнал отлично служит дальнейшему развитию сотрудничества среди разных государств, углублению научного и межкультурного диалога. С 2008 года директор Академической библиотеки Латвийского Университета Dr.philol. Вента Коцере является членом редакционного совета журнала, а также автором статей.

В 2013 году, в АБ ЛУ прошла презентация книги Нико Джавахишвили «Очерки из истории взаимоотношений грузино-балтийских взаимоотношений» (9, 10).

В приветственном слове, которое прислала профессор Индира Дзагания, говорилось: «Сегодня ещё один прекрасный день в истории грузино – латышских отношений. Книга, вынесенная на суд читателя - это прекрасная возможность ознакомиться с очерками истории грузино – балтийских отношений, который занимает тысячелетний период, с десятого века по сегодняшний день. В хронологическом порядке изложена и изучена многовековая история важнейших фактов военно – политических, экономических и научно – культурных отношений. В работе профессора Нико Джавахишвили чувствуется тот высокий уровень профессионализма, который отличает настоящего ученого. Документальность, точность, интересное изложение, новизна фактов – вот неполный перечень достоинств его книги. Книга несомненно будет хорошим помощником тем, кто интересуется вопросами грузино – балтийских связей, их историей, прошлым, настоящим и будущим. И, конечно же, это ещё один вклад в межкультурные отношения наших стран. Не могу не отметить вклад моего большого друга, прекрасного знатока книги, замечательного человека Венты Коцере в углубление отношений наших стран. Её усилия не останутся незамеченными, история

никогда не забывает тех, кто служит делу мира и процветания. Большое спасибо всем, кто сегодня вместе с нами отмечает выход в свет этой замечательной книги».

По историческим причинам грузины в Латвии в разное время работали как советские служащие, военные. В аналогичной роли выступали латыши в Грузии. Описание их деятельности даёт представление об этом времени. Автор начал исследовать историю связей Грузии и Балтийских стран пять лет назад, но он уже опубликовал

множество статей на грузинском, английском, и русском языках. В своей книге Нико Джавахишвили в хронологической последовательности описал важнейшие факты, относящиеся к тысячелетней истории взаимоотношений Грузии и Балтийских стран в сфере экономики, культуры и науки.

На заседании Сената Академии наук Латвии, проходившего 16 сентября 2014 года, грузинскому историку Нико Джавахишвили было присвоено звание Почетного доктора исторических наук АН Латвии. Профессор Тбилисского Государственного Университета имени Ивана Джавахишвили Николай Джавахишвили уже много лет обобщает материалы и исследует исторические связи Грузии и Балтийских стран, особо выделяя среди прочих двусторонние отношения Грузии и Латвии (11-14).

Профессор неоднократно посещал Латвию и написал книгу, которая вышла на грузинском языке. Книга выпущена издательством Тбилисского Государственного Университета в 2011 году. При личных встречах историк всегда акцентировал своё положительное отношение к Латвии и подчёркивал, что является первым и пока единственным специалистом по Балтийским странам в Кавказском регионе, а также первым Почётным доктором исторических наук из Грузии. Интерес к Латвии у Н. Джавахишвили появился после обнаружения материалов,

которые относятся к роду фармацевтов и врачей Волдейтов, в доме родителей в городе Телави. Семья Волдейтов поселилась в Грузии в конце XIX века, она же и построила данный дом. Согласно обнаруженным документам фармацевт Эдуард Волдейт, латыш по национальности, попал на Кавказ во время Русско-Турецкой войны 1877-1878 годов. По мнению Н. Джавахишвили история контактов Грузии и Балтии насчитывает более 10 веков. Его утверждение основывается на артефактах, обнаруженных во время археологических раскопок. Например, во время раскопок вблизи сельской школы в Саласпилсе в конце 30-х годов прошлого века, в одном из погребений был обнаружен серебряный дирхем, относящийся ко времени, когда Тбилиси был столицей Эмирата и находился под властью арабского халифата, примерно в 974 году.

Обмен опытом

Соглашения о сотрудничестве включают и содействие обменом библиотечными специалистами, их участие во встречах, организуемых в Латвии и Грузии.

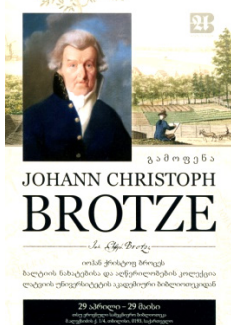
Директор Национальной научной библиотеки Грузии Ираклий Гарибашвили неоднократно бывал в Академической библиотеке Латвийского Университета, участвовал в международном семинаре академических библиотек стран Балтии «Библиополис».

30 апреля 2014 в Национальной научной библиотеке Грузии прошёл семинар для руководящих работников, где директор АБ ЛУ выступила с лекцией на тему «Академическая библиотека Латвийского Университета и межкультурный диалог», а руководитель проектов Валдис Мазулис представил слушателям выступление на тему «Оцифровка фондов Академической библиотеки ЛУ и проблемы авторского права», а в Сухумском Государственном Университете прошла дискуссия круглого стола о межкультурном диалоге и обмене опытом коллег двух стран – Латвии и Грузии.

Выставка «Коллекция рисунков и описаний Балтии И. К. Бротце

29 апреля 2014 года в Национальной Научной библиотеке Грузии при поддержке

посольства Латвии в Грузии прошло торжественное открытие передвижной выставки «Коллекция рисунков и описаний Лифляндии Иоганна Кристофа Бротце (1742-1823) в Академической библиотеке Латвийского Университета» (15-18).

В своей речи Посол Латвии в Грузии Элита Гавеле, директор Академической библиотеки Латвийского Университета Вента Коцере, профессор Тбилисского Государственного Университета имени Иванэ Джавахишвили Николай Джавахишвили, профессор Сухумского Государственного Университета Индира Дзагания приветствовали представителей образовательной, научной, и культурной сферы Тбилиси, представителей дипломатического корпуса, местную латышскую общину.

Уникальность коллекции рисунков и описаний, посвящённых странам Балтии педагога Рижского лицея, историка, балтийско - немецкого происхождения, и этнографа, краеведа И. К. Бротце, заключается в многостороннем и всестороннем описании исторических мотивов. Наследие И. К. Бротце насчитывает 10 томов, более 3000 листов рисунков и описаний, где с большой точностью отображены виды населённых пунктов бывшей Лифляндии, жители городов и деревень, различные технические приспособления, гербы, печати и монеты.

Важная и большая работа по популяризации коллекции И. К. Бротце проделана Академической библиотекой Латвийского университета. Выставка рисунков и описаний И. К. Бротце продолжает знакомить жителей Европы с Латвией. С данной выставкой уже смогли познакомиться жители в 13 европейских странах: Латвии, Эстонии, Польше, Финляндии, Австрии, Чехии, Румынии, России, Украине, Литве, Венгрии, Беларуси. Большинство мероприятий организованны в сотрудничестве с посольствами Латвии за рубежом.

Международный книгообмен и дары

Международный книгообмен является одной из наиболее распространённых форм международного сотрудничества, научных и культурных связей между библиотеками Грузии и АБ ЛУ.

Неоднократно книгообмен был организован между Национальной научной библиотекой Грузии, библиотекой Сухумского Государственного Университета и АБ ЛУ.

В 2014 году Посол Латвии в Грузии Элита Гавеле провела встречу с главой департамента международных и межкультурных отношений Сухумского Государственного Университета Индирой Дзагания, для того, чтобы передать Сухумскому Государственному Университету книги, подаренные Академической библиотекой Латвийского Университета. Всего АБ ЛУ было подарено более ста различных книг. Данные книги помещены в специальный уголок для латышской литературы, который доступен для всех студентов и преподавателей (19).

27 апреля 2014 года в Посольстве Латвии в Грузии директор АБ ЛУ Вента Коцере представила для проживающих в Тбилиси латышей издание «Латыши и Латвия» (21). Изданные Центром стратегических исследований Балтии Академии наук Латвии академический сборник «Латыши и Латвия» в четырех томах - самое обширное издание на данную тему, которое когда – либо издавалось в Латвии. Авторы статей – ведущие учёные и специалисты Латвии. Сборник предназначен для читателей, проживающих в Латвии и

других странах, для того чтобы лучше понять латышей и латышский язык, фольклор, мифологию и этнографию, процессы формирования латышской нации и государства, вопросы, связанные с восстановлением Латвийского государства, а также процессами образования, науки и культуры.

На презентации книги присутствовал также и руководитель проектов АБ ЛУ Валдис Мазулис, который познакомил присутствующих с богатством фондов Академической библиотеки и осуществляемым процессом оцифровки в библиотеке.

В завершение презентации В.Коцере подарила издание «Латыши и Латвия» Латышскому обществу в Грузии «Ave Sol» и Посольству Латвии в Грузии.

24 сентября 2014 года книги были подарены и Государственному музею прикладного и декоративного искусства Грузии в связи с 140-летием латышского художника Юлия Страуме и открытием выставки «Кавказ в моих мыслях». В музее был открыт кабинет – библиотека Ю.Страуме, который даст возможность узнать не только наследие Ю.Страуме, но и получить представление об истории прикладного и декоративного искусства Латвии и тенденциях развития (20).

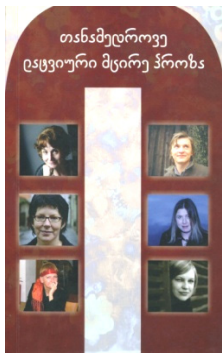
Сотрудничество с грузинской общиной Латвии

Грузинское общество Латвии «Самшобло» было основано в 1993 году, когда живущие в Латвии студенты из Грузии решили объединить всех грузин и людей, относящих себя к Грузии (22). «Самшобло» является членом Ассоциации культурных обществ Латвии вместе с 23 другими обществами национальных меньшинств. Сфера деятельности – популяризация грузинской культуры, способствование интеграции, в т.ч. обучение латышскому языку живущих в Латвии грузин, организация благотворительных мероприятий. «Самшобло» сотрудничает с латышским обществом в Грузии „Ave Sol”.

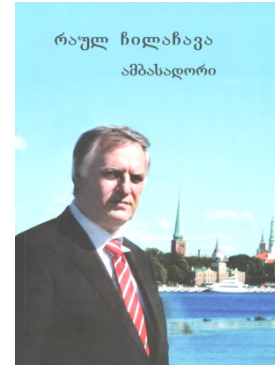
26 мая 2013 года общество «Самшобло» в АБ ЛУ праздновало свой 20-летний юбилей. Присутствовало много друзей общества, Посол Грузии в Латвии, выступали музыканты из Грузии и латвийский хор «Видус».

Члены общества часто посещают различные мероприятия в АБ ЛУ. Большим событием стала презентация книги «Современная латышская проза» на грузинском языке (23). В книгу включены работы шести латышских авторов – рассказы и новеллы. Переводчица Майя Гоголадзе, работа которой началась во время пребывания в Вентспилсе в Доме творчества писателей и переводчиков. Именно этот визит был хорошим стимулом поближе узнать латышскую литературу и начать переводить работы латышских авторов.

Много разных литературных встреч и мероприятий было связано с именем Рауля Чилачава – бывшего Посла Украины в Латвии (2005 -2010), грузина по национальности, который во время своего пребывания в Латвии издал 8 книг на грузинском и украинском языках (24). Уникальная книга «Райнис и Аспазия. Трёхцветное солнце» (25) - плод его переводческих трудов. Дух книги, уместившей под одной обложкой красоту трёх языков, показал, что только так можно сблизить культуры и народы. За время пребывания в Латвии Рауль Чилачава был награжден «Орденом Чести» (Грузия), «Орденом Трёх звезд» (Латвия), международной Золотой медалью имени Франца Кафки; избран Почетным доктором филологических наук Академии наук Латвии; принят в Союз писателей Латвии; получил звание «Подвижник грузинской культуры», международный приз Цицерона, международную премию Маврика Вульфсона, премию им. Галактиона Табидзе и премию Александра Чака. Латышская поэтесса Людмила Азарова писала: «Послы как кометы – появляются и вновь исчезают в пространстве, но Рауль Чилачава – особенный посол, он остается на нашем небосводе».

Большим событием в 2015 году стал официальный визит Президента Грузии Георгия Маргвелашвили в Латвию. 16 апреля Президент Грузии посетил Академическую библиотеку Латвийского Университета, ознакомился с Грузинским Информационным центром, подарил великолепные книги и вручил директору Венте Коцере «Орден Чести» за развитие культурных отношений между Грузией и Латвией (26).

Литერატურა:

1. Latvijas Universitātes Akadēmiskā bibliotēka =Academic Library of the University of Latvia [online]. Rīga: LU AB, 2015. Available: <http://www.acadlib.lv/index.php?&21>; <http://www.acadlib.lu.lv/index.php?&56>.
2. ეროვნული სამეცნიერო ბიბლიოთეკა = National Scientific Library – Georgia [online]. Tbilisi: NSL, 2015. Available: <http://www.sciencelib.ge/node/21>; <http://www.sciencelib.ge/en/>
3. The Permanent Information Centre of Georgia has been opened in the Academic Library

- [online]: [13 September 2014]. Tbilisi: Embassy of Georgia to the Republic of Latvia, 2014. Available:
http://latvia.mfa.gov.ge/index.php?lang_id=ENG&sec_id=373&info_id=26647.
4. Georgian Information Center at Academic Library of University of Latvia [online]. Sokhumi: Sokhumi State Univ., 2014. Available:
http://sou.edu.ge/index.php?lang_id=ENG&sec_id=408&info_id=1512.
 საქართველოს საინფორმაციო ცენტრის გახსნა ლატვიის უნივერსიტეტის აკადემიურ ბიბლიოთეკაში [online]: [2014 წლის 12 სექტემბერს როგარში]. Available:
http://sou.edu.ge/index.php?lang_id=GEO&sec_id=408&info_id=1511.
  5. [Gruzija - Latvija: vakar, šodien, rīt: LR 89. proklamēšanas gadadienai veltītā Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas kārtotā literatūras izstāde Tbilisi Nacionālajā Zinātniskajā bibliotēkā]. Rīga: LAB, 2007. 1 lp. saloc. 6 lpp.: il. Teksts gruzīnu val.
  6. Kocere V. Gruzija - Latvija: vakar, šodien, rīt: [par Gruzijas un Latvijas sakariem vēsturē: sakarā Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas veidoto izstādi "Gruzija - Latvija: vakar, šodien, rīt" Tbilisi Gruzijas Nacionālajā zinātniskajā bibliotēkā 2007. g. nov.; saturā arī LAB un Gruzijas Nacionālās zinātniskās bibliotēkas sadarbības līguma teksts]. Bibliogr.: 67.-68. lpp. (31 nos.). Kopsav. angļu val.: 96. lpp. // Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis. A d., Sociālās un humanitārās zinātnes. 62. sēj., Nr. 2 (2008), 60.-68. lpp: il.
  7. Cooperation with European partners [online]: [also about visit prof. I. Dzaganija of Sokhumi State University in Academic Library of the LU on May 2012]. Sokhumi: Sokhumi State Univ., 2012.
 Available: http://sou.edu.ge/index.php?lang_id=ENG&sec_id=110&info_id=809.
  8. Šmitiņa I. Notiks profesores Indiras Dzaganijas priekšlasījums par kultūru dialogu [tiešsaiste]: [2012. g. 11. maijā LU Akadēmiskajā bibliotēkā]. Rīga: Latvijas Universitāte, 2012. Pieejams: <http://www.lu.lv/zinas/t/11710/>.
  9. Kocere V., zin. rec. ნარკვევები ქართულ-ბალტიური ურთიერთობების ისტორიიდან [Narkvevebi Kartul-Baltiuri urtiertobis istoriidan] = Essays from the history of Georgian-Baltic relations. Tbilisi, 2011. 257, [1] p.: ill. Gruzīnu val.
  10. Šmitiņa I. Aicina uz grāmatas par Baltijas un Gruzijas attiecībām atklāšanu [tiešsaiste]: [2013. g. 30. aug. N. Džavahišvili grām. "Ieskats Gruzijas un Baltijas tautu attiecību vēsturē" (gruzīnu val.) prezentācija]. Rīga: LU, 2013. Pieejams: <http://www.lu.lv/zinas/nc/t/22234/>.
Sk. arī: LU Akadēmiskajā bibliotēkā prezentēs Niko Džavahišvili grām. "Ieskats Gruzijas un Baltijas tautu attiecību vēsturē" [tiešsaiste] / inform. sagat. I. Šmitiņa. Pieejams: <http://www.leta.lv/archive/>.
 Zaharova L. LU Akadēmiskajā bibliotēkā notiks grāmatas "Ieskats Gruzijas un Baltijas tautu attiecību vēsturē" prezentācija [tiešsaiste] / pēc I. Šmitiņas inform. Pieejams: <http://www.leta.lv/archive/>.
  11. [Par Gruzijas I. Džavahišvili Tbilisi Valsts universitātes profesora N. Džavahišvili ievēlēšanu par Latvijas Zinātņu akadēmijas goda doktoru 2014. gada 10. jūnijā: goda doktora diploma pasniegšana LZA 2014. g. 16. sept. Tbilisi Valsts universitātes avīze]. Nr. 11 (2014), 6. lpp.: il.
  12. Jauni LZA goda doktori: [par LZA goda doktora grāda vēsturē (*Dr.h.c.hist.*) piešķiršanu I. Džavahišvili Tbilisi Valsts universitātes profesoram N. Džavahišvili 2014. g. 10. jūn.]. Zinātnes Vēstnesis, Nr.12 (2014, 30. jūn.), [1.] lpp. Pieejams arī: http://www.lza.lv/index.php?option=com_content&task=view&id=2139&Itemid=427.
Sk. arī: LZA Senāts sveic akadēmiķi Juri Jansonu un jaunos goda doktorus: [arī prof. N. Džavahišvili]. Zinātnes Vēstnesis, Nr.15 (2014, 22. sept.), [1] lpp.: il. Pieejams arī: http://www.lza.lv/index.php?option=com_content&task=view&id=2207&Itemid=429.
  13. Джавахишвили Н. Латвия, латыши и их добрые друзья грузины в моем видении: доктор

- Вента Коцере. Studies in Modern and Contemporary History = სახლი და უახლესი ისტორიის საკითხები / Ivane Javakhishvili Tbilisi State Univ. Ivane Javakhishvili Inst. of History and Ethnology; ed. board: I. Gabisonia, G. Gelashvili, G. Saitidze ... [et al.]. Tbilisi: Publ. House "Universal", 2014, N 1 (2014), p. 544. Available also: http://institutehist.ucoz.net/_ld/1/150_krebuli-2014_1-.pdf.
14. Джавахишвили Н. LZA goda doktora Dr.h.c.hist. Nikolaja Džavahišvili sveiciens Latvijas Republikas dibināšanas 96. gadadienā [tiešsaiste]: Лабдиен, Латвия!: [18 нояб. 2014 г., Тбилиси]. Pieejams: http://www.lza.lv/index2.php?option=com_content&task=view&id=2329&Itemid=72&pop=1&page.
  15. [Johann Christoph Brotze: The collection of Johann Christoph Brotze's drawings and descriptions on the Baltics at the Academic Library of the University of Latvia: [also about exhibition of J. Ch. Brotze's collection of paintings and descriptions at the Tbilisi State University on Apr.-May 2014] / design A. Plotka. Riga, 2014. 1 p. fold., 8 lp.: ill. Text in Georgian.
  16. Jakobidze R. Johana Kristofa Broces izstāde [tiešsaiste]: [sakarā ar LU AB izstādes "Johana Kristofa Broces (1742-1823) Livonijas zīmējumu un aprakstu kolekcija Latvijas Universitātes Akadēmiskajā bibliotēkā" atklāšanu 2014. g. 29. apr. Tbilisi Valsts Universitātes Nacionālajā zinātniskajā bibliotēkā]. Tbilisi: Gruzijas Latviešu biedrība "Ave Sol", 2014. Pieejams: <http://avesolge.blogspot.com/>.
  - Sk. arī: Tbilisi atklāta Broces izstāde [tiešsaiste] / pēc Ārlietu ministrijas inform. Pieejams: <http://www.la.lv/tbilisi-atklata-broces-izstade/>. Tbilisi atklāta Johana Kristofa Broces Livonijas zīmējumu ceļojošā izstāde [tiešsaiste] / inform. sagat. Ārlietu ministrijas Preses centrs. Pieejams: <http://www.leta.lv/archive/>; [http://www.biblioteka.lv/News/ArticleItem.aspx?article=27035&type=0](http://www.biblioteka.lv/News/ArticleItem.aspx?article=27035&type=0;); <http://www.mfa.gov.lv/georgia/aktualitates/36004-tbilisi-atklata-johana-kristofa-broces-livonijas-zimejumu-celojosa-izstade>.
  17. Latvian exhibition opens at TSU: [also about exhibition of J. Ch. Brotze's collection of paintings and descriptions at Tbilisi State University on Apr.-May 2014]. (Event). The Messenger, N 83 (May 1 2014), p. 8: ill.
  18. Lomadze M. Photographic precision of old Baltic capitals: [also about exhibition of J. Ch. Brotze's pictures of Riga and Tallinn at Tbilisi State University on Apr.-May 2014]. Weekly Georgian Journal: complimentary iss. N 16 (1-7 May 2014), p. 7, 17: ill. Available also: <http://georgianjournal.ge/arts-a-culture/27072-photographic-precision-of-old-baltic-capitals.html>; <http://georgianews.ge/arts-a-culture/27072-photographic-precision-of-old-baltic-capitals.html>; http://sou.edu.ge/index.php?lang_id=GEO&see_id=408&info_id=1364.
  19. Сухумский государственный университет Грузии получил в дар книги из Латвии [online]: [Латвийской академической б-ки Латв. ун-та. 27 ноябр. 2013 г.]. Рига: Министерство иностранных дел Латвийской Республики, 2013. Доступен: <http://www.mfa.gov.lv/ru/information/releases/2013/11-29/?print=on>.
Sk. arī: Gruzijas Suhumi Valsts universitāte saņem grāmatu dāvinājums no Latvijas [tiešsaiste]: [LU Akadēmiskās bibl. grāmatu dāvinājums 2013. g. 27. nov. plānotajai Latvijas literatūras lasītavai Suhumi Valsts universitātē]. Tbilisi: Latvijas Republikas vēstniecība Gruzijā, 2013. Pieejams: <http://www.am.gov.lv/lv/georgia/zinas/2013/11-27/?print=on>.
  20. Tbilisi sākusies Latvijas kultūras sezona [tiešsaiste]: [par izstādes "Kaukāzs manās domās" atklāšanu latviešu mākslinieka J. Straumes 140. dz.d. Tbilisi 2014. g. 24. sept.; arī par LU AB grāmatu dāvinājumu J. Straumes bibliotēkas veidošanai] / inform. sagat. Latvijas vēstniecība Gruzijā. Rīga: LETA, 2014. Pieejams: <http://www.leta.lv/archive/>.

- Sk. arī:* Tbilisi sākusies Latvijas kultūras sezona [tiešsaiste]. Pieejams:
<http://www.lvportals.lv/preses-relizes.php?id=265624>;
<http://www.latviaspb.ru/lv/belgium/jaunumi/zinas/template/?pg=27659>;
<http://tmp.am.gov.lv/lv/georgia/zinas/2014/09-25/>;
<http://www.biblioteka.lv/News/ArticleItem.aspx?article=28736&type=0>.
21. Latvieši un Latvija: akadēmiskie raksti 4 sējumos / galv. red. J.Stradiņš; redkol.: J.Stradiņš (priekšsēdētājs), V. Hausmanis, I. Jansone, T. Jundzis, M.Kūle, A.Vasks, G.Zemītis. Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmija, 2013: diagr., il., ģīm., faksimili, tab., kartes. Kopsav. angļu val.
    1. sēj.: Latvieši. 526, [2] lpp.
    2. sēj.: Valstiskums Latvijā un Latvijas valsts - izcīnītā un zaudētā. 559 lpp.
    3. sēj.: Atjaunotā Latvijas valsts. 479 lpp.
    4. sēj.: Latvijas kultūra, izglītība, zinātne. 814, [1] lpp.
  22. Latvijas gruzīnu biedrība "Samšoblo" = ლატვიის ქართველთა საზოგადოება „სამშობლო“ [online]. Rīga: "Samšoblo", 2015.
 Available: <http://www.georgia.lv/>; <http://www.georgia.lv/ka>
  23. The Latvian modern little prose = თანამედროვე ლატვიური მცირე პროზა: Aija Lace, Andra Neiburga, Gundega Repse, Janis Einfelds, Nora Ikstena, Inga Abele / translated by Maya Gogoladze. [Ventspils, 2012. 129 lpp. Text in Georgian.
  24. Čilačava R. Vēstnieks, vai tuvošanās Latvijai: publicistika, dzejoļi, dienasgrāmatas, intervijas, atdzejojumi.. Київ: Український письменник, 2012. 429 с., [16] л.: ил., портр.
  25. Rainis. J. სამფერი მზე / [ლექსები, აფორიზმები, დღიურებიდან და ჩანაწერებიდან, რაინისისა და ასპაზიას მიმოწერიდან] = Трикольниковое солнце / [Райніс та Аспазія] ; ідея й концепція видання, упорядкування, передмова і переклад українською та грузинською мовами Рауля Чілачави = Trejkrāsainā saule / Rainis un Aspazija ; izdevuma idejas, koncepcijas un priekšvārda autors Rauls Čilačava. Rīga: Hekate, 2007. 203, [4] lpp., [16] lpp. il., ģīm., faks. : il. Teksts paral. ukraiņu, gruzīnu un latviešu val. Kopsav. angļu val.
  26. Ms. Venta Kocere, Director of the Academic Library of the University of Latvia has been awarded with the Order of Honor[online]: [By the Decree of the President of Georgia # 15/01/01, dated 15 January 2015 Ms. Venta Kocere, Director of the Academic Library of the University of Latvia]. Tbilisi: Embassy of Georgia to the Republic of Latvia, 2015. Available: http://latvia.mfa.gov.ge/index.php?lang_id=ENG&sec_id=373&info_id=28934.
S.a. პრეზიდენტმა ვენტა კოცერე ღირსების ორდენით დააჯილდოვა [online]. Tbilisi: Press Ge, 2015. Available: <http://www.ipress.ge/new/4735-prezidentma-venta-kocere-ghirsebis-ordenit-daaajildova>.
 The President of Georgia Awarded our Latvian Colleague with the Order of Honor [online]: [submitted by Irakli on Fri, 04/17/2015 - 22:57]. Tbilisi: National Scientific Library, 2015. Available: <http://www.sciencelib.ge/en/>.

ვენტა კოცერე

ლატვიის უნივერსიტეტის აკადემიური ბიბლიოთეკის რელი ლატვიასა და საქართველოს შორის სამეცნიერო და კულტურულ ურთიერთობებში რეზიუმე

სტატიაში საუბარია ლატვიელებისა და ქართველების მიერ ერთობლივად გაწეულ სამუშაოზე – საგანმანათლებლო თუ სხვა სახის პროექტების განხორციელება, გამოცდილების გაზიარება, გამოფენების მოწეობა, საერთაშორისო წიგნებით გაცვლა, თანამშრომლობა ლატვიურ და ქართულ ერთობებს შორის.

Venta Kocere

The role of the academic library of the University of Latvia in the development of scientific and cultural relations between Latvia and Georgia

Summary

The article discusses great work conducted by the director of the academic library of the University of Latvia in cooperation with her Georgian colleagues. The paper also covers joint projects, exhibitions, international book exchange, cooperation with Georgian and Latvian communities.

მედეა საღლიანი
(საქართველო)

ინტერფიქსური (რძსკ. „მაერთხმოვნიანი“ და „მაერთმარცვლიანი“) რედუპლიკაცია სვანურში¹

სვანურში სხვადასხვა ხმოვნის (ო ~ ა, ა ~ უ/ა ~ აჲ, ა ~ ი, ი ~ უ, ი ~ გ) მონაცვლეობით რედუპლიცირებული ხმაბაძებითი ფუძეების რამდენიმე სტრუქტურული მოდელი (CVCn-CVCn, CnVC-CnVC, CVC-CVC, CnVC-CnVC, CVCn-CVCn, CnVC-CnVC, CnVC-CnVC) გამოიყოფა, რომელთაგან ყველაზე უფრო გავრცელებულია ი ~ ა ხმოვანთმონაცვლეობით რედუპლიცირებული ფუძეები (მაგ.: ბიგჷ-ბაგჷ (ჩოლ.) „ბაგუნი; რბილად მირტყმა-მორტყმის ხმა“, ზღჷბ-ზღჷაპ (ჩოლ.) „წკნელის მირტყმა-მორტყმის ხმა“, სიტ-სატ (ზს.) „ლაწალუწი“, რისტ-რასტ (ზს.) „გალაწუნება, მირტყმა-მორტყმის ხმა“, ბიჩხ-ბაჩხ (ბქ.) „გაშლილი ხელით გარტყმის ხმა“ და ა. შ.), თუმცა CVCn - CVCn/ CVC - CVC ტიპის სტრუქტურული მოდელების პარალელურად ძალზე ხშირად დასტურდება CVCn-V-CVCn-V ტიპის რედუპლიკაცია (ანუ ე. წ. ვოკალური ალტერნაცია მაერთი ხმოვნით).

მაერთ ხმოვნად, როგორც მასალის ანალიზმა აჩვენა, წარმოდგენილია -ი- ხმოვანი, რომელიც სხვა ტიპის (CVC-V-CVC-V) რედუპლიკაციაშიც გვევლინება ინტერფიქსად. ვფიქრობთ, ამ ორ ფონემატური სტრუქტურით განსხვავებულ მოდელში გამოვლენილი მაერთებელი -ი- წარმოშობით ერთი და იგივე არ არის და მას სხვადასხვა ფუნქცია აკისრია.

აქვე შევნიშნავთ, რომ სვანურში ფუძის გაორკეცებისას, ასევე, ხშირია ინფიქსად მა- მარცვლის ჩართვაც.

თვალსაჩინოებისათვის ცალ-ცალკე წარმოვადგენთ „მაერთხმოვნიანი“ და „მაერთმარცვლიანი“² რედუპლიცირებულ მოდელებს და სვანურ მრავალფეროვან დიალექტოლოგიურ მასალაზე დაყრდნობით შევეცდებით როგორც მაერთი ხმოვნის, ისე მაერთი მარცვლის ფუნქციისა და წარმომავლობის გარკვევას. ბუნებრივია, ნაშრომში ყურადღება გამახვილდება სემანტიკურ მხარეზეც.

არაიდენტურხმოვნიანი რედუპლიკაცია / ვოკალური ალტერნაცია
მაერთი ხმოვნით

1. CVCn-V-CVCn-V ტიპის რედუპლიკაცია

C₁ V₁ C₂ C₃ -V₂ - C₁ V₃ C₂ C₃ -V₄, აღნიშნულ სტრუქტურაში C₁ = C₁, C₂ = C₂, C₃ = C₃, V₁ და

¹ ნაშრომი შესრულებულია შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდის მიერ დაფინანსებული პროექტის „ფონოსემანტიკური ლექსიკა ქართველურ ენებში (სტრუქტურული, სემანტიკური, პრაგმატიკული ასპექტები)“ ფარგლებში.

² ცნება „მაერთმარცვლიანი“ შემოვიღეთ „მაერთხმოვნიანის“ ანალოგიით.

V₂ ≠ V₃ და V₄, სადაც V₂ არის ორი ძირის შემადგენელი ხმოვანი და იგი ყოველთვის ემთხვევა პირველი მარცვლის ხმოვანს, აუსლაუტისეული V₄ კი მეორე მარცვლის ხმოვანს.

o ~ o - ა/ა “ ა – o “ ა/ა/ი “ ა	
ბითქი-ბანქა (ზს.), ბითქი-ბათქა (ჩოლ.)	„ბათქაბუთქი“
ბიჭკუ-ბანჭკუ-ა (ზს.)	„ტკაცატკუცი; სკლომა-ხეთქვა“
ბრინ-ბრან-ა (ბქ.)	„ბრანაბრუხი; ბრანვანი“
თუიგ-ო-თუაგ-ა (ლხმ., ჩბს.)	„გადრომ-გამოდრომით სიარული“
პილტ-ი-პალტ-ა (ჩოლ.)	„უაზრო ლაპარაკი ბავშვის, ან დიდი ასაკის გამხდარი ქალის“
რისტ-ი-რასტ-ა (ბქ., ლშს., ჩოლ.)	„გალაწუნება, მირტყმა-მორტყმის ხმა“
რიყ-ი-რანყ-ა (ბზ.), რიყ-ი-რანყ-ა (ბქ.)	„რანარუხი“
რიჭ-ი-რანჭ-ა (ბზ.), რიჭ-ი-რანჭ-ა (ბქ., ქს.)	„მითქმა-მოთქმა; ჭორიკნობა; ჭრიჭინის მაგვარი საუბარი“
სგუიჭ-ი-სგუანჭ-ა (ბქ., ჩოლ.)	„ტყვიების სროლა მიჯრით“
სიტ-ი-სატ-ა (ბქ., ჩოლ.)	„ლაწალუწი“
ტყიგ-ი-ტყანგ-ა (ბზ.), ტყიგ-ი-ტყანგ-ა (ბქ.)	„ბლანყნი“
ტყიპ-ი-ტყანპ-ა (ბქ.)	„ტყანპატყუპი; ტყანპანი“
ქუნიზ-ი-ქუანზ-ა (ბქ.)	„გადრომ-გამოდრომა ხალხში“
შკუიფ-ი-შკუანფ-ა (ზს., ქს.)	„ჯოხის დარტყმის ხმა; ბრანვანი“
ჭიფნ-ი-ჭიანფნ-ა (ჩოლ.)	„კოსტად ჩაცმული ფეხებით სიარული, ხმის გამოცემით“
ჯიჯგ-ი-ჯიანგგ-ა (ლხმ.)	„ჯიანგგური“
ჯიჯკ-ი-ჯიანკ-ა (ლხმ., ჩოლ.) ¹	„ჯიანგგური; გარტყმის ხმა“...

არაიდენტურხმოვნებიან (o ~ ა / ა) რედუპლიცირებულ ფუძეებში წარმოდგენილი მავრთი ხმოვანი, ვფიქრობთ, მავრთებელი კავშირია, რომელიც დროთა განმავლობაში ფუძეს შეერწყა და თავდაპირველი მნიშვნელობაც ნელ-ნელა მიიჩქმალა. სავარაუდოდ, ბითქიბანქა < ბითქი ბანქა{ა}, შკუიფიშკუანფა < შკუიფი შკუანფ{ა}, ჯიჯგიჯიანგგა < ჯიჯგი იჯიანგგ{ა}... (შდრ., აგრეთვე, ქართ. ჩან-ა-ჩუნ-ი < ჩან და ჩუნ-ი, ჭან-ა-ჭუნ-ი < ჭან და ჭუნ-ი, ტა-ა-ტუ-ი < ტა და ტუ-ი და ა. შ.²). ჩვენ

¹ საანალიზო კომპოზიტებში მავრთი ხმოვანი დეფისებით მეტი თვალსაჩინოებისათვის გამოვეყენეთ. აქვე შევნიშნავთ, რომ სამეცნიერო ლიტერატურაში ამ ფორმების შესახებ მსჯელობა დღემდე არ ყოფილა, თუმცა რამდენიმე მაგალითი, როგორც o – ა ხმოვანთმონაცვლეობის ნიმუში, ვ. თოფურიასა და ლ. სანიკიძის ნაშრომებში ფიქსირდება.

² შდრ. ფუძეგანსხვავებული რთული რიცხვითი სახელები: ეგრუშეშდიეშხუ „ოცდაერთი („ორ-ათ და ერთი)“, ეგრუშეშდისეში „ოცდასამი („ორ-ათ და სამი)“, ეგრუშეშდიარა „ოცდარვა („ორ-ათ და რვა)“... და, ასევე, o კავშირით შეერთებული ბრუნვისფორმიანი (გულისხმობთ მიცემითი ბრუნვის უძველეს ნიშნად მიხნულ ნ-იან ფორმებს!) გაორკეცებული ფუძეები გარემოების ან განაწილებითის ფუნქციით: თხუმნითხუმნ „თავდაპირველად (ზედმიწ. – თავ-ს და თავ-ს)“, დრუნიდრუნი „დროდადრო (ზედმიწ. – დრო-ს და დრო-ს)“, მეზ-

მიერ საანალიზოდ წარმოდგენილი ფორმები, ძირითადად, ძველი სვანური ხალხური სიმღერების ენისთვისაა დამახასიათებელი, რასაც აშკარად ლექსის ზომა (resp. რითმა) განაპირობებს. ვ. თოფურიას აზრით, ფუძეგანსხვაგვარული რთული შედგენილობის კომპოზიციები ან ი „და“ კავშირია ან – უკავშირო, თუმცა სვანურში, განსაკუთრებით პოეზიაში, საკმაოდ ბევრია ისეთი კომპოზიციებიც, სადაც ი „და“ კავშირი იგულისხმება (შდრ. **მელახ-მეჟაღე** „მულახ-მუჟაღი (ანუ მულახი და მუჟაღი)“, **წვირმი-იფარე**¹ „წვირმი-იფარი (ანუ წვირმი და იფარი)“, **კალა-უშგულა** „კალა-უშგული (ანუ კალა და უშგული)“, **წიციბილ-მწციბილ** „ვიციბილ-მაციბილი (ანუ ვიციბილი და მაციბილი)“... (2, 113). ცხადია, საანალიზო ფუძეებში წარმოდგენილი მაერთი ხმოვანიც წარმოშობით მაერთებელი კავშირია, თუმცა დღევანდელი ვითარების მიხედვით, მას ეს ფუნქცია დაკარგული აქვს და იგი ინტერფიქსად მოიაზრება.

რაც შეეხება კომპოზიციის მეორე შემადგენელი კომპონენტის აბსოლუტურ ბოლოში (ანუ აუსლაუტში) დადასტურებულ -ა- ხმოვანს, იგი, საენათმეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმული მოსაზრების თანახმად, სვანურში განყენებულ (resp. აბსტრაქტულ) სახელთა მაწარმოებელი სუფიქსია (3, 213), რომელიც ბალსხემოურში წინამავალ ე'ს ა'დ აფართოებს (5, 52); ქართულში კი -ა- მიჩნეულია საწყისის ნიშნად (6, 560), შესაბამისად კი, შდრ., ერთი მხრივ, სვან. **ბწთქა/ბეთქა** „წყვეტა“, **ხწწა/ხწეწა** „წყვეტა“, **ჭკაწა/ჭკეწა** „წყვეტა“, **თხწრა/თხერა** „სკლომა“, **ბწჭკაწა/ბეჭკაწა** „წყვეტა“, **კადა/კედა** „წყვეტა“ ... და, მეორე მხრივ, ქართ. **წყვეტა**, **ხეთქვა**, **ბეგვა**, **ბრეგვა**, **ღეჭვა**, **კრეჭვა**, **ტყეპა**... თუმცა, ქართულ ფორმებში დადასტურებული -ა-, შესაძლოა, -ან სუფიქსის ნაშთიც იყოს (შდრ. **ბრავგანი**, **ტყაპანი**, **ბრახვანი** და ა. შ.), რასაც, ერთი შეხედვით, თითქოს მხარს უჭერს ის გარემოება, რომ ხშირად სვანური რედუპლიცირებული ფუძეების მეორე ნაწილში უცვლელად არის დაცული ქართულისათვის ამოსავალი სავარაუდო ფუძეების ძირეული ფორმები, მაგ.: სვან. **ტყაპა** (< ქართ. **ტყაპანი**), სვან. **ბრახა** (< ქართ. **ბრახვეპანი**), სვან. **ჯაჯგა** (< ქართ. **ჯაჯგანი**) და ა. შ.

აღსანიშნავია ისიც, რომ საანალიზო კომპოზიტთა შემადგენელი სეგმენტები (**ბითქ** და **ბწთქა**, **ბიჭკუ** და **ბწჭკაწა/ბეჭკაწა**, **შკუთიფ** და **შკუთაფა** და ა. შ.) ერთდროულად თანაარსებობენ ენაში, პირველი მათგანი (**ბითქ**, **ბიჭკუ**, **შკუთიფ**...) უმეტესად იდიომატურ გამოთქმებში გამოიყენება, მეორე (**ბწთქა**, **ბწჭკაწა/ბეჭკაწა**, **შკუთაფა**...) კი დამოუკიდებლად, როგორც ცალკეული ლექსიკური ერთეული. ამოსავალი, ცხადია, რედუპლიცირებული ფუძეების პირველი კომპონენტია, რომლის რედუპლიკაციის შედეგად ანუ კონსონანტური მიმდევრობის აბსოლუტური განმეორებითა და რედუპლიკატებში ი ~ ა ხმოვანთა ალტერნაციით უნდა მიგვეღო ჯერ **ბითქ-ბწთქ**, **რისტ-რასტ**, **სიტ-სატ**, **ჯიჯკ-ჯაჯკ**... (შდრ., ასევე, **ბითქ** ი **ბათქ**, **რისტ** ი **რასტ**, **სიტ**

განიმეზგან „ოჯახდაოჯახ (ზედმიწ. – მოსახლე-ს და მოსახლე-ს)“, ყორნიყორნ „კარდაკარ (ზედმიწ. – კარ-ს და კარ-ს“, სოფნისოფელ „სოფელ{და}სოფელ (ზედმიწ. – **სოფელ-ს** და **სოფელ-ს**)“, ბანნიბანარ „ქვადაქვა (ზედმიწ. – ქვა-ს და ქვა-ს)“... – ვ. თოფურია, ლ. სანიკიძე).

¹ საანალიზო ფუძეები, როგორც ვ. თოფურია შენიშნავს, სვანური პოეზიიდანაა მითითებული, არაზუსტი ორთოგრაფიული დაწერილობაც, ალბათ, ამისი შედეგია (ანუ ლექსის ზომამ განაპირობა!). ჩვეულებრივ, სასაუბრო მეტყველებაში **წწვირმი-იფარე**-ს ნაცვლად უნდა ყოფილიყო **წწვირმი-იფარ** (< **წწვირმი-ი-იფარ**) „წწვირმი და იფარი“. გრძელხმოვნიან დიალექტებში მორფემათა ზღვარზე ორი იდენტურ (ი + ი) ხმოვნის შერწყმის შედეგად საკომპენსაციოდ უნდა მიგვეღო გრძელი (ი) ხმოვანი, რაც პოეზიაში არ განხორციელდა.

ი სატ, ჯიჯკ ი ჯაჯკ... რომელთა მართლწერასაც ინტონაცია განსაზღვრავს), ხოლო შემდეგ ინტერპოზიციურად მაერთებელი კავშირის ჩართვით ზემოდასახელებული რედუპლიცირებული ფორმები, თუმცა, როგორც უკვე ითქვა, ისინი, ძირითადად, სვანური ხალხური სიმღერების ენისთვისაა დამახასიათებელი და ჩვეულებრივ სასაუბრო მეტყველებაში ბითქბანტქ, რისტ-რასტ, სიტ-სატ, ჯიჯკ-ჯაჯკ და ა. შ. ფორმები გამოიყენება.

შენიშვნა: ჩვენი აზრით, ქართული რედუპლიცირებული ფუძეების მაერთი ხმოვანი -ა- (ჩახაჩუნ-ი, ჭახაჭუნ-ი, ტაკატუკ-ი და ა. შ), რომელიც დღეს უკვე ფუძესთან არის შეხორცებული, მაერთებელი და კავშირის ხმოვნითი ელემენტი უნდა იყოს. თანხმოვნითი ნაწილის დაკარგვის შემდეგ ხმოვანი ფუძეს შეერწყა და თავდაპირველი მნიშვნელობაც დაიკარგა. ვფიქრობთ, ამ აზრს სვანურის ჩვენებაც ამყარებს.

თვალსაჩინოებისათვის პარადიგმატული ცხრილის სახით წარმოვადგენთ საანალიზო (ანუ „მაერთხმოვნიან“) ფუძეთა ყველა შესაძლო, ფონემატური სტრუქტურით განსხვავებულ, პარალელურ ვარიანტს სავარაუდო ქრონოლოგიური თანმიმდევრობით:

ბითქ	ბითქბითქ	ბითქბანტქ	ბითქი-ბანტქა	ბურთქუნ	ბერთქუნ
ბიჭკ	ბიჭკუნ-ბიჭკ	ბიჭკუნ-ბანტკ	ბიჭკუნ-ი-ბანტკუნ-ა	∅	∅
ბრინ	ბრინ-ბრინ	ბრინ-ბრან	ბრინ-ი-ბრან-ა	∅	∅
თუიგ	თუიგ-თუიგ	თუიგ-თუაგ	თუიგ-ი-თუაგ-ა	∅	∅
პილტ	პილტ-პილტ	პილტ-პალტ	პილტ-ი-პალტ-ა	∅	∅
რისტ	რისტ-რისტ	რისტ-რასტ	რისტ-ი-რასტ-ა	∅	∅
რიყ	რიყ-რიყ	რიყ-რაყ	რიყ-ი-რაყ-ა	∅	∅
რიჭ	რიჭ-რიჭ	რიჭ-რაჭ	რიჭ-ი-რაჭ-ა	∅	∅
სგუიჭ	სგუიჭ-სგუიჭ	სგუიჭ-სგუაჭ	სგუიჭ-ი-სგუაჭ-ა	სგურჭუნ	∅
სიტ	სიტ-სიტ	სიტ-სატ	სიტ-ი-სატ-ა	∅	სერტუნ
ტყობ	ტყობ-ტყობ	ტყობ-ტყაბ	ტყობ-ი-ტყაბ-ა	∅	∅
ტყიპ	ტყიპ-ტყიპ	ტყიპ-ტყაპ	ტყიპ-ი-ტყაპ-ა	∅	ტყერპუნ
ქუიზ	ქუიზ-ქუიზ	ქუიზ-ქუაზ	ქუიზ-ი-ქუაზ-ა	∅	∅
შკუიფ	შკუიფ-შკუიფ	შკუიფ-შკუაფ	შკუიფ-ი-შკუაფ-ა	შკურფუნ	შკერფუნ
ჭიფხ	ჭიფხ-ჭიფხ	ჭიფხ-ჭაფხ	ჭიფხ-ი-ჭაფხ-ა	∅	∅
ჯიჯგ	ჯიჯგ-ჯიჯგ	ჯიჯგ-ჯაჯგ	ჯიჯგ-ი-ჯაჯგ-ა	∅	∅
ჯიჯკ	ჯიჯკ-ჯიჯკ	ჯიჯკ-ჯაჯკ	ჯიჯკ-ი-ჯაჯკ-ა		ჯერჯკუნ...

როგორც ცხრილიდან ჩანს, „მაერთხმოვნიან“ ყველა ფუძეს მოეპოვება პარალელური ვარიანტი „შიშველი“ ანუ გაუფორმებელი ფუძის სახით (ბითქ, ბიჭკუნ, ქუიზ, ჭიფხ, ჯიჯკ...), ასევე, მოეპოვება როგორც ი ~ ა ხმოვანთმონაცვლეობით რედუპლიცირებული ვარიანტები მაერთი ხმოვნის გარეშე (ბითქბათქ, ბიჭკუნ-ბაჭკუნ, ჭიფხ-ჭაფხ...), ისე პარალელური ფორმები იდენტური ხმოვნებით (ბითქ-ბითქ, ბიჭკუნ-ბიჭკუნ, ჭიფხ-ჭიფხ...), აგრეთვე მაერთი ხმოვნის გარეშე. ამ ტიპის ფუძეთა ერთ ნაწილს მოეპოვება -უნ/-უნ და -გნ/-გნ- სუფიქსებით გართულებული რედუპლიცირებული ფორმებიც, რომლებიც მიღებულია ამოსავალი „შიშველი“ ფუძეებისაგან სხვადასხვა ფონეტიკურ პროცესთა გავლით, მაგ.: ბითქ → ბურთქუნ/ბერთქუნ,

შეუიფ → შეურფუნ, ჯიჭკ → ჯგრჭკენ... (დაუშვებელია: ბითქინ ან ბუთქუნ, შეუიფინ ან შეუიფუნ, ჯიჭკუნ ან ჯიჭკენ...).

აქვე შევნიშნავთ, რომ ყველა სხვა რედუპლიცირებულ ფუძეში (გგულისხმობთ რედუპლიცირებული ფუძის პირველ ნაწილს) ამოსავალი, თავდაპირველი ფუძე უცვლელადაა წარმოდგენილი. ცვლილებათა მთელი სპექტრი, როგორც ვნახეთ, -უნ/-უნ და -გნ/-გნ- სუფიქსიან რედუპლიცირებულ ფუძეებში ვლინდება.

რალა თქმა უნდა, ძალზე საინტერესოა ის სემანტიკური სხვაობაც, რაც „მაერთხმონიან“ რედუპლიცირებულ ფუძეებსა და მის პარალელურ ვარიანტებს (resp. ბგერწერით რიგებს) შორის ვლინდება. ე. წ. „პირველადი მასდარები“, როგორც საენათმეცნიერო ლიტერატურიდანაა ცნობილი (არნ. ჩიქობავა, ა. დავითიანი, რ. ჭკადუა...), გადმოსცემენ სხვადასხვა სახის ხმიანობას, ანუ ეს არის ლექსიკა, რომელიც ერთდროულად გამოხატავს მოქმედების სახეს და ამ მოქმედების შედეგად გამოცემულ ჟღერადობას. ბუნებრივია, ერთგვარი სემანტიკური სხვაობა შეინიშნება დანარჩენ ფონემატური სტრუქტურით განსხვავებულ პარალელურ ვარიანტებს შორისაც, კერძოდ:

1. ბითქ-ბითქ, რისტ-რისტ, სგუიჭ-სგუიჭ, შეუიფ-შეუიფ, ჯიჯკ-ჯიჯკ და ა. შ. ფორმები გამოხატავენ რაიმე თანმიმდევრულ, წყვეტილ მოქმედებას და ამ მოქმედების შედეგად გამოცემულ ჟღერადობას;

2. ბითქ-ბწთქ, რისტ-რწსტ, სგუიჭ-სგუწჭ, შეუიფ-შეუწფ, ჯიჯკ-ჯწჯკ და სხვ. ფორმები ერთდროულად გამოხატავენ მოქმედების სახეს და ამ მოქმედების შედეგად გამოცემულ ჟღერადობას;

3. ბითქ-ი-ბწთქ-ა, რისტ-ი-რწსტ-ა, სგუიჭ-ი-სგუწჭ-ა, შეუიფ-ი-შეუწფ-ა, ჯიჯკ-ი-ჯწჯკ-ა და მისთ. ფორმები კი, როგორც უკვე ითქვა, სვანური სიმღერების ენისთვისაა დამახასიათებელი და ბითქ-ბწთქ ტიპის ფორმათაგან თითქოს მხოლოდ ინტონაციურად განსხვავდებიან, თუმცა ამა თუ იმ მოქმედების შედეგად გამოცემული ჟღერადობის ხანგრძლივობაც ხელშესახებია, რასაც მაერთი -ი- უნდა განაპირობებდეს.

4. „მაერთხმონიან“ რედუპლიცირებულ ფუძეთა ერთ ნაწილს, როგორც უკვე ითქვა, მოეპოვება -უნ/-უნ და -გნ/-გნ- სუფიქსებით გართულებული რედუპლიცირებული ფუძეებიც (ბურთქუნ, სგურჭუნ, შეურფუნ, ბერთქუნ, სერთგნ, ტყერპუნ, შეგრფუნ...), რომლებიც სხვადასხვა სახის (სულიერის თუ უსულოს მიერ გამოცემულ) გაბმულ, განუწყვეტელ ხმიანობას გამოხატავენ.

2. CVC-V-CVC-V ტიპის რედუპლიკაცია

$C_1 V_1 C_2 - V_2 - C_1 V_3 C_2 - V_4$ სტრუქტურაში $C_1 = C_1, C_2 = C_2, V_1$ და $V_2 \neq V_3$ და V_4 , სადაც V_2 არის ორი ძირის შემაერთებული ხმოვანი და ყოველთვის ემთხვევა პირველი მარცვლის ხმოვანს, V_4 კი მეორე რედუპლიკატის ხმოვანს – V_3 .¹

ი ~ ი – უ ~ უ	
ბილ-ი-ბულ-უ (ჩოლ.)	„ლულული, უაზრო საუბარი არმცოდნე ადამიანის“
ბირ-ი-ბურ-უ (ჩოლ.)	„კრეტინის ლაპარაკი“
კირ-ი-კურ-უ (ჩოლ.)	„უაზრო, ჩქარი, გაუთვებელი ლა-“

¹ შდრ., ასევე, კიჭ-ი-მიჭ-ი (ლშხ.) „მითქმა-მოთქმა“, რიზ-ი-მიზ-ი (ლხმ.) „უთავბოლო ყბედობა“ ფორმები (4, 29), სადაც მაერთი ი, ჩვენი აზრით, სახელობითი ბრუნვის ნიშანი უნდა იყოს, თუმცა მსგავსი მაგალითები იშვიათობას წარმოადგენს სვანურში.

	პარაკი“
პირ-ი-პურ-უ (ჩოლ.)	„უაზრო, ჩქარი, გაუთვებელი ლაპარაკი“
პიწ-ი-პუწ-უ (ჩოლ.)	„განებივრებული გოგოს სმაშეცვლილი, წვრილი ლაპარაკი“
ჟირთხ-ი-ჟურთხ-უ (ჩოლ.)	„თლიფინით ლაპარაკი“
ყირ-ი-ყურ-უ (ჩოლ.)	„კრეტინის ლაპარაკი“
ფირფ-ი-ფურფ-უ (ჩოლ.)	„უბილოს ლაპარაკი, ენაჩლიფინას ლაპარაკი“
ფირ-ი-ფურ-უ (ლშხ., ლნტ., ჩოლ.) ფირ-ი-ფურ-ი (ლშხ.)	„ჩურჩული; ფაჩიფუჩი; ფაჩუნი“
ყირტ-ი-ყურტ-უ (ჩოლ.)	„ხმამაღლა როყო საუბარი ერთმანეთში“
ჩირ-ი-ჩურ-უ (ჩოლ.)	„ენაჩლიფინით ლაპარაკი“
ციც-ი-ფუც-უ ციც-ი-ფუც-ი (ბქ.) ¹	„ფაცაფუცი, „ფაციფუცი“
ჭირ-ი-პურ-უ ² (ჩოლ.)	„ქალების მითქმა-მოთქმა“...

არაიდენტურ **ი ~ უ** ხმოვანთმონაცვლეობა, ძირითადად, ქვემოსვანური დიალექტებისათვის აღმოჩნდა დამახასიათებელი. პირველი მოდელის ფორმათაგან განსხვავებით მათ არ აღმოაჩნდათ არც პარალელური ხმოვანთმონაცვლე ვარიანტები (მაგ.: **ბილ-ბულ, ბირ-ბურ, კირ-კურ, ჩირ-ჩურ...**; **ბილ-ბალ, ბირ-ბარ, კირ-კარ, ჩირ-ჩარ...**) მაერთი ხმოვნის გარეშე, არც იდენტურხმოვნიანი (**ბილ-ბილ, ბირ-ბირ, კირ-კირ, ჩირ-ჩირ** და ა. შ.) ვარიანტები და, არც „პირველად მასდარებად“ წოდებული ე. წ. „შიშველი“ (გაუფორმებელი) ფუძეები (***ბილ, *ბირ, *კირ, *ჩირ...**).

სემანტიკურად **ბილ-ი-ბულ-უ-ს** ტიპის რედუპლიცირებული ფუძეები, ძირითადად, მეტყველებასთან მიახლოებული ხმის აღმნიშვნელი ლექსიკური ერთეულებია, თუმცა ზოგი მათგანი (**ფირ-ი-ფურ-უ/ფირ-ი-ფურ-ი, ციც-ი-ფუც-უ/ციც-ი-ფუც-ი**) ერთდროულად გამოხატავს რაიმე მოქმედების სახეს და ამ მოქმედების შედეგად გამოცემულ ჟღერადობას.

საინტერესოა, რა განსხვავებაა პირველ (CVCn-V-CVCn-V) და მეორე (CVC-V-CVC-V) მოდელში წარმოდგენილ ფორმებს შორის და რა ფუნქცია აკისრია მაერთ ხმოვანს?

ჩვენი აზრით, პირველ მოდელში (CVCn-V-CVCn-V) **ი-ს** ფუნქცია სავსებით ნათელია, იგი, როგორც უკვე ითქვა, მაერთებელი კავშირია.³ რაც შეეხება მეორე მოდელში (CVC-V-CVC-V) წარმოდგენილ **ი-ს**, ვფიქრობთ, წარმოშობით სახელობითი ბრუნვის ნიშანია, რომელსაც დაკარგული აქვს პირვანდელი ფუნქცია და დღეს უკვე მოიაზრება რედუპლიცირებული ძირების მაერთ ხმოვნად ანუ ინტერფიქსად. ვინაიდან ქართულში გვაქვს *ფაციფუცი, ფაჩიფუჩი* და სხვ. ფორმები, სადაც **ი** აშკარად სახელობითი ბრუნვის ნიშანია, ეს საშუალებას იძლევა სვანური საანალი-

¹ ბალსქვემოურში ერთადერთი ფუძე შეგვხვდა გამონაკლისის სახით.

² ჩოლურულ მეტყველებაში დადასტურდა **ჟღიპრ-ი-ჟღერპ-უ** „ტირილით ლაპარაკი“ სტრუქტურის რედუპლიცირებული ფუძე, თუმცა ჯერჯერობით მეტი მაგალითი ვერ მოვიპოვეთ.

³ ჩვენი ფრთხილი ვარაუდით, რედუპლიკაციის პროცესებში გადამწყვეტი როლი ინტონაციასაც უნდა ეკისრობოდეს, თუმცა ექსპერიმენტული ფონეტიკის აპარატურით შესწავლის გარეშე ამ საკითხზე საუბარი ნაადრევად გვეჩვენება.

ზო ფორმების **ი-ც** სახელობითი ბრუნვის ნიშნად მივიჩნით. დაბრკოლებას ქმნის რედუპლიცირებული ფუძის მეორე ნაწილის აბსოლუტურ ბოლოში (ანუ აუსლაუტში) გამოვლენილი **-უ** ხმოვანი, რომელიც, შესაძლოა, მაერთი ხმოვნის ანალოგიით გაჩენილადაც მივიჩნით, თუმცა **-უ** ხმოვნის ფორმების (**-ფუჩუ**, **-ფუცუ**) პარალელურად **-ი** ხმოვნის (ლშხ. **-ფუჩი**, ბქ. **-ფუცი**) ფორმების არსებობა გვაპარაუდებინებს, რომ აუსლაუტისეული **-უ** ხმოვანი სწორედ **-ი** ხმოვნისაგან მომდინარედ ჩავთვალოთ. ვუიქრობთ, იგი იმავე ფუძის წინამავალმა ხმოვანმა (**-უ**) დაიმსგავსა.

შენიშვნა: **ი ~ უ** ხმოვანთმონაცვლეობის ერთადერთი მაგალითი – **ფიჩიფუჩუ** „ჩუჩუ“ აქვს მოხმობილი თავის ნაშრომში „რედუპლიკაცია სვანურსა და ზანურში“ ლ. სანიკიძეს და შესადარებლად უთითებს ქართულ (კუთხურ) ფორმას – **ფუჩ-უნ-ი** (4, 28), როგორც ჩანს, მკვლევარს სვანური საანალიზო ლექსემის ბოლოკიდური **-უ** ქართული **-უნ-** სუფიქსის ნაშთად მიაჩნდა, თუმცა ახსნას არ იძლევა. ვინაიდან ქართულში **ფაციფუცი**, **ფაჩიფუჩი** და ა. შ. ფორმები დასტურდება, ადვილი შესაძლებელია **ფიჩიფუჩუ** და მისთ. ფორმები ქართულიდან შემოსულად ვივარაუდოთ სხვადასხვა ფონეტიკურ პროცესთა გავლით და არა **ფუჩ-უნ-ი**-ს ტიპის ფორმებისაგან. ამ შემთხვევაში სვანური რედუპლიცირებული ფუძეების ინტერპოზიციაში გამოვლენილი **-ი** ხმოვნის სახელობითი ბრუნვის ნიშნად მიჩნევა უფრო მართებულად მიგვაჩნია.

იდენტურხმოვნის რედუპლიკაცია მარცვლის ჩართვით

CnVS და CVS სტრუქტურათა დუბლირებითა (resp. კონსონანტური და ვოკალური მიმდევრობის აბსოლუტური განმეორებით) და ინტერპოზიციურად **-მა-** მარცვლის ჩართვით ვიღებთ CnVS + CV + CnVS და CVS + CV + CVS სტრუქტურის რედუპლიცირებულ ფუძეებს¹:

$\bar{c}/\bar{c} \sim \bar{m} \sim \bar{c}/\bar{c}$		$\bar{u}/\bar{u} \sim \bar{m} \sim \bar{u}/\bar{u}$	
ბჟღლ-მა-ბჟღლ (ბზ., ლშხ.), ბჟღლ-მა-ბჟღლ (ბქ., ლნტ.)	„განუწყვეტილ ზუზუნი, ბზუილი, უიუინი, ბჟუილ-ბჟუილი“		
ბღღლ-მა-ბღღლ (ბზ., ლშხ.), ბღღლ-მა-ბღღლ (ბქ., ლნტ., ჩოლ.)	„განუწყვეტელი ბღაილი“		
		ბღჟლ-მა-ბღჟლ (ჩოლ.)	„განუწყვეტელი ბღაილი“
		გჟლ-მა-გჟლ (ბზ., ლშხ.), გულ-მა-გულ (ბქ., ლნტ.)	„გაბმული ყმუილი; დიდი ხმაური“
გღლ-მა-გღლ (ჩოლ.)	„გაბმული ყმუილი; დიდი ხმაური“		
ღრიზ-მა-ღრიზ (ბქ.),	„ხელის გარტყმის“		

¹ 1. C₁ C₂ V₁ S₃ + CV + C₁ C₂ V₂ S₃, სადაც C₁ = C₁, C₂ ≠ C₂, S₃ = S₃, V₁ = V₂, 2. C₁ V₁ S₂ + CV + C₁ V₂ S₂, სადაც C₁ = C₁, S₂ = S₂, V₁ = V₂.

დრიზ-მზ-დრიზ (ღსმ.)	ძლიერი ხმა“		
დჷრიმ-მზ-დჷრიმ (ღსმ.)	„ბრაგვანი“		
დღღლ-მა-დღღლ (ბქ., ჩოლ.)	„ხევის ერთიმეორეზე მიყოლებული ხმა; ფხრეწის მრავალგზისი ხმა; ხელის გარტყმის ხმა“		
		ზულ-მა-ზულ (ბქ.), ზულ-მა-ზულ (ჩოლ.)	„ზუზუნი“
ზღღლ-მა-ზღღლ (ჩოლ.)	„ზუზუნი“		
თხგლ-მა-თხგლ (ჩოლ.)	„გაბმული სიცილი, ხითხითი“		
კილ-მზ-კილ (ზს., ლნტ.), კილ-მა-კილ (ღშხ., ჩოლ.)	„წივილ-კივილი“		
		ჟულ-მა-ჟულ (ზს.)	„ხმაური (ხალხისა, ქარისა...), ქარბუქის ზუზუნი“
ჟღღლ-მა-ჟღღლ (ბზ.), ჟღღლ-მა-ჟღღლ (ბქ.), ჟღღლ-მა-ჟღღლ (ღშხ., ჩოლ.)	„ბავშვის გაბმული ტირილი; მოთქმა (თავმოყრილი ხალხისა)“		
ჟღლ-მა-ჟღლ (ბზ.), ჟღლ-მა-ჟღლ (ბქ.), ჟღლ-მა-ჟღლ (ჩოლ.)	„გაბმული ხმაური ყურებში“		
სგლ-მა-სგლ (ზს., ლნტ.), სგლ-მა-სგლ (ღშხ.)	„სისინი (ქარისა, ტყვიისა, გველისა...)“		
		ტულ-მა-ტულ (ბქ.)	„გაბმული ყვირილი“
		ღჷლ-მა-ღჷლ (ბზ., ლშხ.), ღჷლ-მა-ღჷლ (ბქ., ლნტ., ჩოლ.)	„ღმუილი“
		ყულ-მა-ყულ (ბზ., ლშხ.), ყულ-მა-ყულ (ბქ., ლნტ., ჩოლ.)	„გაბმული ყვირილი“
ყრ-მა-ყრ (ბქ.)	„ყვირილი“		
		შულ-მა-შულ (ბქ.), შულ-მა-შულ (ჩოლ.)	„ქმინვა“

ცხელ-მა-ცხელ (ბქ.)	„მიშხინი მწვადი-სა“		
ძგელ-მა-ძგელ (ბზ., ლშხ., ჩოლ.), ძგელ-მა-ძგელ (ბქ., ლნტ.)	„ძლიერი სროლის ხმა“		
		ჭულ-მა-ჭულ (ბქ.)	„ჭუილ-წუილი“
ჭყელ-მა-ჭყელ (ბზ.), ჭყელ-მა-ჭყელ (ბქ., ჩოლ.)	„ჭყავილი, ჭყვირილი“		
		ხულ-მა-ხულ (ჩბხ.)	„რახარუხი“...
ხელ-მა-ხელ (ბზ., ჩოლ.), ხელ-მა-ხელ (ბქ.)	„რახარუხი“...		

წარმოდგენილ სტრუქტურულ მოდელებში რედუპლიცირებული ფუძეების აუსლაუტისეული თანხმომავანი ყველგან სონორია, რაც, ალბათ, მაერთი მარცვლის თანხმომონთმა (ე. წ. სონორულმა) ელემენტმა მ'მ განაპირობა (ანუ დაიმსგავსა). უნდა ითქვას ისიც, რომ მაერთი მარცვლის ხმოვანი უმეტესად უშმალაუტო ა ხმოვნით არის წარმოდგენილი, რედუპლიცირებული ფუძეების ხმოვნები კი უ/წ და გ/გ-ა.

მაერთი მარცვლის ხმოვანი უშმალაუტიანი აღმოჩნდა რამდენიმე ფორმაში – **კილმკილ** „კივილი“, **დრიზმდრიზ** „ხელის გარტყმის ძლიერი ხმა“, **დურიმმდურიმ** „ბრაგვანი“, რომელთა შემადგენელი კომპონენტების ძირეული ხმოვანია ი. საინტერესოა რამ გამოიწვია აღნიშნული ხმოვნის უშმალაუტი, როცა ზემოთ წარმოდგენილ ფუძეთა უმეტესობაში მაერთი მარცვლის ხმოვანი არაპალატალურია?

ჩვენი დაკვირვებით: როდესაც კომპოზიტის შემადგენელი ძირები ხმაბაძვითია, ფუძეებში კი უ/წ და გ/გ ხმოვნებია წარმოდგენილი და ინფიქსად -მა- მარცვალი გვევლინება, ამ შემთხვევაში მაერთი მარცვლის ხმოვანი უმეტესად მოკლე ხმოვანია, არახმაბაძვითი ძირების შემთხვევაში კი კომპოზიტის მეორე შემადგენელი კომპონენტი (ანუ მაერთი მარცვალი) ა/ა ხმოვნით არის წარმოდგენილი (მაგ.: **ხილმხილ** „ხილეული“, **გუიზმგუიზ** „კვირტიანი თხილის ტოტების კონა“, **ბილუმბილ** „ყოველგვარი მტვერი, ნაგავი; ნაგვეულობა“, **ტიშმტიშ** „ტილეულობა“ და ა. შ.), თუმცა მიზეზი ამ შემთხვევაში არახმაბაძვითი ძირები კი არ უნდა იყოს, რადგანაც უშმალაუტიანი -მწ- ხმაბაძვით ფუძეებშიც დადასტურდა (შდრ. **კილმკილ** „კივილი“, **დრიზმდრიზ** „ხელის გარტყმის ძლიერი ხმა“, **დურიმმდურიმ** „ბრაგვანი“), არამედ სწორედ საანალიზო ფუძეებში გამოვლენილი მოკლე ი ხმოვანი, რომელსაც უნდა გამოეწვია ა ხმოვნის უშმალაუტი. ზემოთ წარმოდგენილ გ/გ და უ/წ ხმოვნის შემცველ ფუძეებში კი უშმალაუტის გამომწვევი მიზეზი არ ჩანს.

სვანურში, როგორც ირკვევა, ძალზე ხშირია -მა- მარცვლის ჩართვა ფუძის გაორკეცებისას, რაც, ვ. თოფურიას ვარაუდით (2, 291), საწარმოებელი თავსართი შეიძლება იყოს. სამეცნიერო ლიტერატურაში, რამდენადაც ვიცით, აღნიშნული მარცვლის შესახებ სხვა არაფერია ნათქვამი. ცხადია, ვიზიარებთ იმ აზრს, რომ -მანამდვილად საწარმოებელი თავსართია, თუმცა უნდა აიხსნას, რა ფუნქცია აკისრია მას გაორკეცებულ ფუძეებში და როგორია მისი წარმომავლობა.

მსგავსი ფორმების არსებობა სვანურში აუცილებლად გაგვახსენებს, უპირველეს ყოვლისა, ქართულ – **წარამარა**, **ხათრიმათრი**, **ხურდამურდა**, **გიჟმაჟი**, **კუჭმაჭი**, **ქონმახი** და ა. შ. ფორმებს, რომლებიც მიღებულია თავკიდური თანხმომონის ან

მარცვლის (თანხმოვან-ხმოვნის) შენაცვლებით, რაღა თქმა უნდა, მსგავსი წარმოების რედუპლიცირებული ფუძეები სვანურშიც გვხვდება (შდრ.: **დელემელე** (ლშხ.) „ავადმყოფის უგრძობლად ყოფნა“, **ჯაყალმაყალ** (ზს.), **ჯაყაჟმაყა** (ლხმ., ჩბხ.) „შეშინება (გეშინია-მეშინია-ს ტიპის)“, **ცაქჷამქჷა** (ლშხ.) „ჭორობა, ერთი ამბავი, მითქმა-მოთქმა (გითხარი-მითხარი-ს ტიპის)“, **ხულდუბულდუ** (ზს.) „ხურდამურდა“, **ჯექარმექარ** „ჭორობა, მითქმა-მოთქმა (გითხარი-მითხარი-ს ტიპის)“ და ა. შ., თუმცა მახვილი თვალი იმ დიდ განსხვავებასაც დაინახავს, რაც ჩვენ მიერ საანალიზოდ წარმოდგენილ **კილ-მწ-კილ**, **ტულ-მა-ტულ**, **გულ-მა-გულ**... ტიპის ფუძეებსა და შესადარებლად მოყვანილ ქართულ-სვანურ ფორმებს შორის ვლინდება. **ჯაყალმაყალ** ტიპის ფორმებში თავკიდურ თანხმოვანთა თუ მარცვალთა მონაცვლეობა საეხებით ნათელია, რასაც ამოსავალი მარტივი ფუძეების არსებობაც ადასტურებს (შდრ. სვან. **მაყალ/მაყაჟ** „შიში“).

p. s. ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე კი **-მა-** მარცვლის შემცველ სვანურ რედუპლიცირებულ ფორმებს ვერ მივიჩნევთ გაორკეცების იმ ტიპად, რაც ქართულშიც და სვანურშიც გვაქვს (კერძოდ, გაორკეცება დასაწყისი მარცვლის შენაცვლებით – შდრ. ერთი მხრივ, ქართ. **გიჟ-მაჟ-ი**, **ქიხ-მახ-ი**, **კუჭ-მაჭ-ი**... და, მეორე მხრივ, სვან. **ბჟღლ-მა-ბჟღლ**, **გგლ-მა-გგლ**, **ბღჟლ-მა-ბღჟლ** და ა. შ.). როგორც ვხედავთ, სვანურში რედუპლიცირებული ფუძის ორივე სეგმენტის თავკიდური თანხმოვნები იდენტურია, **-მა-** კი ინტერფიქსად გვევლინება; ამოსავალი მარტივი ფუძეებიც ცნობილია, რომელთა გამოყენება სვანურში ჩვეულებრივი მოვლენაა, თუმცა არც ის არის გამორიცხული, რომ ქართულ **უ-ზარ-მა-ზარ**, **უ-ჩინ-მა-ჩინ**, **უ-სწორ-მა-სწორ-ო** (შდრ. ასევე, სვანური **უ-ჭირ-მა-ჭირ-დ** „უწვალებლად (ზედმიწ. – **უ-ჭირ-ვ-ებ-ლ-ად-მა-ჭირ-ვ-ებ-ლ-ად**)“, **უ-ღლ-ა-მა-ღლ-ად** „მოუცდელად, ლოდინის გარეშე“... ფორმებიც – იხ. ქვემოთ!) და ა. შ. ფორმებში ინტერფიქსად გამოვლენილი **-მა-** სწორედ სვანური საანალიზო **-მა-** მარცვლის იდენტური აღმოჩნდეს. რამდენადაც ჩვენთვის ცნობილია, აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით მსჯელობა დღემდე არც ქართულში ყოფილა.¹

ვინაიდან **-მა-** მარცვალი არახმაბაძვით ლექსიკურ ერთეულებშიც ვლინდება სვანურში, აქედან გამომდინარე, უნდა გაირკვეს, სად რა ფუნქცია და სემანტიკა აკისრია, საკითხის უკეთ გასარკვევად კი პარადიგმის სახით წარმოვადგენთ **-მა-** მარცვლის შემცველ არახმაბაძვით ლექსიკურ ერთეულებს:

პარადიგმა I		პარადიგმა II	
არახმაბაძვითი ლექსიკური ერთეულები (კრებითი სახელეების ფუნქციით)		არახმაბაძვითი ლექსიკური ერთეულები (ვითარებითი ზმნისართების ფუნქციით ²)	

¹ ჩვენი ვარაუდით, აღნიშნულ მარცვალს ქართველურ ენებში სიტყვათმწარმოებელი აფიქსის ფუნქცია უნდა ჰქონოდა, თუმცა მეგრულ-ლაზურში მისი კვალი არ ჩანს, ქართულში კი ნაშთის სახით არის შემორჩენილი.

² საანალიზო ფუძეთა პირველი სეგმენტები – **უ-გნ-ა**, **ჟ-ზნ-ა**, **უ-წს-ა** და ა. შ. მიჩნეულია უარყოფითი მიმღეობის ფორმებად (3, 223) და შეტანილია ნამყოს მიმღეობათა რიგში, როგორც წარსულში შეუსრულებელი მოქმედების აღმნიშვნელი (8, 241).

ბიღუ-მწ-ბიღუ (ბქ.)	„ყოველგვარი მტვერი, ნაგავი; ნაგვეულობა“	უ-გნ-ა-მა-გნ-ად (ბქ., ჩოლ.)	„ადრიანად, დილა-უთენია“
გუიზ-მწ-გუიზ (ზს.)	„კვირტიანი თხილის ტოტების კონა; კონეულობა“	უ-ღლა-მა-ღლა-დ (ზს., ქს.)	„მოუცდელად; ლოდინის გარეშე“
ტიშ-მწ-ტიშ (ბქ.)	„ტილეულობა“	უ-ზნ-ა-მწ-ზნ-ად (ბზ., ლშს., ჩოლ.), უ-ზნ-ა-მა-ზნ-ად (ბქ., ლნტ.)	„მიუსვლელად, წაუსვლელად“
ღგნ-მა-ღგნ (ბქ.)	„დღესასწაულები“	უ-ქუ-ა-მწ-ქუ-ად (ბზ., ლშს., ჩოლ.), უ-ქუ-ა-მა-ქუ-ად (ბქ.)	„უთქმელად; მოულოდნელად, უცაბედად“
შედ-მა-კუედ (ზს., ლშს.), შედ-მწ-კუედ (ლნტ.), შედ-მა-შედ (ლშს., ჩოლ.)	„ჯამ-ჭურჭელი; ჭურჭლეულობა“	უ-ცხიდ-ა-მა-ცხიდ-ად (ბქ.)	„დაუწუნებლად“
ხილ-მწ-ხილ (ზს.), ხილ-მა-ხილ (ქს.)	„ხილეული, ხილეულობა“	უ-წს-ა-მა-წს-ად (ბქ.)	„დაუპატიებლად“
ჭიდ-მა-ჭიდ (ჩოლ.)	„მისატან-მოსატანი; შემოწირულობა“...	უ-ჭირ-მა-ჭირ-დ (ბქ.)	„უწვადებლად, გაურჯელად“
		უ-ცხ-ა-მა-ცხ-ად (ბქ.)	„გაუზრდელად“
		უ-ჯგრ-ა-მა-ჯგრ-ად (ბქ.)	„უკურთხებლად“...
		უ-ხალ-მა-ხალ-დ (ბქ.)	„უცოდინრად“

ფიქრობთ, პირველ პარადიგმაში მოცემულ მასალაში -მა- მარცვალ კრებითობას გამოხატავს და ქართული -ობა- სუფიქსის ტოლფარდია (შდრ. ქართ. ხილეულობა, ტკბილეულობა, ჭურჭლეულობა და ა. შ.), რაც შეეხება მეორე პარადიგმაში წარმოდგენილ მასალას, იქ -მა- აშკარად მაწარმოებელი აფიქსია, თუმცა გასარკვევია რისი მაწარმოებელია და რა კვალიფიკაცია უნდა მიენიჭოს მას რედუქციონირებულ ფუძეებში.

პრეფიქსი მა- სვანურში, როგორც ცნობილია, სხვადასხვა ფუნქციით დასტურდება, კერძოდ:

1. აწარმოებს განყენებულ (ე. წ. აბსტრაქტულ) სახელებს – მა-ლატ „სიყვარული“, მა-ხალ „ცოდნა; ეშმაკობა“, მა-ყალ „შიში“, მწ-ზიგ/მა-ზიგ „ტკივილი; სნეულეობა“, მა-მჭირ/მა-მწჭირ „სიზარმაცე“, მა-ჟარ „მოწყენა“, მწ-გიდ „ძილი“ და სხვ.

2. მა- საშუალებებითი გვარის აწმყოს მიმღობის მაწარმოებელი თავსართია – მწ-შად/მწ-შედ „მაშველი“, მა-ჟოდ/მა-ჟოდ „გამძლოლი“, მა-წად/მა-წედ/მა-წად „მოსავალი“, მა-ზუაბ/მა-ზუაბ/მა-ზუაბ „წყარო (ზედმიწ. – ამომსვლელი, ამომავალი)“, მა-შან/მა-შან „ნაყოფი, რაც ასხია“ და მისთ. (3, 212-215).

ფიქრობთ, უ-ჭირ-მა-ჭირ-დ ტიპის ფუძეებში (შდრ., ასევე, ჩოლ. ტიხ-მა-ტიხ „ნათხოვარი ნივთების დაბრუნება (ზედმიწ. – ბრუნება-მობრუნება)“, ბქ. გუჟიმბაზ,

ჩოლ. გუჟიმატის „გულქმარვა (ზედმიწ. – გულ-ზე ამობრუნება, მაბრუნება)“... და, შესაბამისად, კილ-მა-კილ ფორმებში ინტერფიქსად გამოვლენილი -მა- გენეტიკურად საშუალ-ვნებითი გვარის აწმყოს მიმღეობის მაწარმოებელი პრეფიქსი უნდა იყოს, თუმცა კილ-მა-კილ, ტულ-მა-ტულ, დრიზ-მან-დრიზ და ა. შ. რედუპლიცირებულ ფორმათა მეორე სეგმენტი – მა-კილ, მა-ტულ, მან-დრიზ, როგორც ცალკე აღებული ლექსიკური ერთეული, დღევანდელი მონაცემების მიხედვით, სვანურში არ გამოიყენება.¹

ჩვენი ვარაუდით, -მა- მარცვალი, რომელიც ინტერფიქსად გვევლინება სვანურში და რომლის კვალი ქართულ არახმაბაძვით ფორმებშიც არცთუ ისე იშვიათად ჩანს, მარედუპლიცირებელი (ანუ „ფუძეთგამყარი“) აფიქსი უნდა იყოს, მისი ჩართვა რედუპლიცირებულ ძირებს შორის, ცხადია, სემანტიკურ ცვლილებასაც იწვევს (შდრ., ერთი მხრივ, კილ-კილ „კივილი (ზედმიწ. – კივილ-კივილ-ი)“, გგლ-გგლ „ყმუილი (ზედმიწ. – ყმუილ-ყმუილი)“, დრიზ-დრიზ „ხელის გარტყმის ხმა (ზედმიწ. – დრუზ-ვა-დრუზ-ვა)“... და, მეორე მხრივ, კილ-მან-კილ „წივილ-კივილი“, გგლ-მა-გგლ „ყმუილი“, დრიზ-მან-დრიზ „ხელის გარტყმის ხმა“ და სხვ.), მისი საშუალებით მრავალგზისი და, ასევე გაბმული ხმიანობა გადმოიცემა (სემანტიკური ცვლილების შესახებ იხ. ქვემოთ!).

„მაერთმარცვლიანი“ რედუპლიცირებული ფუძეების პარალელური ვარიანტები:

ბჟღლ	ბჟღლ-ბჟღლ	ბჟღლ-მა-ბჟღლ	∅
ბღღლ	ბღღლ-ბღღლ	ბღღლ-მა-ბღღლ	∅
ბღჟლ	ბღჟლ-ბღჟლ	ბღჟლ-მა-ბღჟლ	∅
ბჟღლ	ბჟღლ-ბჟღლ	ბჟღლ-მა-ბჟღლ	∅
ბგლ	ბგლ-ბგლ	ბგლ-მა-ბგლ	∅
დრიზ	დრიზ-დრიზ	დრიზ-მა-დრიზ	∅
დჟრიმ	დჟრიმ-დჟრიმ	დჟრიმ-მან-დჟრიმ	∅
დღღლ	დღღლ-დღღლ	დღღლ-მა-დღღლ	∅
ზულ	ზულ-ზულ	ზულ-მა-ზულ	∅
ზგლ	ზგლ-ზგლ	ზგლ-მა-ზგლ	∅
თხგლ	თხგლ-თხგლ	თხგლ-მა-თხგლ	∅
კილ	კილ-კილ	კილ-მა-კილ	∅
ჟულ	ჟულ-ჟულ	ჟულ-მა-ჟულ	∅
ჟღღლ	ჟღღლ-ჟღღლ	ჟღღლ-მა-ჟღღლ	ჟღღრმენ

¹ სვანური ენის დიალექტებში კილ-მა-კილ, წკულ-მა-წკულ, გჟღლ-მა-გჟღლ და ა. შ. ფორმების პარალელურად დაფიქსირდა კილ-ნა-კილ (ჩოლ.) „წივილ-კივილი (ზედმიწ. – კივილ-ი-ნა-კივილ-არ-ი)“, წკულ-ნა-წკულ (ჩოლ.) „წკმუილი (ზედმიწ. – წკმუილ-ი-ნა-წკმუილ-არ-ი)“, გჟღლ-ნა-გჟღლ (ჩოლ.) „ყმუილი (ზედმიწ. – ყმუილი ნაყმუილარი)“... ტიპის ფორმები, სადაც -ნა- წარსული დროის ვნებითი გვარის მიმღეობის მაწარმოებელი პრეფიქსია. ამ ფორმების არსებობამ კი გვაგარაუდებინა მარცვლისეულ მ/ნ (ე. წ. სონორ) თანხმოვანთა მონაცვლეობა, რაც ძალზე გავრცელებული ფონეტიკური პროცესია სვანურში (შდრ. უნბილ/უმბილ „უნებლიე“, ანბან/ამბან „ამბავი“...), თუმცა -მა- მარცვლიანი არახმაბაძვითი ფორმებისა და, ამასთანავე, მან-შედ, მან-ჯან... ტიპის მიმღეობური ფორმების არსებობამ, ეს ვარაუდი ეჭვქვეშ დააყენა.

ჟღლ	ჟღლ-ჟღლ	ჟღლ-მა-ჟღლ	Ø
სღლ	სღლ-სღლ	სღლ-მა-სღლ	Ø
ტულ	ტულ-ტულ	ტულ-მა-ტულ	Ø
ღულ	ღულ-ღულ	ღულ-მა-ღულ	ღურმუნ
ყულ	ყულ-ყულ	ყულ-მა-ყულ	Ø
ყღრ	ყღრ-ყღრ	ყღრ-მა-ყღრ	Ø
შულ	შულ-შულ	შულ-მა-შულ	Ø
ცხღლ	ცხღლ-ცხღლ	ცხღლ-მა-ცხღლ	Ø
ძღღლ	ძღღლ-ძღღლ	ძღღლ-მა-ძღღლ	Ø
ჭულ	ჭულ-ჭულ	ჭულ-მა-ჭულ	Ø
ჭყღლ	ჭყღლ-ჭყღლ	ჭყღლ-მა-ჭყღლ	ჭყღრმუნ
ხულ	ხულ-ხულ	ხულ-მა-ხულ	Ø
ხღლ	ხღლ-ხღლ	ხღლ-მა-ხღლ	Ø

„მაერთმარცვლიან“ ყველა რედუპლიცირებულ ფუძეს გააჩნია მარტივი (ე. წ. შიშველი) ფუძე (ბჟღლ, ბღღლ, ზღლ, ხღლ...) და პარალელურად იდენტურხმოვნიაანი, მარტივი სტრუქტურის მქონე ვარიანტები (ბჟღლ-ბჟღლ, ძღღლ-ძღღლ, ჭყღლ-ჭყღლ...). რაც შეეხება -უნ/-უნ და -ღნ/-ღნ- სუფიქსებით ნაწარმოებ რედუპლიცირებულ ფორმებს, წარმოდგენილი მოდელიდანაც ნათლად ჩანს, რომ ისინი იშვიათად იწარმოებიან (ჟღღრმ-ღნ, ღურმ-უნ, ჭყღღრმ-ღნ).

რა თქმა უნდა, ზემოთ წარმოდგენილ პარალელურ ვარიანტებს შორის სემანტიკური სხვაობაც, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, აშკარად თვალშისაცემია:

1. კილ-კილ, გღღლ-გღღლ, დრიზ-დრიზ და ა. შ. ფორმები გამოხატავენ რაიმე თანმიმდევრულ, წყვეტილ მოქმედებას და ამ მოქმედების შედეგად გამოცემულ ჟღერადობას; ეს მოქმედება კი, ერთი შეხედვით, თითქოს ერთჯერად მოქმედებას მოგვაგონებს.

2. რაც შეეხება კილ-მან-კილ, გღღლ-მა-გღღლ, დრიზ-მან-დრიზ და მისთ. ფორმებს, ისინი ერთდროულად გამოხატავენ მოქმედების სახეს და ამ მოქმედების შედეგად გამოცემულ ჟღერადობას. კილ-კილ ტიპის ფორმათაგან განსხვავებით, -მან- მარცვლიანი რედუპლიცირებული ფორმები მრავალჯერად ანუ მრავალგზის, უწყვეტ მოქმედებას გამოხატავენ.

შენიშვნა: ჩვენ მიერ განხილულ ყველა ტიპის რედუპლიცირებულ ფორმათა გამოყენებას ხშირად კონტექსტიც განსაზღვრავს და რაოდენ გასაკვირიც არ უნდა იყოს, ისინი, ძირითადად, მყარ ფრაზეოლოგიურ გამონათქვამებში გამოიყენება: კილ-{კილ} ენკიდ „დაიკივლა (ზედმიწ. – კივ-ილ-კივ-ილ-ი აილო)“; მაგრამ ჩუ ხოგ კილ-მან-კილ „ერთი ამბავი აქვს, გაჰკივის (ზედმიწ. – ქე უ-ღგ-ა-ს წივილ-კივილი)“; დრიზ-{დრიზ} ახლანე „დაარტყა (ზედმიწ. – დრუზ-ვ-ა-დრუზ-ვ-ა გაადინა)“; მაგრამ ჩუ ხოგ დრიზ-მან-დრიზ „აქვთ ერთი ამბავი, ჩხუბობენ მუშტებით (ზედმიწ. – ქე უ-ღგ-ა-თ დრუზ-ვ-ა)“; სგჟიჭ-{სგ იჭ} ენკიდ „გასროლის ხმა მოისმა (ზედმიწ. – ჭახანი აილო)“; მაგრამ ჩუ ხოგ სგჟიჭ-სგჟაჭ „ისვრის განუწყვეტლივ (ზედმიწ. – ქე უ-ღგ-ა-ს ჭახან-ჭახანი)“ და ა. შ. ცხადია, ფორმათა სპონტანური ჩანაცვლება ერთგვარ დისონანსს შეიტანს სვანურ ფონოსემანტიკურ სისტემაში, ამიტომ კონტექსტის გათვალისწინება ერთ-ერთ აუცილებელ პირობას წარმოადგენს.

სვანური ფონოსემანტიკური მასალის ანალიზმა გვაჩვენა, რომ რედუპლიცირებულ ფუძეებში შეერთება უმეტესად უკავშიროს, თუმცა გამონაკლისები მაინც იჩენს თავს და უკავშირო ფუძეგაორკეცებული ფორმების პარალელურად „მაერ-

თხმოვნიანი“ ვოკალური ალტერნაცია დასტურდება და „მაერთმარცვლიანიც“ სხვადასხვა ფუნქციით. ინტერფიქსად წარმოდგენილ -ო-ს, რომელიც ორ განსხვავებულ სტრუქტურულ მოდელში დანდება, მიუხედავად იმისა, რომ ორივე შემთხვევაში აერთიანებს დახურული მარცვლით წარმოდგენილი დუბლირებული (ანუ კონსონანტური მიმდევრობის აბსოლუტური განმეორებით) ძირის სტრუქტურებს (**ფიც-ო-ფუც-უ, ფირფ-ო-ფურფ-უ, ყირტ-ო-ყურტ-უ...**; **ბითქ-ო-ბთქ-ა, ძგვიბ-ო-ძგვაბ-ა, ჯიჯგ-ო-ჯაჯგ-ა...**), მას მაინც სხვადასხვა კვალიფიკაცია ეძლევა, კერძოდ: ერთ შემთხვევაში -ო-ს მივიჩნევთ სახელობითი ბრუნვის ნიშნად, მეორე შემთხვევაში კი, საენათმეცნიერო ლიტერატურაზე დაყრდნობითა და ჩვენეული ინტერპრეტაციებით, მაერთებელ კავშირად, რომელიც ფუძეს შეერწყა და თანდათანობით დაკარგა თავდაპირველი მნიშვნელობა.

უნდა ითქვას ისიც, რომ საანალიზო სტრუქტურულ მოდელებში (გველის-ხმობთ ზემოთ წარმოდგენილ სამივე სტრუქტურულ მოდელს, ე. ი. -ო- ხმოვნიან და -მა- მარცვლით ნაწარმოებ ფორმებს) ერთი მეორეს არ ცვლის, ანუ -მა- მარცვალს არ შეიძლება ჩაენაცვლოს მაერთი -ო- და, პირიქით, მაერთ -ო-ს არ ჩაენაცვლება -მა- მარცვალი (დაუშვებელია **ბჟღლ-მა-ბჟღლ** ფორმის ნაცვლად **ბჟღლ-ო-ბჟღლ-ა** ან **ყირტ-ო-ყურტ-უ-ს** ნაცვლად **ყირტ-მა-ყურტ-უ** და მისთ.), არც ორ სხვადასხვა სტრუქტურულ მოდელში ინტერფიქსად გამოვლენილი -ო- ენაცვლება ერთმანეთს ანუ ეს ერთეულები ერთმანეთის მიმართ დამატებითი დისტრიბუციის დამოკიდებულებაში იმყოფებიან.

ცხადია, „მაერთხმოვნიანი“ და „მაერთმარცვლიანი“ რედუპლიცირებულ ფუძეებს შორის სემანტიკური სხვაობაც ხელშესახებია და ამ სემანტიკურ სხვაობას სწორედ მაერთი -ო- და -მა- იწვევენ, რომელთა მეშვეობით ახალი ბგერწერითი რიგები ჩამოყალიბდა სვანურში.

ლიტერატურა:

1. დავითიანი ა., გარეგანი სახეობის ლექსიკისათვის სვანურში. იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება, XXXVI, თბ., 2008.
2. თოფურია ვ., კომპოზიტი სვანურში, შრომები, III, თბ., 1979.
3. თოფურია ვ., შრომები, I, თბ., 1967.
4. სანიკიძე ლ., რედუპლიკაცია სვანურსა და ზანურში. იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების წელიწდეული, IV, თბ., 1976.
5. ქალდანი მ., სვანური ენის ფონეტიკა, I, უმლაუტის სისტემა სვანურში, თბ., 1969.
6. შანიძე ა., თხზულებანი, III, თბ., 1980.
7. ჭკადუა რ., „პირველად მასდართა“ წარმოების ერთი ტიპისათვის სვანურში, არნ. ჩიქობავას საკითხავები, XVIII, თბ., 2007.
8. ჭკადუა რ., იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება, XXXIX, თბ., 2011.
9. თოფურია ვ., ქალდანი მ., სვანური ლექსიკონი, თბ., 2000.
10. ლიპარტელიანი ა., სვანურ-ქართული ლექსიკონი, თბ., 1994.
11. სვანური პოეზია, I, სიმღერები შეკრიბეს და ქართულად თარგმნეს ა. შანიძემ, ვ. თოფურიამ, მ. გუჯეჯიანმა, თბ., 1939.
12. სვანური პროზაული ტექსტები, I, ბალსხემოური კილო, ტექსტები შეკრიბეს ა. შანიძემ და ვ. თოფურიამ, თბ., 1939.
13. სვანური პროზაული ტექსტები, II, ბალსხემოური კილო, ტექსტები შეკრიბეს ა. დავითიანმა, ვ. თოფურიამ და მ. ქალდანმა, თბ., 1957.
14. სვანური პროზაული ტექსტები, III, ლენტეხური კილო, ტექსტები შეკრიბეს და რე-

- დაქცია გაუკეთეს ვ. თოფურიაშვილმა და მ. ქაღანიძემ, თბ., 1967.
15. სვანური პროზაული ტექსტები, IV, ლაშხური კილო, ტექსტები შეკრიბეს არ. ონიანმა, მ. ქაღანიძემ და ალ. ონიანმა, რედაქცია გაუკეთეს მ. ქაღანიძემ და ალ. ონიანმა, თბ., 1979.
  16. სვანური ენის ქრესტომათია, ტექსტები შეკრიბეს ა. შანიძემ, მ. ქაღანიძემ და ზ. ჭუმბურიძემ, თბ., 1978.

Medea Saghliani
Interfix (resp. "linking vowel" and "linking syllable") reduplication in Svan
Summary

The analyses of Svan phonosemantic material showed that linking in reduplicated stems is carried out mostly without an interfix, although exceptions can arise and in parallel to the reduplicated stems without an interfix, a vocal alternation of a linking vowel and also a linking syllable with different functions are confirmed. In the first case we have considered an interfix -i-, which can be found in two different structural models, as the nominal case marker and in the second case – as a linking element, which was merged with the stem and gradually lost its original meaning.

As for a syllable -ma-, it should be a reduplicating affix. Its inclusion between the reduplicated roots, of course, causes the semantic changes and expresses repeated and constant polyphony.

Медея Саглиани
Интерфиксная (resp. «соединительная гласная» и «соединительный слог») редупликация в сванском языке
Резюме

Анализ сванского фоносемантического материала показал, что соединение в редуплицированных основах большей частью является бессоюзным, но исключения все же проявляют себя и параллельно с формами бессоюзной удвоенной основы подтверждается вокальная альтернатива «соединительной гласной» и «соединительного слога» с разной функцией. Представленный в качестве интерфикса -и-, появляющийся в двух отличных друг от друга структурных моделях, в одном случае мы сочли признаком именительного падежа, а во втором – соединительным союзом, слившимся с основой и постепенно потерявшим свое первоначальное значение.

Что касается выявленного в качестве интерфикса слога «ма», он должен быть редуплицирующим (т. е. «удвоение основы») аффиксом. Его включение между редупликативными корнями, само собой, вызывает и семантические изменения, выражает многократную, а также связную звучность.

Lilia Trinca
(Moldova)

"COGNITIVE MAPS" OF ROMANIAN CULTURE VS. THE CONCEPT OF BREAD (ON THE BASIS OF THE ASSOCIATIVE EXPERIMENT)

According to psycholinguistics, by fixing collective, stereotyped and standard imaginations, language objectifies the interpretative activity of human consciousness and makes it accessible for investigation. *Linguistic consciousness* involves all the mental mechanisms of generating and understanding language, i.e. all psychic mechanisms that ensure the process of human speech activity; *the linguistic consciousness* is formed in the process of language acquisition and improves throughout one's life, as the person accumulates knowledge about the lingual rules, new words, meanings of new words, as his/her communication skills in various spheres get better, as he/she learns other languages (10, 44-51).

The anthropocentric nature of the linguistic consciousness has become *communis opinio*, because mental structures do not exist independently, and the lingual picture which emerges as a result of reflecting the world emphasizes the person's actions and deeds. Anyway, linguistic consciousness is not only anthropocentric in nature. It is, at the same time, ethnocentric because the lingual picture differs from one ethnic group to another. Over time, a multitude of meanings and gestures remain in the folk mind, denoting the lifestyle and worldview of a people. Or, meaning is a construct, a distinct entity conferred to facts. Significance is the effect of perception filters, filters that make cognition possible. Naturally, such schemes of knowledge are "invisible" to users, being like lenses through which reality is essentially built.

From the perspective of ethnic psycholinguistics, ethnicity is determined by common forms of culture and civilization. Language is the basic tool for acquiring knowledge about the world. Since language reflects reality, the results of the initiation process in this world are fixed in the word. Each concrete language is an original system that leaves its mark on the consciousness of its speakers and influences on shaping their world picture.

Each language also contains key symbols or reference concepts for a culture. Symbolic anthropology uses language models in the analysis of culture data. In other words, it is recognized that metaphorical structures and key symbols form a code, a semiotic system which applies both in shaping the worldview and in the behavior of those who internalize it.

In this study we aim to decipher one of the valuable concepts for the Romanian linguistic consciousness – *bread* – applying the method of the associative experiment (hereinafter AE). Identifying the associative relationships which exist between the elements of the lexical system illustrates the fundamental mechanisms of reflecting nonevent history in language, since the history of glottis units can only be reconstituted in relation to the history of society, *alias* extralinguistic facts which have determined the appearance/disappearance of a word. We have opted for the AE in our research since the given method represents an optimal way of making the radiography of internal and external relations, instantaneous or time-taking relations between the concept of *bread* and other concepts in Romanian and allows revealing its contents of ideas. This method also gives us the opportunity to discover the many implications that bread has in the system of traditional cultures. Although Europe is considered a "civilization of bread", a certain culture can be distinguished after signs of identity or otherness of the ethnic bread. In other words, we are in unison with Stelian Dumistrăcel's opinion, according to whom "the study of linguistic forms from the semantic field of bread can illustrate key features of the speech of a population" (6, 21).

We performed¹ a free AE with young people aged 18-25, whose mother tongue is Romanian. The respondents were asked to answer instantly with the first word that came to their mind when hearing the word-stimulus *bread* (each questionnaire contained 100 words stimuli selected and generated by the computer from about 500 stimuli, which belong to the nucleus and the core vocabulary of Romanian: the stimulus *bread* occurs, on average, in one of five questionnaires). Following this rule while collecting the data makes it possible to minimize the time slot between stimulus and reaction: the respondent should not reflect on the reaction, because the concept of association excludes the idea of "thinking" a response (cf. Фрумкина Р.). The respondents were about 1000 students from several universities of the Republic of Moldova and Romania. It should be noted that the determining factor for choosing students as respondents in the AE is that at the age of 17-25 the linguistic identity is already formed and the associations identified in the AE reflect the linguistic competence and are relevant to the Romanian mentality (9, 192).²

On the basis of the AE that has been conducted, we identified two basic types of associations for the word-stimulus *bread*: syntagmatic associations and paradigmatic associations³:

SINTAGMATIC ASSOCIATIONS: *warm* (42); *white* (14); *baked* (13); *fresh* (10); *soft* (9); *brown* (7); *good* (5); *tasty* (3); *fried* (3); *tasty* (3); *warm* (3); *daily* (3); *sacred* (2); *dry* (2); *round* (2); *dear* (2); *soft* (2); *home-made* (2); *rye* (2); *bitter* (1); *necessary* (1); *parental* (1); *hard* (1); *stale* (1); *our* (1); *fresh* (1); *steaming* (1); *good* (1); *fluffy* (1) *not sliced* (1); *much* (1); *sweet* (1); *useful* (1); *baked* (1); *bought* (1); *and butter*(1);

Predicative reactions: *bakes* (1); *mother bakes* (1); *I don't like* (1); *fattens* (1);

PARADIGMATIC ASSOCIATIONS: *hunger* (15); *table* (10); *life* (8); *mother* (5); *house* (5); *gift* (4); *full up* (3); *richness* (3); *day* (3); *grandmother* (3); *bakery* (3); *wealth* (2); *sacred* (2); *stove* (2); *wine* (2); *a kind man* (2); *parents* (2); *hearth* (2); *knife* (2); *peace* (2); *the beginning and the end* (2); *village* (2); *work* (2); *pleasure* (2); *calories* (1); *gratitude* (1); *knife* (1); *kindness* (1); *warmth* (1); *companion* (1); *Christianity* (1); *shop* (1); *existence* (1); *love* (1); *necessary* (1); *homeland* (1); *God* (1); *hard* (1); *famine* (1); *lorry* (1); *satiety* (1); (1); *vitamin B* (1); *kilograms* (1); *flour* (1); *source*(1); *diet* (1); *appetite* (1); *necessity* (1); *sword* (1); *carbohydrate* (1); *dry* (1); *yes* (1); *today* (1); *living* (1); *gold* (1); *wealth* (1); *Christ* (1); *eternity* (1); *white* (1); *joy* (1); *basis* (1); *dog* (1); *hand* (1); *fattening* (1); *boredom* (1); *health* (1); *land* (1); *puffy dough* (1); *difficult* (1); *harvest* (1); *home* (1); *wealth* (1); *good* (1); *fluffy* (1); *fruitfulness* (1); *purity* (1); *fertility* (2); *serious* (1); *miller* (1); *balance* (1); *foolishness* (1)

It is possible to reveal the following thematic groups within the paradigmatic associations:

- bread - the essential nutrient of the Romanian food system: *food* (184); *nurishment* (9);
- basic ingredients of bread: *wheat* (37); *flour* (31); *dough* (5); *salt* (8); *rye* (2); *yeast* (2); *flour and salt* (1); *gluten* (1); *hominy* (1);
- the form in which bread is materialized: *colac* (6); *pită* (4); *cozonac* (2); *franzelă* (2); *pupăză* (2); *mămăligă* (2); *covrig* (1); *pizza* (1); *sandwich* (1); *bun* (1); *dish* (1)

¹AE has been conducted by a group of researchers from A.Russo Balti State University who were involved in the project of elaborating the *Associative Dictionary of the Romanian Language*.

²According to Iu. Karaulov, the relative stability of native speakers' linguistic capacity (e.g. vocabulary, hierarchy of values, lexical valences) may serve as basis for describing the consciousness in the Romanian society in the next 20-30 years, i.e. for the period when today's respondents would constitute the active nucleus of the society (*ibidem*).

³Respecting the tradition of modelling the associative field, at first we show words-reactions that appear more frequently (the number of reactions is indicated in brackets). They constitute the core of the associative field. They are followed by words that occurred less frequently as reactions to the given stimulus – the periphery of the associative field.

Note: See below the pictures of some specific words that represent Romanian realia related to bread.

Colac Pită Cozonac Franzelă

Pupăză Mămăligă

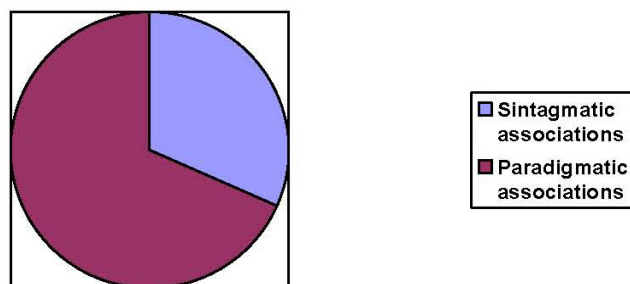
Covrig

- component parts: *crust* (2); *slice* (3); *crumbs* (1); *crumb* (2);
- food: *butter* (3); *eggs* (1); *margarine* (1); *pie* (1); *sour cream* (1); *mustard* (1); *honey* (1).

Paradigmatic associations outnumber syntagmatic associations by two to one (453: 200). See

Figure 1:

Fig. nr. 1 *Quantitative ratio of syntagmatic to paradigmatic associations*

The analysis of reactions offers some insights into the concept of *bread* in Romanian culture. Our research takes into consideration the widest framework of cultural anthropology¹, by emphasizing the cognitive frameworks and cultural patterns deposited in the Romanian language in relation to the concept of *bread*. It is undeniable that the Romanians consistently valued wheat, adding new valencies to it which were reflected in different customs and beliefs. Being one of the main activities of Romanian people, wheat cultivation has favored the perpetuation of rich and expressive traditions. A final product of the agricultural cycle, bread is used in many Romanian customs, being a central symbol of religious beliefs and ideas, which proves the existence of a "civilization of bread in Romanian culture"².

¹ We will try to analyze the concept of *bread* from different perspectives: linguistic, historic, ethnographic etc.

² The statement is the more justified if we think that this cult of bread involves a material base (tools and units).

In Romanian there were two words to denote bread – *pîine* (a word of Latin origin) and *pita* (a word of neo-Greek origin). The latter is used with the same meaning by the Greeks, Macedonians, Hungarians, Bulgarians, Serbs¹. Though the word *pita* is known and used, preference is given to the lexical unit *pîine* (cf. *pita*-4).

In the Romanian mentality *bread* represents a value. Referring to this, O.Văduvă mentioned that "no other element of material culture contains a greater richness of meaning, none has more symbols with an exclusively beneficial meaning" (Văduva O., 1981, p. 57). Thus, the Romanian bread has a beneficial potential. Due to the fact that from the very beginning it was considered something sacred, bread gets to embody divinity (*God*-1, *Christ*-1, *saint*-2, *Christianity* -1), focusing the value vectors of society (cf. *life*-8, *earth*-1, *parents*-2, *house*-5). Agricultural activities centered on wheat cultivation, activities of modeling products from it, which end by baking bread and eating it, have become rituals with mythical and sacred implications and bread has acquired a high and unique semiotic status. That is why it was not allowed to throw bread crumbs in impure places: "If crumbs fall while you eat bread, pick them up and throw them into the fire, because that is a clean place; to stamp on them is a sin" (apud (3)). In such a way we explain the associative reactions *crumb* -1, *crumbs* -1.

Being considered holy and accepted as an object of worship in the orthodox church, bread is capable of sacred virtues, proving the mythical ground of folk spirituality. Its sanctity is determined not only by the economic argument – wheat being a vital food – but also by the belief in the divine origin of wheat. This attitude is characteristic of other peoples as well. The Norwegians, for instance, protect their newborn babies from evil spirits by putting a piece of bread on their chest. Because the French consider bread holy, they are not allowed to put it upside down. Some peoples never cut bread with a knife, but only break it with their hand. The reaction *hand*, attested for the stimulus *bread* could also be motivated by the fact that Romanian people knead dough by hands, unlike other nations, for example the Egyptians, about whom Herodotus pointed out that "it is an Egyptian feature to knead clay by hands and dough by feet" since wheat was considered too clean (7, 498).

A natural reaction of Romanian people to *bread* is *wheat*. Other peoples, for instance, Jews, make small loaves of barley bread, baked from dough on a primitive oven (covered with ash on a hot slab of clay) (4, 180). Iu. Chivu stated: "The wheat is a cereal blessed to bear the image of the Saviour on the grain" (3, 61). Both wheat cultivation and the preparation of bread from flour is long and hard work (cf. *work*-2, *hard*-1). The given effort is delineated in some Romanian legends in a cosmic picture in which the whole earth rests on two loaves. Since ancient times, bread has been considered by Romanian people "the honor of the table" and has involved a spiritual life with restrictions and prohibitions, expressing the coordinates and the depth of worship and its consistency over time (cf. *hunger*-15, *famine* -1, *fast*-1).

Beyond its nutritional properties, man invests bread with multiple meanings, raising it to the rank of a symbol. Therefore, though it is conceived as a nutrient (cf. *dish*-129, *food*-53), its consumption is strictly regulated (in the mentality of Romanian people) largely by prescriptions that ensure world order, by cosmology prescriptions that connect man with society and even with the universe. Thus, the daily consumption of bread was traditionally accompanied by the prayer "Our Father", which exposes the spiritual value of bread, revealing its significance as food both for the body and for the soul (cf. *daily bread*-3).

As an ancient element of Romanian culture, bread is presented as a hoopoe (cf. reaction *hoopoe* -2) and colac (plaited bread having the form of a hoop) (cf. reaction *colac* - 5). Hoopoe, as stated by V. Buzilă, represents "bread named after a profane bird, materialized in sacred dough,

---

¹ The age of this term is denoted by the fact that in India a rice pancake called *pith* was consumed, and in the Vedas, among the 3399 gods there is "Pita sweet god," which fattens the body (12, 55).

having an oval and anthropomorphic shape. It is an exclusively Romanian cultural symbiosis" (1, 106 -107).

The plaited bread in the form of a hoop (Rom. colac) contains the idea of a spiral pattern, *alias* the spiral path of life, hence the use of the hoop-bread (colac) in rituals specific to the most important moments of human life: birth, marriage and death. So the "the hoop-bread (colac), says V. Buzilă, is a generalized form in the Romanian cultural space in all customs connected to the age of a person and in the customs throughout the year" (ibid, 178). Although some experts have tried to explain the use of bread at the funeral by the relationship between the cult of the dead and the customs of agrarian fertility, specific to agricultural nations, we consider this explanation unjustified. For example, although the Slavs are farmers, they do not have customs related to bread at the funeral. The lexical unit *table* (10) often occurs in response to the stimulus *bread*. Placing bread on the table represents a Romanian characteristic of modeling space: during the wedding or during the customs throughout the year the horizontal parameters of the space of the table are revealed, while the funeral ceremony reveals the parameters that correlate the vertical of the world: "Through the trees that are fixed in the middle of the loaf, as pointed out by V. Buzilă, the cosmogony potential of this complex text of objects becomes stronger" (ibid, 197). The cult of the dead and of the ancestors is defining for Romanian culture.

The hoop-bread (colac) is also present during holidays celebrated throughout the year, for example, at Christmas. Here, too, it symbolizes the circle, revealing through this isomorphism the archaic ring representation of time, characteristic of old thinking – the cyclic time. Thus the hoop-bread (colac) is the symbol that marks the thresholds of time: the beginning and the end of a stage (cf. *beginning and end* - 2). In this regard, V. Buzilă states: "Bread embodies time and the sun as its main focus. All the evolutionary types of bread are updated as time goes by" [...] (ibid, 241). It is important to point out that the name of the Christmas holiday coincides, in Romanian culture, with the main type of bread used at this holiday – crăciunel (little Christmas) – "which proves the integrity of the elements involved in this structure. The functions exercised by this type of bread and its derivatives from the winter solstice until the spring equinox serve as evidence of the old age of the tradition, of the agricultural occupations in this space, and also of the unity of the Romanian culture based on the values of bread"(ibidem). Thus, I. Chivu concludes: "The existence of ancient deities at the neighboring peoples and at those with implications in the ethnogenesis of the Romanians, along with the long tradition in the culture of wheat, as an worshiped crop, feeds the schematism of a matrix thinking, capable of containing and of supporting, in cyclical time, a calendar with talisman holidays and in straight time – rites of insurance or of accompanying (of spending life) [...], when bread transfers its virtues on man in general" (3, 149).

The food gift is always present in all exchanges practiced by the traditional community at different customs. Bread is part of all the gifts and has the highest frequency (cf. *gift*-3). In the experience of many peoples, bread is a symbol of life with multiple connections in folk cosmogony and is considered a gift of the gods, just like in Romanian culture, where it appears as a divine gift (2, 115). The Romanian way of thinking has generated a multitude of symbols concerning bread that have perpetuated through customs and rituals.

That is why the parallel between man and bread is very common in our culture. This parallel is determined by the primordial act: "God wanted bread and people to be clean, but the devil sowed the bad seed [...]. From that time on, people are kind like wheat and bad like tare" (1, 44). Assimilated to human life, bread becomes a benchmark for assessing people. The following proverbs are eloquent in this regard: *A man like bread; a man like a loaf of wheat bread or a man like warm bread*. They represent this identification of values. The expression *to make bread together*, used in Bucovina, means "create a family"; in Transylvania *to live from the same bread* means "to live in a family". *To cut the slice from the bread* means "to separate from the family, to get married". Thus, we agree with V. Buzilă's opinion, who believes that "in Romanian traditional

culture the life of wheat, the life of nature and human life have been joined in a unique concept" (1, 289).

The fact that bread carries multiple ethnic connotations of ethnic value is confirmed by a number of proverbs containing this lexical unit in their structure. Cf. *to earn bread*, used in the meaning of "to make a living"; *to put someone in bread* "to offer someone a position, a job"; *to remove somebody out of bread* "to dismiss somebody from a job"; *to give someone a piece of bread* "to help someone". In everyday speech, too, the given lexical unit acquires different meanings: for example, children are brought *bread from the rabbit*. Some people eat *white bread*, i.e. "are doing well", but others eat *brown bread*, some prefer *bread with milk*, but others – roasted patience. We all admit that *bread is bitter* when we are among strangers, etc.

A frequent associative reaction for the stimulus *bread* is *salt* (*salt-8, bread and salt-2*), with which it often occurs in the structure of phraseological units: *to come before someone with bread and salt* "to greet someone with the best harvest, expressing feelings of friendship, gratitude, obedience and acceptance"; *to eat bread and salt with someone* "to live and share the same troubles and joys with someone"; *to eat someone's bread and salt* "to be in the service of someone and get paid for it"; *not to taste any salt with bread* "to be very stingy" etc.

One of figurative meanings of the lexical unit *bread* is "life, existence; job" (cf. *life-8, to live-1, living -1, eternity-1*), confirmed by a series of collocations: *to give someone a loaf of bread* "to enable him to earn his living", *to put someone in bread* "to offer somebody a job", *to take somebody out of bread* "to dismiss somebody from work", *to lose one's bread* "to remain unemployed" etc.

It should be pointed out that the AE has revealed some reactions which denote a contemporary vision and understanding of the phenomenon of *bread*, marked by pragmatism (cf. *calories-1, kilogrammes-1, fattening-1, diet-1, health-1* etc.).

The choice of bread as the main food which accompanies rites is the result of a long process of discernment of values and symbolic props, whose synchronization maintains the vivacity of Romanian culture. Bread – the basic instrument of the food system – carries a value connotation of ethnic character. Bread rites are the expression of the national character. The method of the AE allowed us to reveal the way bread is modelled, the meanings it carries, the relations it is involved in and the extent to which it reveals the world structure. The associative reactions that we have recorded for the stimulus *bread* prove that bread has a deep ethnic character as ritual food, as objectified symbol, which joins all the value vectors of society. The associations that have been revealed prove that we face the oldest worship, characterized by a strong element of Romanian originality. For that reason we agree with the view expressed by I. Popescu-Sireteanu: "Bread is a word of primary need in language. It accompanies us to the end of life, generation by generation, just like the riverbed accompanies water on its endless way. It is the song that sways the human being and gives him/her infinite powers to fly. Thus, bread is not just a word, but also a conception of our life and work" (5, 198).

Literatura:

1. Buzilă V. Pîinea – aliment și simbol. Experiența sacrului, Chișinău: Editura Știința. 1999.
2. Chevalier J., Gheerbrant Al. Dicționar de simboluri, mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere, București: Artemis, vol. II. 2009.
3. Chivu Iu. Cultul grîului și al pîinii la români, București: Minerva. 1997.
4. Drâmba O. Istoria culturii și civilizației, București: Editura științifică și enciclopedică, vol. I. 1987.
5. Popescu-Sireteanu I. Cuvinte românești fundamentale, Iași: Bucovina (vol. I). 1995.
6. Savin P. Universul din lingură. Despre terminologia alimentară românească. Iași: Institutul european. 2012.
7. Strabon L. Geografia, București: Editura științifică și enciclopedică, vol. III. 1983.
8. Văduva O. Repere simbolice în cultura populară – pîinea și alte modelări din aluat, în REF, tom.26, nr. I. București. 1981.
9. Караулов Ю. Н. Русский ассоциативный словарь как новый лингвистический источник и инструмент анализа языковой способности. În Русский ассоциативный словарь. Книга 1. Прямой словарь: от стимула к реакции. Ассоциативный тезаурус современного русского языка. Часть I / Ю. Н. Караулов, Ю. А. Сорокин, Е. Ф., Тарасов, Н. В., Уфимцева, Г. А., Черкасова, Москва: Изд-во «Помовский и партнеры». 2011.
10. Стернин И. А. О национальном коммуникативном сознании // Лингвистический вестник. Вып. 4. 2002.
11. Фрумкина Р. М. Психолингвистика: что мы делаем, когда говорим и думаем // https://www.google.ru/?gws_rd=ssl#newwindow=1&q=%D1%84%D1%80%D1%83%D0%BC%D0%BA%D0%B8%D0%BD%D0%B0
12. Шахнович М. И. Первобытная мифология и философия, Ленинград: Изд-во Наука. 1971.

ლილია ტრინკა
რუმინულ ენაში კონცეფცია პურის ლინგვოკულტუროლოგიური ანალიზი
(ასოციაციური ექსპერიმენტი)
რეზიუმე

მიუხედავად იმისა, რომ ევროპა ითვლება „პურის ცივილიზაციად“, პური მსგავსებისა და განსხვავებების პარამეტრებით შეიძლება იყოს რომელიღაც გარკვეული კულტურისათვის დამახასიათებელი. ჩვენი კვლევისათვის ჩავატარეთ ასოციაციური ექსპერიმენტი. რეაქციის ანალიზმა შესაძლებლობა მოგვცა გაგვეკეთებინა გარკვეული დასკვნები რუმინელების აღქმაში კონცეფცია *პურთან* მიმართებით. ჩვენი გამოკვლევა ეფუძნება კულტუროლოგიური ანტროპოლოგიის ფართო გაგებას. პურის მოყვანა რუმინელების ერთ-ერთი ძირითადი საქმიანობათაგანია, პური ტრადიციულად აუცილებელი პროდუქტია, რელიგიური იდეებისა და რწმენის მთავარი სიმბოლო, რაც „რუმინელების პურის ცივილიზაციის“ არსებობის აღიარების საფუძველს იძლევა.

Лилия Тринка
Лингвокультурологический анализ концепции хлеб в румынском языке
(ассоциативный эксперимент)
Резюме

Хотя Европа считается «хлебной цивилизацией», хлеб по параметрам схожести и различия может быть признаком некой определённой культуры. Для нашего исследования мы провели ассоциативный эксперимент. Анализ реакций позволил нам сделать некоторые выводы относительно концепции «хлеб» в восприятии румын. Наше исследование, расширяя и углубляя знания о познавательных и культурных моделях, укоренившихся в румынском языке в соответствии с концепцией «хлеб», базируется на самом широком понимании культурной антропологии. Так выращивание хлеба является одним из основных занятий румын, хлеб является традиционно необходимым продуктом, главным символом религиозных идей и верований, то, что дает основание для признания существования «хлебной цивилизации румын».

ზეინაბ ახვლედიანი
(საქართველო)

თურქულ-ქართული ლექსიკოგრაფიის განვითარება

თანამედროვე ეპოქა, როგორც ამას არაერთი მკვლევარი აღნიშნავს, ლექსიკოგრაფიისადმი მეცნიერთა დიდი ინტერესითა და, შესაბამისად, ლექსიკოგრაფიული საქმიანობის მკვეთრი აღმავლობით გამოირჩევა. მე-20 საუკუნის დასასრულსა და 21-ე საუკუნის დასაწყისს „ლექსიკონების ეპოქას“, „ლექსიკოგრაფიულ ბუმს“, ხან კიდევ „ლექსიკოგრაფიის ოქროს ხანას“ უწოდებენ.

დღეს ლექსიკოგრაფიული სიახლეები არა მარტო თეორიული დახვეწით შემოიფარგლება, არამედ ეს არის ლექსიკოგრაფიული გამოცდილების პრაქტიკაში წარმატებით განხორციელების ეპოქა.

თანამედროვე თეორეტიკოსები ძალისხმევას არ იშურებენ ინოვაციური ტექნოლოგიების შესამუშავებლად, რაც დაეხმარება სხვადასხვა ენისა და კულტურის მქონე ადამიანებს ნებისმიერ თემებზე კომუნიკაციის დროს წამოჭრილი გაუგებრობის გაქარწყლებაში. თეორეტიკოსები საფუძველს უყრიან ინოვაციურ, ე.წ. ადეკვატურ ლექსიკონს, რომელშიც მაქსიმალურად იქნება ასახული სიტყვების პოლისემია, ფრაზეოლოგიური ერთეული, უამრავი შესიტყვება, ფრაზული ზმნა, დიდი რაოდენობით იქნება წარმოდგენილი თითქმის ყველა დარგის ტერმინოლოგია.

ჩვენი განხილვის თემას ქართულ-თურქული ლექსიკოგრაფია წარმოადგენს, რომლის თანამედროვე სახე, არსებული კრიზისული მდგომარეობის გამო, ვფიქრობ, ნამდვილად უნდა იპყრობდეს ლექსიკოგრაფთა ყურადღებას.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ლექსიკოგრაფიული აქტივობა ევროპასა და ამერიკაში განვითარების უმაღლეს პიკს აღწევს, რაც გამოიხატება: უამრავი ლექსიკოგრაფიული ცენტრის შექმნაში, ინოვაციური ტექნოლოგიების, ლექსიკოგრაფიული თეორიის პრაქტიკაში წარმატებით განხორციელებასა და შედეგად, ლექსიკონური ხელოვნების მრავალფეროვნებაში.

მსოფლიოში არსებული ლექსიკოგრაფიული ბუმის ფონზე, სამწუხაროდ, უნდა აღინიშნოს, რომ თურქულ-ქართული ლექსიკოგრაფიის თანამედროვე სურათი აბსოლუტურად განსხვავებული სახით წარმოგვიდგება, ანუ, პირდაპირ და შეუღამაზებლად რომ აღვნიშნოთ, სერიოზული განგაშის საფუძველს იწვევს.

დღეს, როცა საქართველოსთვის თურქეთი პირველი სავაჭრო პარტნიორი ქვეყანაა და ამ ურთიერთობის გაღრმავებას ჩვენი ეკონომიკისთვის სასიცოცხლო მნიშვნელობა აქვს, დამეთანხმებით, თუ რაოდენ მნიშვნელოვანია წარმატებული თარგმანი და, შესაბამისად, ლექსიკოგრაფიული განვითარება, რომელსაც ყველა საკითხში არსებულ ენობრივ და კულტურულ გაუგებრობაზე ფარდის ახდა შეუძლია.

ქართულ-თურქული ლექსიკოგრაფიის განვითარებაზე ძალიან დიდი გავლენა იქონია საბჭოთა პერიოდმა, რომლის დროსაც თარგმანები მხოლოდ რუსულ ენაზე იქმნებოდა.

საბჭოთა პერიოდში ქართველი ახალგაზრდები უცხო ენებს რუსულენოვანი ლექსიკონებით ეუფლებოდნენ. დღეს ქართველი ახალგაზრდების უმრავლესობას არ შეუძლია რუსულენოვანი წყაროების გამოყენება და იძულებულია მიმართოს მდარე ხარისხის მოძველებულ თარგმნით ლექსიკონებს, რომლებიც თანამედროვე მოთხოვნებს არ შეესაბამება. ეს ვითარება ჩვენი ახალგაზრდობის განათლებულობის დონის დაწვევის ერთ-ერთი განმსაზღვრელი ფაქტორი ხდება (1, 4).

საბჭოთა იმპერიის დაშლის შემდგომ, მიუხედავად ევროპული გეზის აღებისა,

ქართველმა ლექსიკოგრაფებმა მაინც ვერ შეძლეს საქართველოში მოქმედი რუსულ-თურქული ლექსიკონების, რომლებიც წარმოადგენენ საბჭოთა პერიოდის მოძველებულ ტერმინოლოგიას, ახალი, სამეცნიერო-ტექნიკური, თუ ხელოვნების სფეროებთან დაკავშირებული ლექსიკონებით ჩანაცვლება.

დღევანდელი ქართულ-თურქული ლექსიკონები უმეტესად ცნობარის სახეს ატარებენ და მხოლოდ ზედაპირული და მცირე საილუსტრაციო მასალის მქონე ლექსიკონით შემოიფარგლებიან. თურქული ენის მომხმარებელთა მზარდი ბაზრის მოთხოვნილებათა დასაკმაყოფილებლად კი, ეს ლექსიკონები საჭიროებენ სერიოზულ დახვეწას სხვადასხვა კრიტერიუმის გათვალისწინებით.

თანამედროვე ეპოქაში, როცა თურქეთთან პარტნიორული თანამშრომლობის საკითხი ორმხრივი ურთიერთობების გაღრმავებასა და ეკონომიკური კავშირების გაზრდას ემსახურება, დამეთანხმებით, თუ რაოდენ მნიშვნელოვანია თურქულ-ქართული ეკონომიკისა და ბიზნესის განმარტებითი ლექსიკონები, განსაკუთრებით კი ენციკლოპედიური სახის ეკონომიკური ლექსიკონები, რომელებიც ეკონომიკური ტერმინოლოგიის უდიდეს ბაზას მოიცავენ. ამგვარი ლექსიკონი მიზნად ისახავს დახმარება გაუწიოს ეკონომიკის სფეროში მოღვაწე მეცნიერებსა და ექსპერტებს, ინვესტორებს, სამთავრობო, არასამთავრობო და ბიზნეს სექტორის წარმომადგენლებსა და ნებისმიერი პროფესიის ადამიანს ყიდვა-გაყიდვის, ინვესტიციის გაწვევისა და მრავალი სხვა ქმედების განხორციელებაში. ეკონომიკური ენციკლოპედიური სახის ლექსიკონი ერთ-ერთი მძლავრი საშუალებაა თითოეული ადამიანისთვის უცხო ენაზე საჭირო ეკონომიკურ საკითხებში გასარკვევად და რაციონალური გადაწყვეტილების მისაგებად.

ეკონომიკური ურთიერთობების გარდა, თემატური ლექსიკონები უნდა მოიცავდეს ისეთ სფეროებს, რომლებიც თურქეთ-საქართველოს ურთიერთობაში იკვეთება: პოლიტიკური, ენერგეტიკული, სატრანსპორტო, კულტურული და ა.შ. სწორედ ამიტომაც ორი ერის წარმატებული კომუნიკაციისათვის აუცილებელია ქართულ-თურქული თემატური და ტერმინოლოგიური ლექსიკონების შექნა, რომელთა დეფიციტსაც თანამედროვე თურქულ-ქართული ლექსიკოგრაფია მწვავედ განიცდის.

თურქულ-ქართული ლექსიკოგრაფიული განვითარების მაღალ საფეხურს წარმოადგენს განმარტებითი ლექსიკონების შექმნა, რომლის სიტყვა-სტატიაში ფართოდაა გაშლილი ამა თუ იმ სიტყვის კონტექსტუალური მნიშვნელობა, მისი ვარიანტული შესატყვისები, მრავალმნიშვნელოვნება და კონტექსტური განმარტებები. მნიშვნელოვანია, ასევე, ვიზუალური კონტექსტური მნიშვნელობების ჩართვა. მაგალითად, სწორი თარგმანისთვის ძალიან მნიშვნელოვანია პოლისემიური სიტყვის კონტექსტურად მოყვანილი განმარტებები, რომლებიც სიტყვის გამოყენების მზა მაგალითს იძლევა.

ნებისმიერი ენის ლექსიკა წარმოდგენილია ლექსიკური ერთეულებისა და ფრაზეოლოგიზმების ერთიანობით. თურქული ენა ფრაზეოლოგიზმებით საკმაოდ მდიდარი ენაა. ამიტომ აუცილებელია თურქულ-ქართული ფრაზეოლოგიური ლექსიკონის შექმნა, რომელიც თურქულ ენაში არსებული ფრაზეოლოგიზმების ქართული ფრაზეოლოგიური ეკვივალენტებით ჩანაცვლების საშუალებას მოგვცემს.

ლექსიკონზე მუშაობა ცოცხალი და დაუსრულებელი პროცესია. სწორედ ამიტომ არის მნიშვნელოვანი ლექსიკონის არა მხოლოდ შედგენა და გამოცემა, არამედ მასზე დღენიადაგ მუშაობა, დახვეწა, განახლება, შევსება.

ენა და, შესაბამისად, ლექსიკოგრაფია შესისხლხორცებულია ადამიანის კულტურულ განვითარებასთან და იცვლება განვითარების ყველა საფეხურზე კულტურულ და მასზე მოლაპარაკე საზოგადოების ცვლილებათა კვალდაკვალ (2, 9).

ენის სისწორე და სიმდიდრე პირდაპირ პროპორციულადაა დაკავშირებული

ეროვნულ კულტურასთან. პირველ რიგში, ეროვნულ სულზეა დამოკიდებული თვით პრინციპი ენის განვითარებისა. კულტურული მდგომარეობა ერისა ვრცელდება ენობრივ სტრუქტურაზე და მისი ფორმის განვითარებაზე.

მოვლენები, რომელიც ხდება საზოგადოებაში, აისახება ენაში ლექსიკის კორექციის სახით, სინტაქსისა და სიტყვათა ფორმირებების ელემენტების სახით, რის შედეგადაც ენაში ჩნდება ახალი სიტყვები, ჩნდება უამრავი ახალი ეკონომიკური თუ კულტუროლოგიური უნივერსალია.

ამ უნივერსალიების სხვა ენისა და სხვა ფონური ცოდნის მატარებლისთვის გაგებინების ერთადერთ საშუალებად ლინგვოკულტუროლოგიური ლექსიკოგრაფია გვევლინება, რომლის შექმნის ამოცანას მივყავართ თეზაურუსული, იდეოგრაფიულ-განმარტებითი ლექსიკონის კვალზე, რომელიც, როგორც ს. ნიკიტინა ამბობს, „კულტურულ-ენობრივი სურათის აღმოჩენის ინსტრუმენტად“ გვევლინება.

ქართულ-თურქული თეზაურუსი, მოცემული ენის ლექსიკური ერთეულების ამომწურავი მარაგით, ფოლკლორული და მეცნიერული ტექსტების მასალის საფუძველზე საშუალებას მოგვცემს კარგად გავიაზროთ და აღვიქვათ დაპირისპირებული ენის სიტყვათა როგორც სემანტიკური, ასევე სიტყვის მიღმა არსებული უზარაზარი ფონური სამყარო, რომელიც ერის ენობრივ და სულიერ სამყაროს წარმოადგენს.

როგორც ვხედავთ, ქართულ-თურქული ლექსიკოგრაფია ზემოწამოთვლილ ლექსიკონთა სახეობების მწვავე დეფიციტს განიცდის. არსებული ჩამორჩენის დაძლევა ლექსიკოგრაფების მხრიდან სერიოზული პროექტების დასახვასა და მუხლჩაუხრელ შრომას მოითხოვს, ვინაიდან კარგად განვითარებული ლექსიკოგრაფია წარმატებული თარგმანისა და შესაბამისად, ორ ერს შორის არსებული ეკონომიკური-კულტურული ურთიერთობის გაღრმავების წინაპირობაა.

ლიტერატურა:

1. მარგალიტაძე თ., ლექსიკოგრაფიული ცენტრი, თბ., 2011.
2. Шаклеин В. М. Лингвокультурология, традиции и инновации. М., Изд. «Флинта», 2012.

Zeinab Akhvlediani *The Development of Turkish-Georgian lexicography* **Summary**

The article deals with the Georgian-Turkish lexicography, its modern look and its current critical condition. Georgian-Turkish lexicography lacks thematic, economic encyclopedic, economics and business dictionaries. To resolve the existing difficult situation in lexicography, it is necessary to develop and implement projects, since well-developed lexicography is a prerequisite of successful translation and close economic and cultural relations between the two nations.

Зейнаб Ахвледзани
Развитие турецко-грузинской лексикографии
Резюме

В статье рассматривается грузино-турецкая лексикография, ее современный вид и текущее критическое положение. В грузино-турецкой лексикографии острая нехватка тематических, энциклопедически-экономических словарей, и бизнес словарей. Разрешение существующих проблем в лексикографии требует разработки и осуществления серьезных проектов, а также напряженной работы. Хорошо развитая лексикография является обязательным условием для успешного перевода и, следовательно, улучшения экономических и культурных отношений между двумя странами.

Кристина Айвазян
(Грузия)

ЭКСТРАЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ ХАРАКТЕР ЯЗЫКОВЫХ ИЗМЕНЕНИЙ

Интенсивность общественно-политических процессов, активно протекающих в современной Европе и серьезно изменивших языковую ситуацию, повысила необходимость в социолингвистических исследованиях, в частности, в сфере социальной обусловленности языка: влияние социальных факторов на функционирование и развитие языка, на трансформацию сложившейся языковой ситуации; методологические основы новых направлений в мировом языкознании; задача исследования роли человеческого фактора в языке, вопросов о том, что связывает жизнедеятельность человека с языком, или как изменение общественно - политической ситуации меняет языковую ситуацию в языковую политику.

Будучи живым организмом, язык имеет внутренний потенциал, который «молчит», ожидая внешнего стимула. Вследствие социально «толчка», следуя внутренним законам развития языка, внутренний потенциал проявляется, и происходят изменения, затрагивая всю систему или отдельные языковые звенья. Во всей этой повседневной пестроте социальный фактор все активнее стимулирует внутренние языковые процессы, но следует отметить, что, в свою очередь, внутренние законы в языке под влиянием всего выше описанного становятся менее заторможенными. В результате, весь языковой механизм начинает работать в высокоскоростном режиме.

Через публицистику, масс-медиа и другие каналы в повседневную разговорную речь вошли слова типа *контакт, резонанс, синтез, катализатор, амплитуда, аккумуляировать, отдача, апогей, зенит, координаты* и т.д. и т.п. Трансформировавшись, они уже не воспринимаются только как научные термины. Наиболее подвержены детерминологузации точные и естественные науки. Например, у медицинского термина *инъекция* развилось зафиксированное Толковым словарем русского языка конца XX века значение: «*То, что способствует активизации, оживлению кого-, чего-либо*». В результате в финансовом разделе новостного выпуска мы можем услышать фразы типа: «*Валютные инъекции западных стран в экономику России*» или «*проблемным банкам понадобятся финансовые инъекции*» (НТВ, новостная передача «Анатомия дня»).

Каузальность языка и общества является предметом исследований многих ученых, но, несмотря на это, все же актуальна и неисчерпаема, так как изменение условий жизни общества обуславливает преобразование языковой личности. Таким образом, ученые все более углубляются в проблему связи всех уровней языка с социальным фактором.

К слову, в процессе словообразования важную роль играют модели словообразования, тип которых также меняется в процессе развития языка (Внутренние языковые законы ограничивают авторов в создании неологизмов). Одни модели, утрачивая свою основополагающую функцию – продуктивность, трансформируются, другие уступают место новым. Продуктивные модели словообразования не просто отвечают за «ословливание», они формируют картину миру носителей языка, исключая или трансформируя старые концепты и вводя новые.

Внутренние законы отражают взаимосвязь изменений во всех подсистемах языка, причем в силу различия разных языковых систем, выделяют универсальные и частные законы, характерные для конкретных языков. Развитие русского языка демонстрирует органическое сочетание общелингвистических внутренних законов языкового развития (закон эволюции, закон аналогии, закон неравномерного развития разных ярусов языковой системы) с частными законами (законы ассимиляции, диссимиляции, редукции, морфонологические законы сочетаемости и пр.). Тем не менее, вся история развития

русского языка подтверждает огромную роль экстралингвистических факторов, которые всегда оказывали сильное влияние на развитие всей языковой системы, и в первую очередь, на лексику русского языка.

Распад Советской империи, ломка привычного образа жизни, затянувшийся период перестройки с ее многочисленными этноконфликтами и экономическими кризисами усилили и процессы языковых преобразований. И как не вспомнить тут вульгаризацию русского языка в процессе «революционного» стремления создать «пролетарский» язык: в период перестройки в средства массовой информации хлынул огромный поток ранее считавшейся нецензурной лексики. Мы считаем, что новая волна вульгаризации русского языка, снижение грамматических норм, наблюдающееся в наше время, во многом вызвано и стремительными темпами технического прогресса, когда вместе с компьютером и интернетом в нашу жизнь вошли чаты, фейсбуки, одноклассники и другие социальные сети, участники которых даже бравируют сознательным попиранием языковых норм.

В живом языке процессы саморазвития соприкасаются с внешними процессами. Современная эпоха актуализировала многие языковые процессы, которые в других условиях могли бы быть менее примечательными, более сглаженными. К внешним факторам, участвующим в накоплении языком элементов нового качества, могут быть отнесены следующие: изменение круга носителей языка, распространение просвещения, территориальные перемещения народных масс, создание новой государственности, развитие науки, техники, международные контакты и т.п. Сюда же включается фактор активного действия средств массовой информации (печать, радио, телевидение), а также фактор социально-психологической перестройки личности в условиях новой государственности и, соответственно, степени адаптации ее к новым условиям (3, 9).

В последние десятилетия особенно резко изменились условия функционирования языка. Прежде всего, это касается устной публичной речи. Расширение рамок публичной речи (телевидение, радио, митинги, собрания) дало возможность приобщить к ней новые слои населения. Кроме того, и это главное, изменился сам характер речи: люди теперь не читают по бумажке написанное заранее, а говорят экспромтом. Однако, по мнению некоторых исследователей, решающим фактором в языковом развитии оказывается действие внутренних законов: дело в том, что язык является системным образованием и постоянно развивается по лингвистическим законам динамических открытых структур (1, 13).

Разделяя точку зрения Н.С.Валгиной по данному вопросу, хотелось бы все же отметить, что анализ эмпирического материала показывает разную степень интенсивности протекающих процессов в разных подсистемах языка. Самый динамичный уровень языковой системы это лексический уровень. Именно лексика и фразеология наиболее гибко реагируют на социальные изменения, ученые лингвисты не успевают фиксировать все новообразования и устаревшие элементы. К счастью, с появлением электронных словарей этот процесс ощутимо упростился, а новые словарные статьи стали появляться оперативно.

Язык находится в постоянном движении, путь его развития вплотную зависит от истории и культуры народа, причем каждое новое поколение привносит в историю, культуру, общественно - социальное устройство и образ мышления, а значит и в язык что-то новое, так как язык ориентируется и вдохновляется потребностями общества. Причем лексический уровень быстрее других уровней языка отражает изменения, происходящие в обществе, что выражается в появлении новых слов, новых значений слов.

В 90-е годы XX в. мы стали свидетелями серьезных изменений социально-культурно-политического уклада в жизни когда-то единой страны. Каждая из бывших советских республик столкнулась с политически-финансовыми проблемами, которые вылились в изменения практически во всех сферах нашей жизни. Естественно, эти изменения серьезным образом сказались на внутренней системе русского языка, в частности, на словарном составе,

словообразовательной системе и словоизменении. Указанные новшества явились толчком для изменений, к которым язык эволюционно уже был готов, они вызвали т.н. «неологический бум», который в некотором смысле продолжается и сегодня. К тому же, если учесть, что человечество стремительно умножает свои познания в разных областях науки, то стремительный рост словаря становится совершенно понятен.

Как известно, активное пополнение словаря сопровождается активной архаизацией. Е.А. Земская ставит правомерный вопрос: «Что же уходит из русского языка в последние десятилетия!» Прежде всего, по ее мнению, язык покидают бюрократические, казенные элементы. Русский язык очень долго болел тяжелой болезнью – «канцеляритом». Это слово придумал Корней Иванович Чуковский (ср.: бронхит, дифтерит). Омертвление, оскудение языка опаснее всех нынешних арг и жаргонов. Канцеляритом была заражена вся нация, все «счастливое» сообщество НОМО SOVIETIKUS. Достаточно вспомнить такие выражения, как *зеленые массивы, головные уборы, макаронные изделия и пр.* Они въелись в язык отдельных людей и всей нации (электронный ресурс: <http://linguistics-online.narod.ru/index/0-396>).

В настоящее время в словарном запасе жителей постсоветского пространства вместо *макаронных изделий* в речи молодых носителей языка, чутко реагирующих на новые веяния, встречаем лексему *паста*. Анализ лексического наполнения семантической парадигмы *кухня* продемонстрировал, что данная парадигма расширилась и преобразилась до неузнаваемости. Японское «суси», адаптировавшись в русском языке как «суши», образовало новое слово, обозначающее деятеля, приготовляющего эту пищу – *сушист* (наглядная иллюстрация закона аналогии, ср.: флорист, пианист и др.). На сайтах для поиска работ часто можно встретить объявления типа:

Требуется повар и сушист в кафе/ресторан.

Меню тоже весьма изменилось, стало более разнообразным, обогатилось ранее неизвестными национальными блюдами, в связи с этим рестораторы часто печатают меню с пояснениями к названиям блюд. Теперь выбирать *плов, овощной суп, жаренное мясо/овощи* и т.д. не модно. Взамен в ресторане предлагают *ризотто, минестроне, овощи гриль* т.д. Таким образом, произошло своеобразное замещение русских лексем заимствованными, но, причины такого замещения могут быть различными:

1) в некоторых случаях это вызвано уточнением семантики новой лексемы (*овощи гриль* - овощи жаренные на гриле (закон экономии);

2) с целью рекламы (экзотика привлекательна), привлечения внимания клиента (*творожный ролл – творог с мятой в листьях сулугуни* (სუღუგუნის ფორფიტები ხაჭაპოს და ზოგბოს შოგთავბით), *смузи – свежесжатый фруктовый сок с мякотью*);

3) иногда заимствования оправданны, так как они являются номинантами нового понятия (как это произошло с многочисленными компьютерными терминами): *фейсбук, гигабайт, кулер, модем* и пр.

Как правило, изменения подобного рода происходят под воздействием сразу нескольких факторов. В условиях интенсивных межкультурных взаимосвязей подобные лексико-семантические процессы приобретают большую апеллятивно-воздействующую функцию на адресат, чему способствует всеобщий интерес народа к западным веяниям, желание путешествовать. Недаром в настоящее время интенсивно развивается индустрия туризма и помимо культурного, научного, свадебного и пр. туризма, одним из самых распространенных в мире разновидностей является так называемый гастрономический туризм. Именно благодаря культурному туризму и его самой востребованной разновидности – гастрономическому туризму – многие блюда грузинской кухни: *хачапури, хинкали, сациви, боржом* и др. уже давно не воспринимаются русскими как что-то неизвестное и экзотическое. Русский язык активно впитывает в себя подобную лексику из

разных языков (например, турецкого: *айран*, *баклава*).

Естественно, перенимая обозначения реалий и лакун разных культур, язык пестрит иностранными словами. Как справедливо отмечает Н.С.Валгина, иностранное слово стало не только необходимым, нужным, но и привлекательным, престижным. В таком случае мера и избирательность в применении иноязычной лексики начинает утрачиваться. Побеждает общий настрой, мода, желание быть «наравне с веком» (1, 108). Это касается, конечно, не только кухни. Модные, удобные для современного общества лексемы, имеющие русские эквиваленты появляются во всех социально востребованных сферах жизни. Весьма яркие примеры выше сказанного привел тонкий знаток современного русского языка академик В.Г.Костомаров: *конверсия* - преобразование, *стагнация* - застой, *консенсус* - согласие, соглашение, *имидж*- образ, *коттановый* - хлопчатобумажный, *реперный* - ключевой, важный, *транспарентный*- прозрачный (2, 81-83).

Однако, по мнению Е.А.Земской, «порча» языка, о которой так много пишут, затрагивает не систему языка, а языковую способность, умение говорить. Новые условия функционирования языка, появление большого количества неподготовленных устных публичных текстов создает впечатление о росте количества ошибок. Впрочем, некоторые лингвисты полагают, что «корявость» речи выявляет «заложенные в языке тенденции развития». Язык – система самоочищающаяся. Еще недавно повсюду говорили о «консенсусе», даже – о семейном. Где это слово? Прошло несколько лет, и оно умерло. В тоталитарные времена язык засушили, ему недоставало животворной влаги, теперь – перенасытили ею. Лишняя – уйдет. Раскрепощение, возможность свободно выражать свои мысли и чувства, игры с языком и при помощи языка – вот что характерно для русского языка нашего времени. Несмотря на серьезные опасения, которые появляются после знакомства с языком современных масс-медиа, В.Г. Костомаров успокаивает носителей русского языка, более того, в одном из своих интервью он сказал: «Спасать нужно нас, а не язык» (электронный ресурс - http://www.gramota.ru/lenta/news/8_2430).

Вспоминается фраза о «*пропащем поколении*», которое «...улыбнулось лету, морю и солнцу - и выбрало „Пенси“» (известный рекламный слоган 90-ых, также фраза из романа Виктора Пелевина «Поколение «П», которая тонко намекает на проамериканский интерес молодежи «лихих 90-ых»). Такой интерес объясняется, в том числе, длительным подавлением естественного взаимодействия русского и мирового сообществ.

Представленный нами обзор научной литературы по теме и анализ публицистического эмпирического материала позволяет утверждать, что современный русский язык постсоветского периода характеризуется схожими явлениями ломки литературных норм, которые наблюдались в период революционных преобразований, что свидетельствует об огромной роли общественно-политических событий в развитии языка.

Интенсивное обновление лексической системы отражает большое количество экономических, общественно-политических, технических и культурных новшеств, имеющих место в жизни всего постсоветского пространства. При активизации словообразовательных процессов, самым главным поставщиком лексических неологизмов являются иноязычные заимствования (в большей степени англо-американские, в меньшей степени – из других европейских языков и из турецкого языка).

Развитие языка – органичный процесс, в котором переплетены как внешние, так и внутренние законы языкового развития.

Литература:

1. Валгина Н.С. Активные процессы в современном русском языке. Москва, 2003.
2. Костомаров В. Г. Языковой вкус эпохи. Москва, 1994.

3. Русский язык конца XX столетия. Москва, 2000.
4. Электронный ресурс - http://www.gramota.ru/lenta/news/8_2430.
5. Электронный ресурс: <http://linguistics-online.narod.ru/index/0-396>.

ქრისტინა აივაზიანი
ლინგვისტური ცვლილებების ექსტრალინგვისტური ბუნება
რეზიუმე

თანამედროვე ევროპაში განვითარებულმა ინტენსიურმა სოციო-პოლიტიკურმა მოვლენებმა, რომლებმაც გამოიწვიეს ლინგვისტური მდგომარეობის დრამატული მოდიფიკაცია, თავის მხრივ, განაპირობეს სოციოლინგვისტური კვლევების გაზრდის საჭიროება, განსაკუთრებით შემდეგი მიმართულებებით: სოციალური ფაქტორების გავლენა ენის განვითარებასა და ფუნქციონირებაზე, არსებული ლინგვისტური მდგომარეობის ტრანსფორმაცია, მსოფლიო ლინგვისტიკის განვითარებისათვის ახალი მეთოდოლოგიური ბაზის შექმნა.

კვლევის მიზანს წარმოადგენდა ენაში ადამიანური ფაქტორის, ადამიანის საქმიანობის ენასთან კავშირის, ლინგვისტურ მდგომარეობასა და ენობრივ პოლიტიკაზე სოციალურ და პოლიტიკურ ვითარებაში ცვლილებების გავლენის შესწავლა.

Kristina Ayvazyan
Extralinguistic nature of the linguistic changes
Summary

The intensive socio-political developments in today's Europe, which led to dramatic modification of the linguistic situation, have increased the need for sociolinguistic research, particularly, in social factors of language, such as the impact of the social factors on functioning and development of the language, transformation of the existing linguistic situation; methodological basis for new developments in the world linguistics. The aim of the research is to study the role of the human factor in the language, what links the human activity to the language, and the effect of the changes in the social and political situation on the linguistic situation and language policy.

Being a live organism, the language has an internal potential which is 'silent' and waits for the external stimulus. In the result of a social 'push', and following the internal laws of the language development, the internal potential of the language emerges and changes occur, affecting the entire system or some levels of the language.

მანანა ღამბაშიძე
(საქართველო)

მარჯვენა ველის სატელიტები სახელურ ფრაზაში
გერმანული პროზის მასალაზე

სახელური („ნომინალური“ – სახელს მიკუთვნებული (1, 709)) ელემენტები ასახელებენ ყველა საგანს, რომლებიც ზმნით არიან შეკავშირებული. თითოეულ ნომინალურ ელემენტს შეუძლია იყოს ფრაზის ბირთვი. აქედან გამომდინარე, თითოეული სიტყვათა კლასისათვის მნიშვნელოვანია ფრაზის მაწარმოებელი შესაძლებლობების და ფორმების დადგენა.

„სახელური ფრაზა განსაზღვრება როგორც სახელისა და მასზე დამოკიდებული წევრებისაგან შემდგარი წინადადების ნაწილი“ (2, 926).

სახელური ფრაზის წრფივი სტრუქტურა ორდინარული და მყარია. უ. ენგელი გვაძლევს სახელური ფრაზის შემდეგ სტრუქტურულ ფორმულირებას: არსებით სახელს სახელურ ფრაზაში აქვს შუა პოზიცია (Mittelstellung), მისგან წარმოიშობა მარცხენა და მარჯვენა ველი (linkes Feld, rechtes Feld) (3, 289). რიგ გრამატიკოსებთან ანალოგიური მნიშვნელობით გამოიყენება ტერმინები: წინაველი, შუაველი, ბოლოველი (Vorfeld, Mittelfeld, Nachfeld – დუდენი, ზომერფელდი, შრაიბერი (4, 25)). არსებითი სახელის შესაძლო სატელიტების გათვალისწინებით თვალსაჩინო ხდება სახელური ფრაზის მარჯვენა ველის მდიდარი სტრუქტურა. სახელურ ფრაზაში მარჯვენა ველის სატელიტები გაცილებით მეტი მრავალფეროვნებით გამოირჩევა, ვიდრე „მარცხენა ველის“ სატელიტები (5, 26-37).

მარჯვენა ველში ობლიგატორულად თავსდება:

წინდებულებიანი განსაზღვრებები

დირექტიული განსაზღვრებები

ექსპანსიური განსაზღვრებები

ნომინალური განსაზღვრებები

ვერბატიული განსაზღვრებები

კვალიტატიური განსაზღვრებები

სიტუაციური განსაზღვრებები

კომიტატიური განსაზღვრებები

მიმართებითი განსაზღვრებებითი დამოკიდებული წინადადებები დანართი.

აქვე ფაკულტატიურად განთავსდება:

მართული განსაზღვრებები (Genitivattribute)

ვარიანტული არსებითი სახელი

ინვარიანტული არსებითი სახელი.

ჩამონათვალში პირველი ხუთი განსაზღვრება აქტანტია. განსაზღვრებითი დამოკიდებული წინადადებები და მართული განსაზღვრებები არიან აქტანტები და თავისუფალი წევრები. დანარჩენი განსაზღვრებები თავისუფალ წევრებს წარმოადგენენ.

ზემოთ მოყვანილი განსაზღვრებების გარდა არსებობენ ელემენტები, რომლებიც მხოლოდ გამონაკლისის სახით გვხვდება მარჯვენა ველში. უპირველეს ყოვლისა, ესენია ტიპურად პრეპოზიციური დეტერმინანტები და ზედსართავი სახელები.

დღეს უკვე თითქმის გამონაკლისის გარეშე პრეპოზიციური დეტერმინანტები,

ენის განვითარების ადრეულ საფეხურზე, არსებითი სახელის შემდეგაც თავსდებოდა. დღეს ისინი მხოლოდ პოეტურ და ძველ ტრადიციულ ტექსტებში მოიპოვება: *Kindlein mein* (ხალხური სიმღერა), *Vater unser* (ახალი აღქმა)

„პოსტპოზიციური დეტერმინანტი ყოველთვის მხოლოდით რიცხვშია, მაშინაც კი, როცა ბირთვი მრავლობითშია“ (3, 293).

იგივე ითქმის მარჯვენა ველის სატელიტ-ზედსართავ სახელზეც, რაც ითქვა დეტერმინანტზე. ძველ გერმანულ ენაში ზედსართავი სახელები შეუზღუდავად თავსდებოდა მმართველი წევრის შემდეგ. ასეთ გამოყენებას უმეტესად ვხვდებით ხალხურ სიმღერებში და პოეტურ ტექსტებში. იგი მე-19 საუკუნის ხალხური პოეზიის წყალობით კვლავ აღსდგა.

ein Magdelein fein.

Kaiserkron und Päonien rot (Eichendorf) (6, 612).

Bruderlein fein (სუფრული სიმღერა).

Kinderlein zart (ხალხური სიმღერა) (3, 293).

მაგრამ თანამედროვე გერმანულ ენაშიც არსებობს მიღებული წესები ზედსართავი სახელების პოსტპოზიციური გამოყენებისათვის. გამოვეყოფთ შემდეგ შესაძლებლობებს:

1) ზედსართავი სახელის (უფლექსიო) პოსტპოზიციის შედარების გამომხატველ ელემენტებში.

Es kann ja nicht wahr sein, dachte ich, so viele Kilometer

kann das Auto ja gar nicht gefahren sein (7, 54).

ამ კონსტრუქციის გვერდით დასაშვებია:

Kilometer, so viele, kann das Auto ja gar nicht gefahren sein.

მეორე ფორმულირება ემსახურება ზედსართავი სახელის გამოყოფას.

2) ზედსართავი სახელის (უფლექსიო) პოსტპოზიციის განკერძოებულ განსაზღვრებაში:

Das Bild von Togo, bunt und groß,

flach, wie ein alter Stich, ein prachtvoller Druck (7, 52).

3. ზედსართავი სახელის (უფლექსიო) პოსტპოზიციის კომპლექსურ მიმართებებში, რომლებიც ნაწილობრივ უცხო ენებიდან არის ნასესხები:

Campari bitter,

Henkel trocken.

Rache rauchzart (6, 612).

4. ზედსართავი სახელის (უფლექსიო) პოსტპოზიციის საბაზრო სამომხმარებლო საგნების აღნიშვნებში:

Cola light

Damone mild

Dornfelder trocken (3, 294).

5. ზედსართავი სახელის პოსტპოზიციის ტიპურია რეკლამასა და განცხადებებში.

Damen - Hosenanzug, hochmodisch, sportlich, pflegeleicht (8, 332).

6. ზედსართავი სახელი არტიკლთან ერთად განკერძოვდება პოეზიაში, სალაპარაკო ენაში, გასაკიცხ სიტყვებში.

Der Kerl, der verrückte! (8, 332).

როგორც გრამატიკოსები აღნიშნავენ, დასახელების ეს მეთოდი, რომელიც არ არის ახალი, დღესდღეობით ძალიან პოპულარულია. შვაბი დიასახლისები მე-20 საუკუნის პირველ ნახევარში ყიდულობდნენ: „*Siedfleisch überzwerch*“, ან

„österreichischer Kaffee verkehrt“, რაც მოძველებულად გვეჩვენება, იმდენად, რომ დღეს თუ „Hackfleisch gemischt“ მოვითხოვთ ან „Spargel überbacken“ ვუკეთავთ, იმ ძველ საპატივსაცემო ტრადიციებში ვტრიალებთ. როგორც უ. ენგელი აღნიშნავს, „ექვვარეშეა, მეთოდი შემდგომ სივრცეს მოიპოვებს და რადგან ის არა მარტო ახალგაზრდებში, არამედ ინტელექტუალებშიც ძალიან პოპულარულია, შესაძლოა ის ნომინალური სფეროს სტრუქტურირების წინასაფხურს წარმოადგენდეს, რომლის ბოლოს ზედსართავი სახელი პოსტნომინალურ ადგილს იკავებს“ (3, 294).

ანალოგიურ თვალსაზრისს გამოთქვამს კრისტა დიურშიდიც: „საბოლოოდ შესაძლებელია ამ პოსტნომინალური განსაზღვრებითი კონსტრუქციიდან ახალი სიტყვათაწყობის ნიმუში ჩამოყალიბდეს“ (9, 294).

სახელურ ფრაზაში მარჯვენა ველის გავრცელებულ სატელიტს წარმოადგენს **მართული განსაზღვრებები (Genitivattribute)**. ისინი პროტოტიპურად (თუკი არ ფუნქციონირებენ როგორც პრეპოზიციური მართული განსაზღვრებები), ნომინალური ბირთვისაგან მარჯვნივ თავსდებათ. ექსპლიკატორული ნათესაობითი კი გამონაკლისის გარეშე პოსტპოზიციურია, ანუ არასდროს არის პრეპოზიციური განსაზღვრება. შემანტიკურად მართული განსაზღვრებები იყოფა:

1) კუთვნილებითი ნათესაობითი (Genitivus Possessivus), იგი თავისუფალ წევრს წარმოადგენს, პარტიტური ნათესაობითის ჩათვლით.

2) სუბიექტური ნათესაობითი (Genitivus subiectivus);

3) ობიექტური ნათესაობითი (Genitivus obiectivus).

4) ექსპლიკატორული ნათესაობითი (Genitivus explicativus).

კუთვნილებითი ნათესაობითი გადმოსცემს კუთვნილებით მიმართებებს.

Iohannes trat schnell **in die Firma meines Onkels** ein (7, 151).

..aber immer sah ich vor mir **das hoffnungslose Porzellan Gesicht des Zwerges** (7, 113).

..denn sie hatten **die andere Hälfte des Bildes** mit einem Zettel überklebt (7, 52).

..sie haben etwa **die Länge einer halben Elle** (7, 92).

...und ich sah eine Frau, die auf mich wirkte, wie eins jener unbeschreiblichen Lichter, die **die düsteren Bilder Rembrandts** erhellen“ (7, 8).

Ein Mensch der Antike, der im Mittelalter hätte leben müssen (10, 19).

რადგან პირველ ორ ნომინალურ ფრაზაში არ გვაქვს პარტიტური მიმართება, ეს ნათესაობითი ბრუნვა საშუალებას იძლევა შეიცვალოს კუთვნილებითი დეტერმინანტი:

seine Firma

sein Gesicht.

მაგრამ პარტიტური მიმართების არსებობის გამო დაუშვებელია:

* seine Hälfte.

* sein Mensch.

პარტიტური რელაციის დროს კუთვნილებითი დეტერმინანტით ჩანაცვლება მხოლოდ ნაწილობრივია შესაძლებელი.

schwache Stellen des Programms → (7, 142).

→ seine schwachen Stellen.

თუ არ არსებობს ცხადი ფლექსიური ნიშნები კუთვნილებითი ნათესაობითი ჩანაცვლებადია von-წინდებულებიანი ფრაზით.

ein Wort Hallers → (10, 19).

→ ein Wort von Haller.

Heimat Hallers → (10, 11).

→ Heimat von Haller.

მარჯვენა ველის კუთვნილებითი ნათესაობითი კომბინირებადია მარჯვენა ველის სხვა განსაზღვრებებთან და განსაზღვრებით დამოკიდებულ წინადადებასთან.

...und klemmte es an die Tür des Hilfsregisseurs der Hörspielabteilung (7, 221).

Das Lachen Afrikas, weißes, rotes, gelbes Lachen (7, 142).

Sie sehen das rührende Profil eines römischen Jünglings, der von der Liebe überwältigt wurde (7, 197).

Ein Mensch der Antike, der im Mittelalter hätte leben müssen (10, 19).

სუბიექტური ნათესაობითი ბრუნვის განსაზღვრებები, როგორც მისი სახელწოდებაც აღნიშნავს, მიმართულია წინადადების სუბიექტზე:

Die Spannung der Zuschauer ← (7, 27).

← Die Zuschauer spannen.

Das Schießen der Luxemburger ← (7, 76).

← Die Luxemburger schießen.

Ohne Wissen des Chefs ← (7, 137).

← Der Chef weiß es nicht.

Das unheimliche, wimmelnde Geräusch des gespannten Publikums (7, 26).

← Das gespannte Publikum rauscht.

სუბიექტური ნათესაობითი ტექსტთან მიმართებით (უკვე მოხსენიებულის) კუთვნილებითი დეტერმინანტით შეცვლის შესაძლებლობას იძლევა:

Die Spannung der Zuschauer → ihre Spannung.

Das Schießen der Luxemburger → ihr Schießen.

Ohne Wissen des Chefs - Ohne sein Wissen.

თუ არ არსებობს ცხადი ფლექსიური ნიშნები, სუბიექტური ნათესაობითი იცვლება წინდებულებიანი ფრაზით. სუბიექტური ნათესაობითი კომბინირებადია მარჯვენა ველის სხვა განსაზღვრებებთან:

Die Meinung der Menschen über gewisse Dinge (7, 114).

Ich zog mir den Zorn des Bezirkschefs des Reichsjagdgebrauchshundverbands zu (7, 41).

ობიექტური ნათესაობითი მიმართულია „წინადადების „ობიექტზე“ – კერძოდ, ბრალდებითი ბრუნვის დამატებაზე.

Die Gründung einer politischen Partei ← (7, 129).

← Man hat die politische Partei gegründet.

Befragen aller Bevölkerungsschichten ← (7, 114).

← Man hat alle Bevölkerungsschichten befragt.

eine kurze Schilderung des Milieus ← (7, 116).

← Man hat das Milieu geschildert.

Die Entwicklung seines Geschäfts ← (7, 126).

← Er hat sein Geschäft entwickelt.

ობიექტური ნათესაობითი ბრუნვის განსაზღვრება ტექსტთან მიმართებაში (უკვე მოხსენიებულის) კუთვნილებითი დეტერმინანტით შეცვლის საშუალებას იძლევა:

Die Gründung der Partei → (7, 129).

→ ihre Gründung

Die Anschaffung dieses wertvollen Möbelstückes → (7, 121).

→ seine Anschaffung.

Verkennung der ökonomischen Fakten → (7, 202).

→ ihre Verkennung.

გამოკვეთილი ფლექსიური ნიშნების არარსებობის შემთხვევაში ობიექტური ნათესაობითი ბრუნვის განსაზღვრება შეიძლება შეიცვალოს **von**-წინდებულიანი ფრაზით. ობიექტური ნათესაობითი კომბინირებადია მარჯვენა ველის სხვა განსაზღვრებებთან, თუმცა სუბიექტურ ნათესაობითთან თანხვედრა გამორიცხულია.

Die Herstellung **eines riesigen Postens Kerzen** (7, 92).

Seine Pläne schwankten zwischen ..und **der Gründung einer politischen Partei, die Europa vor dem Untergang bewahren würde** (7, 129).

ექსპლიკატორული (განმარტებითი) ნათესაობითი ბრუნვის განსაზღვრება გეხვედება სახელებთან, რომლებიც არამატერიალურს აღნიშნავენ. გამოჰყოფს რა მათ ძირითად შინაარსს, იგი განმარტავს არამატერიალურ სიდიდეებს.

Friseursen, Buchhaltern .. neide ich **die Einfachheit ihrer Bekenntnisse** (7, 141).

Onkel Freds Ankunft weckte in uns allen **die Erwartung starker männlicher Hilfe** (7, 128).

..die Leute, wenn sie **die Angst des Untergangs** ergriffen hat, die merkwürdigsten Dinge zu retten versuchten (7, 18).

..und ich kam hin und wieder **in den Verdacht der Unehrllichkeit** (7, 122).

ექსპლიკატორული ნათესაობითი ბრუნვის განსაზღვრების შეცვლა კუთვნილებითი დეტერმინანტით იშვიათადაა შესაძლებელი, მაგრამ როგორც წესი, შესაძლებელია დეტერმინანტებით **dieser** ან **ein solcher**.

diese Einfachheit, eine solche Einfachheit; diese Erwartung, eine solche Erwartung.

ექსპლიკატორული ნათესაობითი ბრუნვის განსაზღვრებები კომბინირებადია მარჯვენა ველის სხვა განსაზღვრებებთან, მაგრამ არაკომბინირებადია ნათესაობითი ბრუნვის სხვა განსაზღვრებებთან.

მარჯვენა ველის სატელიტს წარმოადგენენ **წინდებულიანი განსაზღვრებები**.

წინდებულიანი განსაზღვრებები აქტანტს წარმოადგენენ და არამონაცვლეობითი ფორმით გეხვედება მხოლოდ არსებით სახელებთან, რომლებიც არამატერიალურ სიდიდეებს აღნიშნავენ, კერძოდ მოქმედებას ან მდგომარეობას.

„მნიშვნელოვანი არსებითი სახელების ფაკულტატიური წინდებულიანი აქტანტებია:

Ähnlichkeit mit	Meinung über/zu
Angebot an	Misstrauen gegenüber
Angriff gegen	Preis für
Angst vor	Rat an, für
Auswahl unter/zwischen	Schande für
Bedarf an	Schauer vor
Bitte um	Spaß an
Dank an, für	Stellungnahme zu
Drohung mit	Stolz auf
Forderung nach	Streben nach
Furcht vor	Treu zu
Lust auf	Trost für
Gruß an	Übergabe an
Interesse an für	Urteil gegen/über/zu
Liebe zu	Verdacht auf/gegen
Lob für, wegen	Wunsch nach
Mahnung an, wegen	Zerwürfnis mit

Meldung an
Zutrauen zu და სხვა¹ (3, 297).

Zustimmung zu

Ich habe ihm **einen Brief mit einer Mahnung an Zahlungsfrist** gesandt (11, 856).
Ich habe **eine Mahnung aus der Bücherei wegen Rückgabe des Buches** erhalten (11, 856).

Meinung über/zu

Es interessiert mich, **ihre Meinung darüber/dazu**, (12, 424)

...ich sah zum ersten Mal in ihren Zügen **Ahnlichkeit mit jenem Foto**
eines hübschen liebevollen Mädchens (7, 10).

Franz also war es, der sich **von der Teilnahme an gewissen Feiern** ausschloß (7, 146).

Wenn auch in unserer Familie im allgemeinen **kein Mangel an Barmitteln** herrscht (7, 169).

..und **auf der Suche nach der Hausnummer** blieb ich vor einem
Kolonialwarenladen stehen (7, 116).

Tatsächlich will ich die Verwandtschaft ..auf die möglichen Auswirkungen **dieser
ungewöhnlichen täglichen Erregung auf die kindlichen Gemüter**
aufmerksam machen (7, 182).

Ein scharfer Appetit auf saure Gurken befiel mich ganz plötzlich (7, 183).

Der Verbrauch an Kerzen, Spekulatius, Marzipan (7, 170).

Denn trotz aller Vorsicht ist natürlich **der Verschleiß an Zwergen,
Ambossen und Hämmern** enorm (7, 169).

..und nicht einmal **der Vorrat an Bürsten und Stopfwohle**
war mehr verhebblich (7, 202).

...eine Jahreszeit, in der meinen Verwandten **die Teilnahme
an diesem Spiel** am schwersten fällt (7, 176).

Nie hat ein Mensch **ein tieferes Bedürfnis nach Unabhängigkeit** gehabt, als er (10, 32).

„...wir sind bemüht, ..**die Meinung der Menschen über gewisse Dinge** zu erforschen“ (7, 114).

..aber letzten Endes siegte **Angst vor den Schulaufgaben** (7, 191).

..alte Käuferinnen..., die **ihren Bedarf an Band und Litzen in Ellen** verlangen (13, 77).

**Die Sehnsucht nach einem frisch duftenden Kaffee, nach Taback, Brot und Eiern und
der wohligen Wärme**, die der Schnaps ..hervorrufft (7, 200).

Mit ihm wuchs **meine Glaube an die Genesung meines Kameraden** (14, 77).

Ich hatte **Angst vor der Schrägerei** (7, 254).

Die Ähnlichkeit der anwesenden Mimen mit den Verwandten

die sie darstellten, war .. erschreckend (7, 181).

Onkel Franz, der als **ein Muster an Vitalität** galt (7, 147).

Der Bedarf an Kerzen ist heute gering (7, 92).

ყველა წინდებულის განსაზღვრებაში ნომინალური ბირთვით გამოხატული ფორმების გვერდით შესაძლებელია ფორმები ნაცვალსახელური ბირთვით და წინდებულის ნაცვალსახელებით:

Die Meinung über gewisse Dinge (7, 114) – Die Meinung **darüber**.

Die Ähnlichkeit mit den Verwandten (7, 181) – die Ähnlichkeit **mit ihnen**.

მრავალი წინდებულის განსაზღვრება მონაცვლეობს დამოკიდებულ წინადადებასთან ან ინფინიტიურ კონსტრუქციასთან:

¹ ორ წინდებულს შორის მძიმე ნიშნავს, რომ შესაძლებელია ერთდროულად ორი განსაზღვრება მოცემული წინდებულებით. წინდებულებს შორის ხაზი მიუთითებს, რომ შესაძლებელია მხოლოდ ერთი განსაზღვრება მოცემული წინდებულებით.

Mit ihm wuchs **meine Glaube an die Genesung meines Kameraden** → (14, 77).

→ Mit ihm wuchs meine Glaube, **daß mein Kamerad geniest.**

Ich hatte **Angst vor der Schlägerei** → (7, 254).

→ Ich hatte **Angst zu schlagen.**

წინდებულებიანი განსაზღვრებები კომბინირებადია არსებითი სახელის ყველა სხვა განსაზღვრებასთან. ისინი მარჯვენა ველში თავსდება ხშირად ნათესაობითი ბრუნვის განსაზღვრებიდან მარჯვნივ.

Die Meinung der Menschen über gewisse Dinge (7, 114).

Die Ähnlichkeit der anwesenden Mimen mit den Verwandten (7, 181).

ბევრი მათგანი შესაძლოა მოსცილდეს ნომინალურ ბირთვს და წინადადებაში წინაველში მოთავსდეს.

Der Bedarf an Kerzen ist heute gering (7, 92).

→ **An Kerzen** ist heute **der Bedarf** gering.

Jeder wird begreifen, daß ich **wenig Neigung zum Lachen** verspüre (7, 143).

→ Jeder wird begreifen, daß ich **zum Lachen wenig Neigung** verspüre.

ნომინალურ ფრაზაში მარჯვენა ველის გავრცელებულ სატელიტს წარმოადგენს **ინვარიანტული არსებითი სახელი**. იგი აქტანტია და თავის მოსახელე „პრე-ნომინალურ განსაზღვრებასთან“ (5, 33) მხოლოდ ერთი საერთო აქვს. იგი სახელადი ბირთვის ბრუნების დროს უცვლელი რჩება. სხვა მხრივ მას, მარცხენა ველის ინვარიანტულ სახელთან შედარებით, სხვა შინაარსი აქვს.

ინვარიანტული არსებითი სახელი გამოხატავს შემდეგ შინაარსებს:

„ადამიანთა სახელები და მეტსახელები

გეოგრაფიული სახელები

დროითი ერთეულების სახელები

მასალა – ტიპის აღნიშვნები“ (3, 198).

ნომინალური ბირთვი კი აღნიშნავს ტიტულს, ფუნქციას, ნათესაობით კავშირებს, მიმართვა არსებით სახელებს, სივრცის და დროის ცნებებს, გვარს, სახეობებს, სიდიდეს, ზომას. ყველა ეს ნომინალური ბირთვი პრენომინალური არსებითი სახელისაგან განსხვავებით არტიკლთან ერთად ფუნქციონირებს.

Mein Onkel Franz (7, 166) – Meines Onkels Franz.

Der Name Meixner (7, 119) – des Namens Meixner.

Die Firma Soderdum (7, 166) – Der Firma Soderdum.

Sein Schwager Karl (7, 172) – Seines Schwagers Karl.

Das Stück Seife (7, 273) – Des Stückes Seife.

Ein Glas Gurken (7, 172) – Eines Glases Gurken.

Ein Stück Seife (7, 268) – Eines Stückes Seife.

Eine Menge Orden (7, 189) – Einer Menge Orden.

Ein Stück Brot (7, 253) – Eines Stückes Brot.

Die Dosis Luminal (7, 155) – Der Dosis Luminal.

Ein hables Pfund Margarine (7, 196) – Eines hablen Pfundes Margarine.

Einige Zentner Seife (7, 201) – Einiger Zentner Seife.

Eine Tasse Tee (7, 240) – Einer Tasse Tee.

Eine Menge Wasser (7, 56) – Einer Menge Wasser.

Ein Glas Wein (7, 104) –. Eines Glases Wein.

Die Frau Hösslin (13, 32) – Der Frau Hösslin.

Meine Tante Milla (7, 153) – Meiner Tante Milla.

Mein Vetter Johanes (7, 161) – Meines Veters Johanes.
Der Herr Frohwein (13, 32) – Des Herrn Frohwein.
Ein Kürbel Wasser (7, 108) – Eines Kürbels Wasser.
Eine Menge Leute (13, 102) – Einer Menge Leute.
Ein ganzes Faß Wein (7, 130) – Eines ganzen Faßes Wein.
Ein Stück Blech (7, 246) – Eines Stückes Blech.
Der Ministerpräsident Pelzer (7, 187) – Des Ministerpräsidenten Pelzer.
Eine Becher Elsässer (10, 26) – Eines Bechers Elsässer.
Diese Frau Kaschnitz (13, 29) – Dieser Frau Kaschnitz.
Der Staatsphilosoph Dr. Bleigoeth (7, 87) – Des Staatsphilosophen Dr. Bleigoeth.
Der Herr Rektor (7, 78) – Des Herrn Rektor.
Die Schule „Friedrich der Große“ (7, 57) – Der Schule „Friedrich der Große“.

მიმართებები მარჯვენა და მარცხენა ველში გვიჩვენებს, რომ ორივე ველში უცვლელი ელემენტი ინვარიანტული არსებითი სახელია, ცვლადი ელემენტი ფრაზის ბირთვი. მხოლოდ პოზიციაა განსხვავებული. მარცხენა ველში ბირთვი დგას მეორე ადგილზე, მარჯვენა ველში პირველ ადგილზე.

ვარიანტული არსებითი სახელი მარჯვენა ველში აქტანტს წარმოადგენს და იცვლება ნომინალურ ბირთვთან ერთად. ვარიანტული არსებითი სახელი წარმოადგენს მმართველი პირის დანამატს, რაოდენობისა და ზომის აღმნიშვნელ სახელებში კი მასალაზე მინიშნებებს გამოხატავს.

- und ich hatte nur fünf Wörter .. entgegengesetzt **Wilhelm der Zweite** (7, 251)
(ხშირად იწერება Wilhelm II.).

Ja, sagte ich, „Lohengrin“ und Anna von Cleve, eine der Frauen **Heinrichs des Achten** (7, 247).

Ein Becher Elsässer und ein Stück gutes Brot, das ist die beste aller Mahlzeiten (10, 26).

ფლექსიურობა განსაკუთრებით თვალსაჩინოა, როდესაც ვარიანტულ არსებით სახელს, თავის მხრივ, განსაზღვრება ახლავს თან:

Ich versuchte sie **zu einer Flasche guten Wein** einzuladen (10, 70).

ნომინალურ ბირთვსა და ვარიანტულ არსებით სახელს შორის, რომელიც მმართველ პირთა სახელებთან გამოიყენება, ბრუნვის შეთანხმებები განსაკუთრებით მკაცრად დაცულია. რაოდენობის და ზომის აღმნიშვნელი სახელების შემდეგ განსაზღვრება შესაძლებელია უცვლელი დარჩეს.

zu einer Flasche guter Wein einzuladen.

ნომინალურ ფრაზაში მარჯვენა ველის სატელიტს წარმოადგენს **დირექტიული განსაზღვრებები**. ისინი აქტანტს წარმოადგენენ და ფუნქციონირებენ არსებით სახელებთან, რომლებიც გზას, მიმართულებას, გადაადგილების საშუალებებს, მიზანმიმართულ მოქმედებას აღნიშნავენ.

Die Straßen waren leer, **der Weg zum Revier** nicht weit (7, 84).

„**Personenzug nach Köln** fünfundneunzig Minuten Verspätung“ (7, 12).

- es war .. **eine breite viergleisige Brücke über den Rhein** (7, 37).

Morgens ging ich .. zum Bahnhof und fuhr **mit dem Achttuhrzug nach Gründerheim** (7, 37).

Ich stieg **in den Zug nach Düsseldorf** (7, 113).

დირექტიული განსაზღვრებები ასახელებენ მიზანს, წარმომავლობას ან მიმართულებას. უმეტეს შემთხვევაში, როგორც მაგალითებიდან ჩანს, მათ აქვთ წინდებულიანი ფრაზის სახე. შეძლებისდაგვარად გვხვდება ზმნიზებებიც ან წინდებულნი ანაფორა.

ein Stück weit ließen wir uns vom Strom der Menge mittragen (7, 21).

Als es mir endlich gelungen war, eine Weile in „**Sophiens Reise von Memel nach Sachsen**“ zu lesen (10, 49).

ღირექტიული განსაზღვრებები ნაწილობრივ ენაცვლება განსაზღვრებით დამოკიდებულ წინადადებებს:

Personenzug nach Köln (7, 12) – Personenzug, **der nach Köln fährt**.

Eine Brücke über den Rhein (7, 37) – Eine Brücke, **die über den Rhein führt**.

მარჯვენა ველის სატელიტია **ექსპანსიური განსაზღვრებები**. ისინი აქტანტებს წარმოადგენენ და ფუნქციონირებენ მხოლოდ იმ არსებით სახელებთან, რომლებიც გაერცობას, მოძრაობას ან კვანტიტატიურ ცვლილებებს აღნიშნავენ. ექსპანსიური განსაზღვრებები, გამონაკლისის გარეშე, რაოდენობის აღმნიშვნელები არიან და როგორც წესი, იწარმოებიან **von** ან **um** წინდებულებით:

..alles war **ein absoluter Trümmerhaufen von Zirka acht Meter Höhe** (7, 124).

Die Tür, zu der **eine Freitreppe von drei Stufen** emporführte (7, 38).

მარჯვენა ველის სატელიტს წარმოადგენს **ნომინალური განსაზღვრებები**. ისინი ფუნქციონირებენ ისეთ არსებით სახელებთან, რომლებიც მოქმედებას ან საქმიანობას გამოხატავენ და იწარმოებიან **als**-ნაწილაკიანი მიმართებებით. ნომინალური განსაზღვრებები განმარტავენ არსებით სახელებს რეალიზებული აგენსის ან სუბკატეგორიის საშუალებით:

Franz also war es, der **..das Ganze als Getue und Unfug** bezeichnete (7, 146).

Philosophie als ein Zeichen beginnender Liberalisierung (7, 87).

ნომინალური ფრაზის მარჯვენა ველში თავსდება **ვერბატიული განსაზღვრებები**, რომლებიც აქტანტს წარმოადგენენ და ფუნქციონირებენ ზოგიერთ დევერბატიულ სახელთან. ვერბატიული განსაზღვრებები არსებობენ მხოლოდ წინადადების ფორმით – ძირითადად როგორც დამოკიდებული წინადადებები ან ინფინიტიური კონსტრუქციები. ისინი მარჯვენა ველში სრულიად მარჯვნივ თავსდება:

Ich hatte auch damals **Angst, über die Brücke zu fahren** (7, 38).

.. ich hatte Angst und doch **die volle Gewißheit, nicht zu stürzen** (7, 28).

კვალიტატიური განსაზღვრებები თავისუფალ წევრს წარმოადგენს და მარჯვენა ველში თავსდება ძირითადად წინდებულების: **mit, aus, in, von** თანხლებით:

Draußen stand **ein Mann mit einer Glatze** (7, 24).

Wanderburn war **ein großer Dichter mit dunklem Haar, einem sympathischen Gesicht** (7, 235)

Ein kleines Haus aus roten Backsteinen (7, 112).

Straßenseite war nur **mit einer hohen Mauer aus Quadern** bebaut (7, 105).

Ein kleines Mädchen im Nachthemd stürzte sich auf die Fensterbank (7, 119).

Hinter ihm sah ich **ein hutloses Mädchen in einem bräunlichen Mantel** (7, 100).

Und jedesmal saß auf dieser Freitreppe **ein kleines Mädchen von neun oder zehn Jahren** (7, 38).

Der Steppenwölfe war **ein Mann von annähernd fünfzig Jahren** (10, 4).

კვალიტატიური განსაზღვრებები ნათესაობით ბრუნვაში იშვიათად გვხვდება და როგორც უ. ენგელი აღნიშნავს „**კველი გამოყენების ნიმუშს წარმოადგენს**“ (3, 300).

..wir sanken erschöpft **in ein Schlafwagenabteil zweiter Klasse** (7, 190) → თანამედროვე ფორმებია **in die zweite Klasse** → **in der zweiten Klasse** ist noch Platz (12, 348).

Ein Mann mittleren Alters → თანამედროვე ფორმებია **Er ist (er steht)**

im mittleren Alter (12, 58)

ნომინალურ ფრაზაში მარჯვენა ველის სატელიტია **სიტუაციური განსაზღვრე-**

ბები, რომლებიც თავისუფალ წევრს წარმოადგენენ და გვხვდებიან ზმნიზედის ან წინდებუდიანი ფრაზის ფორმით:

Immer noch kniete **das junge Mädchen da** mit bedecktem Gesicht (7, 107).

..und **der Mann oben** ging mit dem Terborch wieder zurück (7, 264).

Die große schwarze Tafel dort verriet lediglich die Abfahrt eines Zuges (7, 96).

Selbst **diese billigen Drucke an den Wänden**, diese süßlichen Bilder, waren wie ausgehängte Anklagen (7, 9).

...ich erkannte sofort **das kleine Mädchen von damals** (7, 45).

Im Licht ...versuchte ich zu lesen, **sein rotes Plakat an der Stange** (10, 29).

კომიტატიური განსაზღვრებები ფუნქციონირებენ მარჯვენა ველში, როგორც თავისუფალი წევრები, უმეტესად წინდებუდიანი ფრაზების ფორმით. გამოიყენება წინდებულები: **mit** ან **ohne**.

Der Arzt mit einem studentischen Kragen (7, 65).

Das Kriegerdenkmal mit dem großen, goldenen Eisernen Kreuz (7, 51).

..und **der Mann mit der roten Mütze** schrie (7, 12).

Menschen ohne Persönlichkeit, ohne starke Prägung, ohne Schicksal (10, 33).

Tage ohne besondere Schmerzen, ohne besondere Sorgen, ohne eigentlichen Kummer, ohne Verzweiflung (10, 20).

მიმართებითი დამოკიდებული წინადადებები წინადადების ფორმის განსაზღვრებებია და ფუნქციონირებენ ნებისმიერ არსებით სახელთან. როდესაც რამდენიმე განსაზღვრება იყრის თავს, ისინი მარჯვენა ველში უკიდურესად მარჯვნივ მდებარეობენ.

Das dreizehnte große Messer stak wie ein tödlicher Pfeil dort, **wo das Herz des Mannes hätte sein müssen** (7, 19).

Anblick der schwebenden Vögel, **die vergebens aufschossen und niederstürzten** (7, 81).

Ein grauverhangener Horizont über öden Äckern, **die niemand bestellt** (7, 5).

დამოკიდებული წინადადებების ეს სახეობა უმეტეს შემთხვევაში „მიმართებითი ნაცვალსახელით“ იწყება, რომელსაც ორმაგი ფუნქცია აქვს: „დამოკიდებული წინადადება არის სუბიუნქტი მთავარი წინადადების არსებით სახელთან და ამავე დროს დამოკიდებულ წინადადებაში გააჩნია განსაზღვრული სინტაქსური ფუნქცია“ (3, 156). ტენიერმა კი, რათა აეხსნა მიმართებითი ნაცვალ-სახელების ორმაგი ბუნება დაჰყო ისინი „ტრანსფერმად“, რომლის ფუნქცია სუბიუნქტია და „ანაფორულად“, რომელიც ფუნქციონირებს დამოკიდებულ წინადადებაში, როგორც სინტაქსური წევრი (15). ტრანსფერმი ზედაპირზე არ ჩანს, მაშინ როდესაც ანაფორა ნაცვალსახელია, კერძოდ ჩვენებითი ნაცვალსახელი.

სინტაქსური ფუნქციის მიხედვით მიმართებითი დამოკიდებული წინადადებები აღიწერება იმ მარტივ ელემენტებთან მიმართებაში, რომლებსაც ისინი ცვლიან. მიმართებითი დამოკიდებული წინადადებები, როგორც აქტანტები, ფუნქციონირებენ ძირითადად როგორც სუბიექტური ნათესაობითი.

Die Erwartung und die Stimmung des Publikums (10, 9)

= Die Erwartung und die Stimmung, **die das Publikum äußerte**.

die rätselhafte Fremdheit Hallers = (10, 9).

= die rätselhafte Fremdheit, **die Haller verspürte**.

მიმართებითი დამოკიდებული წინადადებები, როგორც თავისუფალი წევრები, ნებისმიერ არსებით სახელს შესაძლოა დაერთოს.

Das niedrige Dach, dessen Traufe ich mit der Hand erreichen konnte, war mit rostigen Blechplatten geflickt (7, 7).

Es war eines jener **mit vielen Taschen benährten Stoffetuis, in denen unsere Mütter ihr Aussteuerbesteck aufzubewahren pflegten** (7, 17).

Aber ich brauche oben **einen Widerstand, wo das Ding gegensschlägt und seinen Schwung verliert** (7, 14).

Links stand ein kleines, wie **plattgedrücktes Haus, wie es sich Arbeiter nach Feierabend bauen** (7, 6).

..wir bogen **in die dunkle Quergasse, wo die grelle Lichtreklame der "Sieben Mühlen" sich im glitzenden Asphalt spiegelte** (7, 21).

მარჯვენა ველის გაგრძელებული სატელიტია **დანართი**. ის თავისუფალ წევრს წარმოადგენს, მარჯვენა ველში უკიდურესად მარჯვნივ თავსდება და ამ პოზიციაზე კონკურენციას უწევს მიმართებით განსაზღვრებით დამოკიდებულ წინადადებას. დანართის გამოხატვის ფორმებია: არსებითი სახელი/სახელური ფრაზა, ზედსართავი სახელი/ზედსართავი ფრაზა, ზმნიზედა/ზმნიზედური ფრაზა, მიმდებარე/მიმდებარითი ფრაზა, **als**-ნაწილაკიანი ფრაზები.

...besaß ich nichts - bis seines Tages **eine vornehme alte Dame, Bekannte meiner Mutter**, mich ausfindig gemacht hatte (7, 18).

Eine bescheidene Stellung, so eine Art Aktenschlepper (7, 37).

Gerade sah man, wie **ein alter Mann, ein Goldschmied wahrscheinlich**, an einer Kette mit Edelsteinen arbeitete (16, 279).

Unterer Flur, grün gestrichen, Treppe rauf, gelb gestrichen (7, 54).

Die Nonne rollte es auf der Brust des Jungen zusammen, **oben unter dem Kinn** (7, 68).

In der zugigen Wartehalle stand **ein älteres Paar, fröbend in eine Ecke gedrückt** (7, 11).

Dieser Burche wird uns **seine eigene Großmutter als Feature** servieren (7, 237).

..wo er sich **viel Geld als Honorar** abgeholt hatte (7, 235).

..indem ich **mein Brotpapier als Unterlage** benutzte (7, 17).

იმ შემთხვევაში, თუ დანართი და მიმართებითი დამოკიდებული წინადადება ერთდროულად ფუნქციონირებს, მათი თანმიმდევრობა ნებისმიერია:

Unser Chef, **dieses rastlose Rindvieh, der nie Zeit hat und nichts tut** (7, 36).

→ Unser Chef, **der nie Zeit hat und nichts tut, dieses rastlose Rindvieh**.

ტრადიციული და თანამედროვე გრამატიკა აფართოებს დანართის ცნებას. ისინი პრეპოზიციურ განსაზღვრებებს შემდეგ ფრაზებში:

Karl Kraus (7, 246).

der König Heinrich (7, 247).

Der Steppenwolf Harry (10, 41).

„განიხილავენ „ბმულ“ დანართად („engere Apposition“), ხოლო განსაზღვრებებს ზემოთ მოყვანილ წინადადებაში „თავისუფალ დანართად“ („weitere Apposition“) მიიხედავენ“ (3, 301).

როგორც უ. ენგელი მიიხედავს: „ეს ცნებების აღრევაა, რადგან „ბმული“ და „თავისუფალი“ დანართი განსხვავდება ერთმანეთისგან ძირითად ნიშნებში (პოზიცია, ინტონაცია, პუნქტუაცია, სამეტყველო პაუზა). აქედან გამომდინარე, იგი „ბმულ დანართს“ განიხილავს განსაზღვრებების „საკუთარ კატეგორიად“ და უწოდებს მას ინვარიანტულ ან ვარიანტულ სახელს (შესაბამისად მარცხენა ველში)“ (3, 301).

დასკვნა

სტატიაში განხილულია მარჯვენა ველის სატელიტების სტრუქტურირებისა და ფუნქციონირების სპეციფიკური ასპექტები სახელურ ფრაზაში გერმანული პროზის

მასალაზე, თითოეულ ნომინალურ ელემენტს შეუძლია იყოს ფრაზის ბირთვი. აქედან გამომდინარე, თითოეული სიტყვათა კლასისთვის მნიშვნელოვანია ფრაზის მარჯვნივ მდებარე სიტყვების შესაძლებლობებისა და ფორმების დადგენა. არსებითი სახელის შესაძლო სატელიტების გათვალისწინებით თვალსაჩინო ხდება სახელური ფრაზის მარჯვენა ველის მდიდარი სტრუქტურა. მარჯვენა ველში ობლიგატორულად თავსდება: 1) წინდებულებიანი განსაზღვრებები; 2) დირექტიული განსაზღვრებები; 3) ექსპანსიური განსაზღვრებები; 4) ნომინალური განსაზღვრებები; 5) ვერბატიული განსაზღვრებები; 6) კვალიტატიური განსაზღვრებები; 7) სიტუაციური განსაზღვრებები; 8) კომიტატიური განსაზღვრებები; 9) მიმართებითი განსაზღვრებითი დამოკიდებული წინადადებები; 10) დანართი. აქვე ფაკულტატიურად განთავსდება: 1) მართული განსაზღვრებები (Genitivattribute); 2) ვარიანტული არსებითი სახელი; 3) ინვარიანტული არსებითი სახელი. ჩამონათვალში პირველი ხუთი განსაზღვრება აქტანტია. განსაზღვრებითი დამოკიდებული წინადადებები და მართული განსაზღვრებები არიან აქტანტები და თავისუფალი წევრები. დანარჩენი განსაზღვრებები თავისუფალ წევრებს წარმოადგენენ. განსაკუთრებულ შემთხვევებში მარჯვენა ველში თავსდება ტიპურად პრეპოზიციური დეტერმინანტი და ზედსართავი სახელი. ამდენად, სახელური ფრაზის მარჯვენა ველი რთულ სემანტიკურ-სტრუქტურულ კონსტრუქციას წარმოადგენს, რომელშიც ყველა სატელიტი ობლიგატორულად რეგულირებადი თანმიმდევრულობით განლაგდება.

ლიტერატურა:

1. Paul Herman. Deutsches Wörterbuch. Bedeutungsgeschichte und Aufbau unseres Wortschatzes. Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 2002.
2. Wahrig Gerhard. Deutsches Wörterbuch. Wissen Media Verlag GmbH, Gütersloh München, 2002.
3. Engel U. Deutsche Grammatik. Judicium Verlag GmbH, München, 2004.
4. Sommerfeldt, K-E., Schreiber, H. Wörterbuch zur Valenz und Distribution deutscher Adjektive. VEB Bibliographisches Institut, Leipzig, 1983.
5. ღამბაშიძე მ., მარცხენა ველის სატელიტები სახელურ ფრაზაში გერმანული პროზის მასალაზე. ჟურნ. „კულტურათაშორისი კომუნიკაციები“, №23, თბ., 2014.
6. Engel U. Deutsche Grammatik. Julius Gross Verlag, Heidelberg, 1996.
7. Böll H. Mein trauriges Gesicht. Erzählungen. Radugaverlag, Moskau, 2003.
8. Schendels E. Deutsche Grammatik. Morphologie, Syntax, Text. Vyshaja Skola, Moskau, 1982.
9. Dürscheid C. „Polemik satt und Wahlkampf pur“ – Das postnominale Adjektiv im Deutschen. ZS, 21, 2002.
10. Hesse H. Der Steppenwolf. Aris Press, Moskau, 2005.
11. Paffen K-A. Deutsch-russisches Satz-lexikon. Band 2. VEB Verlag Enzyklopädie, Leipzig, 1980b.
12. Wörter und Wendungen, Wörterbuch zum deutschen Sprachgebrauch, Herausgegeben von Erhard Agricola unter Mitwirkung von Herbert Görner und Ruth Küfner, VEB Bibliographisches Institut, Leipzig, 1988.
13. Hesse H. Die Verlobung. Erzählungen von deutschsprachigen Schriftstellern. Menedsher Verlag, Moskau, 2000.
14. Hesse H. In der alten Sonne. Erzählungen. Ikar Verlag, Moskau, 2004.
15. Tesniere L. 1966. Deutsch als „Grundlagen der strukturalen Syntax“, übers. v. U. Engel, Stuttgart, 1980.
16. Hohler F. Der Dreizehnte Kanal. Erzählungen von deutschsprachigen Schriftstellern.

Menedsher Verlag, Moskau, 2000.

Manana Gambaschidze

The satellites of the right field in the nominal phrase on the material of German prose

Summary

The article on the materials of German prose examines the specific aspects of structuring and functioning of the satellites of the right field in the nominal phrase. Taking into account the possible satellites of the noun rich structure of nominal phrase becomes clear. In the right field of the nominal phrase are obligatorily placed: 1) prepositional attributes; 2) directive attributes; 3) expansive attributes; 4) nominal attributes; 5) verbal attributes; 6) qualitative attributes; 7) situational attributes; 8) comitative attributes; 9) relative attributive subordinate clauses; 10) apposition.

Here are functionally placed: 1) dirigible determinants; 2) variant nouns; 3) invariant nouns. In the enumeration the first five determinants are actants. Attributive subordinate clauses and the dirigible determinants are actants and free members. In the particular cases prepositive determinants and attributes are placed in the right field. The right field of the nominal phrase is complex semantic-syntactic construction, in which all the satellites are placed in the obligatorily regulated sequence.

Манана Гамбашидзе

Сателлиты правого поля в номинальной фразе по материалам немецкой прозы

Резюме

В статье, по материалам немецкой прозы, рассматриваются специфические аспекты структурирования и функционирования сателлитов правого поля в номинальной фразе. С учетом возможных сателлитов имени существительного становится ясной богатая структура номинальной фразы. В правом поле номинальной фразы облигаторно размещаются: 1) предложные определения; 2) директивные определения; 3) экспансивные определения; 4) номинальные определения; 5) вербальные определения; 6) качественные определения; 7) ситуативные определения; 8) комитативные определения; 9) релятивные определительные придаточные предложения; 10) приложение.

Здесь же факультативно размещаются: 1) управляемые определения; 2) варианты имена существительные; 3) инвариантные имена существительные. В перечне первые пять определений являются актантами. Определительные придаточные предложения и управляемые определения являются актантами, а также свободными членами. В особых случаях в правом поле размещаются типично препозитивные детерминанты и имена прилагательные. Правое поле номинальной фразы является сложной семантико-синтаксической конструкцией, в которой все сателлиты располагаются в облигаторно регулируемой последовательности.

Саломе Менабде, Эльмира Зогранян
(Грузия)

СИМВОЛИЗАЦИЯ ОБЫДЕННЫХ ПОНЯТИЙ В ЯЗЫКЕ И КУЛЬТУРЕ
(сопоставительный анализ лексем «очаг» и “hogar” в русском и испанском языках)

В современной лингвистике язык, понимаемый как уникальный феномен, связующий психическую и социально-культурную жизнь человека, все чаще исследуется в междисциплинарном синтезе с привлечением данных психологии, философии, культурологии и других гуманитарных дисциплин. Одним из концептуальных в современной лингвистике стало положение о диалектической взаимосвязи и взаимной обусловленности языка, познания и культуры. Признается, что в семантике языка отражаются особенности мировидения народа, его духовный и материальный опыт, система ценностей. Язык стал описываться не только как денотативная система, но и как система, которая помимо содержательного значения отдельных слов, способна передавать связанные с ними синкретические смыслы и символы, сложившиеся в культуре народа-носителя языка.

Предметом анализа в данной статье выбраны русская лексема «очаг» и ее испанский эквивалент “hogar”, которые в обоих языках являются номинативными единицами, содержащими культурную информацию, экспликация которой достигается специальной процедурой соотнесения знаков с реалиями и таксонами культуры. Известно, что русский и испанские являются неблизкородственными языками, но они отражают картину миру народов с общей цивилизационной основой, которые в культурологии относят к условному общему индо-европейскому кластеру культур. В обоих языках культурная информация, закодированная в языке, образные значения и сочетаемость слов во многом восходят к общему фундаменту – мифологии, текстам Библии и влияют на их коннотативную и эмотивную модальность в дискурсивных практиках.

Слова «очаг» и “hogar” номинирует универсальное быденное понятие-артефакт, которое представляет собой обложенную камнями открытую площадку или круглое углубление в полу, а позже – устройство, где разводили и поддерживали огонь. Номинаторы этого понятия в разных языках могут быть отнесены к реестру ключевых слов в картине мира любого народа, что подтверждается многочисленными пословицами, поговорками, фразеологическими коллокациями, максимами и афоризмами разных народов, например: «Домашний очаг намного ценнее золота» (лат.), «Нет ничего милее домашнего очага» (лат.), «Семья без ребенка, что очаг без огня» (армянск.), «Мужчины делают дома, а женщины хранят очаг» (англ.), «У очагов товарищей теплей, чем у врагов на пожарище» (народов Севера), «Женщина является очагом, которому необходим огонь» (китайск.) и др. Все приведенные прецедентные тексты содержат универсальные смыслы и носят общечеловеческий характер, подтверждая один из тезисов лингвокультурологии о том, что культурная информация, содержащаяся в языковых единицах, не всегда ограничена рамками одного языка. Вместе с тем, культурная коннотация универсальных понятий в различных культурах может варьироваться, отражая национальную специфику культурного фона в эволюционных процессах становления универсального понятия.

Очаг – это первая победа человека над стихией, когда он внес в свое первобытное жилище огонь, осветив и согрев свой дом. Согласно данным Большого энциклопедического словаря, очаг известен уже со времен палеолита (1). Естественно, в данной статье мы не касаемся дискуссионного вопроса, каким образом добывался огонь? Но для нас существенно, что его поддержание (именно в силу особой трудности добывания огня на ранней стадии развития человечества) стало очень важным бытовым, а позже и сакральным ритуалом во всех культурах, о чем свидетельствует энциклопедическая информация. Так, в Библейской

энциклопедии Брокгауза, сказано, что очаг – это «место в доме, где разводили и поддерживали огонь (Исх. 30:14, Иез 46: 23)» (2). На языковом уровне этот факт находит отражение в фольклорных житейских изречениях, например: «Echar leña al fuego», «Echar aceite sobre las ascuas», «Mantener el fuego sagrado», «Человек без огня не живёт ни единого дня», «Не хвались печью в нетопленной избе», «Огонь не имеет конца». Универсальный смысл последней в ряду приведенных поговорок может быть декодирован следующим образом: поколение следует за поколением, каждое поколение будет поддерживать огонь в очаге, поэтому жизнь – бесконечна. Эти устоявшиеся в языковом сознании сентенции оказывают влияние и на метафорические образы, которые создаются в языке художественной литературы, например, у Жилия Висенте (Gil Vicente. Crónica de una muerte anunciada): «...Prudencia Cotes salió a la cocina en plena adolescencia con un rollo de periódicos viejos para animar la lumbre de la hornilla» (... в кухню вошла пышущая юной свежестью Пруденсия Котес со старыми газетами в руках – оживить огонь в очаге)(3). Или – «Не погаснет огонь в материнском окне, // Даже если и стар ты, и сед...» (В. Блаженный), «Обдаст полено запахом смолы, // В печи огонь блеснет, подобно чуду... (И. Елагин) (4).

Огонь традиционно считается амбивалентным символом, он может сжигать, уничтожать и может согревать, защищать. Внесенный в человеческое жилище и помещенный в специально отведенное место – очаг, он становится его центром, даруя человеку тепло, еду, уют, покой. Поэтому логично предположить, что дом и очаг являются в онтологическом плане связанными родо-видовыми отношениями понятиями, которые оказали влияние на культурную эволюцию человека и которые стали символами того единственного места, в котором человек может чувствовать себя защищенным. По данным Словаря символов, очаг – это «средоточие, внутренний духовный символ... Центр дома /.../. Означает также тепло, обеспечение пищей» (5). На эту онтологическую связку указывают паремии сопоставляемых языков: «El fuego de mi hogar» (огонь/очаг моего дома), «No tener casa ni hogar» (ни дома, ни очага), «Hogar, dulce hogar» (дом, сладкий дом), «Hogar fuera de casa» (от дома к дому), «Добрая то речь, что в избе есть печь», «Тепло в избе, как сам Бог живет», «Дымно да сытно», «Цыганский дом: три кола да посередине головня» и др.

В сопоставительном аспекте важным является то, что связка «очаг-дом» эксплицирована в словарных дистрибуциях лексемы «hogar» в одном из ее ЛСВ: «(Del b. lat. focāris, adj. der. de focus, fuego). 1. m. Sitio donde se hace la lumbre en las cocinas, chimeneas, hornos de fundición, etc. 2. m. Casa o domicilio. 3. m. Familia, grupo de personas emparentadas que viven juntas. 4. m. asilo (l establecimiento benéfico). 5. m. Centro de ocio en el que se reúnen personas que tienen en común una actividad, una situación personal o una procedencia. Hogar del pensionista. 6. m. p. us. hoguera.» (Diccionario de la lengua Española) (6).

“1 Lugar de una casa donde se enciende fuego o se hace lumbre, como la chimenea o la cocina

de leña. 2 Domicilio habitual de una persona: personas sin hogar. 3 Familia que vive junta bajo un mismo techo: fundan un hogar y tienen hijos. 4 Vida de familia: tareas del hogar. 5 Edificio o recinto para que se reúnan y relacionen personas de un mismo grupo social o con alguna característica común: el Hogar del Jubilado.” (Diccionario Manual de la Lengua Española) (7); “1. m. Sitio donde se hace la lumbre en las cocinas, chimeneas, hornos de fundición, etc. 2. m. Casa o domicilio. 3. m. Familia, grupo de personas emparentadas que viven juntas. 4. m. asilo (l establecimiento benéfico). 5. m. Centro de ocio en el que se reúnen personas que tienen en común una actividad, una situación personal o una procedencia. Hogar del pensionista. m. p. us. Hoguera” (8). В контексте

статьи заслуживает внимания и испанская коллокация ``persona sin hogar``, бездомный человек, т.е. человек без очага.

Сравним с дистрибуцией лексемы «очаг» в лексикографических источниках русского языка. Выявлено квантитативное расхождение – в словарях зафиксировано всего три ЛСВ лексемы «очаг» (пять-шесть в испанском). Для установления смыслового варьирования сопоставим словарные статьи. Словарь Д. Н. Ушакова фиксирует следующие ЛСВ:

«1. Устройство для разведения и поддержания огня, печь. Очаг топки

(часть топки, в которой сгорает топливо; тех.). Кухонный очаг (общее название для печи, плиты и т.п. устройств, предназначенных для приготовления пищи). ||У примитивных народов – углубление в полу или возвышенное место на полу для разведения и поддержания огня (ареол.). 2. Перен. Источник, место, откуда что-нибудь распространяется, центр, средоточие чего-нибудь (книжн.). 3. То же, что детский очаг (неол.). □ Домашний очаг (ритор.) – перен. Свой дом, семья» (9). Как видим, значения «источник, центр», «свой дом, семья» в словаре даны с соответствующими пометами, что не только указывает на особую позицию этих значений в отношении других, но и фиксирует образный метафорический компонент, который функционирует в узусе. Однако, по мнению лексикографа, эти значения являются стилистически ограниченными, причем, последнее представлено в словаре не как ЛСВ, а созначение (см. специальную помету). В словаре С.И. Ожегова иерархия ЛСВ и их интерпретация, за исключением вышедшего из употребления неологизма (ЛСВ3), почти совпадает с представленной в словаре Ушакова:

«1. Устройство для разведения и поддержания огня, печь. 2. Перен. Место, откуда что-н. распространяется, средоточие чего-н. (книжн.). • Домашний (семейный) очаг родной дом, семья.» (10). В МАС-е: «||перен. (в сочетании с прил.: «домашний», «родной», «семейный»). Семья, родной дом.» (11). Как видим, семы, формирующие смысловой ряд огонь→тепло→ дом→ родной→ семья, авторами вынесены на периферию семантического значения слова. Но уже в современных толковых словарях это значение фиксируется как ЛСВ лексемы. Проследим: «3. (в сочет. с прил.: домашний, родной, семейный). Семья, родной дом. Не иметь домашнего очага. Тепло семейного очага» (12); «2. Употр. как символ родного дома, семьи (обычно с определением: свой, семейный, домашний)». (13) Обратим внимание и на то, что в словаре под ред. Кузнецова анализируемое значение дается как ЛСВ3, а в хронологически последнем словаре – как ЛСВ2. Таким образом: а) в обоих словарях отсутствует указание на стилистическую маркированность значения; б) по шкале иерархического подчинения анализируемое значение (связка «дом-очаг») перемещается наверх. Очевидно, данный факт свидетельствует об исторически более позднем (по сравнению с испанским) семантическом «перерождении» знака «очаг» в русском языковом сознании. Для верификации высказанного предположения обратимся к этимологической и энциклопедической информации.

Испанское ``hogar`` восходит к латинскому ``focaris``: (Del b. lat. focāris, adj. der. de focus, fuego) (14). Известно, что латинские заимствования в испанском языке имеют древнюю историю, они расслаиваются на заимствования из «вульгарной» латыни («народные слова», составляющие каркас языковой картины мира), «книжной» и «полукнижной» латыни. Этимологом испанского “hogar”, таким образом, послужило латинское слово «огонь». Русское «очаг» также является заимствованием. По М. Фасмеру, «очаг» «Заимств. из тюрк., ср. азерб., чагат. оҹау “очаг“, тур., крым.-тат. оҹак» (15). Н. М. Шанский дополняет: в исходном языке «оно является суф. Уменьшит.-ласкат. образованием от «огонь». Исходно «очаг» – «огонек». Ср. прийти на огонек» (16). Таким

образом, и в русском языке слово также является заимствованием, но исторически более поздним. Согласно данным словаря Гуськова и Сотина (17), оно бытует в русском языке с первой половины XVIII века. Хотя в Словаре древнерусского языка XI-XIV в.в. в статье «ОГНИЩ|Е» встречаем: «2. Очаг, печь: по обѣдѣ оуглиѣ горяще въ поварьници на огнищи оставатьса. и на немь съсоудѣ скоудѣ льныи станеть до вечера. и тако тепло на немь сочиво боудеть. УСт к. XII, 202 об.». А в статье «ПЕЧ|Ь» приведено: «Печь; очаг: <ако> сѣдите пирога <въ> печи. Надп (М.) № 203, XII/XIII» (18). Здесь следует обратить внимание на приведенный в словаре заместитель понятия – печь, т.е. два артефакта в обеих статьях приводятся рядом, как бытующие параллельно. Существенно и то, что Энциклопедия Брокгауза и Эфрона для толкования понятия «очаг» также отсылает к слову «печь» (19). На наш взгляд, это – прямое указание на замещение предмета или «вещи» в семиотическом ряду, когда разные понятия-концепты соединяются в единое целое. Этот процесс преемственности в культуре и сознании в терминологии Ю. С. Степанова называется «эволюционный семиотический ряд» (20). Таким образом, в сопоставляемых лингвокультурах выявляется разница в освоении универсального обыденного понятия и его последующей символизации на уровне хронологических расхождений, что связано с культурно-историческими процессами.

Символизация вербализованного понятия – это предельное обобщение слов-образов, через которые смыслы выражают культурный опыт народа. Сопоставительный анализ словарных дистрибуций лексем «очаг» и “hogar” по идеографическим и энциклопедическим источникам свидетельствует о том, что данные языковые знаки являются не только номинаторами конкретной реалии предметного мира, но и универсальными символами дома, тепла, защищенности, которые связывают профанное и сакральное, материальное и духовное начала человеческой жизни.

Литература:

1. Большой энциклопедический словарь [Электронный ресурс] // <http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc3p/224598> (дата обращения: 1.10.14).
2. Библейская энциклопедия Брокгауза [Электронный ресурс]// http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_bible/3014/%D0%9E%D0%B3%D0%BE%D0%BD%D1%8C (дата обращения: 1.10.14).
3. Цит. по: Diccionario.ru [Электронный ресурс] // <http://www.diccionario.ru/t/pairs/general/perevod/%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%BD%D1%8C> (дата обращения: 2.11.14).
4. Цит. по: Национальный корпус русского языка (поэтический корпус) [Электронный ресурс]// http://search.ruscorpora.ru/search.xml?env=alpha&mycorp=&mysent=&mysize=&mysentsize=&mydocsize=&dpp=&spp=&spd=&text=lexform&mode=poetic&sort=gr_tagging&ext=10&nodia=1&req=%EE%E3%EE%ED%FC&p=0 (дата обращения: 2.11.14).
5. Словарь символов [Электронный ресурс]// <http://enc-dic.com/symbol/Ochag-585.html> (дата обращения: 5.11.14).
6. Diccionario de la lengua Española. 2005. [Электронный ресурс]// <http://lema.rae.es/drae/?val=hogar> (дата обращения: 3.11.14).
7. Diccionario Manual de la Lengua Española Diccionario Enciclopédico Vox 1. © 2009 Larousse Editorial, S.L. [Электронный ресурс]// <http://es.thefreedictionary.com/hogar> (дата обращения: 3.11.14).
8. Diccionario de la lengua Española. Real Academia Española. 2014 [Электронный ресурс]// <http://lema.rae.es/drae/?val=hogar>(дата обращения: 3.11.14).

9. Толковый словарь Ушакова. Ушаков Д.Н. (1935-1940)
[Электронный ресурс]// <http://dic.academic.ru/dic.nsf/ushakov/918046> (дата обращения: 3.11.14).
10. Толковый словарь Ожегова. Ожегов С.И. Шведова Н.Ю. (1949-1992). Электронный ресурс]//<http://dic.academic.ru/dic.nsf/ogegova/149450> (дата обращения: 3.11.14).
11. Малый академический словарь. М.: Институт русского языка Академии наук СССР. Евгеньева А. П. 1957-1984.
12. Большой толковый словарь русского языка. Гл. редактор С.А. Кузнецов. (1998). Электронный ресурс]// <http://www.gramota.ru/slovari/dic/?word=%EE%F7%E0%E3&all=x> (дата обращения: 3.11.14).
13. Толковый словарь Ефремовой. Ефремова Т.В. Новый толковый словарь русского языка. 2000. Электронный ресурс]// <http://www.efremova.info/word/ochag.html#.VHOLv1PBCvw>(дата обращения: 3.11.14).
14. Diccionario de la lengua Española. Real Academia Española. 2014. [Электронный ресурс]// <http://lema.rae.es/drae/?val=hogar>(дата обращения: 3.11.14).
15. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. [Электронный ресурс]//<http://fasmerbook.com/p476.htm> (дата обращения: 12.09.14).
16. Шанский Н.М. Школьный этимологический словарь. Происхождение слов русского языка [Электронный ресурс]// <http://enc-dic.com/rusethy/Ochag-2651.html> (дата обращения: 12.09.14).
17. Гуськов А.П., Сотин Б.В. Популярный словарь русского языка. Толково-энциклопедический. 2003. [Электронный ресурс]// <http://popular.academic.ru/2385/%D0%BE%D1%87%D0%B0%D0%B3> (дата обращения: 12.09.14).
18. Словарь древнерусского языка (XI-XIV вв.) /АН СССР. 1988. [Электронный ресурс]// http://old_russian.academic.ru/10960/%D0%BF%D0%B5%D1%87%D1%8C (дата обращения: 12.09.14).
19. Энциклопедия Брокгауза и Эфрона [Электронный ресурс]//<http://enc-dic.com/brokgause/Ochag-144022.html> (дата обращения: 12.09.14).
20. Степанов Ю.С. Константы: Словарь русской культуры. М. 2004.

სალომე მენაბდე, ელმირა ზოგრანიანი
ყოველდღიური ცნებების სიმბოლიზაცია ენასა და კულტურაში (ლექსემების «очаг» и “hogar” შედარებითი ანალიზი რუსულ და ესპანურ ენებში)
რეზიუმე

სტატიაში მოცემულია რუსული ლექსემის «очаг» და მისი ესპანური ეკვივალენტის ``hogar`` შედარებითი ანალიზი, რომლებიც მატერიალური სამყაროს უნივერსალური ცნებების ვერბალიზაციას ახდენენ. გამოვლენილია უნივერსალური და ეთნო-სემანტიკური კომპონენტები, რომლებიც გავლენას ახდენენ ცნებების განსაზღვრაზე განსვავებულ კულტურებში.

Salome Menabde, Elmira Zogranyan

***Symbolization of ordinary notions in language and culture (comparative analysis of lexemes
“hearth” and “hogar” in Russian and Spanish languages)***

Summary

The article proposes a comparative analysis of substantial filling of lexeme "home" and its Spanish equivalent "hogar", verbalizing the universal concept of the material world, which in both linguocultures has gone from ordinary reality designations to its comprehension as a symbol of human spiritual life. The article reveals universal and ethno-semantic components, which influence the determination of concept in the space of different cultures.

მირანდა თოდუა, ნონა ქეცბაია
(საქართველო)

ცრემლისა და ბლოვის სემიოტიკა

ცრემლი საერთოქართველური ლექსიკური ერთეულია. ქართულ ცრემლ- ფორმას შეესატყვისება მეგრული ჩილაძურ და ლაზური ჩილაძრ-. საერთოქართველური ფუძე-ენის დონისათვის აღდგენილია *ცლემრ- და *ცლემლ- არქეტიპები. დასტურდება ძველ ქართულში: „იწყო ცრემლითა დავლტობად ფერხთა მისთა“; „ტიროდის სული თქუენი პირისაგან გინებისაისა და ცრემლით ცრემლოდის“ (7, 56).

ქართულში ცრემლ- ფუძისგან ნაწარმოები სახელები შეიძლება დაიყოს შემდეგ ჯგუფებად: აფიქსაციის გზით მიღებული ფორმები, კომპოზიტები, შესიტყვებები.

შესიტყვებები: ცრემლის ფრქვევა, ცრემლის ღვრა, ცრემლის ზღვა, ცრემლის ნიაღვარი, ცხარე ცრემლი, ცრემლის ღული, სისხლის ცრემლები, ცრემლის ღვარი, კურცხალი ცრემლი, ნიანგის ცრემლები, სისარულის ცრემლები.

კომპოზიტები: ცრემლდენა, ცრემლმომდგარი, ცრემლსადენი, ცრემლნარევი, ცრემ-ნადველი, ცრემლდაჩნეული, ცრემლებთხეული, ცრემლდაუყრელი, ცრემლმოდენილი...

აფიქსაციის გზით მიღებული სიტყვები: ცრემლიანი, უცრემლო, ცრემლიანობა, ცრემლა//ცრემლა, ნაცრემლარი, ცრემლობა, საცრემლე...

ქართულში საკმაო რაოდენობით გვაქვს ცრემლთან დაკავშირებული ფრაზეოლოგიზმები და იდიომატური გამონათქვამები: თვალზე ცრემლი არ აშრება, ცრემლი ყელში ებჯინება, ნიანგის ცრემლებს ღვრის, სისხლის ცრემლები დაღვრა, ცრემლად დაიცლება, ცრემლები ახრჩობს...

სულხან-საბა ცრემლს თვალის წყლად განმარტავს და ეს გადაჭარბებული სიტყვიერი ეკონომია სჭვივის ცრემლსა და ტირილთან დაკავშირებულ ყველა მეტაფორაში (5, 341). ყოველივე წყლის დენას უკავშირდება: „სახედ წვიმისად დამოადინა ცრემლი“; „ცრემლითა ქვეყანას დააღტობდა“, „ცრემლითა ნაკად დენითა ათასეულითა“; „წყაროსა ცრემლითასა“.

არსებობს ცრემლის სხვადასხვა სახეობა და არსებითა მათ შორის სხვაობის დადგენა. განსხვავებაა გრძნობისმიერ და სულიერ ცრემლებს შორის (არსებობს მესამე სახეობაც – ეშმაკეული ცრემლები). გრძნობისმიერი ცრემლი ემოციის შედეგია, სულიერი ცრემლი – ასკეტობისა. გრძნობისმიერი ცრემლი ვნებებს უკავშირდება: ხშირად რისხვას, განხიზვლას, შურს, თვითშეცოდებას ან უბრალო ნერვულ აშლილობას ცრემლი მოჰყვება ხოლმე. სულიერი ცრემლი, როგორც ეს სახელწოდებაშიც ჩანს, სულიწმიდის მადლია. სულიერი ცრემლი მჭიდროდ უკავშირდება ღოცვას. სულიერი ცრემლი გამოხატავს ნაღველს, რომელიც თან გვდევს მიწიერ ცხოვრებაში, დაცემულ და ხრწნილ სამყაროში, გამუდმებით და დაუდალავად სიკვდილისაკენ რომ მიისწრაფვის. სულიერ ცრემლს აღდგომის შემდგომი განახლებული ცხოვრებისაკენ მიეყავართ (1, 56)).

განსხვავდება ქრისტიანისა და წარმართის ცრემლიც: წარმართის ცრემლი შიშზე ბუნებრივი რეაქციაა, ქრისტიანისა – საღმრთო მადლი ან განმწმენდი სათნოება. ბუნებითი ცრემლი ორგანული რეაქციაა გამღიზიანებელზე (შიში, უბედურება, განშორება, საყვარელი ადამიანის სიკვდილი და სხვ.) და საღმრთო ცრემლი ცოდვითაგან განმწმენდი, საკრალურთან მიახლოებისას წარმოდენილი, სინანულის ნიშანი ღოცვისას მოგვრილი და სხვ.

ცხრა ნეტარებაში, რომელთაც იესო წარმოთქვამს, ასეთი პუნქტიცაა: ნეტარ იყვნენ მგლოვარენი გულითა, რამეთუ ივინი ნუგეშინისცემულ იქმნენ. „განცდა თვისთა ცოდვათა“ – ესაა გლოვა საკუთარ ცოდვებზე. როცა გლოვას ვახსენებთ, აუცილებელი არ არის, მისი ფიზიკური გამოხატულება ვიგულისხმოთ, თუმცა ძლიერი და ჭეშმარიტი სინანულის დროს ადამიანს მართლაც მოსდის ცრემლი, რაც ღვთისაგან მომადლებული უდიდესი ნიჭი და წყალობაა. იყვნენ წმიდა მამები, რომლებსაც უფლისგან მიცემული ჰქონდათ ცრემლთაღვრის ნიჭი, ისინი ცრემლით დასტიროდნენ თავიანთ ცოდვებს

ლოცვის გულმხურვალება ცრემლით გამოიხატება: ნინოს ასეთი ლოცვა ანგრევს კერპებს (9, 196). ვახტანგ გორგასალი „ცრემლითა ევედრებოდა ღმერთსა და ითხოვდა შეწევნასა“ (9, 538). თამარს „ცრემლით ევედრება ღმერთსა ზემდგომრობითაგანსაკვირვებელ აქენდა“ და ბუნებრივადაც კი აღიქმება, რომ „არა დასცხრებოდა ცრემლთა ვედრებად, ვიდრემდის სრულყო ღმერთმან სათხოველი მისი“ (9, 218; 255). ღმერთს ჯარის გამარჯვებასაც ცრემლით ავედრებდა. რუკნადინის შეურაცხყოფელი წერილის წაკითხვის შემდეგაც „ცხელთა ცრემლთა დამოდინებითა“ შესთხოვა შემოქმედს თავისი ლაშქრის შეწევნა. სარწმუნოებრივ საკითხებზე მოპაექრე სომეხ და ქართველ სასულიერო პირთა ორივე კრებული ლოცვისას ტირის (9, 255-256; 263; 246). დავით ლაშას ძე, განსაცდელის წინ, ხატს პირსა და თვალებზე იდებს, ლოცვისას კი „ცრემლნი სიმწარისანი გარდმოსთხივნა“ (9, 320). დმანისისა და მარტყოფის ხატებს „მხურვალითა ცრემლითა“ ევედრება შვილის გამოჯანმრთელებას (9, 366). დიმიტრი მეორე სიკვდილის წინ „ილოცვიდა ცრემლთა მოდინებითა ქვეყანასა ზედა“ (9, 398).

მიუხედავად იმისა, რომ ადამიანური ტკივილისა და სევდის ყველაზე მკაფიო გამოხატულებამ სხვა ღირებულებები შეიძინა, მისი უმთავრესი ფუნქცია მაინც არის გლოვა. არსებობს ბუნებრივი ცრემლი, რომლითაც გარდაცვლილთ დაგტირით.

ბიბლიისთვისაც უცხო არ არის „გოდება“ (მაგ: „გოდება ბაბილონისა“, „გოდება ერემია წინასწარმეტყველისა“), ქრისტეს ჯვარცმის თემას განსაკუთრებულ ღირებულებას მატებს ღვთისმშობლის ტანჯვა-მწუხარება, რომელიც გულდათუთქული დასტირის არა ღმერთკაცს, არამედ უსაყვარლეს ძეს. ეს თემა, შვილზე მოგონებით გამოწვეული, დედის მწუხარებით გამოხატული, ღირიკული მოტივების განვითარების საშუალებას იძლეოდა. თუმცა სახარება დუმს შვილმკვდარი დედის განცდებზე. მახარებელთაგან მხოლოდ იოანე გვაწვდის ცნობას, რომ მაცხოვრის ჯვართან იდგა მარიამი, მისი და, მარიამ კლეოპასი და მარიამ მაგდალელი (10, 25). მახარებელთაგან მხოლოდ იოანე გვაწვდის ცნობას, რომ მაცხოვრის ჯვართან იდგა მარიამი, მისი და, მარიამ კლეოპასი და მარიამ მაგდალელი (10, 25). ჰიმნოგრაფთათვის საინტერესო აღმოჩნდა დედა-ქალწულის ემოციათა, ტკივილის სიღრმე და დაგვიხატეს ამადელეებელი სურათი გამწარებული დედისა, რომელსაც ცრემლები ნაკადულებრივ სდიოდა. „გოდების ჟანრი წარმოიშობა ადამიანის აუნაზღაურებელ დანაკარგთან დაკავშირებით. ნაწარმოებში მხატვრულად არის გადმოცემული უნუგეშო სევდა და გარდაცვლილის დახასიათება“ (3, 198).

ღვთისმშობელი დასტირის რა ძეს, ჰიმნოგრაფი წარმოაჩენს ვნებულის ორივე ბუნებას:

ა) ერთი მხრივ, დედაღვთისა, ვითარცა კაცსა, სიკვდილის სამუდამო ტყვეს გლოვობს და წინა პლანზე წამოწეულია დედა-შვილური ტრაგედია, რომელიც განძარცულია მითოსურისგან: „განჰკრთა გულითა და აღივსო ცრემლითა, რამეთუ ცეცხლებერ შესწუვიდა ბუნებასა დედობრივსა ტკივილი შვილობისაჲ“ (ქართულნი,

გვ. 292).

ბ) მეორე მხრივ, შვილმკვდარი დედის ძის „სულიერი ბუნება იღუპალებით არის მოსილი“ (6, 27). რასაც თან ახლავს გაუბედურებული ქალის რელიგიური ოპტიმიზმი: „მ ძეო ჩემო, ყოველთა ღმერთო, აჩუენე, ძლიერო, ძალი შენი აღმდგომითა მკუდრეთით, ვითარცა ღმერთ ხარ“ (ქართულნი, გვ. 272).

ჰიმნოგრაფთა თანახმად, ღვთისმშობლის ცხარე ცრემლებს ისეთივე ცხოველ-მყოფელი ძალა აქვს, როგორც ძის ჭრილობიდან გადმოღვრილ სისხლსა და წყალს, რომელმაც ადამის ცოდვა განაქარვა, დედა-ქალწულის მწუხარება კი ევას „პირველ პატიუს“ აღხოცავს: „პირველ პატიუი, გლოვაჲ და მწუხარებაჲ ევადსი, უბიწომან სძალმან ღმრთისმშობელმან მარიაჲ შეცვალა სიხარულად საუკუნოდ და ცრემლთა ნაკადულითა აღვოცა ჰელით წერილი ურჩებისა ბრალთაჲ, რაჟამს იგი მწუხარებით ეგლოვდა ძესა თვისსა ჯუარს ცუმულსა, რომელმან ივნო და მოკუდა ჰორცითა, ხოლო ღმრთეებისა ჰელმწიფებით აღდგა მკუდრეთით“ (11, 274).

ადამიანური განცდები, მათ შორის გლოვა, სამყაროს სტიქიისათვის უცხო არ არის სასულიერო პოეზიაში, რადგან ჯვარცმა აღიქმება როგორც კოსმოსური მნიშვნელობის აქტი და ტრაგედია, გლოვასა და მწუხარებას მოუცავს მთელი სამყარო, ზეციური ძალები ზარგანხდილნი შესცქერიან უგუნურ კაცთა მიერ ჯვარზე გაკრულ მათსავე სიცოცხლესა და მაცხოვრებელს. შესაქმისეულმა „გვირგვინმა“, თანახმად ესაიას წინასწარმეტყველებისა, სამყაროსაგან განსხვავებით, იხილა და ვერ ნახა მესია, ადამის ხსნისთვის განკაცებული. „ბუნების გასულიერება გადმოსცემს ადამიანურ განცდასა და მდგომარეობას, რასაც რელიგიური ექსტაზი და ეგზალტაცია უფრო მეტად ამხვილებს ამადლებული ტონით. რელიგიური გრძნობა ცდილობს ყველაფერი, რაც კი რწმენასთან და ღვთაების ცნებათა იერარქიასთანაა დაკავშირებული, ზეადამიანურ გარემოსა და სასწაულებრივ პირობებში წარმოიდგინოს, რისთვისაც ბუნების მოვლენებს ენიჭებათ ახალი თვისებები და ფუნქციები“ (2, 170).

ჰიმნოგრაფები გვიხატავენ რა ატირებულ მნათობებს, ცას, მზეს, ქმნიან საყოველთაო გლოვის შემადრწუნებელ სურათს, რომელიც ჰიმნებში ასეა გადმოცემული:

1) მგლოვიარეა ზეციური ძალები, რამეთუ მოკვდავთა ხელით შეურაცხყოფილი და სასიკვდილოდ განწირული იხილეს, ვისაც მორჩილებდნენ: „უბიწონი ძალნი ძლიერთა ანგელოზთანი განკურდეს“ (10, 196).

2) ცანიც უერთდებიან სამყაროს ზარსა და გოდებას: „ცანი მგლოვარენი იქმნეს“ (10, 232).

3) ცათა გლოვას ქვეყანაც ბანს აძლევს, მხოლოდ მგლოვიარე ქვეყანაში იგულისხმება ისევ ბუნება და ცათა სასუფეველის არსებობის რწმენით აღსავსე და მომლოდინე ადამიანები: „საგლოველ იყო, მიხედვად პირსა მგლოვიარეთსა რაჟამს ტიროდეს მწუხარედ, აღვსებულნი ცრემლითა და ეძიებდეს გუამსა მას სამეუფოსა სამ დღე კაცთაებრ მკუდარად შერაცხილსა“ (10, 300).

4) სახარების თანახმად, ჯვარცმისას ბნელმა მოიცვა ყოველივე, ჰიმნოგრაფთა მიერ ბრწყინვალებას მოკლებული მნათობები ისეა დახატული, თითქოს ძვირფასი მიცვალებულის გამო მგლოვიარეთ ძაძები შეუმოსავთ, რაც სხვადასხვა ვარიაციითაა გადმოცემული:

ა) ქრისტემ, სულგრძელებითა და სიმდაბლით ჯვარს ეცვა რა გოლგოთას, ნათლისაგან განძარცვა მნათობნი: „სამყაროდსა მნათობთა განსძარცუე ნათელი“ (11, 357); ბ) შეძრწუნებულნი თავად დაბნელდნენ: „სამყაროდსა მნათობნი დაბნელდეს“ (11, 172);

გ) ზეცის მნათობთა ვერ იტვირთეს საკვირველი სანახაობის ხილვა და

ბრწყინვალება დაიფარეს: „სამყაროსა მნათობთა გიცნეს შენ... და დაიფარეს ბრწყინვალებად ნათლისად“ (11, 174);

დ) მნათობთ იხილეს რა ჯვარცმული მარადიული ნათელი, თითქოს ძაძვებით შემოსილან: „მნათობთა შეიმოსეს ბნელი“ (11, 149);

ე) გლოვის მისტერიაში და სასწაულებრივი ბნელით მოსილ სამყაროში ყველაზე ბოლოს ადამიანი მოეგო გონს და თვალი აეხილა:

„ექუს ჟამიდან ვიდრე მეცხრე ჟამამდე
ბნელი იქმნა ყოველსა ქუეყანასა
და დაეცნეს პირსა ზედა
უღმრთონი იგი ჯუარს მცუმელნი,
მას ჟამსა შეძრწუნდა ასისთავი და თქუა:
„ჭეშმარიტად ესე,
ძე ღმრთისა იყო“ (10, 278).

5) საინტერესოდ არის დახატული სამყაროს ფიზიკური მნათობის, მზის ურვა, რომელიც გადმოცემულია, როგორც მზის ბრწყინვალების დაფარვა, დაბნელება, მგლოვიარე მზე: ა) „ბრწყინვალებამან მზისამან დაიფარა ნათელი“ (10, 285), ბ) „ამხილა მზემან დაბნელებითა“ (10, 217), გ) „ჯუარცუმასა მზე იგლოვდა“ (10, 200).

ჰიმნოგრაფებმა ხატონად დაგვიხატეს ღვთისმშობლის მიძინებაც, როცა ცა გადაიხსნა, რათა თვალთ უხილავ ნათელში დამკვიდრებულიყო დედა ქალწული:

„დღეს შეიძრნეს ზეცისა ძაღნი
და განეხუნეს სამყარონი ცათა მალაღთანნი,
ქუეყნად გარდამოიწოდნეს
ზეცათანი გეთსამანიად, ტაძრად დედუფლისა“ (10, 327).

6) სასულიერო პოეზიაში ჯოჯოხეთის ტყვეობიდან ადამის მოდგმის გათავისუფლება ძალზე საინტერესოდ და ხატონად არის დახატული. ქრისტეს დაფლვით „სამარენი აღეხუნეს“ და მკვდარნი აღდგნენ, რაც დასაბამი იყო კაცთა ხსნისა და ცხონებისა. ჰიმნოგრაფებმა მაცხოვრის ჯვარცმის მიზანი და შედეგი საფუძველ-შერყეული ჯოჯოხეთისა და მგლოვიარე სიკვდილის წარმოჩენით გვაუწყეს:

ა) ქვესკნელი შეძრწუნებულია და ჯვრით ძღვეული ჯოჯოხეთი ათავისუფლებს ადამითგან პერობილ სულებს: „რაჟამს სულითა შთავიდა მუნ... ჯოჯოხეთი შეიწუებოდა“ (10, 154).

ბ) მარადიულ სიცოცხლესთან დამარცხებულია სიკვდილი: „იცნა სიკუდილმან და ზარგანკდილ იქმნა და მის თანავე განუტევნა საუკუნითგან მკუდარნი ადამეანნი“ (11, 300);

გ) საკუთარ თავს იგლოვს ჯოჯოხეთი და სიკვდილი: „სიკუდილი მგლოვარე არს, უკუდავებად ეხარა სოფელსა“ (11, 173).

საფლავი შიშით შესცქერის ღვთისმშობლის ცხედარსაც:
„მიიძღუანეს საფლავსა
კორცნი იგი უბიწოხსანი,
ხოლო შიშით საფლავმან
მიუძღუანნა სასუფეველსა“ (10, 329).

ადამიანური განცდები სამყაროს სტიქიისათვის უცხო არ არის ქართული ხალხური პოეზიისთვისაც, მაგალითად: „ატირდა დედამიწად, მასკულავებ ჩამოდისაო, მთვარე მავიდა, ბნელდების, მზე წითლად იწვებისაო“ (4,217). გავიხსენოთ ვაჟა-ფშაველას შემოქმედება, რომელშიც ბუნების გასულიერება უმაღლეს მწვერვალს აღწევს.

ლიტერატურა:

1. ჯოხაძე გ., სხეულის თავგადასავალი, ცრემლი და ტირილი, თბ., 2010.
2. იმედაშვილი გ., ქართული კლასიკური საგალობლის პოეტური მეტყველების ზოგი საკითხი, კ. კეკელიძის დაბადების 80 წლისთავისადმი მიძღვნილი საიუბილეო კრებული, თბ., 1959.
3. კეკელიძე კ., ეტიუდები ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, ტ. II, თბ., 1965.
4. სიხარულიძე ქ., ქართული ხალხური საგმირო პოეზიის საკითხები, თბ., 1970.
5. სულხან-საბა ორბელიანი. ლექსიკონი ქართული, თბ., 1993.
6. უჯმაჯურიძე მ., ქართული ლირიკის ისტორიიდან, თბ., 1989.
7. ფენრიხი პ., სარჯველაძე ზ., ქართველურ ენათა ეტიმოლოგიური ლექსიკონი, თბ., 2000.
8. ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, თბ., 1990.
9. ქართული პროზა, ტ. I, V-XI სს. მწერლობა, თბ., 1981.
10. ხაჩიძე ლ., იოანე მინჩხის პოეზია, თბ., 1987.
11. ინგოროყვა პ., ძველი ქართული სასულიერო პოეზია, ტფ., 1913.

Miranda Todua, Nona Ketsbaia ***Semiotics of Tears and Mourn in Sacred Poetry*** **Summary**

Tear are common components in Georgian vocabulary. In Georgian language words derived from the word root tear (TSREML) may be divided into following groups: forms received after affixation, composites, and collocations. There are a number of phraseologisms and idiomatic expressions, connected to the word tear in Georgian language. There are several types of tears and it is essential to determine the difference between them. There is a difference between sensual and spiritual tears. The tears of Christians and Pagans also differ. Pagan's tears are natural reaction to the fear, and Christian's tears are Divine Grace.

Although human pains and the sharpest expression of sorrow have gained different values, their main function still remains to be the Mourning. These are natural tears, we cry about dead. "Bewail" is not strange for Bible. The sorrow-grief of Virgin Mary gains special lyricism to the Christ's Crucifixion: she desperately cries not for the God incarnate, but for the beloved son. Human feelings, and the mourn among them, is not strange for the world's disasters in sacred poetry, because crucifixion is perceived as the cosmic significance act and the entire world is embraced with tragedy, mourn and suffer, heavenly powers are horror-stricken gazing at the Savior and their life, crucified by rash creatures. Hymnographers draw crying luminaries, the sky and the sun for us, and create the appalling picture of common mourn.

Миранда Тодуа, Нона Кецбая ***Семиотика слёз и траура в религиозной поэзии*** **Резюме**

Слезა (цრელი) общегрузинская лексическая единица. В грузинском языке произошедшие от корня - слез (црел) - имена делятся на следующие группы: формы

принятые с помощью аффиксации, композиты, синтагмы. В грузинском языке большое количество фразеологизмов и идиоматических выражений. Существуют разные виды слёз и важно установить различие между ними. Различны душевные и чувственные слёзы. Отличаются друг от друга слёзы христианина и язычника. Слёзы язычника - естественная реакция на природный страх, а слёзы христианина – Божья Благодать.

Несмотря на то, что самое яркое выражение человеческой боли и меланхолии (грусти) приняло совершенно другое значение (другую ценность), всё же главнейшей функцией остаётся выражение траура (плача, скорби). Различают естественные слёзы, которыми оплакивают умерших (погибших). Для библейского писания не чужд Плач. Особый лиризм добавляет распятие Христа страдание - скорбь (причитание) убитой горем Божьей матери, оплакивающей не Бога, а Любимого сына. Человеческие переживания (эмоции), в том числе «плач» для стихии Вселенной не чужды в духовной поэзии, так как Распятие воспринимается, как акт космического значения и трагедия, скорби и печали охватывает весь Мир: небесные силы с ошеломлением смотрят на безрассудство людей, которые сами, собственноручно пытаются распять собственную жизнь и Спасителя. Гимнографы рисуют плачущих светил, небо, солнце и создают волнительную картину скорби.

Жанна Толысбаева
(Казахстан)

О ЧЕМ Я ТЕБЕ МОЛЧУ, ИЛИ О НЕКОТОРЫХ ОСОБЕННОСТЯХ ТВОРЧЕСТВА ДИАНЫ КАБДЫЛГАЗИНОЙ

Объектом пристального внимания литературоведов вот уже почти два десятка лет в России и сравнительно недавно – в Казахстане является женская проза. Литературоведы после долгих споров 1990-х сошлись на том, что женская проза имеет право быть. Не буду стремиться вслед за многими и многими давать свое определение женской прозы. Для меня тексты, написанные женщинами, интересны массовым и достаточно талантливым явлением. Согласитесь, если женщины всех профессий, судеб и возрастов начали пытаться что-то выразить в слове, это достойно внимания и литературоведов, и социологов, и всех тех, кто занимается изучением общественных проблем.

Российское литературоведение, шагнувшее первым на тропу постижения особенностей женской прозы, уже успело вывести некие постулаты, якобы свойственные всей женской прозе (ради примера делаю отсылку на статью Мелешко Т. (1)). Критиками 1990-х давно выделены те основные темы, о которых громко заявила женская проза: проблемы семьи, контраста детства и взрослой жизни, темы "утраченного рая", поиск смысла жизни, связи личности и общества, проблемы "маленького человека". Особенно ими акцентируется внимание на изображение тела (и доминирующий в связи с этим натурализм) и женской судьбы. Вряд ли эти выводы можно трафаретно приложить к явлению казахстанской женской прозы.

Сравнительно недавно начавшая свой художественно-публичный путь, казахстанская женщина вошла в литературное пространство с собственным (очень непохожим на славяно-соседский) стилем, почерком, характером. Это естественно, ибо не только гендер, но и сложившийся веками менталитет определяют художественное творчество. Говоря о схожих женских темах (семьи, судьбы, быта), азиатская женщина не впадает в чуждую ей экспрессивность или подражательность, но проходит свой путь «проговаривания» проблем и создает собственный стилиевой орнамент. И одно из ментальных свойств женщины-казашки – искусство молчания – очень интересно преломляется в поэтике новоявленной женской прозы.

В название статьи мною выбран заголовок одного из стихотворений молодого и, без сомнения, талантливого литератора Дианы Кабдылгазиной («литератора», потому что она пишет и стихи, и прозу, и произведения для детей). Миниатюры ее автобиографичны, о чем свидетельствует идентификация автора-повествователя и лирической (именно лирической) героини. Даже в тех редких тестах, где повествование подано от третьего лица, угадывается знакомый бытовой и психологический антураж.

Какие явления занимают в женской прозе Д.Кабдылгазиной конструктивную роль?

Не семья.

Не дом.

Не любовь.

И даже не быт.

Тогда что является строящим, фундаментальным в мире этого автора? Попробуем пройти по концептам, которыми литературоведы успешно маркируют всякую женскую прозу.

В текстах миниатюр Д.Кабдылгазиной отсутствует семья в привычном позитивном или негативном ракурсе её описания (дружная или проблемная, полная или нет, имеющая здоровые традиции или живущая на изломе традиций, - но в любом случае изображенная

автором семья). Ни в одном произведении Д.Кабдылгазиной мы не найдем описания целостной семьи с конкретным поименованием или характеристикой всех домочадцев. Интересно, что обозначив однажды свое семейное положение («...У нас в семье две дочки – мы замужем, родители одни. Помогаем, конечно, как можем, но я – далеко. У меня две дочки – какие они будут?» (2)), автор отдает активные роли в своих рассказах только некоторым членам семьи. В миниатюрах Д.Кабдылгазиной индивидуальной не портретной, но психологической характеристикой наделен только свекор и золовка. «Свекор – удивительно аккуратный и чистоплотный человек... Его нельзя назвать скупым или бедным. С легкостью заключая сделки по перепродаже недвижимости, он никогда не позволяет зря гореть свету, зря литься воде и бездарно пропадать вчерашнему «геркулесу»... (2). Золовка изображена в точном соответствии народному злополучному образу: «- Человек человеку - волк, – сухо констатирует золовка, подозрительно уставившись в кашу... И мне кажется, что она всем видом хочет показать, что она с удовольствием и не ела бы мою еду, но у нее нет выбора...» (2)..

Удивительно, что такое внимание не уделяется детям и мужу. Не появляются на страницах её миниатюр и другие члены семейного клана, хотя автор оговаривается: «...когда в доме много народа, мне кажется, что я ...» (3). Но удивительно ли это?

Если сравнить изображение членов большой семьи (а это только свекор и золовка) и совершенно посторонних людей, нетрудно увидеть разницу авторского восприятия. Сравним:

«По дороге к парку мне встречается обычно три человека: сторож, продавец фруктов и дворник. Смешно, насколько по-разному они все здороваются. Сторож с одинаковой равнодушно-учливой интонацией (неважно, пусть мы уже видимся третий раз на дню) всё равно пробасит: «Саламатсызба!» и снова погрузится в свой телефон (парню лет двадцать). Видимо, он просто забывает, что видел уже тех или иных людей. Смуглый продавец фруктов здоровается неохотно, растягивая слова, глядя в сторону. Я уже почти ничего у него не покупаю, и, наверное, потому вид у него такой укоризненно-обиженный. На фоне всего этого дворник — искренне рад. Будет расспрашивать, как дети, не болеют ли. И до того странным выглядит это приветливость, что кажется дворник не в себе. От этой мысли становится даже немного стыдно: выходит, если малознакомый человек тебе улыбнулся и спросил как дела, то он сразу ненормальный?» (4). Сопутствующие эпитеты говорят сами за себя. Героиня, внимательно вглядывающаяся в окружающий мир и легко идущая с ним на контакт, пытающаяся дать точные характеристики малознакомым людям (отсюда сложные слова «равнодушно-учливый», «укоризненно-обиженный»), и сама с каждым встречным готова на эмоцию (смешно, искренне рад, улыбнулся, стыдно). По такому же принципу строятся ее рассказы «Мои четыре удивления» (5), «Недо» (6) и другие.

Обратимся к другому отрывку, где диалог ведется между свекром и героиней:

«Рядом деловито хозяйничает мой свекор – удивительно аккуратный и чистоплотный человек. Он набирает воду в пятилитровые бутылки – «чтоб отстоялась». Его нельзя назвать скупым или бедным. С легкостью заключая сделки по перепродаже недвижимости, он никогда не позволяет зря гореть свету, зря литься воде и бездарно пропадать вчерашнему «геркулесу». ...

- Слушай, а она нормальная? – спрашивает он, наливая себе утренний стакан кипяченой воды, чтоб выпить натошак – все по правилам.

-Кто?

-Ну... эта, женщина с собакой.

- А-а, – устало отзывается я, нарезаю хлеб для завтрака - он уже не в первый раз спрашивает, просто забывает, – нормальная, только чересчур разговорчивая» (2). Нетрудно заметить, что в этом «семейном» диалоговом пространстве героиня не проявляет ни эмоций,

ни желая встречного диалога, здесь мертвая зона. О таком статусе семьи повествуется в миниатюрах «Пингвин под потолком», «Уйти»:

«Недавно как-то узнала, что есть такая болезнь – «экспедиционное бешенство» называется. ...Иногда, слава богу, это только иногда, когда в доме много народа, мне кажется, что я тоже состою в составе какой-то экспедиции. И время окончания полета неизвестно...» (3), «...Лиля хотела уйти из дома в ночь, оставив мужа и детей. Лишь бы не видеть, не слышать, не знать — НЕ ПРИНАДЛЕЖАТЬ...» (4).

Но вот что интересно: ни одной из конфликтных ситуаций героиня Д.Кабдылгазиной не позволяет развиваться в сюжете. Миниатюра Д.Кабдылгазиной – это жанр-«нераскрывшаяся почка», это свидетель и очевидец ежесекундно рождающейся, берущейся под контроль и задавливаемой женской эмоции. Героиня этих текстов, устав от быта, находит свой путь кратковременных побегов от привычного и рутинного: она становится наблюдателем другой жизни. Примечательно, что к категории «другой» ею отнесены и внешние сюжеты, и внутренние переживания. Доведенная до автоматизма в своем каждодневном исполнении обязанностей мамы, жены, хозяйки, келин-снохи, она находит единственный и очень творческий способ самореализации – наблюдение за жизнью и рефлексия. Переключателем внутреннего напряжения для этой героини является выход в иные пространства иных жизней и судеб, будь то странная соседка («Каша, Одуванчик и Каштан»), сокурсница («Чудачка»), кондуктор, бабушка, дом, звуки («Мои четыре удивления»), парк с его деревьями («Снова дорога»), солнечный день («Дорога домой»), быт с компьютером, полами, раковинами, носками и т.д.

Но что это дает? В ранних рассказах, когда автор только нащупывала свои темы, можно было бы говорить о существовании некоей поведенческой стратегии самообмана. Изредка героиня, казалось бы, созревала для вызова, но её решимости хватало только на выражение внутреннего протеста. В миниатюре «Уйти» читатель может зафиксировать конфликт внутреннего состояния и внешнего выражения: в финальной фразе «...Но Лиля сидит спокойно, слушает «лекции», наливает чай и кивает. И чувствует, как в окаменевшей груди медленно загорается маленький жанаозен» (7). Так обозначено начало будущего более масштабного конфликта. В другой миниатюре «Злость» автор еще раз обозначает это место для «прострела» сюжетной почки: «Вернуть маленькую и никчемную себя... Пусть единственным ориентиром будет твой голос...».

Итак, ребенок – главная ценность жизни. Детям Д.Кабдылгазина посвятила немало детских сказок, рассказов. Но... в текстах миниатюр Д.Кабдылгазиной отсутствуют дети в качестве самостоятельных объектов художественного творчества или собственно героическо-участников активного акта действий. Если находить образы детей в гендерном творчестве этого автора, то мы можем обнаружить их только в эпизодах, в качестве упоминаний-уточнений ситуаций. Как, например, в миниатюре «Домохозяйство (грусть)»:

«- Чем занимается ваша жена?»

- Она дома. С ребенком.

- А-а, - говорят многие, а сами думают: и что она целый день делает, дармоедка?».

Или в миниатюре «Уйти»: «Лиля хотела уйти из дома в ночь, оставив мужа и детей. Лишь бы не видеть, не слышать, не знать – НЕ ПРИНАДЛЕЖАТЬ».

В рассказе «Каша, одуванчик и Каштан» дочери упоминаются при описании соседской собаки: «Мои дочери как видят его, чуть с ума от восторга не сходят, кличат его, гладят его красивую шерсть...» (2). И еще один раз в этом же рассказе при «нечаянно» зашедшем разговоре о будущем, но и здесь информация о детях не снимает сюжетно-тонального напряжения: «Никто не застрахован» подумалось. У нас в семье две дочери – мы замужем, родители одни. Помогаем, конечно, как можем, но я – далеко. У меня две дочери, какие они будут?» (2).

Пожалуй, единственное произведение, в котором обозначено повествование о ребенке как ценности женской жизни, является миниатюра «Материнство». И опять рассуждения о материнском счастье даны в противопоставлении счастью отцовскому:

«Вот оно материнское счастье: каждый день видеть маленькое чудо – первых улыбок, шагов и слов. И чувствовать настоящую и самую что ни на есть взаимную любовь. Вдыхать сладкий запах за ушком, чистое как ветер детское дыхание, прижимать к себе нежное, как цветок создание. Забывать обо всем под переливчатый детский смех. А что такое отцовское счастье?.. Примерно, то же самое. Но только понятия такого не существует...».

Детская жизнь со всеми её радостями и бытом дарит автору не один художественный образ-метафору, образ-эмоцию, сентенцию-откровение о себе самой. Но пришедшие во взрослое творчество, эти составляющие детской жизни (каша по утрам, детские носки, игрушки, походы в игровые центры, прогулки) разворачиваются в текстах Д.Кабдылгазиной безотносительно к детям и с большим или меньшим оттенком грусти. Как, например, надувной гелевый пингвин, купленный детям в один из воскресных выходов в развлекательный центр (2):

«И еще я стала думать, что мы похожи: я и надутый гелием пингвин. Я тоже летаю себе под потолком и смотрю с восторгом и завистью, как другие умело решают проблемы: выбивают тебе липовую прописку, заказывают автобусы, чтобы организовать досуг твоим детям в школе, не боятся начинать свой бизнес. А я пока только умею летать. И только под потолком. И только, если меня потянут за веревочку» (2).

В более поздних текстах Д.Кабдылгазиной можно увидеть уже неточечное присутствие детей, девочки иногда приходят в тексты в качестве равных героев-собеседников. И тогда у читателя появляется возможность откорректировать образ самой героини, в один момент пытающейся постичь несколько явлений, прожить несколько жизней. Детское взрослеющее сознание принимает это материнское отстранение как вполне обычное и знакомое состояние:

«- Ма-а-ам... - Дочка заглядывает в лицо матери. Видя её отстраненный взгляд, дочка больше не пристаёт: она не дожидается ответа прямо сейчас...» (6).

Трудно назвать эту форму жизни параллельной, т.к. автор не успевает жить в двух действительностях – собственно своей, непереказуемой внутренней, и обусловленной внешним миром. Процесс авторефлексии героини настолько активен, что её сознание не успевает отразить образы окружающей действительности, превратить их в эмоции, и героиня как-будто отстает в своей реакции на жизнь.

Её собственно авторское сознание погружено в какую-то иную действительность, иногда невидимую окружающим, а чаще всего непонятную. И здесь знаменательна фраза, которой автор заканчивает рассказ «Точка»:

«Возвращайся, - говорил муж, склонившись над ней, когда Жанна уже вторые сутки отказывалась выходить из комнаты, скрючившись и уткнувшись в спинку дивана, - где б ты ни была, возвращайся».

Из знакомых констант женского (да и не только) творчества остается одна, самая вечная категория любви. Возможно, она проявится в малой прозе Д.Кабдылгазиной и удержит ее от распада? Но рассуждения на эту тему встретятся только в миниатюре «Материнство» относительно праведности материнской любви и несуществующей отцовской. В остальных контекстах это слово не встречается, оно как будто вычеркнуто из лексики автора.

В миниатюре «Домохозяйство (радость)» читаем строки, похожие на признание в любви: «Ты относишься к нему, как к королю, чтобы он относился к тебе, как к королеве ...ты и вправду чувствуешь себя королевой . Ты – центр маленькой галактики, что может замедлить ход, если что-то не так с тобой. Настроение, здоровье, внешний вид людей в твоём мире во многом зависит от тебя. И все твои желания – закон. Пусть твой мир

маленький, но туда всегда хочется вернуться из мира большого, чтобы забыть о нем до утра, наслаждаясь теплом и спокойствием».

Но вот что странно, в художественной галактике Д.Кабдылгазиной никак не собираются воедино все любящие. Вот как в этой миниатюре: есть король-Он и королева-Она, но нет детей. В миниатюре «Материнство», казалось бы, собрался заветный треугольник отец-мать-ребенок, но и в этом тексте героиня отталкивает супруга, отказывая ему в отцовском счастье: «А что такое отцовское счастье?... понятия такого не существует» (8).

В более поздних миниатюрах и рассказах читатель начинает понимать, что не семья и не отдельные члены ее вызывают душевную смуту героини творчества Д.Кабдылгазиной, а невозможность полного выражения себя. Именно тогда и появляется метафора короткого одеяла: «Быть работающей мамой – все равно, что укрыться коротким одеялом. Какая-то часть всегда жертва – то дети, то работа. Захочешь успеть всё - скрючишься» (9).

Без самообмана героиня Д. К. общается только с собой или с мнимым собеседником. Она находит образы-сравнения, признается в существующих конфликтных ситуациях только в тех художественных текстах, в которых из живых людей только она одна. И тогда признания героини ошеломляют своими откровениями: «Пусть в моем микрокосме уютно, пусть радостно от детей, но мне душно и тошно. Тошно от того, что жизнь уходит... она уходит безвозвратно, и ты остался замершим эмбрионом, скрюченным в неразорванной оболочке своих давних стремлений и целей...» (6).

Семантика метафор-автохарактеристик, редко встречающихся в текстах, или ущербна, или странна: пингвин под потолком, замерший эмбрион, «тряпица, намотавшаяся на ось колеса], единственный пешеход, недо (недомама, недожена, недохозяйка).

Возникает логичный вопрос: что могло стать причиной такого отстранения женщины от семьи и общества? Менталитет восточной молчуньи? Снохи? Стихи Д.Кабдылгазиной более откровенны, чем проза:

Фильтрую воздух через нос,
Фильтрую мысли через губы –
Уже не ставлю на поднос
Душевных изливаний кубок.
Уже не тянет в облака
Беспечною стрелой взмываться.
Веревка быта так крепка –
Молчит прирученная птица (Келин).

Или так проявляется разрыв между еще действующим укладом семьи, требующим от женщины беззаветного служения, и уже изменившимися общественными правилами хорошего тона, опять требующими от женщины вовлеченности в общественную жизнь? Ищу подтверждения или опровержения в стихах этого же автора – и нахожу: «Жизнь стала похожей на детали из разных пазлов под названиями: «Дом», «Семья», «Работа». Вроде все складывается, но то детали не состыковываются, то картинка выходит удручающей...» (10).

Или...?

Еще одну подсказку дает сама автор в рассказе «Снова дорога». В её обращении к воображаемому (а может быть, и к реальному собеседнику) есть место сомнениям:

«... Мне кажется, что стоит рассказать тебе, что я вижу сейчас, что чувствую. Если мне хорошо и спокойно, то пусть часть этого состояния будет и с тобой. И если вдруг рассказанное оживёт перед твоими глазами, то это будет почти всё равно, что мы прошлись вместе. /.../ Но я немного рискую. Ведь если ты поднимешь меня на смех или просто не поймешь, завтра это дорога уже не будет только «моей». Она станет вроде как тобой «поругана», а мне придется по ней всё так же ходить каждый день и корить себя за глупость.

Но, самое главное, вряд ли мне захочется что-либо ещё тебе «рассказывать»...(4).

Мои стихи
Пусть редки
И плохи.
Не метки,
Но легки,
Как в банке
Мотыльки.
Держу их взаперти –
К тебе им нет пути (11).

Не в этом ли опыте таится еще одна причина того, что главным приемом рассказывания о себе в малой прозе Д.Кабдылгазиной является утаивание главного от себя?

ლიტერატურა:

1. Мелешко Т. Современная отечественная женская проза: проблемы поэтики в гендерном аспекте (ЗАКЛЮЧЕНИЕ. Типологические особенности современной Отечественной женской прозы). // http://www.a-z.ru/women_cd1/html/br_zakl.htm
2. Кабдылгазина Д. Каша, Одуванчик и Каштан // http://prosa.kz/ru/prose/miniature/23712.diana_kabdilgazina.kasha-oduvanchik-i-kashtan
3. Кабдылгазина Д. Пингвин под потолком // http://proza.kz/kz/prose/miniature/29148.diana_kabdilgazina.pingvin-pod-potolkom
4. Кабдылгазина Д. Снова дорога// http://proza.kz/ru/prose/out-of-genre/48379.diana_kabdilgazina.snova-doroga
5. Кабдылгазина Д. Мои четыре удивления// http://proza.kz/ru/prose/out-of-genre/41011.diana_kabdilgazina.moi-chetire-udivleniya
6. Кабдылгазина Д. Недо-// http://proza.kz/ru/prose/out-of-genre/34590.diana_kabdilgazina.nedo-na-konkurs
7. Кабдылгазина Д. Уйти. // http://proza.kz/ru/prose/out-of-genre/43615.diana_kabdilgazina.uiti
8. Кабдылгазина Д. Вумен-сапиенс // http://proza.kz/ru/prose/essay/20175.diana_kabdilgazina.vumen-sapiens
8. Кабдылгазина Д. Записки бывшей домохозяйки // http://proza.kz/ru/prose/out-of-genre/45721.diana_kabdilgazina.zapiski-bivshei-domohozyai
9. Кабдылгазина Д. Здравствуй// http://proza.kz/ru/poetry/vne-zhanra/42307.diana_kabdilgazina.zdravstvui
10. Кабдылгазина Д. Мои стихи // http://proza.kz/ru/poetry/vne-zhanra/19660.diana_kabdilgazina.o-chem-ya-tebe-molchu

ჟანა ტოლისბაევა
რაზე ვდუმვარ შენთან, ან დიანა კაბდილგაზინას შემოქმედების
ზოგიერთი თავისებურებანი
რეზიუმე

ოთქმის ორი ათწლეულია ლიტერატურათმცოდნეთა ყურადღების ობიექტს რუსეთში და, შედარებით ახლახან – ყაზახეთში, ქალთა პროზა წარმოადგენს. ყაზახი ქალი, რომელმაც შედარებით ცოტა ხნის წინ დაიწყო შემოქმედებითი და საზოგადოებრივი მოღვაწეობა, შევიდა ლიტერატურულ სივრცეში საკუთარი (მეზო-

ბელი სლავურისგან განსხვავებული) სტილით, ხელწერითა და ხასიათით. სტატიის სახელწოდებად შერჩეულია ახალგაზრდა და, უდავოდ, ნიჭიერი მწერლის დიანა კაბდილგაზინას ერთი ლექსის სათაური. მისი მინიატურები ავტობიოგრაფიულია, რაც დასტურდება ავტორი-მთხრობელის იდენტიფიკაციითა და ლირიკული (სწორედ ლირიკული) გმირით. იმ იშვიათ ტექსტებშიც კი, სადაც სიუჟეტი წარმოდგენილია მესამე პირის მიერ, ვლინდება ნაცნობი ყოფითი და ფსიქოლოგიური გარემო. დიანა კაბდილგაზინას მინიატურა - ეს არის „გაუხსნელი კვირის“ ჟანრი; ეს არის ქალთა ემოციის წამიერი დაბადების, კონტროლქვეშ აყვანის და ჩახშობის მოწმე და თვითმხილველი.

Janna Tolysbaeva
What I am silent with you about, or some aspects of the creativity features
of Diana Kabdylgazina prose
Summary

For nearly two decades the attention of literary critics in Russia and more recently - in Kazakhstan- has been concentrated on prose of women writers. A Kazakh woman, who more recently began her artistic and public way, entered the literary space with her own (and very different from the neighboring Slavic) handwriting style. As the title of the article we selected a header of one of the poems of a young and undoubtedly talented writer Diana Kabdylgazina. Her storiottes are autobiographical, which is evidenced by the identification of the author-narrator and the lyric (namely lyric) heroine. Even in the rare texts, where the story is narrated by a third part, one can guess the familiar household and psychological surroundings. Storiotte of Diana Kabdylgazina represents the genre “unopened bud”; it is the witness and the onlooker of the rising, controlled and crushing female emotions.

თამარ ჩოკორაია

(საქართველო)

არსენა, როგორც ისტორიული და კოლექტიური მეხსიერების ნაწილი

(მიხეილ ჯავახიშვილის „არსენა მარაბდელის“ მიხედვით)

(სტატია დაიწერა პროექტის – „კოლექტიური მეხსიერების ფორმირების პროცესი ქართულ ისტორიულ პროზაში (მე-20 საუკუნის 20-60-იანი წლები)“ – ფარგლებში, შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდის ფინანსური მხარდაჭერით)

სტატიის კვლევის საგანია მიხეილ ჯავახიშვილის ისტორიული რომანი „არსენა მარაბდელი“. არსენა მარაბდელი პოპულარული სახეა ქართულ კოლექტიურ მეხსიერებაში, რომელიც ფოლკლორული წყაროებიდან იღებს სათავეს. საინტერესოა მისი ტრანსფორმაცია ისტორიულ რომანში და რა გავლენა მოახდინა მწერლის ინდივიდუალურმა ხედვამ კოლექტიურ მეხსიერებაზე. გასათვალისწინებელია, ასევე, ნაწარმოების შექმნის სოციოპოლიტიკური კონტექსტი, თუ რატომ და როდის მოხდა ამ ისტორიული პერსონაჟის აქტუალიზება.

მ. ჯავახიშვილმა „არსენა მარაბდელის“ წერა 1925 წელს დაიწყო და 1932 წელს დაასრულა. ისტორიული რომანი ასახავს XIX საუკუნის I ნახევრის საქართველოს ისტორიას. მწერალმა ხალხური წყაროებისა და XIX საუკუნის ისტორიული რეალიების შესწავლას ხანგრძლივი პერიოდი მოანდომა, ვინაიდან იმ დროისათვის მრავალი საკითხი ჯერ კიდევ არ იყო გამოკვლეული (13). მ. ჯავახიშვილმა გამოიყენა ფოლკლორული მასალა და არსენას სახის ორიგინალური ინტერპრეტაცია შესთავაზა მკითხველს. ისტორიულ რომანში არსენა ბევრად უფრო რთული პერსონაჟია, ვიდრე ხალხური ლექსებიდან არის ცნობილი.

არსენას ხალხურ წყაროებზე მსჯელობის დროს დავეყრდნობით ზ. კიკნაძის ნაშრომს – „ქართული ხალხური ეპოსი“ (2011 წ.), რომელშიც საფუძვლიანად არის შესწავლილი „არსენას ლექსის“ ჩვენამდე მოღწეული ვარიანტები. ხალხური არსენას პროტოტიპი რეალური პიროვნებაა, რომელიც XIX საუკუნის I ნახევარში ცხოვრობდა. შესაბამისად, მის შესახებ დაწერილი ლექსები XIX საუკუნის II ნახევრიდანაა შექმნილი. პერსონაჟი იმდენად პოპულარული ყოფილა, რომ ხალხური ლექსის უამრავი ვარიანტი დაგროვდა. როგორც მკვლევარი ზ. კიკნაძე აღნიშნავს, არსენას პერსონაჟი ტრადიციული ეპიკური გმირია (6, 104). „არსენას ლექსს“ აგრძელებდნენ მოხეტიალე მესტერეები. ხოლო ხალხური ლექსი პირველად დაბეჭდა ნ. ყიფიანიმა. დღევანდელი პუბლიკაციები, ძირითადად, პ. უმიკაშვილის ვერსიას ეყრდნობა. პირველად სწორედ მან შეისწავლა ხალხური ვარიანტები, შეაჯერა და ეპოსის სახე მისცა (6, 105). არსენა მარაბდელის სახე მწერლობაშიც პოპულარულია. ა. წერეთელს ეკუთვნის დრამა „არსენა“, ა. ყაზბეგსაც აქვს ამავე სახელწოდების დრამა, ი. ჭავჭავაძის პოემაში „რამდენიმე სურათი ანუ ეპიზოდი ყაჩაღის ცხოვრებიდან“ ნახსენებია არსენა, რომელიც იბრძვის ჩაგვრის წინააღმდეგ. არსებობს აგრეთვე ამ თემაზე შექმნილი უამრავი ლექსი (10, 42). ამის მიუხედავად, ვ. ბარნოვი აღნიშნავდა, რომ არსენა ოძელაშვილზე ვრცელი ფორმატის ნაწარმოები შექმნილი არ იყო (2, 14-15). მ. ჯავახიშვილამდე ამ თემაზე შეიქმნა მუნჯი კინოს

ნიმუში „არსენა ყაჩაღი“ (რეჟისორი ვ. ბარსკი). ხოლო ისტორიული რომანის პუბლიკაციის შემდეგ გამოვიდა გახმოვანებული ფილმი „არსენა“, რომლის რეჟისორიც იყო მ. ჭიაურელი.

მ. ჯავახიშვილის ისტორიული რომანის „არსენა მარაბდელის“ დასრულების შემდეგ, 1933 წელს საქართველოს მწერალთა კავშირმა რუსთაველის სახელობის საკონცერტო დარბაზში მოაწყო დისკუსია თემაზე – „არსენა მარაბდელი“, სადაც მოხსენებით გამოვიდა არაერთი კრიტიკოსი. დისკუსიაზე იმსჯელეს ისტორიული რომანის ღირსება-ნაკლოვანებებზე. აღნიშნული პოლემიკა მით უფრო საინტერესოა თუ გავითვალისწინებთ მ. ჯავახიშვილის მისამართით გამოთქმულ მუქარას: „მ. ჯავახიშვილიც არ იქნება მივიწვებელი, რომელმაც ბოლო დროს თავი შეაფარა „არსენა მარაბდელის“ თემატიურ მასალს, ეს სრულიადაც არ ხსნის ბრძოლის წარმოების აუცილებლობას მის წინააღმდეგ“ (8). ამ ფონზე განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭებოდა იმ ფაქტს, თუ როგორ მიიღებდა საბჭოთა კრიტიკა ისტორიულ რომანს (დისკუსიის მასალები აღებულია შ. აგლაძის ნაშრომიდან „მიხეილ ჯავახიშვილი ქართულ სალიტერატურო კრიტიკაში, თბ., 1993). დისკუსიაზე ს. ხუნდაძემ აღნიშნა: „ზოგიერთი ისტორიული მოვლენა ისეთ ასპექტში არის ასახული, რომელიც არ იძლევა ამ მოვლენის და მოძრაობის სწორ ისტორიულ გაგებას... „არსენა მარაბდელში“ არა ისტორიული „სინამდვილე“ მეტყველებს, არამედ თვით ავტორის მორალურ-ესთეტიკური იდეები, რომელიც ისტორიულ დოკუმენტალობას თავისებურ იდეალისტურ სამოსელში ასახავს. ეს მომენტები ამჟღავნებენ იმას, რომ ავტორმა ვერ შესძლო სავსებით დაუფლება ნამდვილი რეალიზმის მეთოდისა“ (12). შ. რადიანი მსჯელობს ნაწარმოებში „იდუური ხასიათის შეცდომებზე“. მისი აზრით, მწერალი არ არის კრიტიკული ისტორიის მიმართ და სცდება რეალიზმის ჩარჩოებს: „არსენა მარაბდელში“ მ. ჯავახიშვილი შორდება რეალისტურ ისტორიზმს, მასში ისტორია ხშირად მოხიანს მხოლოდ, როგორც დეკორატიული ფონი“ (9). ბ. ბუაჩიძე აღნიშნავს: „რომან „არსენა მარაბდელში“ მ. ჯავახიშვილი ჯერ კიდევ არ არის თავისუფალი, ყოველმხრივ და ყველა საკითხში, უცხო იდეურ „მემკვიდრეობისაგან“, იდეურ ბურჟუასაგან, ნაციონალიზმისაგან და ზოგჯერ ისტორიულ სინამდვილის აშკარა დამახინჯებისაგან“ (4).

აღნიშნული ამონარიდები კარგად ასახავს 30-იან წლებში მ. ჯავახიშვილის გარშემო შექმნილ ატმოსფეროს. ნაწარმოები უნდა შექმნილიყო სოცრეალიზმის „ესთეტიკით“, ავტორს უნდა გაეტარებინა იდეოლოგიური კლიშეები, წინ წამოეწია ხალხის თემა, კლასობრივი ბრძოლა. როგორც ჩანს, სწორედ ამ ნიშნით აარჩია ავტორმა არსენას თემა. საბჭოთა კრიტიკის შეცდომაში შესაყვანად რომანში, ძირითადად, ხაზი ესმება არსენას კეთილშობილებას, მის ბრძოლას გლეხთა თავისუფლებისთვის. თუმცა, ისტორიული რომანი ხაზგასმულად ანტიკოლონიური ტექსტია და ასახავს რუსი სამხედრო პირების მიერ ჩადენილ დანაშაულებებს. რაც, როგორც ზემოთ დავინახეთ, იმდროინდელ კრიტიკას არ გამოორჩენია და მიუთითებდნენ მის ნაციონალისტურ სულისკვეთებას. „არსენა მარაბდელის“ შექმნის პერიოდში ისტორია და ნაციონალიზმი არასასურველ თემატიკას განეკუთვნებოდა. მხოლოდ მოგვიანებით, ე.წ. სამამულო ომის დროს გახდა აქტუალური პატრიოტული თემებით მანიპულაცია.

ნეგატიური განწყობების მიუხედავად, „არსენა მარაბდელი“ იმ პერიოდში არ აუკრძალიათ, ითარგმნა რუსულ ენაზეც. 1934 წელს მ. ჯავახიშვილმა დაწერა ლიბრეტო და მიაწოდა სახკინმრეწვეს. საბჭომ განიხილა იგი და ფილმის გადაღება დაავალა სტალინის ფავორიტ რეჟისორს, მ. ჭიაურელს. შეთანხმების თანახმად, მწერალსა და რეჟისორს სცენარის შექმნის დროს უნდა ეთანამშრომლათ, რაც საბოლოოდ არ შედგა. კინოსცენარი მოგვიანებით ს. შანშიაშვილს დაუკვეთეს. საბო-

ლოდ ფილმი ისე გადაიდეს, რომ მწერლის არც ერთი შენიშვნა არ გაითვალისწინეს და უხეშად დაარღვიეს მისი საავტორო უფლებები. კინოფილმის სცენარზე კი, რომელიც დიდწილად მ. ჯავახიშვილის ისტორიული რომანის მიხედვით იყო შექმნილი, ხალხური მოტივები მიაწერეს. მ. ჯავახიშვილმა არაერთ ინსტანციას მიმართა წერილებითა და განცხადებებით, თუმცა ამაოდ. მისი დასაბუთებული მოსაზრებები არავის გაუზიარებია (15, 183-194).

საქართველოს კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის ბიუროს სხდომის 1954 წლის 4 მაისის დაადგენილებით, მოიხსნა აკრძალვა მ. ჯავახიშვილის შემოქმედებაზე („საარქივო მონაბე“, №10, 01.12.2010, გვ. 134-135). მწერლის რეაბილიტაციის შემდგომ კრიტიკა შერბილდა, დაიწყო რომანის იდეოლოგიზირებული ინტერპრეტაცია. მაგალითად მოვიყვანო მხოლოდ რამდენიმე სტატიას, ვინაიდან „არსენა მარაბდელზე“ არსებული ამ პერიოდის კრიტიკა იდენტურია, სტატიიდან სტატიაში მეორდება მსგავსი მოსაზრებები: „არსენა ყოველგვარი ბოროტების სათავეს ბატონყმურ ურთიერთობებში ხედავს, იგი მოითხოვს ბატონყმობის გაუქმებას, თვითმპრობელური სახელმწიფოს ბიუროკრატიული აპარატის ბარბაროსული მოქმედების აღაგმვას“ (10, 46). ასევე აქტუალური იყო ე.წ. ინტერნაციონალური ძმობის საკითხი: „არსენა მარაბდელის“ ერთ-ერთ ძირითად მოტივს წარმოადგენს ხალხთა ინტერნაციონალური სოლიდარობისა და ძმობის მოტივი. მის. ჯავახიშვილი სიყვარულით ხატავს რუს გლეხს – კარპინს, რომელიც მხარში უდგას ქართველ გლეხკაცებს... მათ მხარში უდგას უკრაინელი ოსტაპი... მათთანვე არიან სომეხი და აზერბაიჯანელი ხალხის შვილები“ (10, 49). ანალოგიური მოსაზრებები არის გამოთქმული შემდეგ წლებშიც, მეტი აქცენტია გაკეთებული კლასთა შორის ბრძოლის საკითხზე: გლეხთა და თავადაზნაურთა დაპირისპირებაზე, არსენა წარმოჩენილია გლეხური მოძრაობის ლიდერად. სტატიებში მეფის რუსეთის კოლონიური ჩაგვრაც არის ნახსენები, თუმცა ძირითადი აქცენტი სოციალურ საკითხებზეა გადატანილი (3; 5; 7). საბჭოთა კრიტიკამ კარგად გამოიყენა სოციალური უთანასწორობის იდეა და მიჩქმალა მწერლის მკვეთრად გამოხატული ანტიკოლონიური პოზიცია. „არსენა მარაბდელი“ დღეს საინტერესოა, როგორც ანტიკოლონიური ტექსტი, რომელიც ამხელს მეფის რუსეთის მიერ ჩადენილ დანაშაულებებს და ალგორითულად ბოლშევიკური დიქტატურის სისხლიან რეჟიმზე მიგვანიშნებს. პოსტკოლონიურ კვლევებში აქტუალური გახდა ტექსტებში ასახული იმპერიალისტური და ანტიკოლონიური იდეოლოგიების კვლევა (16, 5).

მ. ჯავახიშვილის ისტორიულ რომანში „არსენა მარაბდელი“ კარგად არის გამოკვეთილი ანტირუსული იდეოლოგია. ტექსტში მისი გამოხატულებაა გაუქმებული სადროშო და ფუნქციონალური დროშა, რომელსაც ცარისტული რუსეთის მხარდამჭერი მოღალატე თავადები ველარ პატრონობენ. დროშის შებილწვას ცდილობს რუსი მაიორი, ხოლო არსენა მისი გადამრჩენელია. სწორედ დროშის გარშემო ერთიანდებიან ეს დაპირისპირებული მხარეები. კოლონიზაციის სიმბოლოა გაუქმებული სადროშო: „ზაალი, გიორგი მეფის ნასუფრაჯალია, ნამდივანბეგარი, ბატონი ალგეთის, თრიალეთის, გაღმა-გამოდმა ბორჩალოსი და ერთგული დარაჯი სახელოვანი „მოწინავე დროშის“, რომელიც, როგორც **სადროშო, რუსებმა გააუქმეს**, ხოლო თვითონ დროშა, როგორც ალაში, ეხლაც ზაალს ეკუთვნის და იგი ნარგიზების ფორზე, აგერ იქ, კარვის თავზე ფრიალებს“ (14, 6). საინტერესოა გაუქმებული სადროშოს დარაჯის ზედწოდება – პატარა, დიდი ზაალის საპირისპიროდ: „ცოცხალი ზაალი შვილის-შვილია განსვენებული დიდი ზაალის... ერეკლე მეფის ეშიკაღასის, მორდალის, მდივანბეგის, მსაჯულის, ქორიასაულბაშისა და საქართველოს უმაღლესი მთავრობის წევრისა. ასეთი კაცის ბადიში – **პატარა ზაა-**

ლი – ამოდენა ხალხს, შინაურსა და უცხოს, უბრალოდ ვერ დაენახვებოდა, ამიტომ ის თავის საყმოს წინაშე დღესაც ისევე გამოეწყო, როგორც მაშინ იყო გამოწყობილი, როცა მთავარმართებლებს ეახლებოდა ხოლმე: კნორინგს, ციციანოვს.. რტიშჩევს, სასტიკ პროკონსულს ერმოლოვს („არჯალი მხეცი, სატანა, მუჟიკი, ანტიქრისტე“) და ბოლოს გრაფ პასკევიჩს – „ერმალას“ ახლანდელ თანაშემწეს, „ჩემს მეგობარს“, რომელსაც დღეს თუ ხვალ უეჭველად მთავარმართებლად დანიშნავენ, **ხოლო ერმოლოვს პანდურს ამოჰკრავენ და საიდანაც მოსულა, ისევ იქით გააბრუნებენ**“ (14, 6). ამ პასაჟში კარგად ჩანს ნარატორის ირონიულ-ცინიკური დამოკიდებულება, ერთი მხრივ, თავადისადმი, რომელსაც დასაკინებლად პატარას უწოდებს; მეორე მხრივ, რუსი სამხედრო პირისადმი ირონია, რომელსაც, მართალია, სისასტიკით გაუთქვამს სახელი, მაგრამ მასაც პანდურის კვრით გააბრუნებენ.

ზოგადად, რომანში რუსი სამხედრო პირების გვერდით არანაკლებ უარყოფითად არიან წარმოდგენილი ქართველი თავადებიც, რომლებიც ანგარების მიზნით ხელს უწყობენ კოლონიზაციის პროცესს: „მარაბდის ბატონს ინგლისური მაუდის შავი კაბა და ლურჯი აბრეშუმის გულისპირი ეცვა... **წელზე ოქრო-ძვლით მოჭედილი ხმალ-ხანჯალი ჩამოეკიდნა, რომელიც ათასი წლის ტვირთით და ხავსით იყო დაჭორფლილი...** მეფეთა და მთავარმართებელთა ჯილდოებიც და საჩუქრებიც ზედ ჰქონდა ასხმული. მაუდი თავადმა ვასილჩიკოვმა მოუტანა პეტერბურგიდან, ლალის დიდი ბეჭედი ერეკლე მეფის ნაჩუქარი იყო, ხოლო **ოქროთი და ძვლით შეჭედილი კვერთხი, რომელიც ახლა არქიელსაგით დაჰქონდა, უდღეურმა იმპერატორმა პაულემ დესპანის კოვალენსკის ხელით გამოუგზავნა**“ (14, 7). საუკუნეების განმავლობაში თავადაზნაურთა ფენის განუყოფელი ატრიბუტი – ხმალ-ხანჯალი უფუნქციოა, ათასი წლის ბრძოლებგამოვლილი უკვე შელახულია. შიმბოლურია, რომ ზაალ ბარათაშვილი მასთან ერთად თან დაატარებს კვერთხს, რომელიც რუსმა იმპერატორმა უსახსოვრა. ნარატორი აქაც ცინიკურ ტონს არჩევს – უდღეური იმპერატორი. მოღალატე ქართველი თავადები დაკავშირებული არიან რუს ჩინოვნიკებთან, მათგან იღებენ სასურველ ჯილდოებს: „არც ერთი მთავარმართებელი არ ყოფილა, რომ ბარათაანთ სამივე თაობის მკერდზე, ვითარცა კანკელზე, ჯვარი ან ვარსკვლავი არ ჩამოეკიდნა. ყველამ ღირსეული საჩუქარი მიიღო, რადგან **სამთავ მკერდის ქვეშ ახალი ტახტისა და ახალი სამშობლოსადმი მართალი გული ჰფეთქვდა**“ (14, 7). ქართველმა თავადებმა ახალი სამშობლო იპოვეს. ერთ დროს დიდი ზაალი ბრძოლებით იწონებდა თავს: „ერეკლე ან დავით-სარდალი რომ ომარ ხანს, ჰაჯი ჩალაბს, აზატ-ხანს ან სხვა ვინმეს დაეტაკებოდნენ ხოლმე, დიდი ზაალიც იქვე სადმე ტრიალებდა და თავგამოდებით იბრძოდა. ეხლაც ავონდება პატარა ზაალს: **ერთხელ დიდი ზაალი და დიდი დავით ორბელიანი წაგებულ-მოგებულ ბრძოლებს ანგარიშობდნენ. თითომ თურმე ასზე მეტი ბრძოლა მოიხადა**“ (14, 10). ამის ნაცვლად პატარა ზაალის საფიქრალი და საზრუნავი შემდეგით შემოიფარგლება: „ზაალს ალა-მაჰმადის მიერ მარაბდის აკლება ისე არ სწყენია, როგორც **ახლა მარაბდელების წაქცევა ეწყინა**“ (14, 11). მუქად გამოვყავით ადგილები, რომლებშიც, ჩვენი აზრით, ნარატორმა შიმბოლური კოდები ჩადო: გაუქმებული სადროშო, მისი ბინადარი პატარა ზაალი, რომლის მორთულობაშიც ფიგურირებს ათას საუკუნეგამოვლილი, დახავსებული ხმალ-ხანჯალი. გაუქმებული სადროშოს ნაცვლად ახალი სამშობლო. იმპერიიდან გამოგზავნილ სამხედრო პირებს პანდურით აგდებს იმპერატორი, რომელიც ზოგჯერ უდღეურია და უხვად ურიგებს ჯილდოებს მათ, ვისაც ახალი სამშობლოს სიყვარულისთვის „გული უძგერს“. ტექსტის ქვეტექსტი გასაგებია: დაკინებული თავადაზნაურობა რუსი კოლონიზატორ-

რების მხარდამჭერები ხდებიან. ზაალის მეტყველებაც, რომელიც საკვება რუსიციზმებით, ამ დაკნინების გამომხატველია: „ფიე! ამისთანა ამბავი გაგონილა მეთქი? დალახვროს ღმერთმა! სტუმარი მოვიდეს, ვიდაც ოხერ-ტიელი მოათრიოს და ყველა დარჩეული ბიჭები გამილახოს?! **ვოტ იშო!** გაგიგიათ მეთქი ამისთანა ამბავი?!“ (14, 7).

ამ დაკნინებულ სურათს აგვირგვინებს დროშის ყოვლად შეუფერებელი ადგილი: „დაცარიელებულ ფორზე წითელი არშეებით და კუწუწოებით შემოვლებული **დიდი კარავი გამოჩნდა, რომელიც ვეება უთავო ბატს ჰგავდა**, და იმ ბატის ქვეშ სამი კნენა და მათი მოახლენი ჭუჭულებივით შეკუჭულიყვნენ, ხოლო მათს **თავზე საქართველოს მოწინავე დროშა ფრიალებდა**“ (14, 9). დროშაც ხმალ-ხანჯალივით ღირსება შელახულია, კარავზეა ჩამოკიდებული, რომელიც უთავო ბატს ჰგავს. თავადაზნაურობას მისი დაცვის უნარიც აღარ შესწევს. სიმბოლურია სწორედ ის პასაჟი, სადაც გლეხი არსენა იცავს დროშას: „არლოვმა მიიხედ-მოიხედა და ფიცხელი ბრძანება გასცა: – ახლავე ჩამოხსენით და აქ მომეცით (დროშა – თ. ჩ.). ფორზე ავი სინჟემ ჩამოწვა. არავინ არ დაიდრა. ზოგი გაფითრდა და ზოგიც იმ ალაპივით გაწითლდა... გრიგოლ ორბელიანს ზაფრანას ფერი ედო. დავით ბარათაშვილს თავი ჩაექინდრა, მარშალი ალექსანდრე გაშეშებული იდგა... დროშის მოლარეს ზაალს კი პირი დაელო და ხმა დაეკარგა. არსენა მაიორს საწადელს მიუხვდა. პირისახეზე მწვავე ალმურმა აჰკრა და თავში აუვარდა.

ეს რა მიჰქარა ბასილა მაიორმა? ჰსურს დროშა ჩამოართვას? ვის, ბარათაშვილებს და ორბელიანებს? კეთილი, მაგრამ ეს ალაპი მარტო მათი ხომ არ არის! არა, მარტო მათი აღარ არის...

„რა ღმერთი გაუწყრათ ამ წყეულებს! გაიფიქრა არსენამ. – რამ დააჭიავა, რამ მოადუნა, ვინ გამოჰფიტა და ვინ დააძაბუნა?! თუ დაბერდნენ და გადაშენდნენ, დროა დროზე გადგნენ და გზა დაგვიტომონ“ (14, 29). მოგვიანებით, როცა უკვე დაუმორჩილებელი არსენა ტყეში გავა, ის თავად დაეპატრონება დროშას: „განჯინაში ძველი დროშა გიყუდია. თავადები დაბერდით, დაძაბუნდით და ვეღარ ატარებთ, ჩვენ კი ესარის ახლა დავიბადენით, მკლავიც გვიჭრის, გულიც გვერჩის და თქვენზე უკეთაც მოუვლით. იძლევი თუ არა?... შენვე ჩამოიტანე და შენვე ჩამაბარე. მოდიხარ თუ არა? – მოვდივარ, მოვდივარ! ჩამოჰკვნესა ბატონმა და შინ შევარდა“ (14, 217). დროშის გადაცემას არსენა სიმბოლურ მნიშვნელობას ანიჭებს: დაკნინებული თავადების ნაცვლად, ერის წინამძღვრობა უბრალო ხალხმა უნდა იკისროს.

რომანში თავადაზნაურობა ურყოფითადაა წარმოჩენილი. მართალია, ზაალ ბარათაშვილის მკვეთრად უარყოფითი პერსონაჟის საპირისპიროდ, ორბელიანების მიმართ მთხრობელი უფრო შემწყნარებელია, თუმცა არც მათ ერთგულებას ივიწყებს „ახალი სამშობლოსადმი“: „ოთხივ ორბელიანი ნაომარია. ხვალ დილითაც საომრად მიდიან და ამიტომ **სააფიცრო მუნდირები** აცვიათ. მაგრამ თავდაპირველი ის არის, რომ ოთხივენი **ერეკლე მეფის შვილის-შვილები არიან და ამიტომ ურთიერთსაც და თავიანთ თავსაც კერპსავით ეთაყვანებიან, თავიანთი სისხლი სალოცავ ხატად მიაჩნიათ**“ (14, 9). მართალია, ზაალივით დაუნდობლები და მედროვეები არ არიან, მაგრამ ახალი სამშობლოსადმი ვალს ისინიც იხდიან, ხოლო მათი გვარიშვილობით თავის წარმოჩენა ნარცისიზმს ვეღარ სცილდება. გლეხებსაც მათი იმედი აღარ აქვთ. ეს კარგად გამოჩნდა დროშის დაცვის ეპიზოდში, სადაც მხოლოდ არსენამ გაბედა ხმის ამოდება და მოქმედება. გლეხი დათუნას ფიქრებშიც ეს აზრი იკვეთება: „საერთოდ ბატონ-ყმობაც უნდა მოსპოს, თვითონ ალექსანდრემ უნდა მოსპოს, **თორემ რუსის მომხრე თავადაზნაურები პირს შეჰკრავენ, ქვეყანას გაჰყიდნიან** (როგორც მრავალჯერ გაუყიდათ)“ (14, 65). თავადაზნაურთა მეორე

ფრთა, რომელსაც შალვა ბარათაშვილი წარმოადგენს, კოლონიზაციის წინააღმდეგ შეთქმულებას გეგმავს. ფილადელფოს ბერთან ერთად „აქტი გონიერი“ აქვთ შედგენილი და ჩურჩულით ცდილობენ მომხრეების შექმნას. რომანში 1832 წლის შეთქმულების პერიპეტიებიცაა გადმოცემული, სადაც შეთქმულთა სისუსტე და არამდგრადობაა ნაჩვენები.

ნაწარმოებში რუსული კოლონიზაციის სიმძიმეს ყველაზე ადეკვატურად გლეხები აღიქვამენ, ვინაიდან სწორედ მათ გადაიტანეს დაპყრობილ ქვეყნაზე თავსდატეხილი ყველა უბედურება. ეროვნულ ტრაგედიას თან დაერთო სოციალური ჩაგვრა: გაკოტრებულმა თავადაზნაურობამ მათ ორმაგი გადასახადები დააკისრა, რასაც დაერთო რუსი კოლონისტების საგადასახადო მოთხოვნებიც. სიმბოლურია ხალხში გაავრცელებული ლექსი: „ბარნაველმა ნელი დუდუნით დაიწყო ახალი პანაშვიდური სიმღერა, რომელიც ის-იყო ახლად შემოდიოდა და საიდუმლოდ ითქმებოდა: **სკვითმა წავგართვა სამშობლო-ო-ო...**“ (14, 65).

პანაშვიდური სიმღერა მწერლის თანამედროვეობისთვისაც აქტუალური იყო, ვინაიდან კოლონიზატორი შეცვლილი არ იყო. კოლონიზაციის შედეგებმა ყველა სფეროში იჩინა თავი. განსაკუთრებით საყურადღებოა ქართული ეკლესიის ბედი, ვინაიდან რუსეთის ერთმორწმუნეობა იყო მნიშვნელოვანი არგუმენტი გეორგიევსკის ტრაქტატის დადების დროს: „ფილადელფოს ბერი წლეულ ოცდაათისა შესრულდა. ჭაბუკობაში გელათის მონასტერში იყო მორჩილად, მაგრამ ვინ გაუძღვებდა ეგზარხოს ფეოფილაქტეს (ჯოჯოხეთის მოციქული და ანტიქრისტე). **ქართული ეკლესია მოსპო, მღვდელმთავრები აცემინა, რუსეთში გადასახლებინა, მონასტრები და ეკლესიები დაძარცვა და ქართული წირვა სიონის ტაძარშიც კი აკრძალა...** „რუსი ღენერლები იმერეთშიც ასპიტი ყაჩაღებით შემოიჭრნენ. – ხშირად იტყოდა ხოლმე შემდეგ ფილადელფოსი. – **ჰსოცეს, ანგრიეს, სწვეს, სძარცვეს და სამშობლოს ერთგულები ათასობით გააციმბირეს**“. ამიტომ ლოცვის ნაცვლად იმ ხანებში გელათსა და სხვაგანაც წყევლა-კრულვა ისმოდა და წირვის მაგიერ ურვა და ვალალი იდგა“ (14, 85). პერიოდული ეგზეკუციების უმძიმეს შედეგებს მოსახლეობის თითქმის ყველა ფენა გრძნობს, განსაკუთრებით ისინი, ვინც რუს სამხედრო პირებს არ ეპირფერებიან. ეგზეკუციას შიში და ზაფრა მოაქვს, ამ სიტყვის ხსენებაც კი დიდ ტკვილთან ასოცირდება: „**ზეკუცია! ზეკუცია!** – სწრაფად გადადიოდა პირით-პირში. წარჩინებულთა შორის ახალი სტუმრების მოსვლამ სიხარული გამოიწვია. მარტო მაიორმა, ზაალმა და დავითმა იცოდნენ ადრევე, **რომ ამ სტუმრებს მარაბდაში ცრემლი და ვაება მოჰქონდათ**“ (14, 102). „საღვინოდ მომზადებული **ეზო ხიშტებით, თოფებით, ხმლებითა და ხანჯლებით გაივსო და სამხედრო ბანაკად გადაიქცა**“ (14, 104). ზაალ ბარათაშვილმა იცის რა შედეგი მოჰყვება ხეშტებიანი რუსების შემოსვლას, მაგრამ უძღურებისა და სინანულის ნაცვლად მას ასეთი პასუხი აქვს: „ყველაზე მეტად კნეინები შეშინდნენ – გარდა ხორეშანისა, რომელმაც ბოლოს საერთო დუმილი გაჰკვეთა:

– **ზაალ, მარაბდაში სისხლი დაიდვრება...**

– **დაიდვრება და დაიდვაროს, რა ჩემი ბრალია!** – წაიბურტყუნა ზაალმა, – ამაზე მეტი რაღა გინდა, ვეუო! (14, 111).

ამგვარი ეროვნული და სოციალური ფონი ხდება არსენა მარაბდელის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ასპარეზი. ხალხური წყაროებიდან ცნობილ პერსონაჟს მ. ჯავახიშვილმა უფრო რთული მისია დააკისრა, ის მხოლოდ დაუმორჩილებელი, ტყეში გავარდნილი ყაჩაღი აღარაა. არსენა ბატონყმობის წინააღმდეგია, მას კოლონიზებული სამშობლოს ბედიც აწუხებს და ხედავს თავადაზნაურთა გვარის დაკნინებას. 1832 წლის შეთქმულები მასთან დაკავშირებას ცდილობენ, არსენას

თავისი პრინციპული შეხედულებები გააჩნია, რის გამოც შეთანხმება შეუძლებელი ხდება. რომანის დასაწყისში არსენას განსაკუთრებული ფიზიკური სიძლიერის ხაზგასმა ფოკლორული წყაროდან იღებს სათავეს: „ამას წინათ აღზევანიდან მომავალი ურემი ტალახში ჩაფლულა. მარილით ყოფილა დადებული. ყვეარი ხარი მიაშველეს და მაინც ვერაფერს ვერ გახდნენ. არსენამ თურმე პირჯვარი დაიწერა და ის ურემი ბუმბულივით აიგდო ბეჭებზე, აი რა ბიჭია ოძელაშვილი“ (14, 14). არსენას გამოჩენას თან ახლავს ამ ამბების გახსენება. განსაკუთრებული ფიზიკური ძალა ტრადიციული ეპიკური გმირისათვის დამახასიათებელია, აქ ჩანს ამ სახის მითოსური შრე. ფიზიკურ ძალასთან ერთად არსენა თამამია, ბატონს თანასწორით ესაუბრება, რაც მისი ათვალწუნების ერთ-ერთი მიზეზი ხდება: „სვეტილი არსენა უკვე ფეხდაფეხ მიდიოდა ზაალისკენ – ტანგაშლით, ლაღად და თამამად მიაბიჯებდა. სავსე კისერი ოდნავ მოიდრიკა და საერთო სალაშში ისევ ძველებური თავადური კილო ჩააქსოვა: – ბატონებს ვახლავარ. – და გაჭიმული შედგა. ზაალმა ბოღმა ჩაიბრუნა. ისევ ის არსენა! ისევ თავხდი, თამამი, მოურიდებელი და მოუდრეკელი“ (14, 17).

არსენას ამგვარი გამოჩენის შემდეგ ბუნებრივი ხდება პერსონაჟის ცხოვრების გზა. ნაწარმოებში ასახული სოციალური და ეროვნული ფონი მას მხოლოდ ერთადერთ არჩევანს უტოვებს – ეს არის დაუმორჩილებლობა. ამ ყოველივეს წინ უძღვის ზაალის პირობის დარღვევა, ბატონის მიერ საყვარელი ადამიანების გაყიდვის საშიშროება, ეგზეკუცია, არსენას ოჯახის წევრებისა და თანასოფლელების სამარცხვინო დასჯა: „მარაბდელებო... უწინ როზგი მაინც არ ყოფილა, ახლა კი ვაჟაკაცს ქული მოჰხადეს, საქვეყნოდ სცემეს, სამუდამოდ ასაღდათებენ და ციმბირში აღპობენ... ესეც არ იკმარეს... მოვიდნენ და კისერზე დაგვასხდნენ, შინ ჩაგვისახლდნენ. ბაღლებს შიმშილით დაგვიხოცავენ, დედაკაცებს ლენაქს ახლიან და ჩვენც გაგვჯოხავენ. მაშ რაღა ოხრად მინდა ეს ძაღლუმადური სიცოცხლე და ტიელი ქული!“ (14, 125-126). მთხრობელი შექმნილ ვითარებაში არსენას ერთადერთ არჩევანს უტოვებს: „მოუსვენრად და ბოღმით სტოკავდა არსენა ოძელაშვილი. მას მეტი გზა აღარა ჰქონდა: უნდა წასულიყო, გაგარდნილიყო, მაგრამ ის მრავალ გლეხს ითრევდა სამკედრო სასიცოცხლო ბრძოლაში გლეხურ სიმართლისთვის, სიცოცხლისა და შრომის უფლებისთვის – აი რაზე ჰფიქრობდა იმ წამს არსენა“ (14, 151).

ისტორიული რომანის პირველ ნაწილში გადმოცემულია XIX საუკუნის I ნახევრის ისტორიული რეალიები. მეორე ნაწილი მხოლოდ არსენას რაზმს ეთმობა, მესამე ნაწილში ფრაგმენტულად არის ასახული 1832 წლის აჯანყების პერიპეტეები. მეორე ნაწილში არსენას რაზმის ცხოვრება იდეალიზებულია. ყაჩაღობენ, მაგრამ ნააღაფარს დარიბებს ურიგებენ, თავისთვის მხოლოდ მცირედს იტოვებენ: „შეფიცულები გუშინწინ სათარეშოდ გავიდნენ. ქვეშეთის გზა მოინადირეს, მდიდარ ჩარჩებს წაართვეს, დარიბ გლეხებს მისცეს, თეთრ წყაროს და სამშვილდეს ჩამოუქროლეს და დაველად მხოლოდ უცილებლივ თოფის წამალი, იარაღი, საცვალი, თამბაქო, ქსოვილი და ამგვარი წვრილმანი ამოიტანეს“ (14, 170). მათი ტყეში გაგარდნის მიზეზებს მთხრობელი ხშირად უსვამს ხაზს: „ზაალმა და მაიორებმა ეს ლუტი ძმები საბოლოოდ გააბოროტეს, რადგან ნადირით გაჰყარეს ტყეში და ყველაფერი წაართვეს – ოჯახიც და მოკეთეც, შრომაც და სიყვარულიც, უფლებაც და სიხარულიც“ (14, 171). არსენა მოწესრიგებული ლიდერია, რაზმი მუდმივად საქმით ჰყავს დატვირთული, რათა უსაქმობამ არ გარყვნას ისინი: „თარეშის შემდეგ რაზმი ისვენებს. ბელადები თათბირობენ. ოძელაშვილი ამბობს, ტყუილა ჯდომას ტყუილი საქმე სჯობიაო. უსაქმო კაცი მალე მოდუნდება, დაღაჩრდება...: – ბი-

ტეპო, თქვენ ენაგეთში ჩახვალთ და ქავთარაშვილის თივას მოუთიბავთ. დავრდომილია და უღპება... შენ კი ფარცხისეულ ქერივს ბაბალეს შემას ჩაუტან, მადლია... თქვენც პაპა სეხნიას მკაში მიეშველებით, თორე ავად არის და ცოდოა“ (14, 172). არსენა რაზმის ინტელექტუალურ განვითარებაზეც ზრუნავს: „არსენას ცოლი მკაფიოდ და გრძნობით კითხულობს – ზოგჯერ კი ზეპირად უამბობს – როსტომის, ყარამანის, ვეფხისტყაოსნისა და ციკლოპური დევების გმირულ თავგადასავალს“ (14, 172). არსენას სახელი კი მთელ საქართველოში ლეგენდად იქცევა: „მეცხვარეები საქართველოს ყველა კუთხეში იფანტებოდნენ და თან ლეგენდა დაჰქონდათ ვინმე არსენაზე, რომელიც საცაა გლეხებს დაუძახებდა და თავისუფლებას, მიწას და სამართალს დაურიგებდა“ (14, 175). არსენა უსისხლო ყაჩაღია, ის არ ღერის სისხლს, რაც სხვა ყაჩაღებისათვის გაუგებარია: „შენ ყველას ყელის გამოჭრას უპირებ, მე კი ჯერ არავინ არ მომიკლავს და არც ვაპირებ მოკვლას... უსისხლო სახელი ბორჩალოელი ყაჩაღისთვის მართლად გაუგებარი რამ იყო. ჭკუას ძალას ატანდა და ლამობდა მშრალი წყალი ან ცივი ცეცხლი წარმოედგინა, მაგრამ ვერ დასძლია“ (14, 201).

უსისხლო ბრძოლამ არსენას სახელი გაუთქვა. მ. ჯავახიშვილმა ხალხური არსენა სრულიად შეცვლა, მას გაცილებით დიდი მიზნები დაუსახა და ასპარეზი დაუთმო. არსენას სურს დაჩაგრული გლეხობა და გაუბედურებული, კოლონიზებული ქვეყანა გადაარჩინოს. ავტორი არსენას სახელს 1832 წლის შეთქმულებასთანაც აკავშირებს. შეთქმული შალვა ბარათაშვილი და ფილადელფოს ბერი მას გაანდობენ თავიანთ გეგმებს და მონაწილეობასაც სთავაზობენ: „ძმაო არსენ, ახლა საქართველოში შენზე მეტად სახელოვანი ვაჟკაცი აღარ არის. ალექსანდრე ბატონიშვილი დაბერდა და იმედს აღარ იძლევა. თავად-ახნაურობის უმეტესობას რუსეთის მეფის მხარე უჭირავს და ხალხს ვეღარ უძღვება. გლეხი უპატრონოდ დარჩა და ბელადს ეძებს, შენზე უკეთესი ბელადი კი არცა ჰყოლია და არც ეყოლება“ (14, 296). თუმცა მათ ერთმანეთს ვერ გაუგეს, რადგან შეთქმულ თავადებს ძველებური წყობის შენარჩუნება და რუსი კოლონიზატორების განდევნა სურდათ. არსენას კი უფრო დიდი მიზნები ჰქონდა: მას სურდა სრულიად საქართველოს გათავისუფლება, როგორც კოლონიური, ისე ბატონყმური უღლისგან: „ბატონ-ყმობა?... მაშ უბატონოდ როგორ შეიძლება?... სად გაგონილა? რაკი არ გაგონილა, მაშ ბატონმა ეგ ჩუმი საქმე თვითონვე გააკეთოს. ესეც ხომ დალა არ არის, რომ რუსი დავისმართო. უბატონოდ სად გაგონილა! მაშ რისთვის შეეფიცნენ შარშანწინ ი ვიღაც დეკემბრელები? რისთვის დაღვარა ზღვა სისხლი ნაპალევანმა?... მაშ ფრანგისტანში ისევე ბატონ-ყმობა დარჩა?“ (14, 298).

არსენას მიერ ტყეში შექმნილმა უტოპიურმა სამყარომ მალე დაიწყო რღვევა. ყაჩაღები ბოლომდე ვერ მოარჯულა და კვლავ დაიწყეს ზედმეტის მიტაცება, უსაქმურობა. ურჩობაც გაბედეს და ერთხელ არსენას უკითხავად ზაალ ბარათაშვილის სახლიც გადაწვეს და მთელ ოჯახს ამოწავადნენ, არსენას რომ არ მიესწრო და არ გადაერჩინა. რომანის დასასრულს არსენას იდეებს განხორციელება არ უწერია, მას მისი მღევარი გიორგი კუჭატნელი შეიწირავს, თუმცა არსენას შთამომავლობის ჩვენებას ნაწარმოებში გარკვეული იმედი შეაქვს.

როგორც ვხედავთ, მ. ჯავახიშვილმა ისტორიულ რომანში შექმნა არსენას იდეალიზებული სახე, ის გმირად გამოაცხადა, რომელიც თანაბრად იბრძოდა სოციალური და ეროვნული იდეალებისთვის. მ. ჭიაურელის ფილმსაც მიუძღვის წვლილი ამ იდეალის დამკვიდრებაში. მწერლის სახელის რეაბილიტაციის შემდგომ კი კრიტიკოსებმა ნაწარმოებში კლასთა ბრძოლისა და სოციალური ჩაგვრის თემატიკა წამოსწიეს წინ. არსენას გმირად გამოცხადებას სასკოლო სახელმძღვანელოებმაც შეუწყო ხელი, რომელშიც შეტანილი იყო, როგორც ხალხური „არსე-

ნას ლექსი“, ისე მ. ჯავახიშვილის ისტორიული რომანი. დღევანდელ დღეს არსენას სახელი შედარებით მივიწვევებულა კოლექტიურ მეხსიერებაში, სასკოლო სახელმძღვანელოებიდან წლებია ამოღებულია ხალხური ლექსი, ხოლო მ. ჯავახიშვილის ნაწარმოებებიდან „არსენა მარაბდელი“ ყველაზე მეტად „ჯაყოს ხიზნებმა“ დაჩრდილა. სასკოლო პროგრამაშიც სწორედ ეს ნაწარმოები შევიდა. საბჭოთა კინოფილმი „არსენა“ აღარ სარგებლობს პოპულარობით. თუმცა არსენას სახელი მეტ-ნაკლებად მაინც შემორჩა კოლექტიურ მეხსიერებას, ამაზე მოწმობს თბილისის ფორუმის ვებგვერდზე გამართული დისკუსია, რომელიც გმირისა და ანტიგმირის ტრადიციულ დიქოტომიაზეა აგებული: არსენა გმირი იყო თუ უბრალო ყაჩაღი. ეს მომენტი კიდევ ერთხელ მეტყველებს იმ ფაქტზე, რომ საბჭოთა ეპოქაში ლიტერატურა მნიშვნელოვნად უწყობდა ხელს კოლექტიური მეხსიერების შექმნას და გარკვეული იდეალების დამკვიდრებას.

ლიტერატურა:

1. აგლაძე შ., მიხეილ ჯავახიშვილი ქართულ სალიტერატურო კრიტიკაში, თბ., 1993.
2. ბარნოვი ვ., არსენა, თბ., 1921.
3. ბენაშვილი დ., მიხეილ ჯავახიშვილის ცხოვრება და შემოქმედება, თბ., 1959.
4. ბ. ბუაჩიძის შეხედულება დამოწმებულია წიგნიდან: აგლაძე შ., მიხეილ ჯავახიშვილი ქართულ სალიტერატურო კრიტიკაში, თბ., 1993.
5. გვერდწითელი გ., მიხეილ ჯავახიშვილი, თბ., 1977.
6. კიკნაძე ზ., ქართული ხალხური ეპოსი, თბ., 2001.
7. კვანჭილაშვილი ტ., მიხეილ ჯავახიშვილის შემოქმედება, თბ., 1966.
8. მელაძე კ., მდგომარეობა ლიტერატურის ფონზე
<http://lib.ge/book.php?author=1591&book=9698>
9. შ. რადიანის შეხედულება დამოწმებულია წიგნიდან: აგლაძე შ., მიხეილ ჯავახიშვილი ქართულ სალიტერატურო კრიტიკაში, თბ., 1993.
10. რადიანი შ., მიხეილ ჯავახიშვილის ცხოვრება და შემოქმედება, თბ., 1957.
11. საარქივო მოამბე, 2010.
12. ს. ხუნდაძის მოსაზრება დამოწმებულია წიგნიდან: აგლაძე შ., მიხეილ ჯავახიშვილი ქართულ სალიტერატურო კრიტიკაში, თბ., 1993.
13. ჯავახიშვილი მ., როგორ იწერებოდა „არსენა მარაბდელი“, ჟურ. დროშა, 1933, №9.
14. ჯავახიშვილი მ., არსენა მარაბდელი, თბ., 1955.
15. ჯავახიშვილი ქ., მიხეილ ჯავახიშვილის ცხოვრება, თბ., 1991.
16. Boehmer E. Colonial and postcolonial literature, Oxford University Press, New York, 2005.

Tamar Chokoraia

*Arsena as a part of historical and collective memory
(according to “Arsena Marabdeli” by Mikheil Javakhishvili)
Summary*

The article discusses the historical novel “Arsena Marabdeli” by Mikheil Javakhishvili, where author tries to follow aesthetics of social realism. However, official critics did not miss an evident anticolonial character of the text. The character of Arsenia Marabdeli is a part of the collective memory, which stems from folk sources.

Тамар Чокорая
Арсена Марабдели как часть исторической и коллективной памяти
(по роману М. Джавахишвили „Арсена Марабдели“)
Резюме

Объектом исследования статьи является исторический роман М. Джавахишвили «Арсена Марабдели», где писатель старается использовать эстетику соцреализма. Несмотря на это, официальная критика отметила явно антиколониальный характер произведения. Образ Марабдели часть коллективной памяти, который берет начало из фольклорных источников.

კახა ღლონტი
(საქართველო)

**ქრისტოს ჯვარცმის მისტიკა და კონსტანტინე
გამსახურდიას შემოქმედება**

გვინდა განვიხილოთ საკითხი, რომელიც წარმოგვიდგენს ქრისტეს ჯვარცმის მისტიკის ასახვას კონსტანტინე გამსახურდიას შემოქმედებაში.

ქრისტიანული სარწმუნოების არსის შემეცნება ბიბლიას უკავშირდება, რომელიც ქრისტიანული სარწმუნოების საფუძველთა საფუძველია. საქართველოში ქრისტიანობის ქდაგება წილად ხვდა ღვთისმშობელს. მაგრამ, რადგანაც მოახლოებული იყო ღვთისმშობლის გარდაცვალების დრო, ამიტომაც მის მაგივრად საქართველოში ქრისტიანობის ქდაგების მისია წილად ერგო ქრისტეს მოციქულს – ანდრია პირველწოდებულს. მანამდე კი, მოხდა ქრისტეს კვართის ჩამოსვენება საქართველოში და მცხეთაში მისი დაფვა. საქართველოში ქრისტიანობის სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადება IV საუკუნეში მოხდა, როცა წმ. ნინომ იქადაგა ქართლში და იმ ადგილზე, სადაც ქრისტეს კვართი იყო დასვენებული, აღიმართა სვეტიცხოველი, ანუ ცოცხალი სვეტი და აშენდა სვეტიცხოვლის უკვდავი ტაძარი.

კონსტანტინე გამსახურდიამ სვეტიცხოვლის ტაძარს უძღვნა თავისი უკვდავი რომანი „დიდოსტატის მარჯვენა“ და ეს ისედაც უკვდავი ტაძარი, სიტყვაში განსხეულებული, კიდევ ერთხელ უკვდავყო. თუ გავიხსენებთ, რომ სვეტიცხოვლის ტაძარს საფუძველში ხე სიცოცხლისა უდევს, ცხადი გახდება, რომ იგივე ხე სიცოცხლისა უდევს საფუძველად კონსტანტინე გამსახურდიას უკვდავ რომანს – „დიდოსტატის მარჯვენას“. ამ გენიალური ნაწარმოების ძირითადი იდეა სწორედ მარადიულობასა და უკვდავებასთან ზიარებაა. ნაწარმოების მთავარმა გმირმა კონსტანტინე არსაკიძემ სვეტიცხოვლის ტაძრის აგებით დასძლია სიკვდილი და ეზიარა მარადიულობას და უკვდავებას, სასუფეველს. ეს მიუთითებს აღნიშნული ნაწარმოების ქრისტიანულ ხასიათზე, აგრეთვე ნაწარმოების მთავარი გმირის – კონსტანტინე არსაკიძის მსოფლმხვედელობის ქრისტიანულ ორიენტაციაზე, რომელსაც თავისი წარმომავლობის გამო ხშირად წარმართული ორიენტაციის პერსონაჟად მიიჩნევენ და რომელიც თავად არის ნაწარმოებში ალეგორიული სახით ქრისტეს იმპულსის მატარებელი, თავისი შემოქმედებით ვითარცა სიკვდილითა სიკვდილის დამთრგუნველი. სვეტიცხოველი რომ უკვდავების სიმბოლოდაა მიჩნეული კონსტანტინე გამსახურდიას „დიდოსტატის მარჯვენაში“, კარგად იკითხება ამ სიტყვებში: „ხელოვნებაა თავად უკვდავება, მხოლოდ ოსტატს ვერ ეწევა სიკვდილი... ათასეული წლები წაღეკავენ ირგვლივ ყოველივეს. მხოლოდ სვეტიცხოველი დარჩება როგორც ღმერთთან და სიკვდილთან მებრძოლი იაკობი“ (2, 125) – ამბობს კონსტანტინე არსაკიძე და ნათელი ხდება, რომ სვეტიცხოველის ამგები დიდოსტატის პირით, თავად ნაწარმოების ავტორი გვესაუბრება. ეს ერთხელ კიდევ ადასტურებს კონსტანტინე გამსახურდიასა და მისი უკვდავი რომანების ქრისტიანულ ორიენტაციას.

სიკვდილით სიკვდილის დაძლევისა და კვლავ აღდგომა-აღორძინების საკითხია ის ძირითადი მაგისტრალური მიმართულება, რომელიც წითელ ზოლად გასდევს მთელ ქართულ ლიტერატურას თავისი თხუთმეტსაუკუნოვანი არსებობის მანძილზე. ქრისტეს ჯვარცმის მისტიკა აისახა დიდი ქართველი მწერლის – კონსტანტინე გამსახურდიას შემოქმედებაში, მის ცალკეულ რომანებში.

მწერლის შემოქმედების მთავარი გმირები – კონსტანტინე სავარსამიძე, თარაშ

ემხვარი, კონსტანტინე არსაკიძე და სხვა პერსონაჟები სწორედ ის სახეებია, რომელთაც თავიანთი ამქვეყნიური ცხოვრებით ერთგვარად გაიმეორეს ქრისტიანობის ფუძემდებლის – იესო ქრისტეს ამქვეყნიური ცხოვრების გზა. მათ თავიანთი სიკვდილითა და ჯოჯოხეთში ჩასვლით დასძლიეს სიკვდილი და უკვდავებას, მარადიულ სიცოცხლეს ეზიარნენ. კონსტანტინე გამსახურდიას რომანების მთავარი გმირები მოგზაურობენ ჯოჯოხეთში, ამარცხებენ სიკვდილსა და ჯოჯოხეთს და ხელახალი აღდგომითა და აღორძინებით ხსნა და გადარჩენა მოაქვთ კაცობრიობისათვის. ისინი წარმოადგენენ შესაწირავ კრავს, როგორც იესო ქრისტე, რომელიც უნდა დაიკლას, რათა გამოისყიდოს ცოდვითდაცემული კაცობრიობა. აი, ის ძირითადი იდეა, რომელიც კონსტანტინე გამსახურდიას შემოქმედების მთავარ საფუძველს წარმოადგენს.

ქრისტეს ჯვარცმის მისტერია სიმბოლურ-ალეგორიული სახით ასახულია კონსტანტინე გამსახურდიას რომანებში – „დიონისოს ღიმილში“ და „მთვარის მოტაცებაში“. „დიონისოს ღიმილში“ პირდაპირაა საუბარი იესო ქრისტეს ჯვარცმის შესახებ, რასაც სიმბოლურად კონსტანტინე სავარსამიძის ჯვარცმა განასახიერებს:

„... მე ქრისტეს წარმოვადგენდი, ვითომ ქრისტე ვარ, ჩემი ძიძიშვილები ურიების როლს თამაშობდნენ. დაბალ ძეწნის ხეზე - ჯამლეტმა ჯვარედინად მიაჭედა ფიცარი. მე გამიყვანეს და გამაკრეს.

ეს წარმოდგენა იმით გათავდა, რომ ცალი ხელი ძეწნის ტანსა და ფიცარს შორის დამრჩა; ძიძა რომ არ შეგესწრებოდა და დროზე არ ჩამოვედეთ „ჯვარიდან“, ალბათ ხელი მომტყდებოდა: მთელი თვე შეხვეული მქონდა მკლავი და ამის შემდეგ ჯვარცმის წარმოდგენაც აღარ მოგვიწყვიტა“ (2, 389).

როგორც ჩვენს ნაშრომში – „ქრისტიანული მსოფლმხედველობა კონსტანტინე გამსახურდიას შემოქმედებაში“ ვწერდით: „შეგვიძლია მოვიყვანოთ კონკრეტული ფაქტები კონსტანტინე გამსახურდიას - „დიონისოს ღიმილიდან“ და „მთვარის მოტაცებიდან“, რომელიც სწორედ სიკვდილით სიკვდილის დაძლევისა და მარადიულ სიცოცხლესთან ზიარების ალეგორიულ, სიმბოლურ სახეებს წარმოადგენენ და რომლებიც თავის თავში იესო ქრისტეს მიერ სიკვდილით სიკვდილის დაძლევისა და მკვდრეთით აღდგომის შინაარსის შემცველები არიან. ამგვარ მოტივებს ჩემი აზრით - „დიონისოს ღიმილში“ წარმოადგენს კონსტანტინე სავარსამიძის ჯოჯოხეთში ჩასვლა, ხოლო - „მთვარის მოტაცებაში“ თარაშ ემხვარის ენგურში დახრჩობა“ (4, 19).

კონსტანტინე გამსახურდიას რომანის – „დიონისოს ღიმილის“ ძირითად დედა-აზრს ქრისტეს ჯვარცმის მისტერია წარმოადგენს, რომელიც ნაწარმოებში ალეგორიულად კონსტანტინე სავარსამიძის ჯოჯოხეთში მოგზაურობითა და მარმარილოს ტახტზე მჯდომარე მონღოლის (სლანსკის) მოკვლითაა სიმბოლიზებული, რაც იმ ფაქტითაც დასტურდება, რომ ჯოჯოხეთში ყოფნისას კონსტანტინე სავარსამიძეს თავად ჯვარცმული იესო ქრისტე გამოეცხადება, რაც იმას ადასტურებს, რომ კონსტანტინე სავარსამიძის ჯოჯოხეთში მოგზაურობის ძირითადი მიზანი - იესო ქრისტეს ჯვარცმის ალეგორიული ასახვაა.

მოვიყვანოთ ამ მოსაზრების დამამტკიცებელ ფაქტებს „დიონისოს ღიმილიდან“: „...და გაირღვა მიწა, უფსკრულში ჩავსრიალდი და უშველებელ ველზე პირქვე დავეცი... და აჟღარუნდა ჩემ ტანში რაღაც... სხეულზე ხელი შევივლე: თავზე ფოლადის მუზარადი მხურავს, მხრებზე - ფოლადის კინენი, მკერდზე - ფოლადის ბექთარნი, მუხლებზე - ფოლადისავე სამუხლენი, საკანჭურები, ხელებზე - სამკლავენი, წელზე - კონსტანტინე არგვეთის მთავრის ვადაჯვრიანი ხმალი. იქვე აგდია მისი ფარი და ლახტი“... (2, 669).

კონსტანტინე გამსახურდიას შემოქმედებაში ქრისტიანულ იდეებსა და მოტივებს ერწყმის წარმართული იდეები და მოტივები. სინთეზი იმდენად ღრმაა და სახისმეტყველება იმდენად მრავალფეროვანი, რომ რეალურად ჭირს იმ კონკრეტული ქრისტიანული წყაროს დადგენა, საიდანაც აღებულია ესა თუ ის იდეა და მოტივი. მწერლის შემოქმედებაში ქრისტიანული სახეები ხშირ შემთხვევაში იცვლება წარმართული სახეებით. ხშირად, მწერლის თანამედროვე ადამიანები და მის მიერ გამოგონილი და შექმნილი მისი ნაწარმოების ცალკეული პერსონაჟები - ალევორიულად განასახიერებენ იმ ბიბლიურ-ქრისტიანულ სახეებს, რომლებიც იოანეს გამოცხადებაშია გამოყენებული.

შემდეგ კონსტანტინე სავარსამიძე და მისი მეგობრები ჯოჯოხეთში მოგზაურობისას მიადგებიან კოშკს, სადაც უშველებელ მარმარილოს დარბაზში მარმარილოს ტახტზე მჯდომარე მონღოლს იხილავენ, რომელიც კონსტანტინე სავარსამიძის ძველი ნაცნობი - სლანსკი აღმოჩნდება, რომელიც ნაწარმოებში - აპოკალიფსური დრაკონის (იოანეს გამოცხ. 12.1-3) სიმბოლოა:

„... მარმარილოს ტახტზე დაწვამაღალი, ყვითელეპოლეტებიანი მონღოლი იჯდა. ფართე, განზე გამდგარი ყვითელი ყურები. ყურებიდან თელგამი მოსდიოდა. თავჩაქინდრული ყვინთავდა. შევდექით.

ორი შუბს დაყრდნობილი რაინდი ტალად უდგა მარცხნით და მარჯვნივ. მარჯვენას შავი ეცვა, მარცხენას ენდროსფერი.

„სლანსკი!“ დაუწყვირე მე და ჩემსავე ხმაში ფოლადისებური წკრიალი გავიგონე... ვიძახი, ვყვი, ხმა აღარა მაქვს, გაჭირვების ოფლი მასკდება. მაშინ სლანსკის თვალებში შევხედე და შეუულოცე ისევე, როგორც გველს ულოცავდა ტაია შელია. სლანსკის დაეძინა. ავდექი, არგვეთის მთავრის ხრმალი ავიღე ისევე...

მეც ისევე ავუსრულე პირობა, როგორც მან... ყელი გამოვჭერი და სისხლი დავლიე. უცებ ისევე აჭრიალდა ჩემი ძვლები, ცივი, ამაზრზენი ხელები ვიგრძენი კისერზე. გაფითრებული კაცი თავზე წამომადგა და მეუბნება:

„თქვენ სააქაოს ანგარიშები საიქიოს გინდათ გაასწოროთ?“ ახლა ამ კაცს ვეცი გაცოფებული და წავაქციე. მან წინააღმდეგობაც არ გამიწია. სათნო თვალებით მიცქერის და ვიცანი მისი დაღრეჯილი სახე. ფერდებზე და ხელის გულებზე მოლიბრო ნამსჭვალები. ეს იყო ის კაცი, სულ პირველად რომ ვნახე ჩემი სოფლის ეკლესიაში ჯვარზე გაკრული“ (2, 671-673).

სისხლისმსმელი წარმართი სიზმარში ცნაურდება, მაგრამ იმავე სიზმარში შემოდის ქრისტიანული სული, სათნო თვალებითა და სიკეთით აღსავსე. ეს სიზმარი საინტერესოა იმდენად, რამდენადაც მასში მოჩანს გაორებული სულის ყვილი, წარმართისა და ქრისტიანის ერთ პიროვნებაში ჭიდილი. კონსტანტინე გამსახურდიას რომანი „მთვარის მოტაცება“ თავისი არსით ქრისტიანული ნაწარმოებია. რომანში ხორციელდება წარმართობის დაძლევა და ქრისტიანობის აღორძინება. თარაშ ემხვარის სიკვდილში გამოყენებულია სიკვდილით სიკვდილის დაძლევისა და მკვდრეთით აღდგომის ქრისტიანული იდეა.

ნაწარმოებში წარმართობა გარდაიქმნება ქრისტიანობად. გაორებული თარაშ ემხვარის სული გამთლიანდება და იგი ქრისტიანულ საწყისად იქცევა. ამ მოსაზრებას ადასტურებს ის ფაქტი, რომ თარაშ ემხვარი მდინარე ენგურში ჯვართან ერთად იღუპება. ჯვარი კი ქრისტეს ჯვარცმის სიმბოლოა. თარაშში შესაწირავ მსხვერპლს წარმოადგენს. იგი კვლამადი და კვლავ აღდგომადი ღვთაების სიმბოლოა. თარაშ ემხვარი იღუპება როგორც წარმართი და აღდება როგორც ქრისტე. როგორც სამყაროს ქრისტიანული საწყისი.

ეს ჯვარი „მთვარის მოტაცების“ ერთ-ერთი მთავარი პერსონაჟის თამარ შარვაშიძის საკუთრებაა, რომელიც მან დაკარგა და დაკარგული ჯვარი არზაყან

ზვამბაიამ იპოვა. ნაწარმოების ფინალში თამართან მიმავალ თარაშს არზაყანი აძლევს ჯვარს და სთხოვს რომ იგი თამარს გადასცეს:

„... ორიოდ ნაბიჯიც არ ჰქონდა ცხენს გადადგმული, არზაყანი გამობრუნდა. გულდაწყვეტილად შეხედა თავის საყვარელ ულავს. ცოტა მომიცადეო, სთხოვა და სახლში შევიდა. კარგახანს აცდევინა მაგნოლიის ქვეშ ცხენოსანს. მერმე ქაღალდში გახვეული ნივთი მოუტანა თარაშს და ეს უთხრა:

ეს თამარს გადაეციო, შარშან ვიპოვნეო ეს ჯვარი ილორში, მაგრამ არ ვუმხელდიო განზრახ.

თარაშმა თამარის ჯვარი იცნო“ (1, 749).

თარაშ ემხვარი მდინარე ენგურში თამარის ჯვართან ერთად იღუპება. ჟვარი ჯვარცმის სიმბოლოა. ეს კი იმის საბუთია, რომ თარაშ ემხვარის მდინარე ენგურში დაღუპვა ქრისტეს ჯვარცმის მისტერიის სიმბოლურ-ალეგორიული ასახვაა.

აი, ეს მონაკვეთი კონსტანტინე გამსახურდიას „მთვარის მოტაცებიდან“, სადაც აღწერილია თარაშ ემხვარის მდინარე ენგურში დაღუპვა:

„... შეუტია ცხენდაცხენ თარაშ ემხვარმა აზღვავებულ სტიქიონს. ერამხუტ ემხვარის უბადლო გმირობა მოიგონა, როცა იგი აჩხოსთან, ერთი მუჭა ჩერქეზების ამარა ეძგერა ხმაღამოწვდილი კაზაკების ბატალიონებს...

გაშალა მკლავები ემხვარმა. მოსტაცა თვალი მოგარვარე დისკომ მთვარისამ, თითქოს უფსკრულეთს დარჩენოდა ცეცხლებერ მგზნებარე ცალი თვალი და მიჰყვა მთვარეს ცნობაწართმეული ცურვით, მაგრამ იძალა ისევ ენგურმა, იბურთავა მთვარე, გამოსტაცა ქანცმიღეულ მცურავს და გააქანა უფსკერო შავეთში“ (1, 762-763).

ცნობილი მკვლევარი და მეცნიერი აკაკი ბაქრაძე წერდა: „თუ გავიხსენებთ, რომ ქართულ მითოლოგიაში წყლის ღმერთი იგრი სიცოცხლის საწყისია, რომ მდინარე ენგურის სახელი ამ წარმართული ღმერთის სახელიდან არისო წარმოებული, რომ იგრის სადიდებელი თვე იგრეკა, საბა ორბელიანის განმარტებით, აპრილია და, რომ თარაშ ემხვარი ენგურში სწორედ აპრილში დაიხრჩო, მაშინ უსაფუძვლო არ იქნება დასკვნა: აქაც სიკვდილის საშუალებით ხელმეორედ აღორძინება-განახლების აზრია გატარებული, რადგან თარაშის სიკვდილი იმ ღმერთის სახელთან არის დაკავშირებული, რომელსაც მართალია ხანდახან სიკვდილი მოჰქონდა (იგრის გამოჩენას წყაღდილობა და ქარიშხალიც მოჰყვებოდა), მაგრამ მაინც სიცოცხლის საწყისი იყო“ (3, 260). იგივე არგუმენტები (აპრილის მოტივი, აღორძინება-განახლების იდეა...), ვფიქრობთ, უნდა ამტკიცებდეს ჩვენს მოსაზრებას, რომ „მთვარის მოტაცებაში“ თარაშ ემხვარის ენგურში დაღუპვა ქრისტეს ჯვარცმის მისტერიის ალეგორიულ ასახვას წარმოადგენს.

მართალია, თარაშ ემხვარი იღუპება, მაგრამ ამით თავად სიცოცხლე არ სრულდება. თარაშ ემხვარის დაღუპვაში თავიდანვე დევს სიცოცხლის ხელახლა დაბადების იდეა. ნაწარმოების ძირითადი არსი სწორედ იმაში მდგომარეობს, რომ, მართალია, ადამიანი კვდება, მაგრამ ამით თავად სიცოცხლე არ ისპობა და არ ნადგურდება. აღდგომის იდეა თავად ბუნებაში დევს, როგორც ამოუხსნელი კოდი, სიცოცხლისა და სიკვდილის ცვალებადობის პროცესი. თარაშ ემხვარის სახით კვდება სულიერად გაორებული ადამიანი, რათა შემდეგში კვლავ დაიბადოს როგორც ერთიანი და სრულყოფილი.

კონსტანტინე არსაკიძე, კონსტანტინე სავარსამიძე, თარაშ ემხვარი და მწერლის შემოქმედების სხვა გმირები ის პერსონაჟებია, რომლებმაც თავიანთი სიკვდილით სიკვდილი დასძლიეს და ეზიარნენ მარადიულ სიცოცხლეს, უკვდავებას.

ლიტერატურა:

1. გამსახურდია კ., თხზულებათა ანტოლოგია, ტ. I, თბ., 1973.
2. გამსახურდია კ., თხზულებათა ანტოლოგია, ტ. IV, თბ., 1976.
3. სიგუა ს., მარტვილი და ალამდარი, თბ., 1991.
4. ღლონტი კ., ქრისტიანული მსოფლმხედველობა კონსტანტინე გამსახურდიას შექმედებაში, თბ., 2007.

Kakha Glonti

The mystery of crucifixion of Jesus Christ and Konstantine Gamsakhurdia's work **Summary**

The mystery of crucifixion of the Christ was reflected in the great Georgian writer Konstantine Gamsakhurdia's work and his various novels as well.

The main characters of the writer's work - Konstantine Savarsamidze, Tarash Emkhvari, Konstantine Arsakidze and other characters exactly followed and repeated the Founder of Christianity - The Jesus Christ's earthly life path, by their living on the earth. They overcame the death and got everlasting life by their dying and entering the hell. The main characters of Konstantine Gamsakhurdia's novels travel to the hell, defeat the death and hell and they bring salvation and survival by their resurrection and revival. They present sacrificing lamb as Jesus Christ - which will be slaughtered in order to redeem sinful humanity. This is the basic idea, which is the main basis in the work of Konstantine Gamsakhurdia.

Каха Глonti

Тайна распятия Христа и творчество Константина Гамсахурдия **Резюме**

Тайна распятия Христа отражается в творчестве великого грузинского писателя Константина Гамсахурдия, в его романах.

Главные герои творчества писателя – Константин Саварсамидзе, Тараш Емхвари, Константин Арсакидзе и другие персонажи - это образы, которые прожили на земле и как-то прошли путь, пройденный Христом. Они со своей смертью и прибытием в ад преодолели смерть и обрели бессмертие. Главные герои Константина Гамсахурдия путешествуют в ад, побеждают смерть и повторным Воскресением и Возрождением спасают человечество. Они являются ягнятами жертвоприношения, как Христос, который был убит для того, чтобы искупить грехи человечества. Вот главная идея, представляющая главную основу творчества писателя.

მაია დუმბაძე
(საქართველო)

ქალბატონი შოშა – ქალი ამორძალი
(თომას მანის „ჯადოსნური მთის“ მიხედვით)

კლავდია შოშა ცნობილი გერმანელი მწერლის, თომა მანის რომანის „ჯადოსნური მთის“ მთავარი ქალი ფიგურაა. შესაძლებელია თუ არა, რომ ქალბატონი შოშა იყოს ამორძალი? შემთხვევითი არ არის, რომ ის წარმოშობით დაღესტნიდანაა. ამასთან დაკავშირებით ჩნდება კითხვა: რატომ ირჩევს თომას მანი კავკასიას ქალბატონი შოშას წარმოშობის ქვეყნად? ეს კითხვა არის ცენტრალური მნიშვნელობისა, რადგანაც თხრობის თეორიაში ადგილის გადმოცემა უმნიშვნელოვანესი კრიტერიუმი. მოქმედების ადგილის წარმოდგენა არის არსებითი. ამიტომ პასუხი კითხვაზე – რატომ დაღესტანი? – ვფიქრობთ, მარტივია. თრადიციულად, კავკასია ამორძალების სამშობლოა. ამ ფაქტორის გათვალისწინებით, ქალბატონი შოშას ისტორია იმთავითვე ამორძალების ისტორიაა. ამ მოსაზრების განმტკიცებას ისიც უწყობს ხელს, რომ ქალბატონი შოშას ამორძალებთან თავისი წარმოშობის ქვეყნის გარდა, კიდევ ბევრი რამ აკავშირებს.

როგორც ქალი, ჩვენ მიერ განხილული პერსონაჟი, არ არის ნაზი და თავმდაბალი. მისთვის დამახასიათებელია კატასავით მიპარვა, ხმაურიანი მიხვრა-მოხვრა. ის არ არის მოვლილი, როგორც ქალები კასტორპის საზოგადოებრივი ფენიდან. თუნდაც მისი ხელები გავიხსენოთ: „ჰანს კასტორპმა შეხედა ამ ხელს. ეს ხელი განსაკუთრებული ქალურობით ვერ დაიკვეხნიდა და არც ისეთი მოვლილი და ნატიფი იყო, როგორც ახალგაზრდა ჰანს კასტორპს თავისი წრის ქალთა საზოგადოებაში უნახავს. საკმაოდ ფართო და მოკლეთითებიან ხელში იყო რაღაც პრიმიტიული და ბავშური, რაღაც მოწაფისებური. ამ ფრჩხილებმა, ეტყობა, არ იცოდა, რა იყო მანიკური, ისინი მოწაფურად უშნოდ და პირდაპირ წაეჭრათ, ხოლო ნუნებზე კანი ოდნავ გაუხეშებულიყო, რაც ეჭვს ბადებდა, რომ მათ პატრონს ფრჩხილების კვნეტის უბოროტო ცოდვა შემოსჩვეოდა“ (მანი).

ეს უკვე შესაძლებელია განვიხილოთ, როგორც ერთ-ერთი ანალოგი ამორძალებისა. ისინი ხომ გამუდმებულ ბრძოლებში იყვნენ ჩაბმულნი და შესაბამისად, არ შეეძლოთ საკუთარ გარეგნობაზე ზრუნვა. ხელი მებრძოლი ქალის არსებითი დამხმარე საშუალებაა. განსაკუთრებით, მშვიდდის დაჭიმვის დროს ენიჭება მას გადამწყვეტი მნიშვნელობა. ყველაზე მეტი წილი ხელზე მოდის. ამორძალი და მანიკური ერთმანეთთან შეუთავსებელია.

ქალბატონი შოშა არც ეტიკეტის წესებს აქცევს ყურადღებას. მას სულაც არ ანაღვლებს ის, რომ იგი ყოველთვის იგვიანებს სასადილოში, კარებს მაგრად აჯახუნებს, იწვევს ხმაურს, ფარფატს და წერიალს, როცა სხვები უკვე ჭამის პროცესში არიან. კარების მიჯახუნება მიუთითებს ამ ქალის მბრძანებლურ როლზე. თავისი უყურადღებობითა და სხვების უპატივცემლობით, ის თავის დომინანტობას უსვამს ხაზს. შეუბრალებლად იშორებს თავიდან ყველაფერს, რაც გზაზე გადაელობება. ამორძალებიც ხომ ისე ლახავენ ყველა ცხოვრებისეულ დაბრკოლებას, როგორც ქალბატონი შოშა აჯახუნებს კარებს.

მიუხედავად იმისა, რომ „ჯადოსნური მთა“ გერმანული რომანია, ტექსტში გერმანელები თითქმის არ გვხვდებიან. ის უფრო მეტად ინტერნაციონალური ნაწარმოებია, ძალიან ბევრი უცხოელით. სცენებში შეხვდებით: იტალიელს, პოლანდიელს, ებრაელს, ავსტრიელს, მექსიკელს, ინგლისელს, ამსტერდამელს, ბერძენს,

ფრანგს, ეგვიპტელს, პოლონელს, ბელგიელს, ჩეხს, შოტლანდიელს, ესპანელს, ბულგარელს, ჩინელს, უნგრელს, დანიელს. მაგრამ ყველაზე მეტი რაოდენობით „ჯადოსნურ მთაში“ რუსები არიან წარმოდგენილნი. „Keine andere Nationalität so die Szene des Zauberbergs beherrscht wie die russische“ (4, 46). „არც ერთი ეროვნება არ ავსებს ისე „ჯადოსნური მთის“ სცენას, როგორც რუსი ეროვნების პერსონაჟები“, – ვკითხულობთ რუდოლფ ვოლფთან.

რუსები ისეთი რაოდენობით არიან წარმოდგენილნი, რომ მანი მათ ჯგუფებადაც კი ყოფს: „კარგი რუსების მაგიდა“ და „მდარე რუსების მაგიდა“. სუფრის წევრებს შორის ყველაზე გამორჩეული მაღამ შოშაა. იგი იდუმალი, ეროტიული ქალი ფიგურაა. ის რუსია, თავისი ფრანგული გვარის მიუხედავად, და სწორედ ეს რუსი ქალბატონი დგას რომანის ცენტრში.

ასეთი განსაკუთრებული პოზიცია პერსონაჟისა, გვაძლევს საშუალებას გავცეთ პასუხი კითხვას, თუ რატომ მიანიჭა მანმა რომანში მთავარი გმირი ქალის როლი მაინცდამაინც რუს ქალს. კავკასიის თემის წამოწევა ხომ არ არის მანის მხრიდან ერთგვარი მინიშნება იმისა, რომ მწერალს განზრახული აქვს ამორძალების თემით დაინტერესება და მათზე თხრობის დაწყება? კიდევ ერთხელ ჩნდება კითხვა: რატომ მაინცდამაინც დადესტინიდანაა წარმოშობით მაღამ შოშა. დადესტინიდან, რომელიც კავკასიაში მდებარეობს და სადაც ამორძალების კვალი მეცნიერულადაა დადასტურებული?

„აქ უპირველეს ყოვლისა, აზიური სული ტრიალებს. ეს გულუხვობა, ეს ბარბაროსული ხელგაშლილობა დრო-ჟამის ხარჯვაში აზიური სტილი გახლავთ“ (მანი) – ასე ახასიათებს რომანის ყოვლისმცოდნე გმირი, ფილოსოფოსი სეტემბრინი შორეულ კავკასიას.

რუსული განასახიერებს აზიურ კომპონენტებს. ამის მაგალითია ქალბატონი შოშა, თავისი ორი ყირგიზული თვალით. და სწორედ კლავდიას აზიური კომპონენტები, როგორცაა გაუმჭვირვალობა, უკომპლექსობა და არც ისე უნაკლო სხეულის აღნაგობა, ხიბლავენ ჰანს კასტროპს.

ქალბატონი შოშა არის რუსი და აქედან გამომდინარე, საშიში, ველური და ბარბაროსი ქალი, რადგან რუსები კვლევებში ამ თვისებებით არიან დახასიათებულნი. რომანში სეტემბრინი აკეთებს დასკვნას, რომ ყველა რუსი ბარბაროსი აზიელია. ამიტომ ახსენებს იგი „მოსკოვიტურ მონგოლეთს“, „თათრულ სახეებს“ და „ჩინგიზ-ხანს“, როცა რუსებზე საუბრობს.

ფართო ყვრიმალეებისა და ვიწრო თვალების მოტივი რომანში მნიშვნელოვან როლს ასრულებს და აღნიშვნის ღირსია.

„შესავლის მიხედვით (მოლერ ვან დენ ბრუკი, დოსტოევსკის უპირატესობანი, გვ. XII) „წინწამოწეული ყვრიმალეები“ სლავურის ფარგლებში მიუთითებენ აზიურ ტიპზე“, – ხსნის მ. ნოიშანი.

აღსანიშნავია, რომ ეს მოტივი ტექსტში არც ერთ სხვა სლავურ ფიგურასთან არ გვხვდება. და სწორედ ამ მოტივით ახერხებს ჩვენი რუსი ქალბატონი კასტროპის მოჯადოებას. ჰანს არ შეუძლია გაექცეს ამ აზიურ მომაჯადოებელ ძალას. ეს არის ის, რაც მას ასე ადაფრთოვანებს.

როგორც ვხედავთ, რუსული ხშირად ნეგატიურ ატრიბუტებთანაა დაკავშირებული. თუმცა, ეს სწორად მხოლოდ მაშინ შეიძლება იქნეს გაგებელი, თუ ამას ემპირიულად კი არ ავხსნით, არამედ დავსვამთ კითხვას ლიტერატურის ფუნქციის შესახებ. ეს განპირობებულია იმით, რომ აზიური პრინციპით ადამიანის მსოფლმხედველობაა აღნიშნული. კარგი იქნება აქ იმ ფრაგმენტის მოყვანა, სადაც სეტემბრინი აზიურ პრინციპს ხსნის. მისი თქმით, „სამყაროში ორი პრინციპი ებრძვის ერთმანეთს“. შეიძლება პირველს დაერქვას „აზიური პრინციპი“, მეორეს კი – ევ-

როპული. აზიური პრინციპი მოიცავს „უძრავობას, უმოქმედო სიმშვიდეს“. ეს ერთგვარი „უნიციპალიტეტი, მონური პრინციპია“ (მანი). ეს არის პასიური, ინსტიტუტური, ერთფეროვანი ადამიანის პრინციპი. ამის საპირისპიროდ დახასიათებული ე. წ. „ვეროპული პრინციპი“. „კასტორპის ისტორიაში აზიის მოტივი მოქმედებს როგორც ეროტიულ-სექსუალური ჟინი, როგორც გამაბრუებელი ქაოსის ძალა, ფსიქოლოგიურად დანახული ის, რაც გონების პრინციპსა და მშვიდ წესრიგში იჭრება“ – ასეთ დასკვნას აკეთებს არატეე კავესუმირტი თავის სადოქტორო ნაშრომში, სადაც ის „ჯადოსნურ მთაში“ აზიური მოტივის საკითხს იკვლევს.

ქალბატონი შოშა სლავეურ რასას მიეკუთვნება. კრიტიკაში ამ ხალხის ჯგუფზე საგნებით განსხვავებული მოსაზრებები არსებობს. მ. ნოიმანი წერს: „ამ რუს ქალს უკვე პირველ კონცეპციაში ჰქონდა ფართო ყვრიმალეები და ვიწრო თვალები. მოელერის თანახმად სლავეურში ძველად შერეული იყო აზიური და არიულ-გერმანული ტიპი. მაგრამ უფრო თვითშეგნებული, უფრო ხალისიანი ნაწილი მოშორდა და ასე დარჩა საბოლოოდ მხოლოდ შეუგნებელი, უძრავი, გულგრილი, მომთმენი უჯრედები. მათი შეერთება იყო სლავეიზმი. წინ წამოწეული ყვრიმალეები აჩვენებენ აზიურ ტიპს, რომელშიც ყველაზე უფრო სუსტადაა მოცემული სურვილის, ინიციატივის, ენერჯის სულიერი საქმიანობა“ (2, 343).

რუს ქალზე განსხვავებული მოსაზრებისაა ნადია სრასერი. მისი აზრით, რუსი ქალი ემანსიპირებულია და საკუთარი პოზიცია გააჩნია პატრიარქალურ დაქვემდებარებაში.

„რუსი ქალის ცხოვრების სფერო, განსაკუთრებით კი განათლებული ქალისა, მამაკაცის ცხოვრების სფეროსგან განსხვავდება იმით, რომ იგი ფიზიოლოგიურად არის განპირობებული. ყველაფერში, სადაც არა სქესობრივი იღებს გადაწყვეტილებას, მისი საქციელი და სურვილი მამაკაცურისგან თითქმის არ განსხვავდება. აქედან გამომდინარე, რუსი ქალი ხშირად ვერ ითავსებს მდებარეობითი სქესისთვის დამახასიათებელ ნიშნებს. მისი თვისებები და მიდრეკილებები არ არის სპეციფიკური მდებარეობითი თვისებები და მიდრეკილებები. ამაშია ის განსაკუთრებულობა, რაც მათ ქალის განსხვავებული ტიპის დაღს ასვამს. და ეს ხსნის ასევე იმას, თუ რატომ განისჯება რუსი ქალი, რატომ უწოდებენ მას უცხო ქალს. მისი ქალური ბუნების ჩაწვდომის გარეშე, მიაკუთვნებენ მას მამრობითი სქესის ფიქრებსა და გრძნობებს. ამის შედეგია მამაკაცისა და ქალის ურთიერთობაში უჩვეულო თავისუფლება და საზოგადოებრივი კონვენციების მიმართ დიდი დამოუკიდებლობა“ (3, 212).

ეს მოსაზრებები (განსაკუთრებით, ბოლო) საშუალებას გვაძლევს ვამტკიცოთ ქალბატონი შოშას მსგავსება ამორძალ ქალებთან. ნათელია, რომ ამორძალებს ქალური ძალიან ცოტა რამ გააჩნიათ და უფრო მეტად მამაკაცურ თვისებებს ფლობენ. ასე, მაგალითად: მებრძოლი ხასიათი, სიძლიერე, კარგი შეგუების უნარი, გამძლეობა, დამოუკიდებლობა, წამყვანი პოზიცია, სხვა ქალებისგან გამორჩეული, უცხო და უჩვეულო ცხოვრების სტილი. ისინი თავად ღებულობენ გადაწყვეტილებებს, სხვისი აზრისა და საზოგადოების მიერ აღიარებული წესების გაუთვალისწინებლად. ამორძალებს მათ მიერვე დამკვიდრებული ცხოვრების წესები აქვთ, რომლებიც ხშირად გარემომცველი გარემოსთვის საშიში შეიძლება იყოს. ამ მოვლენას ვაწყდებით ჰანს კასტროპთან. ქალბატონ შოშასთან ურთიერთობისას მან უარი თქვა თავის სამოქალაქო კონვენციებზე. „ვალპურგის დამეს“, სწორედ ქალბატონ შოშას აქვს აღებული ხელში მართვის სათავეები. იგი აკვირდება კასტორპს თავიდან ბოლომდე. მივა თუ არა ახალგაზრდა კაცი მასთან, მისთვის სავსებით სულერთია. ქალი პატიუბს მას უბრალო მოტივით, დაუბრუნოს ფანქარი. ამორძალი ქალისთვის დამახასიათებელ მნიშვნელოვან მომენტს ამჟღავნებს შოშა, როცა

სურს, საკუთარი სურვილის მიხედვით ამოირჩიოს მამაკაცები და დაიქვემდებაროს ისინი. კიდევ სხვა, უდავოდ, აღსანიშნავი კომპონენტი იჩენს აქ თავს. იგი ღვას რომანის მოქმედების ცენტრში. ამორძალები უცხო მამაკაცებთან ატარებენ მხოლოდ ერთ სასიყვარულო ღამეს. მათ არ აქვთ და არც ჭირდებათ საპირისპირო სქესის წარმომადგენლებთან ხანგრძლივი ურთიერთობა. მამაკაცებს ამორძალები მხოლოდ სასიყვარულო ღამისა და განსაკუთრებით, განაყოფიერებისთვის იყენებდნენ. ნორმალურ, ადამიანურ ურთიერთობაზე არც კი შეიძლება იყოს საუბარი. ამით მათი ცხოვრება თავგადასავლებითაა სავსე. ვინ იცის, ვინ იქნება შემდეგი. ამორძალებთან კონვენციის საკითხი კი, საერთოდ არ განიხილება. ზოგიერთ წყაროში ისიც არის გადმოცემული, რომ ამორძალები ძალიან ცუდად ექცეოდნენ იმ მამაკაცებს, ვისთანაც სასიყვარულო ღამეს ატარებდნენ. ზოგჯერ მებრძოლი ქალები მათ კლავდნენ კიდევ. ყოველ შემთხვევაში, ამ მამაკაცების მომავალი ბუნდოვანი იყო, როგორც ეს კასტორპის შემთხვევაშია.

მადამ შოშა არის ამორძალი ქალი და გააჩნია თვისებები, რომლებიც მას განსხვავებენ სხვა ქალებისგან. თუმცა, არა მხოლოდ დამოუკიდებლობა, თავისუფლება, განუმეორებლობა, გაუმჭვირვალობა და მსგავსი თვისებები აქცევენ მას ამორძალად. აქ განსაკუთრებული აღნიშვნის ღირსი „ფართო ყვრიმალეები და ვიწრო თვალეები“ (მანი).

სწორედ, ამორძალი ქალის ეს თვისებები აინტერესებს ჰანს კასტორპს. იმთავითვე, როცა იგი ქალბატონ შოშას პირველად ხედავს, რაღაც ამოუცნობი ემართება. კასტორპი ქალს მთელი თავისი მრავალფეროვნებით ღებულობს. ერთი მხრივ, აჯადოებს გარეგნობა, აზიური ტიპი. მეორე მხრივ, იგი ქალის ქცევების გამო თავს უხერხულად გრძნობს. ეს არის კარების ჯახუნისა და დაგვიანებების არაბიურგერული მანერები.

მადამ შოშას ამორძალობაზე მეტყველებს ის ფაქტიც, რომ კრიტიკოსები მას ხშირად ადარებენ ბევრ სხვადასხვა მითოლოგიურ-პოეტურ ფიგურას. იგი ხან ვენერაა, ხან გენიუსი, სიკვდილის ქალღმერთი, ან კიდევ პერსეფონე. როცა სეტემბრინი საუბრობს კლავდიას ეროტიულ ხიბლზე, ის ავლებს პარალელებს ლილიტასთან, კირკესთან, განსაკუთრებული ირონიით კი, ბეატრიჩესთან. ყველა ზემოთ ჩამოთვლილი სახელი, ქალღმერთების სახელებია სხვადასხვა მითოლოგიიდან. აქ თვალშისაცემი ის ფაქტია, რომ ყველა ეს სახელი დაკავშირებულია სიკვდილთან, მაცდუნებელ ძალასთან, ქვესკნელთან, საშინელებასა თუ ჯადოქრობასთან. ამ ფაქტითაც ეჭვსგარეშეა ის, რომ საქმე გვაქვს ამორძალ ქალებთან გავლელულ პარალელებთან. მათ შორისაც არსებობდა ერთი ამორძალი, რომელიც ჯგუფში დედოფალად, ქალღმერთად იყო აღიარებული. ამის მაგალითად პენტეზილიას დასახელებაც საკმარისია. თუმცაღა ჩვენ სხვა ამორძალ ქალღმერთებსაც ვიცნობთ: პიპოლიტე, ანტიოპე, ტალესტრისი, მარპესია, ლამპეტა.

ამრიგად, შეიძლება ითქვას, რომ უცხო, ველური, ბარბაროსი, უკომპლექსო და დამოუკიდებელი მადამ შოშა ამორძალია, „ჯადოსნური მთის“ ყველა ქალი პერსონაჟისგან განსხვავებული.

წარმოშობის ქვეყანა (ამორძალების ერთ-ერთი სამყოფელი დაღესტანი), მაშინდელი საზოგადოებისთვის უცხო ეტიკეტის წესები – კარების მიჯახუნება და ხმაურით მიხვრა-მოხვრა, აზიური მოტივის ამსახველი ფართო ყვრიმალეები და ვიწრო თვალეები, ერთდროულად რამდენიმე მამაკაცთან სასიყვარულო ურთიერთობა, გულგრილობა საკუთარი ქმრისა და ოჯახის მიმართ, მოუვლელი თითები, სხვისი აზრის უპატივცემლობა, კარგი შეგუების უნარი, მებრძოლი ხასიათი, თავისი სიტყვის გატანა, წამყვანი პოზიციის მორგება – ის ანალოგიები თუ პარალელებია, რომლებიც ჩვენს გმირ ქალს ამორძალებთან აახლოვებს.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ „ჯადოსნური მთის“ ყველაზე უჩვეულო და მისი არაქალაქურობით გამოირჩეული მადამ შოშა, მთელი თავისი გარეგნული თუ შინაგანი თვისებებით ამორძალი ქალია.

ლიტერატურა:

1. Aratee Kaewsumrit: Asienbild und Asienmotiv bei Thomas Mann, Frankfurt am Main, Peter Lang. GmbH. 2007.
2. Michael Neumann: Thomas Mann: Große kommentierte Frankfurter Ausgabe: Werke-Briefe-Tagebücher, Der Zauberberg, Roman, Band 5.2, Fischer Verlag. 2002.
3. Nadja Strasser: Die Russin, Berlin. 1917.
4. Rudolf Wolff: Thomas Mann: Aufsätze zum Zauberberg, Band 33, Bonn, Bouvier. 1988.

Maia Dumbadze
Mme Chauchat- an Amazon
(According to “The Magic Mountain” by Thomas Mann)
Summary

The main goal of the paper is to prove that Mme Chauchat, the protagonist of a famous German writer Thomas Mann’s novel “The Magic Mountain”, is an Amazon. It should be noted that there are number of literary works studying the personality of this extremely mysterious woman, although, it has never been analyzed from the given angle. A thorough and accurate analysis of Mme Chauchat’s physical features and her inner world enables us to draw particular parallels between her and Amazons. As the result, an interesting question arises – why is she from Dagestan, from the place where the trace of living Amazons is scientifically proved and acknowledged? Why is she always there on the foreground with her unfeminine, courageous and imperious character? She is a dangerous, wild and barbarian woman. Her narrow eyes and wide shaped face are frightening and attractive at the same time. Mme Chauchat, the woman excessively loving freedom, assertiveness and leadership in the society, is a significantly different character from other women protagonists. These qualities and her other resembling features with amazons give us the clue to see her as one of them, perhaps with only slight transformed character.

Майя Думбадзе
Госпожа Шоша – женщина амазонка
(По произведению Томаса Манна «Волшебная гора»)
Резюме

Основной целью работы является доказать, что в знаменитой работе Томаса Манна, «Волшебная гора», главная героиня госпожа Шоша - женщина амазонка. Следует отметить, что существует много литературных произведений изучающих личность этой таинственной личности, но она никогда не обсуждалась в таком контексте. Глубокое исследование физических знаков и духовного мира госпожи Шоши, а так же точный анализ позволяет нам проводить параллели с женщинами амазонками. Почему госпожа Шоша родом из Дагестана, где след амазонок был доказана. Почему она всегда на переднем плане своим боевым и властным характером. Она опасна и дика. Её узкие глаза и широкие, выступающие вперёд линии лица одновременно привлекательны и пугающи. Госпожа Шоша любительница свободы, доминирующего положения в обществе и осуществляющая свои собственные желания, отличается от всех других женщин. Это, и многое другое общее с амазонками дает нам повод увидеть в этой женщине немного измененную женщину амазонку.

Butiurca Doina
(Romania)

TRANSPARENCY AND TRANSLATABILITY REGARDING THE TERMINOLOGY OF PROFESSIONAL PNEUMOPATHIES

1. Theoretical background

The theoretical studies in terminology developed on the basis of *sociolinguistic approach* from two points of view and in two different cultural contexts: in France through the research of Louis Ghillbert and in Quebec under the influence of linguists such as Pierre Auger, Claude Boulanger, J. C. Corbeil.

Jacques Maurice, the promoter of Hispanic Studies in France, introduces in the '80 the diachronic dimension to the study of terminology - a change considered untouchable from the perspective of the Wüsterian studies. The present-day theoretical studies show a growing interest in expanding the field of research from the synchronic analysis to the diachronic approach. For François Gaudin (5, 80-92) the object of study of socio-terminology is the movement of terms in the synchronic and diachronic dimension ("...les variations langagières...peuvent alors être reliées a des variables qui peuvent être sociales, historiques, géographiques." 2005, p.88).

Under the descriptive aspect, the diachronic approach proposes the establishment of the origin, of the formation of terms, of the socio-cultural and historical details, of semantic mobility, etc.

The importance of the diachronic vision in terminology also lies in the fact that it allows a comparative study of two or more languages. The contrastive study highlights the evolution of knowledge that cannot be limited to a certain language. And last but not least the diachronic analysis calls for a common, archaic conceptual background.

Synchrony today is a mobile concept (Eugenio Coşeriu called it *actual diachrony*), and as a result the scholarly literature stresses the importance of diachrony, even in the case of the issues of *semantic neology*. François Gaudin, Pascaline Dury (4) addresses the concepts of *semantic variation*, of *semantic transfer* from one language to another from a diachronic perspective.

Types of terminological variation in the "synchronic diachrony" (Eugenio Coşeriu):

In studying *synchronic diachrony* in the *Vocabularul panlatin de pneumopatii profesionale* [The Pan-Latin vocabulary of professional pneumopathies] (Quebec 2012) we consider two aspects: corpus linguistics and sociolinguistics.

From the sociolinguistic perspective, the corpus of analyzed terms is, with the required exceptions, heterogeneous. It is a type of heterogeneity claimed/imposed by several factors, starting from the specialized discourse and continuing with the socio-cultural, geographical, historical factors which motivate terminological variations.

Fields of scientific study borrow concepts from one another, thus terms circulate. Medical sciences provide interesting features of study, especially since medicine is not a recent science and shows an impressive diachronic dynamic. In the medical terminology there is an *intra-domain variation*, on the level of subdomains, branches of medicine, as well as an *inter-domain mobility*, manifested between the medical field and its related fields (biology, anatomy, chemistry, etc.).

I.1. Intra-domain mobility

Fr. *maladie* / Ro. *boală* / En. *disease*

The Romanian terminology provides numerous examples of synchronic diachrony. The term *boală* ['illness'] of a Slavic origin, mentioned as an element of the basic vocabulary of the Romanian language as back as the sixteenth century (6, 80) shows that present-day specialized meanings have gone through successive stages of semantic variation. There is a first stage of *conceptual-semantic mobility* marked by the transition from the common lexicon - where it designated any alteration of health translated, usually, subjectively by the sensation of pain, anxiety, etc. - to the specialized lexicon, where it designates an collection of abnormal phenomena, physical or mental, resulting in a subject by one or more endogenous or exogenous causes which may be accompanied by pathological modifications (Valeriu Rusu 2007:432). The medical language of the 18th century (2, 224) included many concepts designated by circumlocutions, including: *the diseases of the stomach*, *the diseases of the chest*, etc. For the archaic form of *lung diseases* the Pan-Latin vocabulary of professional pneumopathies uses the term *pneumopathies*. Used in the current medical terminology in over 900 linguistic calques, the term *boală* ['disease'] is characterized by a high denotative mobility, similar to its equivalents in the French and English terminology: Fr. *maladie* En. *disease*. The lexicographical and terminological dictionaries of the English language retain many synonymous terms to designate the concept of disease, such as: 1. *illness*; 2. *complaint* (*liver complaint*); 3. *ailment*, *trouble*. (Irina Panovf, *Dicționar român-englez, englez-român*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, Bucharest: 120); *disease*; *sickness* (Macmillan English Dictionary, Oxford 2006: 1324). *Disease* has however acquired a special dynamic in the English medical language use.

Presently the syntagms formed with the Rom. *boală*/ Fr.*maladie*/ En. *disease* know at least three directions of development in the evolution of new knowledge in the field, moving toward a *universal conceptual-semantic dynamic*:

1. *syntagms that designate diseases with a common name*: Ro. *boala cronică de altitudine* (cf. Fr. *maladie chronique d'altitude*; En. *altitude disease*), Ro. *boala cultivatorilor de in* (Fr. *maladie des travailleurs du lin*; En. *flax dresser's disease*), Ro. *boala fabricanților de detergenți* (Fr. *maladie des ouvriers des usines de détergents*; En. *enzyme detergent respiratory disease*), etc.

2. - *polilexical metaphors*: Ro. *boala acoperișului de stuf* (Fr. *maladie du toit de roseau*; En. *thatched roof disease*); Ro. *boala copiilor roșii* (Fr. *maladie des enfants rouges*; En. *red boys disease*); *boala lanțurilor grele* (Fr. *maladie de chaînes lourdes*; En. *heavy chain disease*), etc.

3. - *syntagms with proper names*: Ron. *boală Hunter*; Ro. *boală Kobi*, Ro. *boală Mari*, etc.

The syntagms with proper names do not use equivalents of the same linguistic structure in every language: unlike the Romanian and Spanish corpus where we find expressions such as Ro. *boală Rivalta* / syn. *actinomicoză*, Sp. *actinomicosis* / Sp. *enfermedad de Rivalta* (based on the French model: Fr. *actinomyose* (f.n.); Fr. *maladie de Rivalta*), the English language does not express the concept by a syntagm with a proper name: En. *actinomycosis* / syn. *ray-fungus disease*.

I.2. Inter-domain mobility

I.2.1. Semantic transfer

The lexicon of professional pneumopathies is no exception from the point of view of inter-domain mobility: it takes over - through semantic transfer - terms from domains relatively close to the medical field, giving them the acception of occupational disease: the term *morvă* (f.n.) calqued in the Spanish (Sp. *muermo*, m.n.), the Galician (*mormo*, m.n.), the Italian (*morva*, f.n.), in the continental Portuguese (*morvo*, m.n.) and in the Romanian (*morvă*, f.n.) terminology, based on the French model (Fr. *morve*) is one of the many examples of inter-domain mobility. In Latin *morbus*, *i* (m.n.) designated concepts of physiological diseases, illnesses of the soul as well as the notion of *Morbi* (pl.) used in Roman mythology to name deities of the Underworld (Gheorghe Guțu,

Dicționar latin-român, Humanitas 2003: 839). Although it has been stated that the Latin *morbus* does not have any continuation in the Romance languages, there is one successor in the veterinary terminology, the term *morvă*. Emile Littré in *Le Dictionnaire de la langue française* reports for the first time, with reference to the veterinary terminology, the specialized meaning the French language confers the Neo-Latin variant of *morve* [“maladie infectieuse des chevaux transmissible à l’homme” (<http://littrereverso.net/dictionnaire-francais/>)]

Pascaline Dury (Pascaline Dury, *Les variations sémantiques en terminologie: étude diachronique et comparative appliquée à l’écologie*, în *Semantique des termes specialises*, coord. Valérie Delavigne și Myriam Bouveret, 1999, Universitatea Rouen, Paris) shows the fact that semantic transfer from one domain to another certifies the polysemy of terms (v. supra Fr. *morve*; En. *glanders / farcy*). The equivalents Fr. *mal* (m.n.) / Ro. *rău* (n.s.) / En. *sickness* are other examples.

Fr. *mal* (m.n.) / Ro. *rău* (n.s.) / En. *sickness*;

In the French common language *mal, e* (adjective) was used with the semi-specialized meaning of *pain, suffering* (in Fr. *maux de tête* - ‘headache’). Analyzing the specialized language in the field of *professional pneumopathies*, we observe that by moving from the class of adjectives to that of nouns, *mal* (m.n.) has acquired through terminologization a high level of *intradomestic semantic mobility*: *mal des montagnes* (m.n.); *mal d’altitude* (n.n.). Following this model, the Western Neo-Latin languages create (by preserving the etymon *malus, a, um*) several semantic calques to designate *decompression sickness / mountain sickness*, etc. The migration of the term *mal* in the 18th century into the field of Romantic aesthetics, in the phrase *mal du siècle* - has a double relevance: it attests the polysemy of the term, on the one hand, and on the other it illustrates the diachronic character of the external polysemy of the term.

In the vocabulary of the Romanian language the adjective *rău* (cf. lat. *reus, i*) develops a quasi-identical grammatical and semantic route: it has, on the one hand, the meanings of ‘lacking quality’ / ‘disobedient’ / ‘who upsets, who offends’ / ‘anxious, burdensome’ in the general lexicon, and on the other hand, under the at least partial influence of the French model (*mal* adj. / subst.), the specialized meaning of ‘disease’ (becoming a noun). In the terminology of *professional pneumopathies* the term *rău* is used in semantic calques following the French pattern: med. *rău acut de munte* [‘acute mountain sickness’]; *rău de altitudine* [‘height sickness’]. In the English terminology, med. *sickness* requires the same disambiguation of the specialized meanings: *acute mountain sickness, decompression sickness, height sickness, motion sickness, sea sickness*, etc. The polysemy of the term is a semantic characteristic mentioned, among others, in the *Macmillan English Dictionary* (“a particular illness: *climbers who suffer badly from altitude sickness*”: 1324).

Fr. *intoxication* / Ro. *intoxicație* / En. *poisoning* /

The English term *poisoning* is another example for polysemy, a phenomenon present in the paradigmatic relations of English medical terminology. The term is used in two types of contexts: as a semantic equivalent of the French *intoxication*, as it can be seen in the following examples:

En. *arsine poisoning* (Fr. *intoxication par l’hydrogène arsénié* (f.n.))

En. *cadmium poisoning* (Fr. *intoxication par le cadmium* (f.n.)).

From the socio-terminological point of view, *poisoning* shows besides its contextual disambiguation capability a high capacity of transparency of conceptualization: the syntagms created in the English language double the scholarly term, advancing the Greek-Latin origin term in use:

En. *antimony poisoning* together with En. *hydrargyrisim* [cf. Fr. *antimoniose* (f.n.)]

En. *arsenic poisoning* together with En. *arsenicism* [(Fr. *arsenicisme* (m.n.)]

En. *mercury poisoning* [(Fr. *hydrargisme* (m.n.)]

En. *antimony poisoning* together with En. *hydrargyrisim* [cf. Fr. *antimoniose* (f.n.)]

I.2.2. Metaphor through interaction

The metaphor through interaction is the fusion between two distinct areas of knowledge that allow the birth of a new concept. According to this theoretical framework, the terminological metaphor is an atypical creation as it is not founded - in its own principles - on a similarity. It is the result of the interaction between two concepts associated with the same syntagms / terminological structures, as well as between the concept of the related field and a new concept, used by the receiving field.

The vocabulary of professional pneumopathies employs a large number of terms coming from related fields. 1. from geology: argint ('silver'), bauxită ('bauxite'), cărbune ('coal'), caolin ('caolin'), cobalt ('cobalt'), grafit ('graphite'), pământ ('earth'), plumb ('lead'); 2. from chemistry: arsenic ('arsenic'), azot ('nitrogen'), monoxid de carbon ('carbon monoxide'), talc ('talcum'); 3. from natural sciences: bumbac ('cotton'), câmp ('field'), cânepă ('hemp'), ciupercă ('mushroom'), munte ('mountain'); food: cafea ('coffee'), ceai ('tea'), brânză ('cheese'), malț ('malt'); 4. from the domain of professions: blănar ('furrier'), coafeză ('hairdresser'), cultivator de in ('flax grower'), degustător ('taster'), fabricanți de detergenți ('detergent manufacturers'), fermier ('farmer'), lustruitor de argint ('silver polisher'), țesător ('weaver'); from zoology arici ('hedgehog'), pasăre ('bird'), canar ('canary'), etc. There are domains which seem not to have any *a priori* scientific or logical connection with the *hard core* of traditional medical knowledge. The new branches of medicine, however, impose an impressive number of new concepts through interaction, moved semantically and linguistically into its own application domain. Out of the 161 terms, 42% conceptualize elements of knowledge in the field of pneumopathies through metaphors formed on the bases of logical relations of interaction:

Fr. *aluminose*; En. *aluminosis*, Ro. *aluminioză* (cf. Lat. *alumen, inis* (n.n.) 'alum');

Fr. *actinomyose* (f.n.); En. *actinomycosis*; Ro. *actinomicoză* (cf. Gr. *ἀκτίς, -ίνος* s.f. 'ray of light, glow, heat' + Gr. *μύκης, -ητος (-ου)* m.n. 'mushroom');

Fr. *anthracose* (f.n.), En. *anthracosis*, Ro. *antracoză* (f.n.) [cf. Gr. *anthrax, -akos*, 'coal'];

Fr. *argyrie* (f.n.), En. *argyria*, Ro. *argiroză* (f.n.) [cf. Gr. *ἀργύριον, -ου* n.n. 'silver, money'];

Fr. *barytose* (f.n.), En. *baritosis*, Ro. *baritoză* (f.n.) [cf. Gr. *Βάρος, -εως* n.n. 'weight, gravity, load, disgrace'];

Fr. *échinococcose* (f.n.), En. *echinococcosis*, Ro. *echinococoză* (f.n.) [cf. Gr. *ἐχίνοσ, -ου* 'hedgehog with thorns'];

Fr. *géotrichose* (f.n.), En. *geotrichosis*; Ro. *geotricoză* (f.n.) [cf. Gr. *γή, γής* 'earth'];

Fr. *hydatidose* (f.n.), En. *hidatidosis*; Ro. *hidatidoză* (f.n.) [cf. Gr. *ὑδωρῦδατος* n.n. 'water, rain, sweat, canal'];

Fr. *mycose* (f.n.), En. *mycosis*, Rron. *micoză* (f.n.) [cf. Gr. *μύκης, -ητος (-ου)* m.n. 'mushroom'];

As it can be observed in the given etymologies, the analysis of metaphors of interaction reveals an archaic conceptual basis of a Greek-Latin origin.

Few terms use other types of conceptual foundations. Among such terms we can mention: Ro. *cobaltoză* (cf. Fr. *cobaltose* (f.n.), En. *cobaltosis*) sends to the German conceptual foundation [cf. Germ. *Kobalt*, var. of *Kobolt* - goblin of the mines], Ro. *boala legionarilor* (cf. Fr. *légionellose*; En. *legionnaires' disease/ legionellosis*) is of a French origin, etc. The term *légionellose* was created based on the concept of *Legionella* dating back to 1976, when a first description of the Legionnaires' disease was presented at a congress held in Philadelphia by *American Legion*.

In *corpus linguistics*, a practice in the terminographic studies created under Realiter is using the metaphor of interaction as a *label-term*, highlighting the *common archaic conceptual foundation* of the medical terminology. For example Fr. *saturnisme* (m.n.) [cf. Lat. *Saturnus, i* (s.m.) "old Italic god; Saturn; god of the Sun at the Phoenecians"] used as a label-term has a double

quality both from the methodological and functional point of view: maintaining the conceptual monoreferentiality of the corpus on the one hand, and emphasizing the archaic conceptual foundation on the other, even if the socio-terminological analysis shows the fact that use imposes to different extents several terminological variants: Fr. *intoxication par le plomb* (f.n.); Sp. *envenamiento por plomo* (m.n.) [MX]; It. *avvelenamento da piombo* (m.n.), En. *lead poisoning*, etc. The English language uses the term *plubism*. It is a model based on which the Galician language uses the equivalent *plubismo* (m.n.), similar to Brazilian Portuguese [*plumbismo* (s.m)] [BR].

Psittacose (f.n.) En. *psittacosis*; Ro. *psitacoză* (f.n.) [cf. Gr. $\varphi\iota\tau\tau\alpha\kappa\acute{o}\varsigma$, -οῦ m.n. “parrot, magpie”] is another metaphor of interaction, used as a label-term. The French and English language creates specific terminological syntagms such as Fr. *fièvre des perroquets* (f.n.) / *maladie des perroquets* (f.n.), En. *parrot disease* / *parrot fever*. We find several variations in use, such as It. *psittaco-ornitosi polmonare* (f.n.), Pt. *pulmão dos criadores de pássaros* (m.n.) [BR].

I.3. The mobility of the terminological variants;

We discuss an accentuated *mobility of terminological variants*, especially in Brazilian Portuguese, in Mexican Spanish and/or in American English. This type of linguistic mobility of the corpus indicates evolutions and differences in structure, and it needs to be correlated with the geographical variable of the linguistic space. So for example for the French *alvéolite allergique extrinsèque* (f.n.), the Anglo-Saxon terminology uses the syntagm *extrinsic allergic alveolitis* [GB] and the acronym EAA[GB], while in the case of American English the syntagms *hypersensitivity pneumonitis*/ *hypersensitivity pneumonia* [US] have been introduced. The phenomenon of geo-linguistic differences is general in the Neo-Latin linguistic corpus as well: for the concept known in French as *ornithose* (En. *ornithosis*), Continental Portuguese uses a semantic calque based on the French model (*ornitose* f.n.), but also a specific terminological variant *psitacose* (s.f.). Instead, Brazilian Portuguese uses the syntagm *doença dos de tratadores de aves*, as well as the term *clamidiose* (f.n.), unique in the Neo-Latin vocabulary of professional pneumopathies. It is not the only example. In Brazilian Portuguese there are other terms specific to the linguistic area that cannot be found in neither of the Neo-Latin languages: Pt. (BR) *zigomicoze* (s.f.) [unlike Catalan, Spanish, Galician, Romanian which have applied the French model [Fr. *phycomycose* (f.n.)], Pt. (BR) *lamparão*, m.n. [equivalent of Fr. *morve* (f.n.)], etc.

The use of terminological variants has at least two reasons: on the one hand it reflects a geo-linguistic characteristic; on the other it confers a conceptual-semantic transparency to the used term - with the help of their own linguistic instruments. So, for example, Brazilian Portuguese uses the syntagm *ebre de San Joaquin*/ *febre de São Joaquim*/ *febre do vale* characterized by high transparency of meaning, given by the geographical name *San Joaquin* (the fungal infection is predominant in the *San Joaquin* Valley in California, USA). The continental Neo-Latin languages, Mexican Spanish and partially English uses for the term *febre de San Joaquin* semantic calques based on the French model *coccidioïdomycose secondaire* (f.n.)/ *coccidioïdomycose progressive*.

The geo-linguistic variable in making the meanings transparent is present in both English terminology and the Neo-Latin terminology: En. *North American Blastomycosis*, En. *Brazilian blastomycosis*, but also: Ca. *malaltia de Chicago*, Sp. *efermedad de Chicago*, Ro. *blastomicoză nord-americană*, Ro. *blastomicoză braziliană*, etc.

In its broad sense, the terminology of professional pneumopathies was formed through semantic calque, based on the French model - on the horizontal axis, as an extension of the specialized language from different Indo-European languages. In a narrow sense - on the vertical axis (regarding the relationship of the common lexicon - CL - and specialized lexicons - SL - of every target language) - the mechanisms and strategies of semantic transfer are variable, depending on the etymological source / on image / on the type of semantic representation / on typology (inflected/agglutinating) of the languages, even if the designated referent retains its mono-

referential character. Disambiguation is achieved in the context.

There are numerous situations in which Neo-Latin languages create terminological *variants* in their own linguistic fields (preserving Greek and Latin lexical elements) to name certain professional diseases without the French and/or English model: in the Mexican Spanish terminology and in Brazilian Portuguese we signal the highest number of cases: Sp. *adiaspiromicosis pulmonar* (f.n.) [MX]; Pt. *adiaspiromicose humana/adiaspiromicose pulmonar* (f.n.) [[BR]], compared to Fr. *adiaspiromycose* (f.n.) and En. *adiaspiromycosis* and / or En. *adiaspirosis*.

In other situations terms are created through semantic calque, based on the English model. The phenomenon is frequent both in continental and Mexican Spanish terminology, in European and Brazilian Portuguese, in Italian, etc.

We believe that the diachronic study of present-day terminology is especially important under two aspects: that of polysemy and of the specialized metaphor - both relevant in the heuristics of terminological creation.

Works Cited

Sources

Sources

Bover, Bagarry, Ramon, Burguera, Galera, Aparicio. 2012. in *Vocabulaire panlatin des pneumopathies professionnelles*. eds. Tina Celestin, Xavier Darras, Denis Godbout. Québec: Office Québécois de la langue française.

Butiurca, Toma, Bidu-Vrănceanu, Raris, Leu, Grigore, Niculescu. 2012. in *Vocabulaire panlatin des pneumopathies professionnelles*. eds. Tina Celestin, Xavier Darras, Denis Godbout. Québec: Office Québécois de la langue française.

Comeau. 2012. in *Vocabulaire panlatin des pneumopathies professionnelles*. eds. Tina Celestin, Xavier Darras, Denis Godbout. Québec: Office Québécois de la langue française.

Finatto, Goldnadel, Tietboehl Filho, Blank. 2012. in *Vocabulaire panlatin des pneumopathies professionnelles*. eds. Tina Celestin, Xavier Darras, Denis Godbout. Québec: Office Québécois de la langue française.

Gioroceanu, Alina. 2008. *Terminologia greco-latină în româna actuală*. Craiova: Editura Aius PrintEd.

Guinovart, Clemente, Zamuz, Alvarez. 2012. in *Vocabulaire panlatin des pneumopathies professionnelles*. in *Vocabulaire panlatin des pneumopathies professionnelles*. eds. Tina Celestin, Xavier Darras, Denis Godbout. Québec: Office Québécois de la langue française.

Guțu Gheorghe. 2003. *Dicționar latin-român*, 2003. Bucharest: Humanitas.

Lino, Contente, Garcia, Travessos 2012. in *Vocabulaire panlatin des pneumopathies professionnelles*. in *Vocabulaire panlatin des pneumopathies professionnelles*. eds. Tina Celestin, Xavier Darras, Denis Godbout. Québec: Office Québécois de la langue française.

Littre, Emile. Littre in *Le Dictionnaire de la langue française*. [<http://litre.reverso.net/dictionnaire-francais/>].

Macmillan English Dictionary. 2006. Oxford.

Panovf Irina. 1978. *Dicționar român-englez, englez-român*. Bucharest: Editura Științifică și Enciclopedică.

Rusu, Valeriu. 2007. *Dicționar medical*. Bucharest: Editura Medicală.

Sánchez, Sánchez Cuéllar, Pozzi, Conde. 2012. in *Vocabulaire panlatin des pneumopathies professionnelles*.

Zanola, Bonadonna, Borghetti, Fiora 2012. in *Vocabulaire panlatin des pneumopathies professionnelles*. eds. Tina Celestin, Xavier Darras, Denis Godbout. Québec: Office Québécois de la langue française.

Literature:

1. Bidu-Vrănceanu Angela. Terminologie și terminologii. Bucharest: Editura Universității. 2012.
2. Chivu Gheorghe. Stilul celor mai vechi texte românești (1680-1780). I-Introducere. II-Stilul textelor lingvistice. III-Stilul textelor matematice. IV-Stilul textelor medicale. V-Stilul textelor filozofice. in *Limba Română*. XXX. IV: 224. Chișinău. 1980-1981.
3. Coșeriu Eugen. Sincronie, diacronie și istorie. Bucharest: Editura Enciclopedică. 1977.
4. Dury Pascaline. Les variations sémantiques en terminologie: étude diachronique et comparative appliquée à l'écologie, in *Semantique des termes specialises*, eds. Valérie Delavigne și Myriam Bouveret, Universitatea Rouen. 1999.
5. Gaudin François: *Socioterminologie, une approche sociolinguistique de la terminologie, Cahiers de praxématique* [Online], 42 | 2004, document 15, Online since 31 May 2010, connection on 27 February 2015. URL: <http://praxématique.revues.org/2188>.
6. Purdelea Sitaru. Etnomedicină lingvistică. Timișoara: Editura Amarcord. 1999.
7. Slușanschi Dan. Studiul vocabularelor speciale, in *Studii și cercetări lingvistice XX*, 1971.

ბუტირკა დოინა პროფესიული პნევმოპათიის გამჭვირვალობა და თარგმანუნარიანობა რეზიუმე

სტატიაში მოცემულია ტერმინოლოგიის დიაქრონული კონტრასტული კვლევა „პროფესიული პნევმოპათიის“ სფეროში 160 ცნების საფუძველზე. კვლევის ამოცანა იყო საერთო ენასა და სპეციალიზირებული დარგის ტერმინოლოგიას, ბერძნულ-ლათინურ, ნეო-ლათინურ და ინგლისურ ენებს შორის კავშირის შესწავლა. კვლევის საგანს წარმოადგენდა ერთი ენიდან მეორეზე თარგმნისას ტერმინების მნიშვნელობის შენარჩუნების გზები, ეკვივალენტურობის შაბლონები, ტერმინოლოგიური მეტაფორების როლი. სემასიოლოგიურ კვლევასთან ერთად ვისარგებლეთ შედარებითი, აღწერითი, ენობრივი ანალიზის მეთოდებით.

კვლევის შედეგად ცხადი გახდა, რომ სამედიცინო ტერმინოლოგიის ეკვივალენტურობის/თარგმნის მოდელები სხვადასხვა ენაში განსხვავდებიან რამდენიმე (სემასიოლოგიური, ენობრივი, კულტურული, ეტიმოლოგიური და ა.შ.) კრიტერიუმის მიხედვით.

Бутирка Дойна Прозрачность и переводимость терминологии профессиональной пневмопатии Резюме

В статье рассматривается диахроническое сравнительное исследование (применяемое в английском языке и нео-латинских языках) терминологии в области «профессиональных пневмопатий» на примере 160 понятий. Связь между общим языком и терминологией специализированной области исследования, между греко-латинскими, нео-латинскими языками, и английскими языками, а также типы междисциплинарности представляют некоторые из задач нашего исследования. Другими вопросами настоящего анализа являются пути сохранения однозначного характера терминов с одного языка на другой, шаблоны

эквивалентности, роль терминологической метафоры в сохранении прозрачности специализированных языков. Сопоставительный, описательный лингвистический анализ, а также семасиологическое исследование представляют два из применяемых метода исследования.

Один из выводов нашего исследования является то, что модели эквивалентности/ перевода медицинской терминологии отличаются в разных языках в соответствии с несколькими (семасиологическими, языковыми, культурными, этимологическими, и т.д.) критериями.

Медея Имнадзе
(Грузия)

ПЕРЕВОДЧЕСКИЕ ТРАНСФОРМАЦИИ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ МОРСКОЙ КОММУНИКАЦИИ

В современных условиях активизации международного общения, когда в едином политико-экономическом пространстве живут и трудятся народы разных культур и традиций, важнейшие стороны человеческой деятельности осуществляются многонациональными профессиональными коллективами, классическим примером которых являются экипажи судов и огромная армия профессионалов, включенных в морскую коммуникацию.

Успешная совместная деятельность невозможна без эффективной коммуникации, а в данном случае речь идет о двух, весьма осложняющих коммуникацию, факторах:

1) специфика морской коммуникации, которая отличается от других разновидностей профессионального общения;

2) сложности общения, вызванные разным уровнем владения |международным/языком моряков (английским) и трудностями переводов поликультурном коллективе.

Морскую коммуникацию на суше (в порту) и в море (на судне) можно условно разделить на профессиональную коммуникацию и бытовую. В условиях работы многонациональных коллективов работников портов и экипажей судов проблемы межкультурного общения, вызванные незнанием инокультурных традиций, низким уровнем владения английским языком, отсутствием навыков перевода – всплывают как в профессиональной, так и в бытовой морской коммуникации. Но в бытовой сфере эти проблемы менее значимы и легко разрешимы, хотя и приводят порой к вспышкам агрессии, к дракам, к недопониманию. Тем не менее урегулировать их намного легче и последствия подобных коммуникативных неудач легче ликвидировать, нежели недопонимание в сфере профессиональной коммуникации.

Как и для всякой профессиональной коммуникации, одной из проблем перевода в морской коммуникации является специфическая терминологическая система (*швартов, клюз, румб, травить, оверштаг, фордевинд* и пр.), которая позволяет максимально компрессировать профессиональные команды и ответы подчиненных членов экипажа. Хорошее знание терминов и четкое их употребление в соответствующих типовых ситуациях является непременным условием успешной профессиональной коммуникации. Более того, по мнению М.В.Арошидзе, владение терминологической лексикой и фразеологией, знание и практические навыки употребления в речи морских клишированных фраз, в имплицитной форме содержащих большой объем специальной информации, то есть, так называемая коммуникативная компетенция, является необходимой составляющей профессиональной компетенции, в данном случае – моряков (1, 113).

Прежде всего, необходимо принимать во внимание тот факт, что в морских терминологических системах при совпадении абсолютного большинства единиц, встречаются и особенностями, обусловленные национальной спецификой систем. Так например, в грузинских системах морской терминологии наблюдается несколько лексических пластов: англоязычная терминология, русскоязычная терминология и небольшой пласт грузинской терминологии. Большую роль в освоении этой сложной трехступенчатой системы играет профессиональное образование и практические навыки общения в поликультурном коллективе моряков.

Профессиональная коммуникация моряков характеризуется особо высокой степенью конденсированности смысла. Моряки в экстремальной ситуации должны действовать

оперативно, от слаженных действия всего экипажа зависит борьба со стихией, поэтому в часто возникающих в деятельности моряков экстремальных ситуациях нет места недопониманию, исключены разночтения, ибо коммуникативные неудачи в профессиональной деятельности моряков автоматически переходят в аварийные ситуации. Владение морским фразарием должно быть сформировано на уровне автоматического навыка.

В результате компрессии первоначальная фраза *-Продолжайте следовать тем же курсом!* - превращается в клишированный вариант – *Курс тот же.*

Отдать носовой швартов!– употребляемый вариант – *Отдать носовой!*

При учете всех вышеуказанных сложностей профессиональной морской коммуникации, главной проблемой все же остается межкультурная коммуникация представителей разных стран и культур, собранных в один интернациональный экипаж, функционирующий в условиях замкнутого пространства.

В качестве иллюстрации сложностей перевода, обусловленных спецификой морской коммуникации, можно рассмотреть перевод морских команд, которые используются в рубке мотористов. Сравним клишированные фразы, с помощью которых капитан отдает приказы главному механику:

Стоп машина. и *Машина больше не нужна.*

При кажущейся близости этих фраз необходимо правильно их воспринимать и переводить, так как первая фраза – *Стоп машина* - употребляется в ситуации, когда механик не побрасывает топливо в машинное отделение, чтобы судно стало на месте, когда лоцман должен провести судно через опасные рифы. А вторая фраза – *Машина больше не нужна* - употребляется при нахождении судна в порту и означает полную остановку всех систем машинного отделения при длительной стоянке судна рейде.

Профессиональная коммуникация (схожее образование, общая ситуация общения) минимизирует культурологические характеристики коммуникантов, но не отменяет их полностью. В процессе общения возникают ситуации недопонимания, вызванные принадлежностью коммуникантов к разным культурам, но основную сложность при переводе морских текстов и морского фразария представляют экстралингвистические факторы, обусловленные спецификой профессионально-трудовой деятельности моряков, которая характеризуется ситуациями подготовленного общения. От спонтанного общения оно отличается обработанной речью клишированного типа. используется как монологическая, так и диалогическая речь. Очень важным фактором является положение коммуникантов в иерархической лестнице состава экипажа (капитан, первый помощник, второй помощник, боцман, старший механик, механик, матрос и пр.). Экстралингвистические факторы, значимые в других сферах общения (возраст, пол, степень знакомства и пр.), теряют свое значение в морской коммуникации, так, например, младший по возрасту капитан корабля отдает приказ старшему по возрасту, но младшему по должности помощнику капитана.

В силу вышеуказанных причин перевод в сфере морской коммуникации также характеризуется целым рядом особенностей. Прежде всего, переводчик должен владеть фоновыми знаниями по теме, когда приступает к специализированному переводу, в противном случае процесс восприятия оригинального текста будет неадекватным замыслу автора. При выборе переводческих трансформаций необходимо учитывать высокую степень клишированности морских фраз и частично эксплицировать их по мере надобности.

Что касается перевода команд и выражений, то подобно фразеологизмам и другим клишированным конструкциям, нельзя переводить составляющие их единицы, необходимо сопоставлять терминологические системы, принятые в языке оригинала и языке перевода и искать функциональные соответствия. Так, например, морские команды, отдаваемые на английском языке чаще всего более длинные, а их эквиваленты на русском языке более

ლაკონიკური. Частично это объясняется спецификой грамматических систем этих языков, так например, английские артикли, без которых невозможно построить фразу, или аналитический строй английского языка, способствующий употреблению вспомогательных форм. В русском же языке им противопоставлены отсутствие артиклей и синтетический строй языка, большое количество побудительных конструкций и широкое употребление инфинитивных форм в виде категорического приказа.

Сравним:

<i>Стоп/травить ...!</i>	<i>A fast (stop) slacking ...!</i>
<i>Задерживать ...!</i>	<i>Check, keep the ...!</i>
<i>Выбрать слабину ...!</i>	<i>Haul in the slack ...!</i>
<i>Стоп выбирать ...!</i>	<i>A fast hauling .... hold on !</i>
<i>Приготовить кранцы!</i>	<i>Have/get the fenders ready!</i>

Являясь, по определению Н.К.Гарбовского, сложным процессом межъязыковой трансформации, перевод подразумевает «перевыражение» смысла, при этом истинным предметом трансформации является система смыслов, заключенная в формах исходного текста и осознанная переводчиком (2, 363).

Таким образом, выбор переводческих трансформаций в профессиональной межкультурной коммуникации моряков характеризуется специфическими особенностями, которые прагматически обусловлены и требуют очень внимательного отношения переводчика, специализирующего в сфере профессионального перевода.

Литერატურა:

1. Арошидзе М.В. Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук. Батуми, 1995.
2. Гарбовский Н.К. Теория перевода. Москва, 2004.
3. Электронный ресурс: <http://english-grammar.biz/85.html>

მედია იმნაძე თარგმანის ტრანსფორმაცია საზღვაო პროფესიულ კომუნიკაციაში რეზიუმე

გააქტიურებული ეროვნებათაშორისი კომუნიკაციის ფონზე, პოლიტიკურმა და ეკონომიკურმა სივრცემ შესაძლოა საცხოვრებელი და სამუშაო ადგილის ფუნქცია შეასრულოს იმ ერებისათვის, რომლებიც სხვადასხვა კულტურისა და ტრადიციების მატარებლები არიან. მსგავს სიტუაციებში ცხოვრების ყველაზე მნიშვნელოვანი ასპექტების განაწილება ხდება მრავალეროვნულ პროფესიულ გაერთიანებებს შორის კომუნიკაციის მეშვეობით. ამის კლასიკურ მაგალითად შეიძლება დასახელდეს საზღვაო ხომალდები და იმ პროფესიონალების დიდი რაოდენობა, რომლებიც ჩართულები არიან საზღვაო კომუნიკაციაში.

წინამდებარე სტატიაში განხილულია ის ფაქტორები, რომლებიც მნიშვნელოვნად ართულებენ კომუნიკაციას:

1. საზღვაო კომუნიკაციის თავისებურებანი, რომლებიც განსხვავდება სხვა ტიპის პროფესიული კომუნიკაციისაგან.

2. კომუნიკაციის სირთულე, რომელიც გამოწვეულია „მეზღვაურის“ ენის (ინგლისური) კომპეტენციით და მრავალეროვან გაერთიანებაში არსებული თარგმანის პრობლემებით.

Medea Imnadze

Translation transformations in professional marine communication

Summary

Nowadays, in the light of the activated cross-national communication, a single political and economic space might serve as a place of living and working for nations belonging to different cultures and traditions. In such situations, most crucial aspects of living are shared through communication among the multinational professional communities. A classic example would be sea vessels and a huge army of professionals involved in maritime communication.

Successful common communication is impossible without effective communication, and this paper tackles the factors that complicate the communication significantly:

1. Peculiarities of the marine communication, which is different from other types of professional communication;

2. Difficulty of communication, caused by different levels of ‘sailors’ language competence (English) and the problems of translation in the multicultural community.

Ирада Гусейнова, Айнур Гусейнова
(Азербайджан)

**МЕЖДУНАРОДНЫЕ И РЕГИОНАЛЬНЫЕ ПРОЕКТЫ
НА КAVKAZE НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ**

На протяжении всего XX века нефть играла роль основного энергоресурса. Продолжается это и сегодня. Влияние нефтяных интересов на международные отношения в целом объясняется глубокой взаимосвязью геополитической проблематики с энергетической безопасностью развитых индустриальных стран. Постоянно растущее значение энергоресурсов в мировой политике вызывает новое обострение как скрытого, так и открытого противоборства между ведущими державами за контроль над ними. И в эти международные «игры» ныне активно вовлекаются страны - как обладатели энергоресурсов, так и транзитеры.

Особую стратегическую привлекательность представляет геополитическое положение стран Кавказа (2). Уже в силу одного только этого стремление США и других западных стран экономически закрепиться в богатой энергоресурсами зоне приобретает характер геостратегического проникновения в сферу, затрагивающую национальную безопасность России. Вся постсоветская история свидетельствует о том, что ведущие страны Запада, прежде всего США, стремятся вытеснить Россию из региона. В свою очередь Россия заинтересована в сохранении своего влияния на Южном Кавказе.

Для Азербайджана, Казахстана и Туркмении залежи нефти и газа едва ли не единственный реальный источник средств для выживания, преодоления социально-экономических проблем (4, 58). Не имея достаточных возможностей для освоения месторождений собственными силами, они взяли курс на сотрудничество с западными компаниями. В свою очередь, Грузия активно использовала то обстоятельство, что ее территория - кратчайший путь по доставке углеводородов Каспия на рынки Западной Европы через Турцию в обход России. Руководство молодых государств региона решило разыграть «нефтяную карту», чтобы привлечь внимание Запада (в первую очередь США) и, заручившись его поддержкой, избавиться от опеки Москвы.

Вокруг Азербайджана, ставшего в последние годы объектом активной региональной и глобальной политики, сложилась новая геополитическая ситуация, в условиях которой реанимируются традиционные и появляются новые формы угрожающей интересам России конкуренции на Южном Кавказе и в целом в Черноморско-Каспийском регионе (4, 54).

Говоря о нефтегазовом потенциале региона, мы в первую очередь будем иметь в виду Азербайджан - единственное государство Южного Кавказа, обладающее значительными запасами углеводородов. Экспертные оценки о размере запасов нефти и газа Азербайджана варьируются в широких пределах - от 1 до 6 млрд. тонн нефти и от 0,5 до 4 трлн. куб. м газа. По данным компании BP, доказанные запасы нефти в Азербайджане на конец 2007 года составили 1 млрд. баррелей, запасы газа - 1,28 трлн. куб. м (5, 67).

Переломным в развитии страны стал 1994 год, когда был подписан первый контракт «Соглашение о разделе продукции» (СРП) на разработку открытых еще в 1980-ые годы месторождений Азери, Чираг и глубоководной части Гюнешли (проект АЧГ) в

азербайджанском секторе Каспийского моря с участием 12 ведущих нефтяных компаний мира из 8 стран. Первый контракт был подписан в Баку во дворце «Гюлистан» 20 сентября 1994 года, он был назван «контрактом века» (17, 446). За 1996-2007 гг. в Азербайджане было заключено 26 международных контрактов с участием около 40 компаний - от ведущих корпораций мирового значения, в том числе BP, ExxonMobil, Chevron, ConocoPhillips, Shell, Total, Agip, Statoil и др., до средних и мелких фирм с различных континентов (6, 61). Азербайджанская нефть, добываемая в Каспийском море, стала не только источником доходов государства, но и политическим фактором, определяющим ситуацию в регионе.

К середине 1996 года должна была начаться добыча и, соответственно, транспортировка «ранней» нефти. А потому решить, как ее перебросить к средиземноморским портам, было необходимо не позднее осени 1995 года.

Проблемы транспортировки немедленно приобрели характер международной политической и стратегической конфронтации. Многочисленные варианты маршрута будущего нефтепровода стали активно обсуждаться, начиная с 1993 года Основными конкурирующими маршрутами на самых ранних стадиях освоения месторождений «контракта века» (АЧГ) выступали, по существу, два географических направления - «северное» и «западное». «Северное» направление предусматривало использовать существующий нефтепровод из Баку в российский порт Новороссийск через столицу Чечни город Грозный. «Северный» вариант активно лоббировала российская сторона, надеясь, естественно, не только на материальные, но и на политические дивиденды. Помимо всего прочего, в Москве могли, например, рассчитывать, что в этом случае на Западе с большим «пониманием» отнесутся к российской политике в Чечне и на Кавказе в целом. Второй, «западный» вариант предполагал несколько подвариантов, замыкающихся, как правило, на Турцию. Предусматривалась прокладка нефтепровода для транспортировки «ранней» нефти от Баку в Турцию или в черноморские порты Грузии с последующей транспортировкой танкерами в черноморские порты той же Турции или через проливы Босфор и Дарданеллы в Европу (7, 136).

Чтобы снизить шансы российского проекта и придать больший вес собственным аргументам, Турция предприняла уже в августе 1993 года попытку ввести ограничения на свободный проход нефтетанкеров через проливы, контролируемые выход из Черного моря. Новые правила прохода супертанкеров через проливы Босфор и Дарданеллы серьезно затруднили крупномасштабные перевозки нефти из Новороссийска в Европу. Все это заставило Россию вводить в игру дополнительных участников и разрабатывать проекты сооружения трубопроводов в обход проливов, через Болгарию и Грецию (4, 79). Азербайджан с самого начала больше склонялся в пользу турецкого маршрута. Турецкая позиция находила также понимание и у правительства США. Последующие события, закончившиеся подписанием осенью 1999 года в Стамбуле пакета соглашений по Основному экспортнотрубопроводу (ОЭТ) по маршруту Баку-Тбилиси-Джейхан (БТД), подтвердили, что решение о проекте отражало продуманную политику с далеко идущими геополитическими последствиями не только регионального, но и глобального масштаба.

Первым серьезным шагом в направлении поисков альтернативных маршрутов транспортировки углеводородов стало строительство нефтепровода Баку-Супса под эгидой Азербайджанской международной операционной компании (АМОК). Официальное открытие маршрута Баку-Супса произошло 17 апреля 1999 года в присутствии глав целого ряда государств, а также весьма знаковой фигуры - вице-президента США А. Гора (4, 446). Первая нефть АЧГ пришла в Супсу 8 апреля 1999 года.

Что же касается транспортировки «большой» нефти, то вопрос о ней оставался открытым. Следует отметить, что силы, заинтересованные в ослаблении позиций России на Кавказе, использовали «чеченскую карту» в «нефтетранспортной» борьбе. Тут надо

отметить, что весь предшествующий период, примерно с 1993 года до самого конца века, Россия проявляла удивительное благодушие, и иногда казалось, что она не придает значение активной работе лоббистов Баку-Джейхана. В один из моментов тогдашний премьер Черномырдин заявил, что, дескать, Азербайджан волен выбирать любой маршрут транспортировки своей нефти - «хоть через Марс», но без участия России в этом международном проекте не обойтись (4, 81). Позже самостоятельность, проявленную «ЛУКОЙЛом», российская дипломатия признала полезной и своевременной. Так что, помимо всего прочего, в Москве еще долго многие ответственные лица не чувствовали новизны складывающейся ситуации. И это было серьезной причиной, мешавшей Москве правильно сориентироваться в большой коммуникационной игре. При этом обострение конфликта на Северном Кавказе в августе 1999 года, последующее развитие событий в этом регионе осенью-зимой 1999 и в течение 2000-2001 гг., связанное с проведением Москвой антитеррористической операции в Чечне, если и не ускорило окончательное принятие решения по основному экспортному нефтепроводу Баку-Джейхан, то, во всяком случае, сыграло на руку его сторонникам. Нестабильность в Чечне дала не только весомые аргументы для сторонников маршрута Баку-Джейхан, но и привела к смещению акцентов в транспортировке нефти, добываемой на месторождении Тенгиз в Казахстане и на азербайджанском шельфе Каспийского моря, в сторону других альтернативных вариантов, в обход России (1, 2, 3). Было ясно и то, что именно реализация «турецкого» варианта транспортировки углеводородного сырья Каспия к Джейхану представляет наибольшую угрозу интересам России. Если «большая» каспийская нефть пойдет по турецкой территории, влияние Москвы на Кавказе и в Центральной Азии - исторических зонах российского влияния - автоматически пойдет на убыль. Однако среди стран-конкурентов, активизирующих свою деятельность в Каспийском регионе, России принадлежит особое место. Южный Кавказ и Каспий жизненно важны для нее по совокупности всех факторов - экономических, политических, военно-стратегических, социальных и др. Однако ситуация с самого начала сложилась не в ее пользу. Позитивное отношение Баку именно к «турецкому» маршруту определялось не в последнюю очередь тем, что по результатам 1997 года Турция лидировала по объемам инвестиций в республику, опережая США, в то время как Россия занимала по этому показателю лишь 6-ое место (8, 432). Невзирая на очевидные неблагоприятные для России последствия, политика российского руководства в отношении Каспийского региона долгое время была непоследовательной, пассивной, противоречивой во многих своих аспектах, слабо учитывающей складывающиеся реалии. Непонятно откуда взявшееся и утвердившееся мнение о том, что бывшие советские республики никуда не денутся, обернулось крупными неудачами на Кавказе и, частично, в Центральной Азии (9, 98).

В целом Россия имела неплохие шансы в борьбе за влияние на Каспии. Предложенный маршрут транспортировки нефти из Баку в Новороссийск, о котором уже говорилось выше, был коротким и экономичным, а казахстанскую нефть можно было с относительно небольшими затратами на строительство перемычек и расширение мощностей направить в систему «Транснефти». Однако Москва проиграла почти по всем направлениям. 6 мая 1997 года в Анкаре Г.Алиев и С.Демирель подписали декларацию о развитии стратегического партнерства, в котором джейханскому маршруту было отдано предпочтение. В июле того же года С.Демирель и Э.Шеварнадзе также подписали декларацию в пользу БТД (8, 432). Реализация проекта БТД и подключение к нему Казахстана зафиксировали поражение России в «войне маршрутов»: азербайджанскую нефть и частично западноказахстанские нефть и газ решено было транспортировать по трубопроводу через Турцию.

Формирование нового энерготранспортного коридора значительно изменило расстановку сил в Каспийском регионе. И если российские эксперты комментировали запуск

БТД довольно сдержанно, заявляя, что этот проект на 100% политический и поэтому не окажет влияние на российские нефтетранспортные маршруты, то комментарии западных аналитиков выглядят значительно резче. Так, по мнению авторитетного немецкого еженедельника «Die Tageszeitung», новый трубопровод «уменьшает влияние России на государства бассейна Каспийского моря». По мнению издания, «со стратегической точки зрения Соединенные Штаты одним ударом убивают сразу несколько «мух». Во-первых, они помогают соседним государствам бассейна Каспийского моря избавиться от зависимости от России. Во-вторых, сборы за транзит нефти пойдут на пользу союзникам США: Азербайджану, Грузии и Турции». БТД и основного газопровода Баку-Тбилиси-Эрзурум (БТЭ) не только отрезают Россию и Иран от основных потоков углеводородов, но и угрожают функционированию уже действующих маршрутов транспортировки углеводородов Каспия через территорию России. Один из них - Баку-Новороссийск, использовавшийся до последнего времени для транзита азербайджанской нефти - теперь под вопросом. Здесь следует отметить преимущества БТД. Во-первых, Джейхан имеет современный нефтетерминал, пропускная возможность которого в 4 раза превышает возможности новороссийского. Во-вторых, в случае его реализации маршрут Баку-Супса мог стать веткой Баку-Джейхана. Предполагалось также, что БТД будет иметь ответвление до морских терминалов Израиля (8, 433). Одним из весомых аргументов в пользу БТД являлось то, что его реализация облегчило проблему Босфора. Благодаря новым трубопроводным маршрутам США получают возможность уменьшить влияние России в регионе и усилить позиции своего союзника - Турции; Европа - диверсифицировать маршруты поставки энергоносителей; Азербайджан и Грузия - ослабить свою зависимость от России и максимизировать доходы от транзита. Таким образом, к концу 1990-х гг. состоялся фактический выход России из Каспийского региона, как в политическом, так и в экономическом плане (10, 29).

Между тем, 2006 год был отмечен завершением строительства нефтепровода Баку-Тбилиси-Джейхан. Еще 25 мая 2005 года на Сангачальском нефтяном терминале под Баку состоялась официальная церемония ввода в эксплуатацию азербайджанской части экспортного трубопровода Баку-Тбилиси-Джейхан. Выступивший на церемонии президент Азербайджана Ильхам Алиев сказал, что БТД, являющийся «самым крупным энергетическим проектом в мире, принесет большую выгоду Азербайджану и соседним странам-друзьям, обеспечит безопасность, мир и стабильность в регионе». По его словам, «сдача в эксплуатацию Баку-Тбилиси-Джейхан сыграет большую роль в региональном сотрудничестве» (11). И.Алиев на церемонии заполнения нефтепровода БТД также заявил: «Некоторые сомневаются в реализации этого проекта, некоторые пытались помешать, но не смогли этого сделать. Союзничество Азербайджана, Турции и Грузии, поддержка США всем региональным энергетическим проектам, деятельность ВР и других компаний дала возможность, чтобы мы эту легенду сделали реальностью». Президент также считает, что «двери для участия российских компаний в БТД остаются открытыми, ведь это коммерческий проект, хотя некоторые и пытались придать ему политический характер» (12).

Весной 2006 года из средиземноморского порта вышел первый танкер с азербайджанской нефтью. Увеличение экспорта энергоресурсов имеет для Баку большое значение, способствуя быстрому росту внутреннего валового продукта и оборонного потенциала. Не случайно президент Азербайджана И.Алиев выступил с обращением к своему народу по случаю достижения азербайджанской нефти терминала в Джейхане. Он назвал ввод в строй экспортного нефтепровода Баку-Тбилиси-Джейхан, носящего имя его отца Гейдара Алиева, историческим событием мирового значения. «С одной стороны, это принесет нам большую экономическую прибыль, а с другой - огромный политический капитал, - отметил И. Алиев. - С Азербайджаном считаются, с Азербайджаном советуются.

Наши позиции в мире и Европе укрепляются» (13).

В Каспийском регионе, обладающем большими запасами природного газа, тесное переплетение нефти и газодобычи и транспортировки нефтегазовых ресурсов проявляется особенно наглядно. Ситуация вокруг маршрутов транспортировки газа из Каспийского региона на мировые газовые рынки складывается непростая. Она особенно обострилась после открытия в Азербайджане значительных запасов газа (Шах-Дениз), что выводит Азербайджан в ряды основных конкурентов-поставщиков газа в ЕС, к которым относятся Россия, Туркменистан и Иран. Таким образом, страны Южного Кавказа оказались в центре масштабной конкурентной борьбы за перспективы выхода каспийского и центрально-азиатского газа на рынки Европы.

Международный консорциум в составе Statoil, BP, ГНКАР и ряда других компаний по освоению газоконденсатного месторождения Шах-Дениз в Азербайджане реализовал проект доставки природного газа по экспортному газопроводу Баку-Тбилиси-Эрзерум (БТЭ). Строительство газопровода было санкционировано в феврале 2003 года и началось в мае 2004 года. К осени 2006 года строительство газопровода было завершено. В июле 2007 года начались поставки газа в Турцию (4, 105-106).

Новый газопровод становится альтернативным источником природного газа для ряда нынешних и потенциальных покупателей «Газпрома». Таким образом, на постсоветском пространстве, где монополию на экспорт природного газа удерживала Россия, началось формирование «клуба независимых экспортеров». Первыми покупателями стали Азербайджан, Грузия и Турция. В перспективе БТЭ нацелен на рынки Италии, Греции, Болгарии, Израиля и, возможно, некоторых других европейских стран. В большинстве этих стран азербайджанский газ вступит в конкуренцию с газом российским. При этом азербайджанский газ имеет одно неоспоримое конкурентное преимущество перед российским - он будет дешевле. В связи с этим все более настойчивой становится тема транзита импортного газа, в том числе азербайджанского, в Европу - перспектива, которая активно поддерживается ЕС и США.

Еще одним не менее важным проектом является так называемый Транскаспийский газопровод. Его история начинается с 1997 года. Проект, рассчитанный на переброску газа из Туркменистана в Турцию, предусматривал строительство газопровода протяженностью 2 тыс. км по дну Каспия (на глубине 200-300 м) до Баку, далее через Азербайджан и Грузию до Эрзерума (Турция). В том числе по территории Туркмении - 715 км, по дну Каспия - 300 км, по Азербайджану - 408 км, Грузии - 200 км, Турции - 320 км. Ежегодно по нему планировалось экспортировать 16 млрд. куб. м газа в Турцию и 14 млрд. куб. м на европейские рынки. В ноябре 1999 года президентами Туркменистана, Турции, Азербайджана и Грузии было подписано межгосударственное четырехстороннее соглашение о строительстве Транскаспийского газопровода (12, 100). С участием таких известных компаний, как GeneralElectric, Bechtel и Shell, создается консорциум PSG. Завершить строительство газопровода планировалось в 2002 году.

Заинтересованность Азербайджана в Транскаспийском проекте понятна: если территория Азербайджана будет использована как транзитная, то это может принести стране определенную прибыль. Республика могла бы на многие годы вперед не только обеспечить себя голубым топливом, но и в случае нехватки собственного газа использовать транзитный. Туркменистан все годы независимости пытается вырваться со своими энергоресурсами на европейский континент. Грузия, зависящая от поставок российского газа, стремится уйти от такой ориентации. У России двойные притязания: она рассчитывает расширить как собственный экспорт природного газа на те же рынки, так и транзит энергоносителей из стран региона через свою территорию. Создание обходящего Россию маршрута экспорта газа приведет к тому, что ей придется платить более высокую цену за среднеазиатские

энергоносители. Поэтому Москва будет прилагать все усилия для того, чтобы не допустить перехода Транскаспийского трубопровода из стадии проекта в стадию практического осуществления и самой доминировать в этом регионе.

Проект газопровода «Набукко» (Nabucco), частью которого и является Транскаспийский трубопровод, пользуется особой поддержкой со стороны ЕС. Он получил статус «приоритетного» в Трансевропейской инфраструктурной программе Евросоюза, ставящей своей целью интеграцию транспортных потоков на континенте. Его цель - создание прямого транспортного коридора для энергоресурсов из региона Каспийского моря, Центральной Азии и Ближнего Востока (15, 85). Пять европейских стран 29 июня 2005 года подписали окончательное соглашение по проекту строительства газопровода Nabucco. Nabucco считается конкурентом проектируемого газопровода SouthStream («Южный поток»), соинвесторами которого выступают «Газпром» и итальянская Eni. Проект планируется запустить в 2015 году. Россия вела активные переговоры с Турцией, стараясь отговорить ее от участия в Nabucco и предлагая альтернативные проекты вроде второй нитки трубы «Голобой поток». Однако турецкий премьер Реджеп Эрдоган преподнес России сюрприз, «выразив надежду на то, что однажды и российский газ будет транспортироваться в Европу по Nabucco». Важным плюсом Nabucco является то, что у этого проекта, как утверждает управляющий директор компании Nabucco Gas Pipeline International Рейнхард Митшек, уже есть деньги, отмечает издание. В мае 2009 года Европейский инвестиционный банк (ЕИВ) заявил о готовности вложить в проект до 25% его стоимости, то есть примерно 2 млрд. евро. По словам Митшека, несмотря на кризис, эти планы не будут пересмотрены (16). «Южный поток» является более дорогостоящим проектом (от 19 млрд. до 24 млрд. евро против 7,9 млрд. евро у Nabucco), и пока что денег на его реализацию европейские банки не обещали. Операторы Nabucco продвинулись и в поиске источников заполнения трубы. Потенциальные поставщики - Азербайджан, Туркмения, Ирак и Иран. В преддверии подписания соглашения в Анкаре о готовности участвовать в проекте официально объявили президент Туркмении Гурбангулы Бердымухамедов и премьер-министр Ирака Нури аль-Малики, заявивший, что его страна готова дать Nabucco 15 млрд кубометров газа в год - это почти половина проектной мощности этой трубы. В поддержку проекта высказался и президент государственной нефтяной компании Азербайджана Ровнаг Абдуллаев (13). Новые предложения Азербайджана находят поддержку в Европе - тем более, что сейчас между ЕС и Россией усиливаются противоречия в формировании стратегии энергетической безопасности. Все это усиливает намерение европейцев найти новые источники поставок и маршруты в обход России.

Начало 2007 года было ознаменовано резким ухудшением энергетического диалога между Азербайджаном и РФ. Состоявшаяся в начале декабря 2006 года встреча глав правительств РФ и Азербайджана по времени совпала с охлаждением отношений между двумя странами, которые во многом определяются их политикой относительно Грузии. Москве невыгодно тесное сотрудничество Баку и Тбилиси. Если до сих пор отношения Алиева и Саакашвили в целом устраивали Москву (Азербайджан придерживался подчеркнуто сдержанного отношения к Грузии), то события 2006 года, когда Баку поддержал Тбилиси в противостоянии с «Газпромом», пообещав сделать все возможное для обеспечения Грузии газом, вызвали раздражение Кремля. В качестве механизма влияния в очередной раз была использована сохраняющаяся энергетическая зависимость Азербайджана от России. Так, еще в середине ноября 2006 года РАО «ЕЭС» предупредило азербайджанскую сторону о том, что собирается сократить поставки электроэнергии - с 300 МВт до 60 МВт. Кроме того, «Газпром» настаивал на повышении стоимости газа со 110 долл. за 1 тыс. куб. м до 230 долл. в 2007 году (4, 67).

Ответ Баку не заставил себя ждать: в январе 2006 года республика объявила об отказе от закупок российского газа по «завышенной» цене. Кроме того, была приостановлена транспортировка нефти через трубопровод Баку- Новороссийск. Таким образом, нефтяники отреагировали на декабрьское заявление президента Азербайджана И. Алиева о необходимости введения жестких мер по защите энергобезопасности страны. Между тем жизнь вносит свои коррективы в планы Баку. Так, в связи с развернувшимися в августе 2008 года боевыми действиями в Грузии Азербайджан фактически потерял возможность экспортировать углеводороды в обход России. Это уже привело к обсуждению возобновления поставок азербайджанской нефти через Новороссийск (15, 89).

Как бы то ни было, Азербайджан стремится к энергетической независимости от России и уже в 2007 году впервые в XXI веке смог за счет собственных энергетических ресурсов - нефтепродуктов, природного и попутного нефтяного газа - удовлетворить все свои основные потребности в моторном топливе и энергоносителях.

Само собой разумеется, что для России была бы выгодна неудача проектов БТД и Транскаспийского газопровода. Как говорилось, например, в докладе института стран СНГ, реализация этих проектов представляет наибольшую угрозу интересам России, «влияние Москвы на Кавказе... автоматически пойдет на убыль...» (8, 448).

О дипломатической активизации Москвы в регионе свидетельствует объявленный на июнь визит в Баку главы МИД РФ Сергея Лаврова, а следом за ним и вице-премьера Дмитрия Рагозина, отвечающего в правительстве РФ за военно-промышленный комплекс. Им предшествовал визит министра экономики РФ Алексей Улюкаева, констатировавшего поступательное развитие российско-азербайджанских экономических связей. Нельзя не отметить подписание в ходе Экономического форума в Санкт-Петербурге соглашения о партнерстве между государственными нефтяными компаниями "Роснефть" и SOCAR при осуществлении проектов на территории России, Азербайджана и третьих стран. Очевидно, что материальные интересы в отношениях Москвы и Баку несопоставимы по своим масштабам с армяно-российскими (17, 19).

Добавим, что еще в 2011 году SOCAR открыла в Баку новый завод по очистке и рекультивации загрязненных нефтью земель, построенный совместным предприятием SOCAR-Baghlan. Мощность переработки нового предприятия 540 кубометров земли в сутки, и это далеко не последний и не самый крупный проект компании в данной сфере.

По словам вице-президента SOCAR по экологии Рафиги Гусейнзаде, наиболее важные экологические проекты осуществляются азербайджанской компанией совместно с самым крупным партнером по нефтегазовым проектам - компанией BP. Так, британский нефтяной гигант вкладывает часть инвестиций в создание Центра по управлению нефтяными отходами в Гарадагском районе Баку, фундамент которого будет заложен в течение месяца. "Благодаря инвестициям BP в центре будут установлены все необходимые очистные и перерабатывающие установки", - отметила Р.Гусейнзаде. Центр будет осуществлять утилизацию бурового шлама. В целом данный проект оценивается в 60-70 млн. манатов (18, 35).

Следующим же и наиболее объемным этапом сотрудничества двух компаний в экологической сфере станет реализация проекта по переработке пластовых вод. "Это большая проблема для всех стран, где добывается нефть, и далеко не везде ее удастся решить на должном уровне. Поскольку SOCAR приводит свою деятельность в соответствие с международными стандартами, мы намерены совместно с BP вплотную заняться решением данной проблемы в Азербайджане", - сказала вице-президент SOCAR.

Р.Гусейнзаде сообщила, что очистка пластовых вод должна будет осуществляться на самом высоком уровне, и есть три варианта их последующего использования. К примеру, они могут применяться для орошения, в частности полива деревьев. "Специалисты также

предлагают направлять очищенные пластовые воды на "Нефтяные Камни" в целях дальнейшей закачки в пласты. Еще один вариант - после очистки пластовые воды будут сбрасываться в море. Все эти три вопроса находятся на повестке дня, они активно обсуждаются", - сказала она.

Представитель SOCAR подчеркнула, что для решения всех этих вопросов отведены 2 года. За этот период будет создана совместная с ВР проектная группа. К проекту будут привлечены сейсмологи, экологи и другие специалисты, в том числе и те, которые непосредственно работают на блоке месторождений "Азери - Чираг - Гюнешли".

Надо сказать, этот проект обещает стать крупнейшим и с инвестиционной точки зрения - на сегодня он оценивается почти в \$4 млрд.

Представитель компании ВР Фаиг Аскеров в свою очередь отметил, что после известной крупной аварии на месторождении в Мексиканском заливе британский нефтяной гигант усилил экологические требования по всем проектам, в которых принимает участие. "В Азербайджане у нас довольно благоприятная ситуация, до сих пор не было зарегистрировано ни одного серьезного случая нанесения вреда окружающей среде", - сказал Ф.Аскеров. По его словам, периодически проводятся соответствующие тесты и оценки экологической ситуации на добывающих площадях, осуществлена сертификация на основе стандарта ISO14001, применяются новейшие технологии по предотвращению угроз нанесения вреда окружающей среде.

Тот факт, что крупный партнер Азербайджана по проектам по добыче углеводородов одновременно выступает и одним из инвесторов важнейших экологических проектов, конечно, вселяет надежду, что в процессе эксплуатации месторождений нефти и газа требования по охране окружающей среды будут держать высокую планку. Тем более что этот вопрос находится и под пристальным вниманием на самом высоком государственном уровне. Так, совсем недавно в одном из своих выступлений президент Ильхам Алиев отмечал, что за прошедшие несколько лет в экологической сфере была проведена большая работа. "В Азербайджане нефть добывают уже 200 лет, но раньше на экологическую ситуацию никто не обращал внимания. Например, еще недавно бухта Бибиэйбат была в катастрофическом состоянии, сейчас же вся ее территория полностью очищена. В скором времени здесь планируется посадка новых деревьев", - сообщил глава государства.

То есть общими усилиями постепенно будут ликвидированы и "ошибки истории", и поддержана и улучшена экологическая ситуация на сегодняшних платформах на фоне все усложняющихся технологий извлечения и транспортировки углеводородов (18, 35).

Пока ЕС долго думал о возможных путях поддержки проекта Nabucco (в итоге проект оказался на полке до лучших времен), Азербайджан инициировал проект газопровода (TANAP), который доставит газ с востока Турции на запад к греческой границе. А далее газ пойдет в Италию по Трансадриатическому трубопроводу (TAP) и по ответвлению в Болгарию (19).

Проект транспортировки газопровода Nabucco из Туркмении по Транскаспийскому проводу в Азербайджан, а затем в Грузию, Турцию, Европу. План Nabucco не был утвержден, а Азербайджан предложил проект NabuccoWest в меньшем объеме в основном добытого газа в Азербайджане. Проекты Nabucco и NabuccoWest, которые вылились в строительство Южного газового коридора, который включает два газопровода через Грузию, Турцию, которые утверждены и строительство Анатолийского и Адриатического газопроводов TANAP – в Болгарию, Грецию и далее в Европу, а TAP – в Италию и далее в Европу.

20 лет - это миг в историческом плане. Наверняка никто в 1994 году не мог предполагать, что Азербайджан станет одним из основных поставщиков газа, обеспечивающих диверсификацию энергоресурсов для Европы. Но нынешние реалии

говорят о том, что страна останется главным игроком региона еще не одно столетие. Уже сейчас газовые запасы Азербайджана оцениваются в 3 трлн. кубометров, а есть еще несколько проектов, которые могут повысить газовый потенциал страны. И сегодняшние партнерские отношения, и проводимые работы сулят уникальные возможности для поставок газовых запасов Азербайджана также на новые рынки.

Литერატურა:

1. Ирада Гусейнова. Heydar Aliyev və Qafqazda sülh prosesi. Баку. 2008 (на азерб. языке).
2. Ирада Гусейнова. История народов Кавказа. Баку. 2006.
3. Ирада Гусейнова. Историческая энциклопедия Кавказа. Баку. 2010.
4. Южный Кавказ: тенденции и проблемы развития (1992-2008 годы) / Под ред. В.А. Гусейнова. Москва: Красная звезда, 2008.
5. BP Statistical Review of World Energy - 2008. London, 2009 (на англ. яз).
6. Международные проекты // Нефтегазовая вертикаль, 5 июня 2006.
7. Жильцов С.С., Зонн И.С., Ушков А.М. Геополитика Каспийского региона. Москва.: Международные отношения, 2003.
8. Гаджиев К.С. Геополитика Кавказа. Москва: Международные отношения, 2001.
9. Дарабади П. Геоистория Каспийского региона и геополитика современности. Баку: Эльм, 2002.
10. Рубанов И.С. Нефть, которую мы теряем // Эксперт, №41(441), 1 ноября 2004 г.
11. Газета «Русская Община», 16 июня 2006 г.
12. Российская газета, 25 мая 2005 г.
13. Независимая газета, 30 мая 2006 г.
14. Самедов А.В. Азербайджан в современной системе международных отношений (1993-2003). Баку: 2004.
15. Состояние и перспективы взаимодействия России со странами Центральной Азии и Закавказья / Отв.ред. Чуфрин Г.И. М.: ИМЭМО РАН, 2009.
16. <http://vlasti.net/news/52853>
17. Расим Мусабеков. Реалии современного мира. // Region+, №22, 2014. <http://www.regionplus.az>
18. Нурлана Гулиева. Добывать, не загрязняя. // Region+, №23, 2014, <http://www.regionplus.az>
19. Фуад Гусейналиев. Когда интересы совпадают // Region+, №15, 2014. <http://www.regionplus.az>

ირადა ჰუსეინოვა, აინურ ჰუსეინოვა
საერთაშორისო და რეგიონალური პროექტები კავკასიაში
თანამედროვე ეტაპზე
რეზიუმე

სტატიაში მოცემულია ევროპაში ენერგორესურსების ტრანსპორტირების კუთხით აზერბაიჯანსა და რუსეთს შორის არსებული კონკურენციის ანალიზი. ადრე აზერბაიჯანის ნავთობის ტრანსპორტირება ხდებოდა ნოვოსიბირსკის გავლით, რაც რუსეთმა აზერბაიჯანის პოლიტიკაზე ზეწოლისათვის გამოიყენა. ევროკავშირისა და აშშ-ის მხარდაჭერით, აზერბაიჯანმა შეიმუშავა პროექტი, რომელიც ითვალისწინებს ენერგორესურსების საქართველოს გავლით ტრანსპორტირებას.

Irada Huseynova, Aynur Huseynov
International and regional projects in Caucasus
Summary

This article deals with the analysis of the competition between Azerbaijan and Russia in the transportation of energy resources to Europe. Earlier, Azerbaijani oil was transported to Russia through Novorossiysk, which was used by Russia to put pressure on Azerbaijan's policy. With the support of the European Union and the United States, Azerbaijan has developed projects to transport energy resources through Georgia to Turkey. As a result, Azerbaijan has found real possibilities of transportation of oil and gas to Turkey.

Аида Юсифзаде
(Азербайджан)

ПОЛИТИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА – ВАЖНЕЙШИЙ ЭЛЕМЕНТ ПОЛИТИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ

Уровень развития политической культуры говорит о качественной действенности всей политической системы. Отражая политическую и юридическую осведомленность граждан, общественных и политических деятелей и их политическое поведение, политическая культура оказывает большое влияние на деятельность политических институтов, определяет характер взаимосвязи государства и гражданского общества. Франсис Факуяма пишет, что «многие политические институты в США приходят в упадок. Это не то же самое, что общее явление упадка общества и цивилизации, пусть эта тема и стала крайне политизированной в дискурсе об Америке. Политический упадок в данном случае просто означает, что некий конкретный политический процесс, а иногда некое отдельное государственное учреждение становится неработоспособным и не справляется со своими обязанностями. Это результат интеллектуальной косности и растущего влияния, закрепившихся на своих позициях политиков, препятствующих реформам и восстановлению равновесия» (5).

Советские идеологи «забалтывали понятие культуры, которая по существу, оставалась целиком чуждой людям и практике повседневности. Марксистская идеологическая парадигма приучила понимать культуру как сферу и особое творческое занятие власть имущей и интеллектуально-художественной элит, как отделенную от повседневности духовную область «высоких» образцов «должной жизни» (3, 17-23). Это было связано с сокрытием от народа механизма господства над ним. Ибо, в действительности, социальное значение и роль политической культуры заключается в единстве и взаимодействии политики и культуры: и та, и другая действуют в качестве меры овладения, господства. «Культура служит средством господства людей над природой, их субъективным миром, политика выражает власть людей над общественными отношениями и другими людьми» (9).

Политическая культура влияет на способы осуществления власти, а ее собственное развитие находится в зависимости от политических преобразований. Авторы «Основ политологии» А.Демидов и Ф.Федосеев тоже приводят пример из политики, проводимой в условиях тоталитарного, советского общества, где она в состоянии была серьезно деформировать содержание и функционирование всех сфер культуры» (4, 165).

Советская политическая культура, как и культуры других стран, представляла собой сложное, многослойное, внутренне противоречивое образование, но, еще раз отметим, что доперестроечная отечественная литература не давала адекватного представления о ней. Опыт Германии и Италии, где также, как и в Советском Союзе, существовали тоталитарные режимы, убеждает нас в том, что потребуется не одно десятилетие, чтобы старая политическая культура сначала приобрела периферийный характер, а потом сошла на нет. Остаточное воздействие тоталитарной культуры, проявляющееся в некоторых кризисных ситуациях в форме ярких, хотя и локализованных вспышек, наблюдается в этих странах до сих пор (2, 32). Отметим, что неоднородность политической культуры допускает существование ряда субкультур и даже контркультур в рамках (или наряду) с господствующей политической культурой. Однородность категорически препятствует этому, служа основой для тоталитаризма. Однако следует иметь в виду: факт взаимосвязи политики и культуры не означает их тождества. «Они различаются по сферам действия:

смысл политики - в развитии и преобразовании власти, смысл культур - в развитии и преобразовании личности. Именно их единство и различия объединены понятием «политическая культура», которая, в свою очередь, является неотъемлемой составной частью общенациональной культуры» (4, 165).

В трактовке политической культуры существует два основных направления. Одно ограничивает ее сферой психического, другие наряду с «образцами» политического сознания включают в нее и «образцы» политического поведения людей. Но проявления культуры в сфере политического этим не исчерпываются. Если на индивидуальном и групповом уровнях, политическая культура выступает как единое целое культуры, политического сознания и поведения индивидов и групп, то на уровне общественном, она должна быть дополнена еще одним элементом - культурой функционирования политической системы и образующих ее структур. Структуру политической культуры составляют три взаимосвязанных элемента, это - политический опыт, политическое сознание и политическое поведение (8). Они должны регулироваться нормами, являющимися правилами поведения и уважительно относиться к политическим и религиозным символам, принятым в данной политической общности. Политические, религиозные символы - это специфический для политики вид норм, способствующий сплочению больших масс людей и четкой ориентации их политического поведения. Это - условный образ политических ценностей, идеалов, средство их пропаганды. Ими являются: гербы государств, цвета национальных флагов, образы святых, эмблемы политических партий, ордена, ... Несоблюдение указанных норм, надругательство над ценностным культом, может привести к серьезным политическим конфликтам, мгновенно распространяющимися в условиях глобализации. Как это произошло после провокационной выходки французской газеты «Шарли Эбдо», являющейся проатлантическим органом, концентрирующимся на яркой критике и оскорблении традиционных национальных ценностей, ислама и мусульман, христианства и католиков (10), периодически задевавшей Пророка Мухаммеда...

С учетом возможностей политической системы формируются такие компоненты политического сознания, как политические ориентации и установки граждан. К ним относятся установки на политические институты и структуры (например, государство может восприниматься либо как орган принуждения, доминирующий над обществом, либо как организующий и регулирующий институт), а также установки на законы и другие нормативные акты (например, уважительное отношение к закону или правовой нигилизм). Сюда входит также отношение к конкретным политическим деятелям (политические рейтинги) и отношение гражданина к себе как участнику политического процесса и т.д. В результате у человека формируется ориентация на определенные образцы политического поведения. Политическое поведение, формы политического участия обусловлены политическим сознанием, с одной стороны, и уровнем политического развития общества в целом (7, 232).

Структура политической культуры на уровне политической системы включает в себя: методы принятия политических решений (кем, в какой форме, на основе закона или нет); формы и методы регулирования социально-политических конфликтов (например, использование силы); тип электорального процесса (выборов) и т.д. Политические процессы и институты, оказавшиеся под воздействием политической культуры: воспроизводят традиционные формы политической жизни, причем даже при условии изменения политического режима; порождают новые для общества формы политической жизни, которые затем комбинируют с традиционными.

Роль и значение политической культуры в политической системе общества характеризуют также ее функции: познавательная - формирование у граждан необходимых знаний, взглядов, убеждений; интеграции - обеспечение возможности сосуществования

различных групп на базе общепринятых ценностей в рамках определенной политической системы и политического строя; коммуникации - обеспечение связи, взаимодействия всех участников политического процесса на основе использования общепринятых терминов, символов и других средств информации и языка общения; социализации - обретение человеком навыков и свойств, позволяющих ему реализовывать свои гражданские права и политические интересы; регулятивная - формирование и закрепление в общественном сознании необходимых политических установок, целей, мотивов, норм поведения (8).

Следует также отметить, что политическая культура любой страны формируется под воздействием многочисленных и разнообразных факторов (в т.ч. исторических, географических, экономических), что, очевидно, и предопределяет многообразие типов политической культуры. Понятие «тип политической культуры» был введен для отражения специфики политической культуры определенной исторической общности и фиксации наиболее общих черт политического сознания и поведения людей, живущих в определенный момент истории и в одной исторической среде.

В основании типологии политических культур могут лежать различные критерии. В современной политологии особую известность получила классификация политических культур, предложенная Г.Алмондом и С.Вербой в книге «Гражданская культура», в которой внимание было сосредоточено на ценностях, образцах поведения и способах организации власти. Авторы выделили три основных типа политической культуры: патриархальную (традиционная, приходская политическая культура), подданническую политическую культуру (культура подчинения), активистскую (партиципативную) политическую культуру (культура участия) (1, 665).

Патриархальная политическая культура характерна для политически неразвитых обществ. Социальные роли в таких обществах еще не распределены между субъектами. Люди не имеют четких политических ориентаций. Ярче всего проявляются ориентации на местные ценности (клановые, родовые, племенные) – это местный патриотизм, семейственность, групповщина, коррупция. Представления о политической жизни смутны, отношение к ней – безразлично. От политики люди ничего не ожидают. Люди с традиционной ориентацией маловосприимчивы к ценностям мировой политической культуры.

Подданническая политическая культура формируется в условиях феодализма, тоталитарного и авторитарного политических режимов. Для подданнической культуры характерна политическая пассивность граждан, их отстраненность от политики. Подданные знают о существовании специализированных политических институтов, способны оценивать их деятельность и ориентироваться в политике, но интерес проявляют лишь к практическим результатам правления политических вождей. Подданные всегда и во всем подчиняются власти из страха перед репрессиями и из тайного ожидания благ за своё «послушание».

И, наконец, активистская (партиципативная) политическая культура соответствует модернизированному обществу с развитой и дифференцированной политической системой. Граждане проявляют высокую заинтересованность в политике, стремятся активно участвовать в ней, рационально направляя политический процесс в желательное русло при помощи законных средств и инструментов («рационально-активистский» тип отношения к политической системе). Члены общества ориентируются не только на господствующие, но и на альтернативные политические ценности – в этом проявляются плюрализм, толерантность и творческое отношение к политике (11).

На практике эти типы политической культуры в чистом виде встречаются редко, но, взаимодействуя между собой, образуют смешанные формы с преобладанием тех или иных компонентов. Так, традиционные и подданнические ориентации одной части населения уравновешивают и сдерживают политическую активность другой части граждан, стабилизи-

руя функционирование политической системы и общества в целом (11). Смешанный тип политической культуры Г. Алмонд и С. Верба назвали «культурой гражданственности», в которой преобладают, в которой преобладают черты культуры подданнического типа (1, 665).

Носители «культуры гражданственности» обладают несомненными десятью достоинствами, такими как: осознанным положительным восприятием деятельности своего правительства; высоким, стабильным интересом и хорошей осведомленностью о его деятельности; гордостью за политическую систему своей страны; надеждой на внимание к себе со стороны официальных лиц; готовностью публично или в кругу друзей к обсуждению политических вопросов; открытым и лояльным выражением оппозиционных настроений; готовностью к участию в различных политических мероприятиях (избирательных кампаниях и т.п.); способностью компетентно оценивать политику своего правительства и готовностью на нее как лично, так и совместно с другими лицами; компетентно использовать существующие правовые нормы для самозащиты от властного произвола; верой в необходимость и желательность демократии, как системы государственного управления (11).

Однако ориентация общества на те, или иные регулятивные механизмы, в рамках политической системы, на первый план выдвигает рыночную и бюрократическую политические культуры. При рыночной культуре политика начинает восприниматься как разновидность бизнеса, как «товар», в результате реализации которого, принимаемые решения, выглядят как «торговая сделка». Это - культура индивидуализма, её высшая цель – частные (или групповые) интересы, реализация которых осуществляется посредством государственных структур. Поэтому политическая культура становится этактической, т.е. государственнической (главенствующие функции принадлежат государственным институтам).

Следует отметить, что использование культурных ценностей и традиций, модернизация накопленного опыта западных и восточных стран, позволяют вводить новые критерии и получать видоизмененные типы политических культур, адаптированных к конкретной политической системе. Так, в Азербайджане сложилась политическая культура, особенности которой обусловлены даже геополитическим положением; с учетом национального менталитета, историческими традициями и другими факторами. Государство в общественной жизни занимает доминирующее положение по отношению к обществу и индивиду, и, государственные интересы, как этого требует данный этап развития страны, превалируют над целями и интересами личности. Притом, что азербайджанцы веками ориентировались на нормы общинного коллективизма, каждый отдельный человек ощущал безусловную подчиненность своего «Я» групповым и коллективным интересам. Необходимо отметить, что в XX веке на характер политической культуры Азербайджана сильное влияние оказали уничтожение тоталитарным режимом целых социальных слоев и народностей, и произошёл «откат» от рыночных регуляторов экономики.

В новом, суверенном Азербайджане в политической культуре, с учётом специфических особенностей нации, наличествуют нормы и ценности патриархального, традиционалистского типа. Но, постоянная модернизация азербайджанского общества, вживание в него демократических ценностей в соответствии с общим мировым развитием, облагораживает политическую культуру. В последние годы произошла качественная реформация политических институтов, и появились новые, демократические традиции.

В статье «Миропорядок двойных стандартов и современный Азербайджан» руководитель Администрации Президента Азербайджана Рамиз Мехтиев вспоминая свою беседу с одним известным западным масс-медийным боссом, отмечает, что ныне Азербайджан рассматривается на Западе «не как первоклассник демократии, а как

старшеклассник» (6). В подтверждение этому приведу слова министра иностранных дел Финляндии Эрки Туомиоя: «За шесть лет в Азербайджане произошли изменения, равные двадцати годам. Ни в какой другой стране я не был свидетелем подобного развития в столь краткий срок» – тому наглядное подтверждение. Национальный демократический транзит стал не только результатом внутренних преобразований, но и глобального разворота в сторону редемократизации в мире (12).

Политика властей направлена на утверждение правовых, цивилизованных отношений между гражданами и государством, реальное изменение гражданского статуса личности, создание механизмов, с помощью которых люди могли бы влиять на политику властей и сделать их подконтрольными народу, преодолеть безответственность политических лидеров, а государству стать защитником общих интересов. Таким образом, в Азербайджане в соответствии с модернизированной политической системой формируется новая политическая культура.

Литературы:

1. G.Almond, S.Verba. The civic culture participation and Political equality, N.Y.,1963.
2. Баталов Э.Я. Советская политическая культура (к исследованию распадающейся парадигмы) / «Общественные науки и современность», 1994, №6.
3. Быстрицкий.Е. Протодемократия и культурополитические трансформации в Украине// Политическая мысль. 1994, №4.
4. Демидов А., Федосеев А. Основы политологии. М., 1995, Гл.10.
5. Francis Fukuyama. Conservatives and the State /The American Interest/ 20.08.2012.
6. Мехтиев Р. Миропорядок двойных стандартов и современный Азербайджан /Часть II. www.1news.az/society/20141218102902928.html
7. Ольшанский Д. Основы политической психологии, Екатеринбург: Деловая книга, 2001.
8. Фарукшин М.Х. Политическая система общества //Социально-политические науки, 1991, №5.
9. http://socipolit.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=318&Itemid=319...
10. <http://jacobdemeknes.blogspot.fr>
11. <http://all-politologija.ru/knigi/politologiya-uchebnoe-posobie-dlya-vuzov-krajterman/tipi-politicheskoy-kulturi>
12. <http://www.1news.az/politics/20070413021145526.html>

აიდა იუსუფზადე
პოლიტიკური კულტურა – პოლიტიკური სისტემის
უმნიშვნელოვანესი ელემენტი
რეზიუმე

სტატიაში განხილულია პოლიტიკური სისტემის უმნიშვნელოვანესი ელემენტი – პოლიტიკური კულტურა. თანამედროვე ცხოვრების პრაქტიკამ აჩვენა, რომ ღირებულებებიდან გადახვევამ საზოგადოება შეიძლება სერიოზულ პოლიტიკურ კონფლიქტამდე მიიყვანოს.

Aida Iusufzade
Political culture – an important element of political system
Summary

The level of political culture says the qualitative effectiveness of the entire political system. Reflecting the political and legal awareness of citizens, public and political figures and their political behavior, political culture has a great influence on political institutions, determines the nature of the relationship of the state and civil society.

საერთაშორისო ურთიერთობები – INTERNATIONAL RELATIONS – МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ

ნესტან ჯაჭველიანი, აშა ჩარგაზია
(საქართველო)

ახლო აღმოსავლეთის კონფესიონალიზმი – პრობლემები ლიბანში

მსოფლიოს ხანგრძლივი ისტორიის მანძილზე ახლო აღმოსავლეთი ყოველთვის განსაკუთრებულ როლს ასრულებდა. ის წარმოადგენდა ცივილიზაციის ჩასახვის ერთ-ერთ კერას (ქრისტიანობისა და ისლამის სამშობლო), თუმცა დროის ცვლილებასთან ერთად აქ პრობლემების რიცხვი უფრო და უფრო იმატებს. დაპირისპირება მოცემული რეგიონის ქვეყნებს შორის განპირობებულია არა მხოლოდ რელიგიური ფაქტორებით, არამედ სოციალური დიფერენციაციით და გარეშე, დაინტერესებული ქვეყნების გავლენით. ადრე საბჭოთა კავშირი-ამერიკის, დღეს კი რუსეთ-ამერიკის ფარული თუ ხილული მეტოქეობის ერთ-ერთი კერაა ზემოთ აღნიშნული რეგიონი, სადაც არსებული რეალობიდან გამოსავალი ჯერ კიდევ არ ჩანს. მოცემულ ნაშრომში განხილული იქნება ახლო აღმოსავლეთის კონფესიონალიზმი – როგორც პრობლემების გადაწყვეტისა და ამავე დროს წარმოშობის გზა ლიბანის, როგორც ამ რეგიონის ერთ-ერთი საუკეთესო წარმომადგენლის მაგალითით.

პირველ რიგში, საჭიროა განიმარტოს ცნება „კონფესიონალიზმი“. ენციკლოპედია „ბრიტანიკას“ მიხედვით, კონსოციონალიზმი (კონსოციალიზმი) სტაბილური დემოკრატიის სისტემაა ისეთი ტიპის საზოგადოებებში, სადაც შეინიშნება ძლიერი დაყოფა სხვადასხვა ჯგუფს შორის. კონსოციონალიზმი წარმოადგენს ძალთა გადანაწილების სისტემას სწორედ ამ მრავალი, განსხვავებული საზოგადოების ელიტის წარმომადგენელთა მიერ. კონსოციონალური ქვეყნებია: ნიდერლანდები, შვეიცარია, ბელგია, ესპანეთი, ინდოეთი, ლიბანი (7). ლიბანი კონფესიონალური სახელმწიფოა, კონფესიონალიზმი კი, თავის მხრივ, წარმოადგენს კონსოციალიზმის ისეთ ტიპს, სადაც ძალა გადანაწილებულია რელიგიური დაყოფის საფუძველზე. აქ მოქმედებს „კონფესიური პარლამენტარიზმი“, რომელიც იმითაა საგულისხმო, რომ ის ერთადერთი არაბული ქვეყანაა, სადაც ოფიციალურად აღიარებულია 18 რელიგიური თემი. ლიბანურ საზოგადოებაში, ისევე როგორც მთელ ახლო აღმოსავლეთში, ეროვნულ იდენტობაზე ძლიერი კონფესიური იდენტობა და ნათესაური კლანისადმი ერთგულებაა. სწორედ ამ მიზეზებით, რომლებსაც საფუძველად პოლიტიკური სარჩული დაედო, ლიბანში მიმდინარეობდა სამოქალაქო ომი 1975-1989 წლებში. სევე, რეგიონში, კერძოდ, სირიაში, ცოტა ხნის წინ მიმდინარეობდა სამოქალაქო ომი, თუმცა განსხვავებით სირიისაგან, მეზობელ ლიბანში არ არსებობს ერთი რომელიმე კონფესია, რომელიც წარმოადგენდა მოსახლეობის უმრავლესობას. მოსახლეობის რელიგიური შემადგენლობა შემდეგია: ერთ მესამედს შეადგენენ შიიტი მუსლიმები, სუნიტი მუსლიმები და ქრისტიანები. ქრისტიანები, თავის მხრივ, ფრაგმენტირებულნი არიან სხვადასხვა დენომინაციად, რომელთაგან ყველაზე მრავალრიცხოვანსა და გავლენიანს მარონიტები წარმოადგენენ. მარონიტები რომთან უნიაში მყოფი ახლო აღმოსავლეთელი (ორიენტალი) ქრისტიანები

არიან და წარსულში ლიბანის მოსახლეობის უმრავლესობას შეადგენდნენ. სწორედ მარონიტების ინტერესებიდან გამომდინარე, ფრანგულმა კოლონიურმა ადმინისტრაციამ, რომელმაც პირველი მსოფლიო ომის შემდეგ ლიბანისა და სირიის მართვის მანდატი მიიღო, ლიბანი სირიისაგან გამოჰყო და ამით მის დამოუკიდებლობას ჩაუყარა საფუძველი. XX საუკუნის განმავლობაში ლიბანში დემოგრაფიული ვითარება მუსლიმების სასარგებლოდ შეიცვალა, რაც ქრისტიანების უფრო ინტენსიური ემიგრაციითა და შობადობის დაბალი კოეფიციენტით აიხსნება (2).

ლიბანზე საუბრისას საჭიროა, ისტორიულად მიმოვიხილით ქვეყანაში არსებული მდგომარეობა. ლიბანის ისტორიაში, მე-13 საუკუნეში, ოსმალეთის იმპერიაში და საფრანგეთის მანდატის ქვეშ ყოფნის დროს, არსებობდა სხვადასხვა ტიპის კონფესიურ ძალთა გადანაწილების სისტემა, რაც იმას ნიშნავს, რომ ლიბანში სახელმწიფოს მოწყობის კონფესიური მოდელი არ წარმოადგენს სიახლეს და ამ ტრადიციას მრავალწლიანი პრაქტიკა აქვს. სექტანტური დაყოფისა და კონფესიონალიზმის მაგალითებს ვაწყდებით ოსმალეთის იმპერიის მხრიდან ლიბანის მმართველობის პერიოდში. 1843 წელს ოსმალეთის იმპერიაში მიიღეს "qa'im maqamiya"-ს დეკლარაცია, რომლის საფუძველზეც ლიბანის მთიანი ნაწილი გაიყო ორ ადმინისტრაციულ რეგიონად, რომლებიც ქრისტიანებისა და დრუზების მიერ იმართებოდა. დრუზებს რეგიონის სამხრეთი ნაწილის მართვა დაევალოთ, ხოლო ქრისტიანებს – ჩრდილოეთ ნაწილის. ამ გადაწყვეტილებამ დიდი უკმაყოფილება გამოიწვია აღნიშნულ რელიგიურ ჯგუფებს შორის, რაზეც საპასუხოდ, 1845 წელს იმპერიის მხრიდან სიტუაციის დასარეგულირებლად და აჯანყებულთა განსაიარაღებლად გაიგზავნა წარმომადგენელი რეგიონში – შეეიბ ეფენდი, თუმცა, წარმომადგენლის მიერ მიღებულმა გადაწყვეტილებებმა კიდევ უფრო გაამძაფრა ისედაც დაძაბული ვითარება. მიუხედავად ამისა, აღსანიშნავია, რომ 1861-1914 წლებში ლიბანში შეინიშნებოდა დამოუკიდებლობის იდეების გავრცელება, ნაციონალიზმის აღზევება და რეფორმიზმისკენ მისწრაფება, თუმცა ეს იდეები დიდი სიმძლავრითა და სიმწყობრით არ გამოიჩნეოდა (8).

„ერი წარმოადგენს გარანტიას კონფესიებისთვის, მაგრამ კონფესიები არ წარმოადგენენ გარანტიას ერისათვის“ – ეს სიტყვები ეკუთვნის მიშელ ჩიას, ლიბანელ ბანკირს, რომელმაც ხაზი გაუსვა ლიბანის საპარლამენტო კონფესიური მოდელის კომპლექსურობას. ლიბანი, მიუხედავად მცირე მასშტაბებისა, წარმოადგენს მნიშვნელოვან ქვეყანას ახლო აღმოსავლეთის რეგიონისთვის, არა თავისი ბუნებრივი რესურსით, არამედ პოლიტიკური, საფინანსო და სტრატეგიული თვალსაზრისით. მართლაც, როდესაც საფრანგეთმა პირველი მსოფლიო ომის შემდგომ აიღო მანდატი ლიბანზე, სტრატეგიულად სწორედ სამომავლო პერსპექტივებზე (საფინანსო, პოლიტიკურ და სავაჭრო) გათვალა მასზე პროტექტორატი. ლიბანის სტრატეგიული მდგომარეობის მიუხედავად, ქვეყანაში 1974 წლიდან მოყოლებული მეტად დაძაბული მდგომარეობაა, რაც, უპირველეს ყოვლისა, განპირობებულია ქვეყნის შეიგნით არსებული სექტანტური დაყოფითა და ქვეყნის კონფესიონალური მოწყობის მოდელით. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ლიბანის მოსახლეობა შეადგენს 4 მილიონ ადამიანს, მაგრამ, მოსახლეობის სიმცირის მიუხედავად, ვხვდებით ახლო აღმოსავლეთისთვის დამახასიათებელ ისეთ პრობლემებს, როგორებიცაა: სექტანტური დაყოფა, ნაციონალიზმი, რელიგიური ფუნდამენტალიზმი, სეკულარიზმისა და რელიგიის დაპირისპირება, რელიგიური თემებით მანიპულირება გარე ძალების მიერ.

როგორც ზემოთ აღინიშნა, ლიბანი საფრანგეთის სამანდატო ტერიტორიად პირველი მსოფლიო ომის შემდეგ, კერძოდ, 1920 წლიდან გამოცხადდა და სწორედ ამ პერიოდიდან ჩაეყარა საფუძველი ლიბანის თანამედროვე კონფესიურ მოდელს. ამ პერიოდს უკავშირდება ასევე ანტაგონიზმი ქრისტიან და მუსლიმ მოსახლეობას შო-

რის ლიბანის ტერიტორიაზე, რადგანაც სწორედ საფრანგეთმა, მარონიტი ქრისტიანების იმედით, რომლებიც ამ პერიოდისათვის უმრავლესობას წარმოადგენდნენ, შემოიერთა ძველად ლიბანის დაქვემდებარებაში მყოფი ზღვისპირა ქალაქები, რომლებიც ქრისტიანთა მიერ იყო ათვისებული. ამ ფაქტმა, თავის მხრივ, უკმაყოფილება გამოიწვია როგორც ლიბანის მუსლიმი მოსახლეობის, ისე სირიელთა მხრიდან. აჯანყებულთა მოთხოვნამ – დაებრუნებინათ ზღვისპირა ქალაქები სირიელებისთვის – შედეგი არ გამოიღო, რამაც გამოიწვია 15-წლიანი დაპირისპირება ქვეყნის შიგნით და მნიშვნელოვანწილად შეუწყო ხელი ქვეყნის დესტაბილიზაციას და სათავე დაუდო შემდეგ კონფლიქტებს (4). მას შემდეგ, რაც ქვეყანა დატოვა საფრანგეთმა 1943 წელს, რელიგიურმა ჯგუფებმა გადაწყვიტეს, მიეღოთ ისეთი ზომები, რომ ერთი მხრივ გაექარწყლებინათ მუსლიმანების შიშები – ქრისტიანებს არ მოეწვიათ სხვა ქრისტიანები ქვეყანაში, ხოლო ანალოგიური ხასიათის შიშები ქრისტიანთა მხრიდან – მუსლიმთა მოწვევის ხარჯზე მნიშვნელოვნად არ გაზრდილიყო ქვეყანაში მუსლიმთა რაოდენობა. 1943 წელის ზაფხულში, ლიბანში არსებული დიდი რელიგიური ჯგუფების მიერ, როგორებიცაა – ქრისტიანი მარონიტები, შიიტები, სუნიტები – მიღებულ იქნა დაუწერელი ეროვნული ქარტია, რის საფუძველზეც ლიბანი გახდა მულტიკონფესიონალური სახელმწიფო. აღნიშნული ქარტიით განისაზღვრა, რომ: ქვეყნის პრეზიდენტი უნდა ყოფილიყო მარონიტი ქრისტიანი, პრემიერ-მინისტრი – სუნიტი და პარლამენტის თავმჯდომარე – შიიტი, ხოლო პარლამენტში წარმომადგენლობა განისაზღვრა პროპორციით 6:5 ქრისტიანების სასარგებლოდ (5, 912).

ეროვნული ქარტიით აღნიშნულმა წარმომადგენლობამ მეტად გაამწვავა ლიბანში არსებული სიტუაცია 1975 წელს და დაიწყო 15-წლიანი სამოქალაქო ომი, რომელმაც 1989 წლამდე გასტანა. სწორედ 1989 წელს საუდის არაბეთში, ტაიფში მოეწერა ხელი შეთანხმებას, რომელიც უნდა ყოფილიყო გარანტი სამომავლოდ არაკონფესიური სახელმწიფოს შექმნისა. ტაიფის შეთანხმებამ გააუქმა ეროვნული ქარტიით დადგენილი 6:5 წარმომადგენლობა და მიიღო წარმომადგენლობის თანაბარი სისტემა – 1:1, რითაც ქვეყანაში არსებული სამი დიდი რელიგიური ჯგუფი – ქრისტიანი მარონიტები, შიიტები და სუნიტები – ერთმანეთს გაუთანაბრა. აქვე აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ ტაიფის შეთანხმებამ მხედველობაში არ მიიღო შედარებით მცირე რელიგიური ჯგუფები (დრუზები, ალავიტები და სხვ.). ტაიფის შეთანხმება, მართლაც, წარმოადგენდა წინ გადადგმულ ნაბიჯს და მმართველობის უფრო ეფექტურ ფორმას, მაგრამ მან მაინც ვერ უზრუნველყო ყველა რელიგიური ჯგუფის სრული გათანაბრება (1, 14).

ტაიფის ხელშეკრულებიდან 21 წლის შემდეგ, ლიბანის მოსახლეობა გამოთქვამს უკმაყოფილებას კონფესიონალიზმთან დაკავშირებით. 2010 წელს ჩატარებული გამოკითხვის შედეგად, მოსახლეობის 58% მომხრეა, გაუქმდეს კონფესიონალური პარლამენტარიზმი ქვეყანაში, მუსლიმთა 75% კონფესიონალიზმის გაუქმების მომხრეა, ხოლო ქრისტიანთა 35% მხარს უჭერს კონფესიონალურ პარლამენტარიზმს (8). მოცემული კვლევის მიხედვით, შეგვიძლია ცალსახად აღვნიშნოთ, რომ კონფესიონალური პარლამენტარიზმის ლიბანურმა მოდელმა ეფექტი ვერ მოახდინა რელიგიურად ჭრელი ქვეყნის სტაბილურობაზე. სწორედ კონფესიონალიზმმა გაადვილა წარსულში არსებული დაპირისპირება და საფუძველი დაუდო შუღლს ერთ ხალხს, მაგრამ სხვადასხვა რელიგიური ჯგუფის წარმომადგენლებს შორის. ამ მდგომარეობით სარგებლობენ და თავისუფლად მანიპულირებენ ისეთი ქვეყნები, როგორებიცაა: ირანი, ისრაელი, სირია, საუდის არაბეთი. კიდევ ერთი დიდი პრობლემაა პალესტინელ ლტოლვილთა საკითხი. ბოლო ნახევარი საუკუნის განმავლობაში, ლიბანში პალესტინელ ლტოლვილთა რაოდენობამ 400 000 მიაღწია. თუ გავითვალისწინებთ ლიბანის მცირე ტერიტორიას და მოსახლეობის რეოდენობას, გა-

საკვირი არ იქნება, რომ ამ ფაქტმა დიდი გავლენა მოახდინა ლიბანის სოციალურ და პოლიტიკურ ვითარებაზე: ქვეყანაში პალესტინელი დევნილების უმეტესობა იყო მუსლიმი, რაც აისახებოდა კონფესიებს შორის ბალანსზე. ამან წარმოშვა დაპირისპირება მუსლიმებსა და მარონიტ ქრისტიანებს შორის.

ცალკე უნდა შევეხოთ ლიბანურ ტერორისტულ ორგანიზაცია „ჰეზბოლას“, იგივე „ჰიზბალაჰს“, რომელიც სიტუაციის ესკალაციაში დიდ როლს თამაშობს. იგი 1982 წელს ჩამოყალიბდა ისრაელის მიერ ლიბანში შეჭრის საპასუხოდ. მისი წევრები არიან შიიტი ლიბანელები, რომელთაც ფულითა და იარაღით აფინანსებს ირანი. წესდების მიხედვით, ჰეზბოლას მიზანია ლიბანის გაწმენდა გარეშე ძალების ოკუპაციისა და გავლენისაგან. ჰეზბოლა არ ერიდება პირდაპირ კონფრონტაციას ისრაელთან, რადგან მთავარ მტრად სწორედ ისრაელს ხედავენ. სწორედ ჰეზბოლას ეკოსრება 2005 წელს ლიბანის პრემიერ-მინისტრის, რაფიკ ჰარირის მკვლელობა, 2013 წელს ლიბანელ პოლიტიკოს, მოჰამედ შატაზე თავდასხმა და სხვა მრავალი ტერორისტული აქტი, რომლებიც მიმართული იყო ანტი-სირიული ორიენტაციის მქონე პოლიტიკოსებისაკენ (2).

ლიბანის პრობლემებზე საუბრისას, გვსურს, აღვნიშნოთ სიტუაციის განმუხტვის შესაძლო გზები. ერთი რამ ცალსახაა – კონფესიონალიზმი პრობლემების ესკალაციის უმთავრესი მიზეზია, ამ სისტემის შეცვლას კი ართულებს როგორც საშინაო, ისე საგარეო მდგომარეობა. როდესაც ჩაატარეს გამოკითხვა, იყვნენ თუ არა კონფესიონალიზმის გაუქმების მომხრე, 24%-მა განაცხადა, რომ მათ არც კი იცოდნენ, თუ რას ნიშნავდა კონფესიონალიზმის გაუქმება (3). ლიბანის მდგომარეობას საინტერესოდ აღწერს ა. ჯ. აბრამსი. ის ხაზს უსვამს იმ ფაქტს, რომ რელიგიური ჯგუფები ქვეყნის შიგნით მოქმედებენ ისე, როგორც „მინი ერები“ და ამ ერებს ძალიან ცოტა აქვთ საერთო, რაც, ფაქტობრივად, შეუძლებელს ხდის ლიბანის ერთიან სახელმწიფოდ კონსოლიდაციას. ქვეყნის მოწყობასთან დაკავშირებით 1976 წელს ენვერ კოურიმ გააუღერა ვერსია ლიბანში კომუნალური ფედერაციული სისტემისა და კანტონალური მმართველობის ჩამოყალიბებისა (6). ვფიქრობთ, შესაძლოა ეს გახდეს გარდამავალი რგოლი სეკულარიზმსა და კონფესიონალიზმს შორის, თუმცა ამ ვერსიის ვალიდობას დრო გვიჩვენებს.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ ლიბანის მეტად კომპლექსური რეალობიდან გამომდინარე, ჯერ არ ჩანს ცალსახა გამოსავალი, ამის ერთ-ერთი და უმთავრესი მიზეზია რელიგიური დაყოფის ფონზე ერთიანი სამოქალაქო თვითშეგნების არარსებობა. ყოველივე ამას ემატება ტერორისტული ორგანიზაცია „ჰეზბოლას“ მცდელობა, შენარჩუნდეს დესტაბილიზაცია ქვეყანაში, რასაც ისინი წარმოტებით ახორციელებენ. რაფიკ ჰარირი (ლიბანის ყოფილი პრემიერ-მინისტრი), ვისამ აღ-ჰასანი (ლიბანის უშიშროების ყოფილი უფროსი) და არაერთი სხვა მაღალჩინოსნის სიცოცხლე შეიწირა „ჰეზბოლამ“ წლების განმავლობაში. საბოლოოდ, მიგვაჩნია, რომ თუ ასეთი მდგომარეობა გაგრძელდება ლიბანში და საერთაშორისო ძალები არ მიმართავენ ჰუმანიტარულ ინტერვენციას, ახლო აღმოსავლეთის ტერორისტული ძალები იზეიმებენ გამარჯვებას ლიბანზე.

ლიტერატურა:

1. განჩილაძე რ., ახლო აღმოსავლეთი: სივრცე, ხალხი და პოლიტიკა, ბაკურ სულაკაურის გამომცემლობა, თბ., 2008.
2. გუშარაშვილი გ., სამოქალაქო დაპირისპირება ლიბანში, ტაბულა, 2014. <http://www.tabula.ge/ge/story/80703-samoqalaqo-dapirispireba-libanshi> ბოლო ნახვა – 7 ივნისი, 2015.

3. Lebanon profile - Timeline. BBC. 2015. Online. Home page on-line.
<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-14649284> ბოლო ნახვა – 7 ივნისი, 2015.
4. Understanding Lebanese Confessionalism. CJPME. 2007. Online. Home page on-line.
<http://www.cjpmo.org/DisplayDocument.aspx?DocumentID=47> ბოლო ნახვა – 6 ივნისი, 2015.
5. Faour A. Muhammad. Religion, Demography and Politics in Lebanon. Middle Eastern Studies. Vol. 43, No6 (November). 2007.
6. Salhani Justin. Laique Pride marches for secularism, women's rights. The Daily Star Lebanon.
<http://www.dailystar.com.lb/News/Local-News/2012/May-07/172558-laique-pride-marches-for-secularism-womens-rights.ashx#axzz2U9Suq5Ws> ბოლო ნახვა – 7 ივნისი, 2015.
7. Saurugger Sabine. Consociationalism, Encyclopaedia Britannica. 2013.
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/1920542/consociationalism> ბოლო ნახვა – 7 ივნისი, 2015.
8. Turkmen-Dervisoglu, Gulay. Lebanon: A Parody of a Nation? A Closer Look At Lebanese Confessionalism. The Yale Review of International Studies. 2012.
<http://yris.yira.org/essays/316> ბოლო ნახვა – 7 ივნისი, 2015.

Nestan Jachvliani, Amza Chargazia
Middle East Confessionalism - problems in Lebanon
Summary

Nowadays, the region of Middle East is one of the most "hot" regions, where the confrontation, except political reasons, is caused by religious basis. Especially, that situation is in Lebanon, where they have confessionalism as a possibility of regulating political condition. The situation in Lebanon is complicated by the religious controversy (between Sunnites, Shias and Maronite Christians) and by terrorist organization "Hezbollah", which is funded by Iran. "Hezbollah" has killed many politicians and even now it continues its way. Confessionalism, terrorist organization, the interests of some countries - this is the short list of problems which you can find in Lebanon. If international organizations do not react on time, it will become impossible for Lebanon to make its future better.

ნესტან ჯაჩვლიანი, ამზა ჩარგაზია
Конфессионализм на Ближнем Востоке – проблемы в Ливане
Резюме

В настоящее время Ближний Восток представляет один из самых "горячих" регионов, где, кроме различных политических причин, противостояние основано на религиозных причинах. Особенно это касается Ливана, где действует конфессионализм, как возможность регулирования политического положения. Состояние Ливана усложняет как противостояние между конфессиями (шииты, суниты, христиане, марониты и др.), также деятельность террористической организации "Хезболла". "Хезболла", которую финансирует Иран, отобрала жизнь многих политических фигур и продолжает свою деятельность. Конфессионализм, террористическая организация, интересы различных стран - это неполный перечень тех проблем, которые сегодня существуют в Ливане. Если международные организации не среагируют вовремя, тогда решить судьбу Ливана будет невозможно.

Улькер Маммедзаде
(Азербайджан)

РОЛЬ ИЛЬХАМА АЛИЕВА В РАЗВИТИИ АЗЕРБАЙДЖАНО-РОССИЙСКИХ ОТНОШЕНИЙ

После прихода к власти Г.А. Алиева летом 1993 года наметились тенденции к нормализации азербайджано-российских отношений. В своей речи после избрания председателем Верховного Совета 15 июня 1993 г. Г.А. Алиев особо подчеркивал, что «между Азербайджаном и Россией, бывшими союзными республиками издавна сложились тесные экономические, культурные и чисто человеческие отношения и их нельзя рвать по живому». В беседе с послом России в Баку, состоявшийся 16 июня 1993 г., Г.А. Алиев отмечал, что Азербайджан является сторонником расширения и углубления взаимовыгодных двусторонних политических, экономических и культурных связей со своим северным соседом.

В ходе визита президенты двух стран – Гейдар Алиев и Владимир Путин дважды встретились и провели переговоры. Главной темой переговоров были армяно-азербайджанский нагорно-карабахский конфликт, раздел дна Каспия, деятельность Габалинской РЛС. Президент Азербайджана Гейдар Алиев попросил Владимира Путина продемонстрировать более активную позицию России для мирного разрешения армяно-азербайджанского нагорно-карабахского конфликта (11).

Во время встречи президенты Азербайджана и России обсудили также другие вопросы – вопросы статуса азербайджанских граждан в России, международного терроризма. И хотя по статусу Каспия не было подписано конкретного документа, сообщается, что было достигнуто соглашение о разделе дна моря (12).

На встрече президентов Азербайджана и России один на один, проведенной в Большом Кремлевском дворце, Гейдар Алиев заявил, что доволен позитивными сдвигами, произошедшими в азербайджано-российских отношениях: "Но это произошло, прежде всего, после того - я должен откровенно сказать, - как Вы были избраны президентом. Своевременно начался очень интенсивный процесс развития в наших отношениях, мы неоднократно встречались". Гейдар Алиев напомнил Президенту России Путину, что за короткий срок они провели 16 встреч, которые имели большую значимость (13).

Преемственность во внешней политике Азербайджана по отношению к России нашло свое подтверждение и в период президентства И.Г. Алиева. В ходе визитов Президента Азербайджана в Москву И.Г. Алиев в своих переговорах с В.В. Путиным неоднократно подчеркивал, что Россия – стратегический партнер Азербайджана. В свою очередь, президент России, касаясь наиболее важной для Азербайджана проблемы – Карабахской, подчеркивал, что Россия готова выступить в качестве гаранта договоренностей, которые могут быть достигнуты между конфликтующими сторонами. Первая официальная встреча между В.В. Путиным и премьер-министром Азербайджанской Республики И.Г. Алиевым состоялась 18 сентября 2003 года в Ялте в ходе очередного саммита глав государств – членов СНГ и носил откровенно дружественный, доброжелательный характер. В ходе же рабочего визита Президента Азербайджана И.Г. Алиева в Москву, состоявшегося 6 февраля 2004 года, в результате переговоров с российским президентом В.В. Путиным и министром обороны С. Ивановым были обсуждены проблемы борьбы с международным терроризмом, а также вопросы военного и военно-технического сотрудничества между обеими странами, ряд вопросов, связанных с проблемами Каспия (1). Добрые слова о великом человеке прозвучали и на совместной пресс-конференции президентов. "Особую роль (в развитии

российско-азербайджанских отношений) сыграл Гейдар Алиевич Алиев, и мы сохраним добрую память об этом выдающемся государственном деятеле, незаурядном человеке и искреннем друге России”, – говорил Владимир Владимирович. “Сегодня я передал Ильхаму Гейдаровичу для хранения орден апостола Андрея Первозванного. Эта награда – признание исключительного вклада Президента Азербайджана Гейдара Алиевича Алиева в укрепление дружбы и доверия между нашими народами. Сегодня мы провели с Президентом Азербайджана содержательные переговоры. По их итогам подписали, как вы видели, Московскую декларацию. Она не только подтверждает наше общее стремление развивать стратегическое партнерство, но и определяет основы сотрудничества на дальнейшую перспективу. В ходе встречи мы еще раз подтвердили, что у наших двух стран единые или схожие подходы к решению важнейших проблем современности. Так, мы одинаково смотрим на необходимость объединения усилий в борьбе с терроризмом. Реально видим и другие возможности для наращивания взаимодействия в региональных и международных делах, в противостоянии другим глобальным угрозам” (2).

В ходе визита Президента АР И.Г. Алиева в Москву по случаю открытия Года Азербайджана в РФ, состоявшийся 16 февраля 2005 года, и его переговоров с Президентом РФ В.В. Путиным было особо отмечено удовлетворительное развитие экономического сотрудничества двух стран. По словам В.В.Путина, за 2004 год взаимный товарооборот увеличился на 50 %, превысив 800 миллионов долларов. «Я уверен, – отметил российский президент, что скоро мы достигнем миллиарда». В свою очередь азербайджанский президент выразил удовлетворение уровнем сотрудничества с Россией, которое, по его словам, носит характер стратегического партнерства.

Знаковым в российско-азербайджанских отношениях стал и 2005 год – год Азербайджана в России, открытие которого состоялось 16 февраля в ходе рабочего визита Президента Азербайджана И.Г. Алиева в Москву. В ходе переговоров глав обеих государств был особо отмечен существенный прогресс по всем спектрам взаимовыгодного сотрудничества, в том числе и в области культуры, образования и науки. Среди факторов, способствующих укреплению азербайджано-российских взаимоотношений в гуманитарной сфере, важным является и образование и деятельность как центральных, так и региональных организаций почти двухмиллионной азербайджанской диаспоры в России. Следует отметить тот 74 факт, что по численности азербайджанская диаспора в России является второй после украинской. Хотя точных цифр назвать сегодня никто не может, так как миграционные потоки на пространстве СНГ были столь интенсивны все последние годы, речь можно вести только о гипотетических цифрах.

Динамичное развитие политических и экономических отношений между обеими государствами, неуклонный рост товарооборота, активизация контактов на уровне бизнес-структур, успехи сотрудничества в энергетической сфере, дальнейшее развитие двусторонних гуманитарных связей являются яркими примерами стратегического партнерства между Азербайджанской Республикой и Российской Федерацией в наступившем столетии. Во многом это стало реальностью благодаря интенсивности взаимных контактов за последнее пятилетие на различных уровнях и по самым различным вопросам, причем их количество в конечном итоге и привело к новому качественному прорыву в азербайджано-российских отношениях, ставшими, по образному выражению Президента Азербайджана И.Г.Алиева, «образцово-добрососедскими» (1).

Ильхам Алиев отметил, что важным фактором улучшения национального самочувствия азербайджанской диаспоры было участие российского президента Владимира Путина в работе второго съезда Всероссийского азербайджанского конгресса. Выступили оба президента – российский и азербайджанский. Владимира Путина пригласил Ильхам Алиев. Это было сильным политическим ходом. Путин тепло отозвался об Азербайджане и его

народе, дал высокую оценку азербайджанской диаспоре в России. Российское общество и особенно молодежь, и что важно – ее наиболее радикальные структуры, услышали из уст главы своего государства совсем иные оценки, в корне отличавшиеся от тех, которые звучали в экстремистских лозунгах и призывах. “Конечно же, такое активное политическое сотрудничество очень помогает”, – продолжал Ильхам Алиев. Поскольку связи между нашими странами растут, то растет и уровень контактов. Товарооборот вообще измеряется небывалыми цифрами, мы его удвоили, а теперь утраиваем... Действительно, в 2005 году торговый товарооборот между Азербайджаном и Россией составил 1003 миллиона долларов. Для сравнения: с Украиной – 262 миллиона, с Грузией – 253 миллиона, а с Молдовой – всего лишь около 4 миллионов долларов. То есть годовой торговый оборот Азербайджана со всеми странами ГУАМ вдвое меньше, чем с Россией. Конечно, это фактор, который способствует укреплению наших традиционно дружеских отношений с Россией. Но, как вы понимаете, не все зависит от нас. Это все-таки не наша территория. Это территория России. И самочувствие наших соотечественников зависит от общественного настроения в России”.

Владимир Путин и Ильхам Алиев придали новое дыхание культурным связям между Россией и Азербайджаном. Они не прерывались и во времена Бориса Ельцина и Гейдара Алиева. Как бы ни развивались отношения между лидерами стран, какие бы трения ни возникали между политиками, а правы те, кто считает, что культурное пространство не имеет границ (3).

Субъекты Российской Федерации развивают прямые связи с Азербайджанской Республикой. В Баку функционируют представительства Дагестана и Татарстана, ЗАО «Торговый дом Урал», ООО «Торговый дом Татарстан», представительства региональных авиакомпаний России («Башкирские авиалинии», «Пермские авиалинии», «Пулковские авиалинии», «Самарские авиалинии», «Уральские авиалинии» и др.). Рассматривается возможность учреждения Торгового дома Саратовской области и Торгового дома Республики Мордовия. Имеются соглашения о сотрудничестве с Азербайджаном Москвы и Московской области, Дагестана, Татарстана, Санкт-Петербурга, Астраханской, Саратовской, Свердловской областей и других регионов (6).

Глава государства отметил, что важное значение в расширении двусторонних отношений между Азербайджанской Республикой и Российской Федерацией представляют связи нашей страны с отдельными субъектами Российской Федерации, в том числе Республикой Дагестан. Президент Ильхам Алиев выразил уверенность в том, что визит Президента Республики Дагестан Рамазана Абдулатипова в нашу страну послужит дальнейшему укреплению азербайджано-российских двусторонних отношений, а также дружеских связей с Республикой Дагестан, имеющих исторические и культурные корни. Президент Ильхам Алиев подчеркнул, что визит создает хорошую возможность также для обсуждения вопросов относительно сотрудничества в экономической сфере.

Рамазан Абдулатипов отметил, что Президент Российской Федерации Владимир Путин придает значение активному продолжению отношений между Дагестаном и Азербайджаном. Глава государства, отметив, что работа, проводимая в Дагестане по увековечению памяти общенационального лидера нашего народа Гейдара Алиева, получила высокую оценку в нашей стране, сказал, что это расценивается, как уважение нашего народа к великому лидеру, которому принадлежат большие заслуги в деле еще большего укрепления наших связей, и олицетворение дружеских и братских связей между нашими народами (4).

25-30 ноября 2011 года состоялся рабочий визит делегации правительственных и деловых кругов Азербайджана во главе с министром экономического развития Ш.Мустафаевым в субъекты СКФО. Ш.Мустафаев посетил Республику Дагестан, Чеченскую Республику, Республику Ингушетия, Республику Северная Осетия-Алания,

Кабардино-Балкарскую Республику, Карачаево-Черкесскую Республику и Ставропольский край.

25 ноября 2011 года в Махачкале состоялся российско-азербайджанский бизнес-форум с участием главы Республики Дагестан М. Магомедова, представителей субъектов СКФО и 45 крупных азербайджанских компаний. На форуме были представлены инвестиционные проекты для взаимодействия в сфере агропромышленного комплекса (выращивание, хранение и переработка плодовоовощной продукции, птицеводство, строительство тепличных комплексов), транспорта (создание таможенно-логистического центра на территории Дагестана в рамках международного транспортного коридора «Север-Юг»), энергетики (строительство малых ГЭС и возобновляемых источников электроэнергетики), промышленности (производство стеклотары, авианavigационного оборудования, гипса, цемента и т.д.), туризма, спорта и культуры.

В марте 2011 года в Баку с рабочим визитом находился Президент Татарстана Р.Н.Минниханов. В ходе встреч и переговоров было отмечено, что взаимовыгодное сотрудничество Татарстана и Азербайджана может быть налажено в области нефтехимии и нефтепереработки. Республика Татарстан имеет значительный опыт в этих сферах: успешно реализуется третья программа развития нефтегазохимического комплекса, строится крупный нефтеперерабатывающий комплекс в г. Нижнекамске и готов поделиться своими наработками со своими партнерами в Азербайджане (7).

23 января 2010 года Президент Азербайджанской Республики Ильхам Алиев принял руководителя Администрации Президента Российской Федерации Сергея Нарышкина. На встрече было подчеркнуто, что двусторонние связи между Азербайджаном и Россией успешно развиваются в различных областях, в том числе в гуманитарной сфере. Было отмечено значение проходящего в Баку первого Азербайджано-Российского форума по гуманитарному сотрудничеству, говорилось о том, что подобные мероприятия служат дальнейшему углублению взаимодействия между двумя странами. Отмечалось, что связи между двумя странами в гуманитарной сфере опираются на прочную основу и являются хорошим примером международного гуманитарного сотрудничества, а также отмечена целесообразность регулярного проведения форума со следующего года и расширения его формата.

22 января первая леди Азербайджана, президент Фонда Гейдара Алиева, посол доброй воли ЮНЕСКО и ИСЕСКО, депутат Милли Меджлиса Мехрибан ханум Алиева встретила с группой представителей секции «Деятели медицины» проходящего форума. На следующий день российская делегация посетила Фонд Гейдара Алиева и Бакинский филиал Московского государственного университета имени Ломоносова. На встрече Мехрибан ханум Алиева рассказала о деятельности руководимого ею Фонда. Сообщив, что Фонд реализует множество проектов в гуманитарной сфере, в частности, в области здравоохранения, первая леди Азербайджана подчеркнула, что в центре постоянного внимания находятся проблемы детей из семей беженцев и вынужденных переселенцев, детей, лишенных родительского попечения. Целью Фонда Гейдара Алиева с момента создания является только служение народу. Необходимо отметить, что с самого начала своей деятельности Фонд играет большую роль в жизни страны, что подтверждено успешной реализацией многочисленных проектов в социальной и гуманитарной сферах.

На встрече говорилось о том, что делается для того, чтобы сфера здравоохранения в Азербайджане соответствовала самым высоким стандартам. Было подчеркнуто, что с этой целью особое внимание уделяется международному обмену кадрами, оснащению учреждений здравоохранения самым современным оборудованием.

Высоко оценив благородную деятельность Фонда Гейдара Алиева, гости выразили удовлетворение своей поездкой в Азербайджан, отметили, что увиденное здесь произвело на них хорошее впечатление.

Участники Азербайджано-Российского форума подписали итоговое заявление. В этом документе они обратились к президентам Азербайджана и России с просьбой стать почетными председателями этого форума и способствовать дальнейшему развитию данного проекта, который по всем показателям может стать доброй традицией. По мнению участников первого Азербайджано-Российского форума, это мероприятие продемонстрировало необходимость обсуждения на двустороннем уровне актуальных и острых проблем.

Как отметил на закрытии форума глава Администрации Президента Азербайджана Рамиз Мехтиев, межгосударственные отношения Азербайджана и России достигли к настоящему времени высокого уровня, и сторонам следует работать еще более эффективно для укрепления и развития связей. «Ильхам Алиев предложил проводить подобный форум в Баку и придать ему международный характер. Если мы будем проводить форум, то все наши обсуждения и контракты будут продолжены в разных сферах», — подчеркнул Рамиз Мехтиев. Большое значение в развитии азербайджано-российских отношений, по мнению главы Администрации Президента Азербайджана, сегодня имеет деятельность азербайджанской молодежной организации, которая также могла бы проводить подобные форумы. Он особо отметил необходимость создания программ сохранения для молодежи великих культур азербайджанского и российского народов. Обоим государствам нужно сотрудничать и на уровне НПО и групп дружбы. «Еще одна очень важная проблема — это реформирование журналистики и обмен опытом с российскими коллегами», — сказал глава Администрации Президента Азербайджана (8).

О значении России для Азербайджана говорить излишне. В ходе двухвекового пребывания в рамках одного государства (Российской империи, а затем СССР) между нашими странами и народами сформировались тесные связи как на уровне государственных и общественных структур, предприятий и организаций, так и миллионов конкретных людей. Россия единственная из пятерки великих держав (постоянных членов Совбеза ООН), с которой наша страна непосредственно граничит. Русский язык, культура и наука широко представлены в Азербайджане. В обеих странах проживают многотысячные диаспоры. Россия — один из ведущих торгово-экономических партнеров Азербайджана. Двусторонний товарооборот между нашими странами, в отличие от некоторых других стран, в том числе и СНГ, имеет стабильную тенденцию к росту. По итогам 2012 года он увеличился на 11% — до \$3,4 млрд., а в январе-мае текущего года вырос на 50%.

В свою очередь Азербайджан является важным государством для России. Мы — растущий и, главное, платежеспособный рынок для российских производителей промышленной и сельскохозяйственной продукции. Только объем военно-технического сотрудничества между нашими странами, по словам президента Ильхама Алиева, достигает \$4 млрд. Москва тесно сотрудничает с Баку в вопросах противодействия вооруженным джихадистам и религиозным экстремистам на Кавказе, по проблеме раздела Каспия. Очень хорошие перспективы у партнерства в энергетической сфере. Азербайджан является непостоянным членом Совбеза ООН, граничит с Ираном. Все это предопределяет необходимость взаимодействия РФ с Баку по широкому комплексу острых международных проблем, начиная с иранской ядерной программы и кончая ситуацией в Сирии и в целом на Ближнем Востоке. В круг интересов Азербайджана и России входят также проблемы конфликтов на Южном Кавказе, наиболее опасный из которых — нагорно-карабахский.

Как видим, Москве есть о чем говорить с Азербайджаном не только в силу его демографического, экономического потенциалов и выгодного геополитического

расположения, но и потому, что Баку, в отличие от многих других постсоветских стран, вырабатывает и проводит самостоятельный внешнеполитический курс. В соответствии с концепцией многовекторной политики Азербайджан соблюдает определенный баланс в отношениях по линии Восток – Запад, а также Север – Юг. Так, наша страна, войдя в Движение неприсоединения, продемонстрировала нежелание вступать в какие-либо военно-политические блоки. Баку не только сторонится интеграционных инициатив Москвы (Таможенный союз, ОДКБ, Евразийский союз), но и не стремится бездумно форсировать интеграцию с Евросоюзом или НАТО.

Наиболее перспективна в дополнение к традиционным формам сотрудничества в экономической, политической и гуманитарной сферах возможность кооперации в энергетическом секторе. Москва позитивно восприняла выбор газопровода ТАР в качестве основного маршрута для экспорта газа. У российских компаний появилась возможность расширить сотрудничество с Азербайджаном. Особую активность и заинтересованность в этом проявляет крупнейшая государственная нефтегазовая компания «Роснефть». Учитывая, что ее стратегический акционер англо-американская компания BP работает в этом бассейне преимущественно в азербайджанском секторе, то привлечение «Роснефти» к перспективным структурам заложило бы основу трехстороннего сотрудничества не только на Каспии, но и на третьих рынках (9).

В любом случае Россия всерьез настроена на интенсификацию отношений с Азербайджаном по всем направлениям, в том числе в такой стратегической сфере, как военно-промышленный комплекс. В поддержку этого говорят и заявления, сделанные во время встречи президента Азербайджана Ильхама Алиева с вице-премьером РФ Дмитрием Рогозиным. «Мы довольны уровнем наших отношений, которые развиваются динамично, эффективно и охватывают практически все сферы сотрудничества. Это и политическое взаимодействие, так и в экономической сфере хорошие результаты, в гуманитарной сфере и, конечно, в сфере военно-технического сотрудничества мы видим хорошие результаты. Очень конструктивное сотрудничество, которое растет, и объем сотрудничества растет, и перспективы хорошие. Поэтому, думаю, что в предстоящие годы нам удастся в этом направлении очень серьезно продвинуться», - сказал И.Алиев. В свою очередь Д.Рогозин пообещал, что в качестве недавно назначенного сопредседателя двусторонней межправительственной комиссии он сделает все возможное для того, чтобы эти объемы «продолжали расти и дальше» (10).

Подчеркнув, что двусторонние отношения между Азербайджанской Республикой и Российской Федерацией многогранны и охватывают все области, Президент Ильхам Алиев сказал, что взаимодействие в политической, экономической, торговой и других сферах успешно развивается. А сотрудничество между двумя странами в гуманитарной сфере глава государства расценил как пример для других стран. Отметив, что сотрудничество во всех сферах основано на партнерских и дружественных отношениях, Президент Ильхам Алиев сказал, что главы государств обеих стран неслучайно оценивают эти отношения как связи стратегического партнерства. Подчеркнув роль межпарламентских связей в расширении отношений, глава государства сказал, что Азербайджан активно сотрудничает в рамках СНГ. Он отметил, что это сотрудничество, прежде всего, открывает дополнительные возможности для дальнейшего расширения отношений между Азербайджаном и Россией (5).

Литература:

1. Мамед-заде Наргиз. Взаимоотношения Азербайджанской Республики со славянскими странами СНГ и Восточной Европы, Монография, Баку, Ганун, 2006.

2. Виктор Андриянов, Гусейнбала Мираламов. Ильхам Алиев, Москва, Молодая Гвардия, 2007.
3. Николай Зенькович. Ильхам Алиев Взгляд из Москвы, Москва, «ЯУЗА» «ЭКСМО», 2008.
4. Новости. Ильхам Алиев принял делегацию во главе с Президентом Дагестана Рамазаном Абдулатиповым, 2013. <http://ru.president.az/articles/10664>
5. Новости. Ильхам Алиев принял делегацию во главе с председателем Комитета Государственной Думы России по делам СНГ и связям с соотечественниками, 2012. <http://ru.president.az/articles/5327>
6. Российско-азербайджанские отношения, <http://embrus-az.com/relations.html>
7. Российско-Азербайджанские отношения за 20 лет, История и перспективы, Баку, 2011
8. Лариса Джеваншир, Новый этап развития сотрудничества. Бакинский рабочий, 2010, 30 января.
9. Расим Мусабеков, Конец спекуляциям, Regionplus, Баку, 2013.
10. Фуад Гусейнзаде. Интересы не в ущерб принципам, Regionplus, Баку, 2014.
11. www.bbc.co.uk/www.turaninfo.com
12. <http://www.newsru.com/>
13. <http://www.azerbaijan.news.com/>

ულკერ მამეზადე
ილაჰამ ალიევის როლი აზერბაიჯანულ-რუსული
ურთიერთობების განვითარებაში
რეზიუმე

სტატიაში ნაჩვენებია აზერბაიჯანულ-რუსული ურთიერთობების განვითარებაში ილაჰამ ალიევის მიერ შეტანილი წვლილი. ბოლო 5 წლის განმავლობაში ორმხრივი კონტაქტების სხვადასხვა საფეხურზე გაძლიერებამ თვისობრივი გარდევვა გამოიწვია აზერბაიჯანულ-რუსულ ურთიერთობებში, რასაც აზერბაიჯანის პრეზიდენტმა ილაჰამ ალიევმა „სანიმუშო, კარგი მეზობლური ურთიერთობები“ უწოდა.

Ulker Mammedzade
The role of Ilham Aliev in the development Azerbaijani-Russian relations
Summary

The article discusses the importance of Ilham Aliev's contribution into the development Azerbaijani-Russian relations. Intensity of mutual contacts over the last five years on different levels and on a variety of issues, and their number eventually led to a new qualitative breakthrough in the Azerbaijani-Russian relations, which in the figurative expression of the President Azerbaijan Ilham Aliyev became "exemplary good neighborly relations".

ნესტან ჯაჭვლიანი, ირინე თედორაძე
(საქართველო)

**ტრანსნაციონალური კორპორაციების გავლენა მისამე სამყაროს
ქვეყნებზე: შინსი – სინბაპური**

ტრანსნაციონალური კორპორაციები საერთაშორისო ურთიერთობების ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან ფაქტორს წარმოადგენს. XX საუკუნის მეორე ნახევარიდან ძალიან სწრაფად იზრდება მათი რიცხვი და გავლენა მთელ მსოფლიოზე. ტრანსნაციონალური კორპორაციები საბაზისო ქვეყნის გარეთ ქმნიან ფილიალებს და შვილობილი კომპანიების ქსელს, რომელიც ერთიანობაში წარმოადგენს მსხვილ სამეწარმეო კომპლექსს. განსაზღვრავს რა ადგილობრივ დონეზე ეკონომიკებს, ქმნის გლობალური ეკონომიკის ჯაჭვს, რაც გავლენას ახდენს მთლიანად საერთაშორისო ურთიერთობებზე, რადგან სახელმწიფოსთვის უმნიშვნელოვანესია ეკონომიკა და წარმოება, ტრანსნაციონალური კორპორაციები კი სთავაზობენ მათ თამაშის წესებს და მათი მაღალი სტანდარტებით შესრულების საშუალებებს. მნიშვნელოვანია იმის განსაზღვრა, თუ როგორია ტრანსნაციონალური კორპორაციების როლი მესამე სამყაროს ქვეყნებში (ბოლო ორი საუკუნის განმავლობაში დეკოლონიზებულ ქვეყნები, ჩვეულებრივ, სუსტი და ეკონომიკურად ნაკლებად განვითარებული სახელმწიფოები). ტრანსნაციონალური კორპორაციების საქმიანობა მრავალ სირთულესა და აზრთა სხვადასხვაობას წარმოშობს. სხვადასხვა თეორია სხვადასხვაგვარად აღწერა მათ საქმიანობასა და ამ საქმიანობის შედეგებს. მეცნიერებს განსხვავებული მოსაზრებები გააჩნიათ. აქედან გამომდინარე, საკვლევი კითხვა მდგომარეობს იმაში, თუ რეალურად როგორი გავლენა აქვს ტრანსნაციონალური კორპორაციების საქმიანობას განვითარებად ქვეყნებზე. ჰიპოთეზა, ანუ სავარაუდო პასუხი საკვლევი კითხვაზე კი შემდეგნაირია: მიუხედავად დიდი კრიტიკისა და უარყოფითი შეფასებისა, ტრანსნაციონალურ კორპორაციებს უადრესად დიდი როლი აკისრიათ მესამე სამყაროს ქვეყნების განვითარებაში. ტრანსნაციონალური კორპორაციები ახალი ტექნოლოგიების, მენეჯმენტის, პროგრესული ფორმების, დასაქმების, მარკეტინგის, გამოცდილების შეტანით ხელს უწყობენ ეკონომიკურად სუსტი ქვეყნების აღმავლობას. ამის დადასტურებას კი შევეცდებით „აზიური ვეფხვებიდან“ ერთ-ერთის – სინგაპურის მაგალითზე დაყრდნობით.

უპირველეს ყოვლისა, უნდა ვისაუბროთ ამგვარი კორპორაციების უარყოფით გავლენაზე მესამე სამყაროს ქვეყნებზე. ხშირ შემთხვევაში ტრანსნაციონალური კორპორაციების მიზანია ნახონ დიდი მოგება, დანახარჯების მინიმუმამდე შემცირებით. ისინი იყენებენ ადგილობრივ მუშახელს თავიანთი პროდუქციის საწარმოებლად, რომელიც ისევ და ისევ განვითარებული ქვეყნებისთვის არის განკუთვნილი. მაშასადამე, ამ მოსაზრების თანახმად, ტნკები ხელს კი არ უწყობენ მესამე სამყაროს ქვეყნების წინსვლას, არამედ ისინი ცდილობენ მაქსიმალურად გამოიყენონ ღარიბი ქვეყნების პოტენციალი, შექმნან პროდუქცია რაც შეიძლება იაფად და შემდეგ განვითარებულ სამყაროში მათი რეალიზაცია მოახდინონ ძალიან დიდი მოგებით. ტრანსნაციონალური კორპორაციების უარყოფითი გავლენის ხაზგასასმელად ხშირად იყენებენ არგუმენტს, რომლის თანახმადაც, მულტინაციონალური კორპორაციების საქმიანობა და ძალაუფლების ზრდა ასუსტებს ეროვნული სახელმწიფოების დამოუკიდებლობას, რაც იწვევს სუვერენიტეტის რღვევასა და ეკონომიკური პოლიტიკის ტრადიციული ინსტრუმენტების არაეფექტურობას (1, 13). ამასთანავე, დაქვემდებარების თეორიის თანახმად, განვითარებადი სახელმწიფოების ბაზ-

რები ძლიერ არიან დამოკიდებული ჩრდილოეთის ქვეყნების ტევად ბაზრებზე. ისინი შემოსავალს იღებენ ნედლეულისა და ნახევარფაბრიკატების ექსპორტით, მაგრამ თავად თავს ვერ ართმევენ სამრეწველო პროდუქციის საჭირო რაოდენობით იმპორტს, შესაბამისად, ეს იწვევს დიდ ხარჯებს და უფრო მეტ დამოკიდებულებას (2).

ზემოთ თქმულის საპირისპიროდ, აუცილებლად უნდა აღვნიშნოთ ის, რომ ტრანსნაციონალური კორპორაციების საქმიანობას მესამე სამყაროს ქვეყნებში უაღრესად დადებითი შედეგის მოტანა შეუძლია. ამგვარი კორპორაციები დადებითი გავლენის მოხდენას სხვადასხვა საშუალებით ახერხებენ. უცხოური ინვესტიციები ყველაზე მნიშვნელოვანი რესურსია, რომელიც სწორედ ტნკ-ების მეშვეობით ხორციელდება. ისინი ხელს უწყობენ განვითარებად ქვეყნებში სამუშაო ადგილების ზრდასა და ადამიანის უფლებების დაცვასა და გაუმჯობესებას, ნერგავენ თანამედროვე ტექნოლოგიებს, ეს კი სასიცოცხლო მნიშვნელობისაა ეკონომიკის ფუნქციონირებისთვის, ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესებისთვის. ტრანსნაციონალური კორპორაციები მნიშვნელოვნად უწყობენ ხელს მესამე სამყაროს ქვეყნების წინსვლას. ჯეიმს ბეიკერის აზრით, ყველაზე მნიშვნელოვანი ნაკლებად განვითარებული ქვეყნებისთვის ისაა, რომ ტნკ-ების ინვესტიციები ესმარება ამ ქვეყნებს საწარმოო ბაზის განვითარებაში. გარდა ამისა, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები ქმნიან მაკონტროლებელ ხარჯებს და ახდენენ ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესებას. მულტიეროვნულმა კორპორაციებმა განვითარებად ქვეყნებში შეიტანეს კაპიტალი, დასაქმება, ახალი ტექნოლოგიები, მენეჯმენტის და მარკეტინგის გამოცდილება, რაც საკმაოდ უწყობს ხელს ეკონომიკურად სუსტი ქვეყნების აღმავლობას (3, 63). ქრეიგ ვილსონი და ჯორჯ ლოჯი, ბეიკერის მსგავსად, მიიჩნევენ, რომ ტნკ-ების კონტრიბუცია მესამე სამყაროს ქვეყნების ეკონომიკაში პოზიტიურ ეფექტს იძლევა. ისინი ასახელებენ ორ მიზეზს, თუ რატომაა ამ კორპორაციების ჩართულობა მეტად მნიშვნელოვანი: 1) სიღარიბის შემცირება, ეკონომიკური კეთილდღეობა და ინფრასტრუქტურული განვითარება მოითხოვს სისტემურ ცვლილებებს, ტნკ კი ყველაზე მდგრადი და ეფექტური მექანიზმია ამ თვალსაზრისით; 2) მცირე საშინაო ბიზნესის ზრდა მოითხოვს მსოფლიოსთან ხელმისაწვდომობას. უდავოა, რომ ნებისმიერი სახელმწიფოსთვის სასარგებლოა ვაჭრობა სხვა სახელმწიფოსთან, ეს კი მარტივადაა შესაძლებელი მულტიეროვნული კორპორაციების არსებობით ამ ქვეყანაში (4). აღსანიშნავია ტნკ-ების დადებითი გავლენა მესამე სამყაროს ქვეყნებში სამუშაო ადგილების ზრდის თვალსაზრისით. მარტინ რამა ამტკიცებს, რომ ტრანსნაციონალურ კორპორაციებს მოაქვს მეტი კეთილდღეობა და დასაქმება განვითარებადი ქვეყნების მასშტაბით. მისი აზრით, სანამ ბიზნეს ორგანიზაციები დებენ ინვესტიციებს განვითარებად ქვეყნებში, ისინი განიზრახავენ, რომ მიიღონ რაც შეიძლება მეტი სარგებელი მინიმალურ ფასად, სწორედ ამიტომ იქმნება მრავალი სამუშაო ადგილი (5).

ამ კონკრეტულ შემთხვევაში განვიხილავთ სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიაში, მაღალის კუნძულების სამხრეთით მდებარე სახელწიფო – სინგაპურის ქეისს. ეს ქვეყანა წარმოადგენს აშკარა მაგალითს იმისა, თუ რამდენად დიდი წვლილის შეტანა შეუძლიათ ტრანსნაციონალურ კორპორაციებს მესამე სამყაროს ქვეყნების ეკონომიკურ განვითარებაში. სინგაპური არის სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიის მაღალგანვითარებულ საბაზრო ეკონომიკაზე ორიენტირებული ქვეყანა. ის მოწინავე ადგილს იკავებს მსოფლიოში კორუმპირებულობის დაბალი დონითა და ბიზნესის კეთების მაღალი შესაძლებლობით, რადგან აქვს დაბალი პროცენტი გადასახადებზე. თანამედროვე სინგაპურის ეკონომიკა ძირითადად აგებულია უცხოური ინვესტიციების

საფუძველზე, ამას კი, თავის მხრივ, განაპირობებს მიმზიდველი საინვესტიციო კლიმატი და სტაბილური პოლიტიკური გარემო.

უპირველეს ყოვლისა, აუცილებელია სინგაპურის ისტორიის მოკლე მიმოხილვა, რათა უკეთ დავინახოთ ის, თუ რაოდენ დიდი როლი ითამაშა ტბკების საქმიანობამ ამ ქვეყანაში. სხვადასხვა პერიოდში სინგაპურს განაგებდნენ ინდონეზიისა და მალაიზიის ტერიტორიათა მფლობელი იმპერატორები. მე-19 საუკუნის დასაწყისისთვის ქვეყანას უკვე ბრიტანელები აკონტროლებდნენ, რომლებმაც კონტროლის შენარჩუნება მეორე მსოფლიო ომამდე მოახერხეს. ამის შემდგომ კი ქვეყანა იაპონიის გავლენის ქვეშ აღმოჩნდა. 1945 წლისთვის, როდესაც ბრიტანელებმა იაპონელები განდევნეს და კვლავ დაიბრუნეს კონტროლი სინგაპურზე, ქალაქი თითქმის სრულიად განადგურებული იყო. საბოლოოდ, 1959 წელს სინგაპურმა მიიღო დამოუკიდებლობა დიდი ბრიტანეთისგან. ქვეყანა ბუნებრივი რესურსების გარეშე დარჩა, უმუშევართა დონე უმაღლეს მახვევებელს აღწევდა. გარდა ამისა, 1959-65 წლებში კრიზისიდან გამოსვლის მიზნით სახლმწიფომ „იმპორტის ჩანაცვლების პოლიტიკა გაატარა“, რამაც უფრო დაამძიმა ქვეყანაში არსებული სიტუაცია. მწვავედ იდგა ეკონომიკური პრობლემები. საჭირო იყო ამა თუ იმ რეფორმის გატარება, ქვეყნის პროგრესისთვის ხელის შეწყობა (6, 776).

1966 წლიდან სინგაპურმა აირჩია მკაფიოდ გამოხატული, თავისუფალ ბაზარზე ორიენტირებული კურსი, რომელიც, უპირველეს ყოვლისა, ტრანსნაციონალური კორპორაციების მეშვეობით უცხოური ინვესტიციების მოზიდვისკენ იყო მიმართული. ქვეყანამ საგადასახადო შეღავათებით ხელი შეუწყო უცხოური ინვესტიციების მოზიდვას. საკუთრების უფლებათა დაცვა და საერთოდ, კანონის უზენაესობა ქვეყანაში ერთ-ერთი უმთავრესი და მუდმივი ზრუნვის საგანი გახდა. გატარდა სასამართლოს რეფორმა, რაც მიმართული იყო იმისკენ, რომ ინვესტორები დაიმედებული ყოფილიყვნენ სინგაპურში არსებული მათი კუთვნილი ქონების დაცულობაში. იმ დროს გაბატონებული შეხედულებით, დიდ მრავალეროვნულ კორპორაციებს დაბალგანვითარებული ქვეყნების მიმართ საკუთარი ეგოისტური ინტერესები ამოძრავებდათ, რაც ადგილობრივი მშრომელების ექსპლუატაციითა და ქვეყნის გაძარცვით სრულდებოდა. სინგაპურის ხელისუფლებამ მალე მოიშორა თავიდან ამგვარი დოგმები და გამოსცა „ეკონომიკის სტიმულირების აქტი“, რომლის ძალითაც 5-დან 10 წლამდე ვადით კაპიტალის უკუგების, მოგებისა და ქონების გადასახადებისგან ერთდროულად თავისუფლდებოდნენ როგორც ადგილობრივი start-up კომპანიები, ისე უცხოური მულტინაციონალური კორპორაციები. ტრანსნაციონალური კორპორაციების ზრდა სინგაპურში უნდა გამხდარიყო ადგილობრივი მოსახლეობის დასაქმების გარანტი. ახალი ტექნოლოგიების დანერგვა, მენეჯერულ-ადმინისტრაციული გამოცდილების შექმნა გრძელვადიან პერსპექტივაში მომგებიანი უნდა ყოფილიყო ეკონომიკური პროგრესისთვის. სინგაპურის ხელისუფლება ტრანსნაციონალური კორპორაციების დახმარებით ეკონომიკური კრიზისის დაძლევის და გარკვეული პერიოდის შემდეგ ეკონომიკურ განვითარებასაც იმედოვნებდა.

ამა თუ იმ ღონისძიების გატარების შემდეგ მრავალმა ტნკ-მ დაიწყო საქმიანობა სინგაპურში. Hewlett-Packard, Texas Instruments, National Semiconductor და ა.შ. ტნკების მოზიდვა განაპირობებდა დასაქმების ზრდას, ასევე ახალი ტექნოლოგიების დანერგვას და გამოცდილების შექმნას. 1970 წელს General Electric-მა სინგაპურში ერთბაშად 6 ქარხანა გახსნა. 1971 წელს, როცა დასრულდა ბრიტანული სამხედრო ბაზის ლიკვიდაცია, სინგაპურს თითქმის აღარ აწუხებდა უმუშევრობის პრობლემა, რადგანმა მოზიდულმა დიდმა ინვესტიციებმა უზრუნველყო იმაზე მეტი სამუშაო ადგილის შექმნა, ვიდრე ბრიტანულ სამხედრო ბაზაზე დასაქმებული ადგილობრი-

ვი მაცხოვრებლები იყვნენ. შედარებით ახალი მონაცემებით კი, 2000-დან 2008 წლამდე სინგაპურში სამუშაო ადგილების რაოდენობა გაორმაგდა (7, 47). 2000 წლის ბოლოსთვის სინგაპურში დაგროვილი უცხოური პირდაპირი ინვესტიციების ჯამურმა მოცულობამ 114 მილიარდი აშშ დოლარი შეადგინა (8). ინვესტორთა და ინტერესებაზე და ექსპორტის უფრო მეტად წახალისებაზე გავლენა იქონიეს შემდეგმა ფაქტორებმა: დაბალი ინფლაციის უზუნველყოფა, გადასახადების ბალანსირება და სავაჭრო ბარიერების შემცირება. ასევე მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა განათლების დონის ამაღლებამ. თავად სინგაპური წლების განმავლობაში აქტიურად უწყობდა ხელს ადგილობრივ ფირმებს, გარდაქმნილიყვნენ ტნკებად და ერთგვარი ბალანსი ყოფილიყო დაცული უცხოური ტნკების სინგაპურში წარმომადგენლობასა და მისი ტნკების საზღვარგარეთ წარმომადგენლობას შორის. სწორედ ამიტომ სინგაპურის ტნკებმა მაღალი რეიტინგი მოიპოვეს განვითარებადი ქვეყნების უდიდეს ტნკებს შორის.

დღესდღეობით სინგაპურში ტნკები დომინირებენ ისეთ დარგებში, როგორებიცაა: ქიმიური მრეწველობა, ელექტრონიკა და სამედიცინო საქონელი, ოპტიკური წარმოება. ასევე გემთმშენებლობის და ფინანსური მომსახურების სფერო. ბიოსამედიცინო სფეროში სინგაპურმა არნახულ წარმატებას მიაღწია, ამ დროისთვის იქ 100-ზე მეტი გლობალური ბიოსამედიცინო კომპანია ახორციელებს სხვადასხვა სახის ბიზნეს ოპერაციას. ამ კომპანიების რიცხვში შედის: Abbott, Roche, Merck, Novartis, Siemens და ა.შ. ტრანსნაციონალური კორპორაციები ასევე ხელს უწყობენ სავალუტო კურსის სიმყარის შენარჩუნებას, გადასახადების დაბალანსებას. ტნკებს უდიდესი წვლილი შეაქვთ ქვეყნის ეკონომიკურ და სოციალურ განვითარებაში (9, 201).

სინგაპურმა განიცადა შთამბეჭდავი სისწრაფის ეკონომიკური ზრდა და მოდერნიზაციის პროცესი. ეს „სინგაპურის სასწაულის“ სახელითაა ცნობილი. თავისი განვითარების გზაზე სინგაპურს არ შეუცვლია ძირეული პრინციპები: ექსპორტის წამახალისებელი სტრატეგია, თავისუფალი ვაჭრობა და პოლიტიკური მოდელი, რომელიც მიმართული იყო მულტინაციონალური კომპანიების მოზიდვისა და ბიზნესისთვის მეტი თავისუფლების მინიჭებისკენ, რის შედეგადაც დღეს სინგაპური მიჩნეულია ბიზნესის მიმართ მსოფლიოში ყველაზე კეთილგანწყობილ ქვეყნად. ამასთან, მნიშვნელოვანი იყო თანამედროვე მომსახურების სექტორის ჩამოყალიბებაც, რამაც ყველაზე მეტი სამუშაო ადგილი შექმნა ქვეყანაში. ამ ყოველივეს მეშვეობით სინგაპური გახდა ქვეყანა, სადაც ყველას დაუბრკოლებლად შეუძლია ბიზნესის წამოწყება. ქვეყანამ შეძლო მოეხიდა მრავალი მსხვილი საწარმო, საფინანსო თუ ტექნოლოგიური კომპანია. სინგაპურში დაგროვდა უცხოური ინვესტიციების დიდი მოცულობა, რის შედეგადაც ქვეყანამ დიდი სარგებელი ნახა. დღეს უკვე სამრეწველო პროდუქციის გამოშვებისა და ექსპორტის 2/3 ტრანსნაციონალურ კორპორაციებზე მოდის. სინგაპურის ამგვარი წარმატების მიზეზად სხვადასხვა ფაქტორის დასახელებაა შესაძლებელი, თუმცა უადავოა ის ფაქტი, რომ ტრანსნაციონალური კორპორაციების როლი სინგაპურის ეკონომიკურ განვითარებაში ერთერთი უპირველესია. ეს ქვეყანა აშკარა მაგალითია იმისა, თუ რამდენად დიდი დადებითი შედეგის მოტანა შეუძლია მულტინაციონალურ კორპორაციებს ქვეყნისთვის, თუ ქვეყანა გახსნის ბაზრებს და ამგვარ კომპანიებს თავისუფლად მოქმედების საშუალებას მისცემს.

აქედან გამომდინარე, მიუხედავად ამა თუ იმ უარყოფითი ასპექტისა და მეცნიერთა გარკვეული ნაწილის კრიტიკისა, უდავოა, რომ ტრანსნაციონალური კორპორაციები დადებით როლს თამაშობენ მესამე სამყაროს ქვეყნების ეკონომიკის განვითარებაში, აძლევენ რა მათ საშუალებას ჩაებან საერთაშორისო ვაჭრობაში და

მიიღონ სარგებელი. კრიტიკოსების დამოკიდებულებაშიც შეინიშნება ის ფაქტი, რომ ტრანსნაციონალური კორპორაციების არსებობის გარეშე ეროვნულ ეკონომიკებს გაცილებით გაუჭირდებოდათ განვითარება ან სულაც არსებული მდგომარეობის შენარჩუნება. სინგაპურის მაგალითის განხილვით, აშკარა ხდება ის, თუ რაოდენ დიდი წვლილის შეტანა შეუძლია ტნკ-ების საქმიანობას განვითარებადი ქვეყნების ეკონომიკურ წინსვლაში. დასაქმების ზრდა, ახალი ტექნოლოგიების დანერგვა, სამრეწველო პროდუქციის გამოშვება და ექსპორტი, გამოცდილების შექმნა, მრავალი დარგის განვითარება, მსოფლიო ბაზარზე ვაჭრობა და დიდი სარგებლის მიღება – ეს ყოველივე ქვეყანამ, უპირველეს ყოვლისა, ტრანსნაციონალური კორპორაციების დახმარებით შეძლო. სინგაპურის ქეისი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, ვინაიდან მან განიცადა შთამბეჭდავი სისწრაფის ეკონომიკური ზრდა იმ დროს, როდესაც ქვეყანა უკიდურესი ეკონომიკური კრიზისის წინაშე იდგა. ამ კონკრეტული ქეისის განზოგადებით, ცალსახად შეიძლება ითქვას, რომ მესამე სამყაროს ქვეყნების სწრაფი ტემპით განვითარებისა და ეკონომიკური სტაბილურობის/აღმავლობის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი განმაპირობებელი ფაქტორი სწორედ ტრანსნაციონალური კორპორაციების საქმიანობაა.

ლიტერატურა:

1. Paul Karen and Robert Barbato. The Multinational Corporation in the Less Developed Country: The Economic Development Model versus the North-South Model. The Academy of Management Review. Vol.10, No.1(January). 1985.
2. რონდელი ალ., საერთაშორისო ურთიერთობები, თბ., 2006.
3. Baker James C. and John K. Ryans. Multinational Corporation Investment in Less Developed Countries: Reducing Risk. Nebraska Journal of Economics and Business. Vol.18, No.1 (Winter). 1979.
4. Lodge George and Craig Wilson. Multinational Corporations: A Key to Global Poverty Reduction. Princeton University Press. 2006. <http://yaleglobal.yale.edu/content/multinational-corporations-key-global-poverty-reduction-%E2%80%93-part-i> ბოლო ნახვა – 11 ივნისი, 2015.
5. Rama Martin. Globalization and Workers in Developing Countries. Policy Reserch Working Papers. 2003. <http://elibrary.worldbank.org/doi/abs/10.1596/1813-9450-2958> ბოლო ნახვა – 11 ივნისი, 2015.
6. Bowman John. S. Columbia Chronologies of Asian History and Culture. Columbia University Press (September). 2000.
7. Habib-Mintz Nazia. Multinational Corporations’ Role in Improving Labour Standards in Developing Countries. Journal of International Business and Economy. Vol. 10, No.2 (April). 2009.
8. Guangzhou Hu, Albert. Multinational Corporations, Patenting and Knowledge Flow: The Case of Singapore. National University of Singapore. 2003. <ftp://ftp.zew.de/pub/zew-docs/div/innokonf/3bhhu.pdf> ბოლო ნახვა – 11 ივნისი, 2015.
9. Aggarwal Raj. Emerging Third World Multinationals: A Case Study of the Foreign Operations of Singapore Firms. Contemporary Southeast Asia. Vol.7, No.3 (December). 1985.

Nestan Jachvliani, Irine Tedoradze
Transnational corporations' influence on the third world countries
(on the case of Singapore)
Summary

Nowadays transnational corporations play very important role in directing the international economics. There are different conceptions about how multinational corporations influence the third world countries. In spite of the fact that many scientists criticize these kinds of corporations and there exist many negative opinions about them, it is clear that transnational corporations significantly promote the development of the less-developed countries. In case of Singapore: overcoming the economic crisis, developing many fields on high level, increasing the working places, introduction of new technologies and actually firm economic progress obviously confirm this hypothesis.

Нестан Джачвлиани, Иринэ Тедорадзе
Влияние транснациональных корпораций на страны третьего
мира (на примере Сингапура)
Резюме

В настоящее время, транснациональные корпорации играют важную роль в международной экономике. Разногласия вызывают те вопросы, которые оказывают влияние на страны третьего мира. Несмотря на критику со стороны ученых и распространенное негативное мнение, очевидно, что транснациональные корпорации благоприятно влияют на прогресс стран третьего мира. Сингапур справился с кризисом, многие поля вышли на более высокий уровень развития - увеличение рабочих мест, введение новых технологий и в целом устойчивое экономическое развитие экономики подтверждает эту гипотезу.

Индира Дзаганя, Марина Арошидзе
(Грузия)

ПРАЗДНИКИ КАК СОСТАВНАЯ ЧАСТЬ КОЛЛЕКТИВНОЙ ПАМЯТИ И ПРОБЛЕМЫ МЕЖКУЛЬТУРНОГО ОБЩЕНИЯ

В современном поликультурном и поликонфессиональном мире проблемы межкультурной коммуникации имеют интердисциплинарный характер и привлекают внимание филологов, этнологов, культурологов, историков, психологов и пр. Люди на протяжении многовековой истории человечества с переменным успехом учились жить в ладу с представителями других культур и конфессий. Исследование проблем межкультурной коммуникации приобретает особенное значение на рубеже века двадцатого с веком двадцать первым в условиях всеобщей глобализации, с одной стороны, и участвовавших этноконфликтов, с другой. Профилактика болезни всегда эффективнее, чем ее лечение, поэтому в условиях формирования гражданского общества и вхождения Грузии в общеевропейское пространство очень важно изучение тех сторон жизни поликультурного и поликонфессионального общества, которые могут вызвать культурный шок и спровоцировать проблемы в сфере межкультурной коммуникации. Одной из таких сфер жизни многонационального государства, требующих интердисциплинарного исследования, нам представляются народные праздники, которые являются важной составной частью культуры каждого народа, каждой религиозной общности.

По мнению авторов этнолингвистического экскурса «Болгария глазами грузин», праздник представляет собой многослойный социокультурный феномен, отражающий историю народа, его мировоззрение, религиозные пристрастия, этнографические особенности, метафорическую картину данного этноса. Если вы хотите понять народ – надо приобщиться к народным праздникам, и тогда перед вами предстанут историческое прошлое рука об руку с настоящим, национальный характер и народная мудрость. Каждая страна и каждая эпоха имеет свой неповторимый культурный облик, который проявляется в народных праздниках (1, 70).

Как отмечает В.Н.Попова, празднику как феномену культуры, его теоретическому осмыслению и истории развития посвящено немало научных работ (Ю. М. Лотман, М. М. Бахтин, Ю. А. Арнаутова, К. Леви-Стросс, Х. Г. Гадамером, М. Элиаде и др.). Однако в современной культурологии отсутствуют исследования, целиком посвященные празднику как форме культурной памяти и прослеживающие его эволюцию с точки зрения изменения отношения к памяти о прошлом (4, 37).

Праздники и отношение к ним разных слоев населения поликультурного и поликонфессионального государства. Праздники как маркеры культурной памяти. Праздники как совершенно уникальные онимы. Праздники как составная часть культурных концептов и важный пласт в языковой картине мира. Динамика официального «праздничного календаря» как отражение истории народа. Религиозные праздники и современность. Вот неполный перечень весьма важных с точки зрения межкультурной коммуникации проблем.

Праздники бывают официальные и неофициальные, государственные и народные, религиозные и светские, молодежные, но все они отражают ту или иную сферу жизни

данного этноса, данной социальной группы. Некоторые праздники – прямая фиксация судьбоносных для данного этноса событий, такими являются: *День независимости Грузии* (26 мая), *День памяти погибших* (9 апреля). Обновление общественно-политической парадигмы приводит к изменениям в национальном праздничном календаре: на праздники, официально отмечающиеся ранее во всех государственных структурах, налагается запрет, их перестают отмечать, постепенно эти праздники уходят в небытие вместе с теми событиями и датами, порождением которых они были. В некоторых случаях, исходя из интересов правящей верхушки, праздники подвергаются трансформации, особенно, если они связаны со знаменательными историческими событиями или имеют религиозный характер.

Каждый судьбоносный период в жизни социума, так или иначе, отражался на «праздничном календаре», но его особенно существенная трансформация была связана с советизацией Грузии, а затем с периодом постсоветского пути развития. В рамках нашей статьи нас интересовала взаимосвязь праздника и культурной памяти в контексте истории, особенности народного менталитета, проявляющиеся в праздничных обычаях, языковые маркеры национальной картины мира, сосуществование разных конфессиональных и культурных праздников в пределах одной государственности, а также методологический потенциал праздников при изучении иностранного языка и развитии навыков межкультурной коммуникации.

Богатство и разнообразие грузинских праздников уходит корнями в далекое прошлое: поклонение идолам сменилось в четвертом веке православными ритуалами, когда христианство стало государственной религией. Часть горной Грузии продолжала сохранять остатки идолопоклонства, трехсотлетнее владычество Османской империи привело к исламизации Аджарии. В результате различных исторических процессов отдельные территории Грузии были заселены армянами-григорианцами, православными греками и пр. Так сложилось поликонфессиональное государство. Установление советской власти в Грузии, прежде всего, отразилось на судьбе религиозных праздников, как христианских, так и мусульманских, которые ушли в подполье. В 70-ые годы двадцатого века, по воспоминаниям очевидцев, на всех крупных предприятиях парткомы и профсоюзы организовывали рейды, участники которых во время религиозных праздников (например, Пасхи) патрулировали кладбище и фотографировали посетителей, с тем, чтобы вывесить их портреты на «досках позора». Не удивительно, что людям приходилось скрывать свою верность многовековым традициям: они по-прежнему красили яйца, ходили на красную горку, крестили детей. Известны многочисленные случаи наказаний (освобождение с занимаемой должности, партийные взыскания и пр.). Религиозные праздники оставались в подполье до периода перестройки, когда М. Горбачев изменил государственную политику по отношению к церкви. 90-ые годы двадцатого века стали для Грузии периодом возрождения христианской обрядности. Средства массовой информации стали транслировать празднование знаменательных религиозных событий, целые поколения выпускников советских школ, воспитанные атеистами, вновь «нашли дорогу к храму».

И вновь очередное обновление общественно-политической парадигмы вызвало ревизию праздничных дат: в Грузии после развала Советского Союза, в первую очередь, из праздничного календаря был изъят день Великой Октябрьской социалистической революции – 7 ноября (в 2005 году этот день перестал быть официальным праздником и в Российской Федерации), затем международный праздник – День труда 1 Мая. Неприятие всего советского в правящих кругах постсоветской Грузии дошло до такой степени, что первый президент Грузии, Звиад Гамсахурдия, даже отменил празднование совместной победы советских войск над фашистской Германией. Это вызвало огромную волну протеста среди населения, чьи деды и прадеды сложили головы на фронтах Великой Отечественной войны. Праздник пришлось вернуть в состав официальных государственных праздников, но

уже под другим именем. Дело в том, что указом Президиума Верховного Совета СССР от 8 мая 1945 года был установлен праздник *День победы Советской армии и советского народа над нацистской Германией в Великой Отечественной войне* (сокращенно – *День Победы*), в настоящее время в Грузии праздник называется *День Победы над фашизмом*, иногда в средствах массовой информации уточняют – *День Победы над фашизмом во второй мировой войне*. Такова сила слова, влияние языковых маркеров на коллективную память. Казалось бы – незначительное изменение в номинации, слегка переставлены акценты, но в памяти последующих поколений это событие уже будет фиксироваться иначе.

Таким образом, можно сделать вывод, что ревизия «праздничного государственного календаря» является одним из средств манипулирования коллективной народной памятью. Часто в своем стремлении «стереть» неугодные им воспоминания, правящая элита не учитывает силу сложившейся традиции. Еще М.Фуко отмечал, что помимо памяти официальной есть память неофициальная, народная, которая подчас оказывается сильнее и долговечнее официальной (3, 78). Наглядным примером того, как традиция оказалась сильнее попыток манипулировать народной памятью является история *Международного женского дня 8 Марта*. Как известно, этот праздник имеет очень длинную историю, связанную с разными странами: в Америке и во многих европейских странах он отмечался как день борьбы за права женщин; предложение Клары Цеткин учредить международный день женщин было также связано с желанием привлечь внимание общественности к проблемам женщин. С 1975 года ООН начала отмечать 8 марта как *Международный день борьбы за права женщин и международный мир*. Но в СССР, праздник, исторически появившийся как день солидарности трудящихся женщин в борьбе за равенство прав и эмансипацию, очень скоро превратился в один из любимейших весенних праздников, в «женский день». В Грузии, с ее патриархальным уважением к женщине, этот праздник особенно любили. Когда правительство З. Гамсахурдия приняло решение отменить этот праздник, в качестве компенсации Верховный Совет Грузии принял в 1991 году решение учредить День Матери (3 марта). Третье марта стало официально выходным днем, а 8 марта – рабочим, но традиция оказалась сильнее официальных указов – все продолжали отмечать Международный женский день. В настоящее время в Грузии оба праздника являются официальными.

Языковое маркирование – очень важная сторона праздника, которая оказывает сильное влияние на членов социума, как это можно наблюдать на примере праздника – *День Святого Валентина* или *День всех влюбленных* (14 февраля). Праздник, имеющий изначально языческие корни, связан с именем святого Валентина, католического священника, который сочувствовал несчастным влюбленным и тайком освящал брак любящих мужчин и женщин. Отмечающие этот праздник дарят любимым и дорогим людям цветы, конфеты, воздушные шары и особые открытки (часто в форме сердечка), со стихами, любовными признаниями или пожеланиями любви, так называемые *валентинки*. В Европе праздник очень популярен, полюбился он и грузинской молодежи. Доминантным маркером в наименовании праздника является слово – «влюбленные», а любовь, как известно, не признает границ и религий. Несмотря на то, что православные христиане не признают этого святого, несмотря на то, что сама римско-католическая церковь отказалась от этого праздника, праздник шагает по планете, и все больше и больше влюбленных шлют друг другу 14 февраля валентинки. В Грузии один из деятелей шоу-бизнеса Бесик Чубинидзе предложил ввести альтернативу этому западно-европейскому празднику и Парламент Грузии в конце двадцатого века провозгласил 15 апреля светским праздником *Днем Любви* (праздник не является выходным днем). Влюбленные в Грузии с энтузиазмом встретили новый праздник, но и старый отмечать не перестали. Интересно, что в Грузии есть еще один праздник, посвященный любви, но любви духовной – *Гергетоба (День духовной любви)*,

отмечается 16 июля. Этот древний праздник был забыт во время тотального атеизма советского периода, но Католикос-Патриарх всея Грузии Илия II возродил его и сейчас 16 июля отмечают не только в местечке Гергети, где он и зародился, а во всей Грузии.

Помимо общегосударственных праздников большой интерес представляют праздники, характерные для разных уголков Грузии, отражающие местные обычаи и диалектные языковые особенности. Такими праздниками являются – *Алавердоба*, который отмечают 28 сентября у монастыря Алаверди; *Шуамтоба* – популярный народный праздник в горных районах Аджарии, традиционно проходит в первую неделю августа, связан со скотоводством и празднуется в горах в середине периода пребывания (отсюда и название праздника); *Ртвели* – праздник виноградарей, который не имеет определенной даты, так как празднование приходится на день начала сбора урожая винограда, а для каждой области страны это индивидуальная дата. Но отмечают Ртвели везде одинаково – это сбор винограда, сопровождаемый шутками, смехом, пением, танцами, обильным угощением и грузинскими деликатесами, которые для многих культур представляют собой лакуны: *чурчхела*, *ткляпи*, *татара*, *пеламуши* и пр.

С 1979 года в Грузии существует традиция отмечать праздник города: *Тбилисоба* (последний четверг октября), *Батумоба* (1-2 сентября), *Кутаисоба* (2 мая). Эти праздники поражают богатыми ярмарками, красочными выставками, пышными шествиями, концертами, рок-фестивалями, разнообразными спортивными мероприятиями.

Недаром говорят, что праздник — это лицо народа. В грузинских праздниках нашли отражение древние традиции и верования людей, неповторимая аура Южного Кавказа, в них отражается менталитет народа, основные концепты, являющиеся константами грузинской культуры. Но современная Грузия – поликонфессиональная страна, поэтому помимо государственных христианских праздников (Рождество, Пасха, Тамароба, Нинооба, Гиоргоба (День Святого Георгия), Мцхетоба-Светицховлоба и пр.) здесь празднуют и мусульманские праздники: Новруз Байрам, Рамадан Байрам, Курбан Байрам и др. Грузия – это страна, в которой чтут традиции, поэтому помимо официальных государственных праздников, инициированных властями, здесь отмечают и те события, которые все еще хранятся благодаря коммуникативной памяти (термин Я.Ассманна), передающейся от отца к сыну, от сына к внуку.

Ярким примером приверженности старым традициям является праздник со странной синтагматикой лексем – *Старый Новый Год*. В грузинских семьях все еще чтят старый календарь и многие даты, особенно связанные с сельскохозяйственными работами (севом, прополкой и пр.), погодой, уточняют по старому стилю: есть грузинская легенда о том, как март попросил три дня у апреля (*Насесхеби*, что в переводе с грузинского означает *Одолженные*), и именно в эти дни особенно холодно и дует ветер, но приходится они на 14-16 апреля (1-3 апреля по старому стилю). Не удивительно, что любящие хорошее застолье грузины отмечают всеми любимым праздник Новый Год два раза – по новому и по старому стилю (отсюда и название – Старый Новый Год).

Праздничный календарь Грузии включает в себя международные (например, *Международный день защиты детей*, который отмечается 1 июня с 1950 года) и национальные праздники, официальные и неофициальные, общегосударственные и местные, старые праздники и новые, религиозные и светские.

При изучении любого иностранного языка, при знакомстве с культурой любого народа знакомство с национальными праздниками – одна из интереснейших и важнейших тем, обладающих большим лингвокультурологическим и дидактическим потенциалом. Перефразируя известное высказывание, можно сказать: хотите выучить язык народа, хотите общаться на этом языке – познакомьтесь с культурой и историей этого народа, заключенных

прежде всего в праздничных обрядах и традициях, проникнетесь духом этого народа, узнайте, чему он радуется и о чем скорбит.

Знакомство с национальными праздниками – это возможность понять неповторимый культурный облик данного народа, его национальный характер и народную мудрость; это также возможность еще глубже постичь собственную культуру, проникнуться ее своеобразием; а вместе с тем – это знакомство с общечеловеческими ценностями, облаченными в национальные одежды.

Лიტერატურა:

1. Арошидзе М.В., Путкарадзе Т.К. Болгария глазами грузин. Тбилиси, 2013.
2. Ассманн Я. Культурная память. Письмо, память о прошлом и политическая идентичность в высоких культурах древности. М., 2004.
3. Васильев А. Г. Мемориализация и забвение как механизмы производства культурного единства и разнообразия // Фундаментальные проблемы культурологии. М., 2009.
4. Попова В. Н. Праздник как форма культурной памяти. М., 2011.

ინდირა ძაგანია, მარინა აროშიძე
ეროვნული დღესასწაულები როგორც კოლექტიური მეხსიერების შემადგენელი და
კულტურათაშორისი კომუნიკაციის პრობლემა
რეზიუმე

ეროვნული დღესასწაულები საშუალებას გვაძლევს უკეთ შევიგრძნოთ ეროვნული კულტურის სახე, ადამიანების ეროვნული მახასიათებლები და ხალხური სიბრძნე. ეს საკუთარი კულტურის სიღრმისეულად გაცნობისა და მისი განსხვავებულობის უკეთ დანახვის შესაძლებლობაა.

Indira Dzaganian, Marina Aroshidze
National holidays as a constituent of collective memory and
intercultural communication problem
Summary

Getting acquainted with national holidays is an opportunity to feel the unique national cultural guise of people, their national character and national wisdom; it is an opportunity to conceive your culture deeper and enter into its distinctness; and, in the meantime, it is an exposure to universal human values dressed in national costumes.

Lala Akhmedova
(Azerbaijan)

ON THE QUESTION OF CULTURAL POLICY

On the threshold of the third millennium spiritual culture has become the universal foundation and the complex power for the mankind social development. Using the power the modern civilization transforms from an industrialized society to an information society. A new ecological culture based on the interpersonal relations between people and nature replaces a technological civilization. The key role in the changes is played by so-called "human revolution". It is conditioned by the transformation in the understanding of man as the means of development to its purpose.

One of the idiosyncratic features of the modern civilization is the world culture globalization process. It is founded on the common values such as the best forms, patterns of human activity, different ways of world perception, intellectual and material values, adopted by mankind for the past centuries. However, the development of the culture common to all mankind doesn't mean the unification of different cultures; on the contrary it implies the harmonic interaction, interinfluence and interdependency of regional and national cultures. Each culture has its own values, idiosyncratic and unique achievements. Meanwhile, according to the laws of dialectics, each national culture possesses antinomy (contradictoriness of development) which is the corner stone of any progress. Each national culture contains certain elements of egoism and altruism, elitism and ordinariness, individualism and collectivism, knowledge and ignorance. The problem is to transform from the authoritarian policy to the culture of interaction and interinfluence as the most important means of cultural development. Progressive national cultures adopt the world forms of development in a creative and typical way, contributing to the development of the world culture common to all. It provides cultural values exchange both regionally and globally, which leads to the globalization of the world culture. The idiosyncratic features of the globalization are human rights observation, humanism, creative development of individual, dissemination of scientific knowledge, advanced technologies, mutual enrichment of national cultures, ecology of man and nature and denial of confrontation ideas by people. The global socio-cultural revolution is associated with urbanization, changes in lifestyles and alterations in the activities of millions of people as well as fundamental changes in the cultural values and worldview. Hence it offers new opportunities for the mankind development.

At the same time the dialectics of the modern world culture development is also characterized by crisis, caused by wars, uncontrolled usage of natural resources and uneven cultural development. The mankind is confronting the necessity of solving many problems: such as averting war with the usage of mass destruction weapons; ecological crisis, as a result of human activity; famine; poverty and illiteracy; breakage of relations between rich and poor counties; exploration of new sources of raw materials; creation of opportunities for further economic development; prevention of the negative affects of the scientific and technological revolution.

The key to solving the above-mentioned problems (as well as many others) is the development of a high spiritual culture (1). Only it can provide new opportunities for a stabile mankind development, improvement of life quality and establishment of harmonic relations among people groups, nations and states. That is why the development of the high spiritual culture, which allows reaching "high cultural standards", should be proclaimed to be the key strategic objective and foundation of the safety of the modern civilization.

Statistically the highest levels of human development are achieved in the countries that adopted the democratic culture. The high historical mission and social value of the democratic

culture bring to the attention of the post-soviet countries the objective of democratic standards establishment. It will lead to the development of personal, professional and political culture of an individual, formulation of human identity in the way of thinking, spiritual values, traditions and innovations, social ethics and lifestyles. The process of creating political, socio-psychological and legal conditions for the establishment of the democratic culture standards in the social and political realms must take place on all levels, penetrating all social classes, ethnic, confessional, professional, political and other elements of the post-soviet societies. However the process is complicated by existing contradictions between the new social system and the old social type of culture as well as by the inadmissible slow rate of the transformation from the socialist type of culture to democratic. Still persisting old soviet concept of culture and the corresponding structure of the culture, base on the wrong understanding of culture as of a secondary element of a society, contradict to the new type of society, which is built upon democratic principles. The above-mentioned factors slow down the socio-cultural development of the CIS countries. These factors can only be overcome by the denial of the traditional, outdated understanding of culture and through the establishment of a democratic culture. The solution of the strategic task demands the implementation of a new cultural policy; structural reformation of culture organization and management as well as world experience consideration.

As is generally known in the democratic countries the cultural policy is considered to be a policy of development and well being. This policy is called to provide development and rational use of the intellectual potential for the sake of the social development as well as the continual growth of the cultural level of a nation. According to the policy the financial capital should be rationally invested in the development of human and social capitals - the spiritual culture of a nation. The high level of the spiritual culture of an individual in its turn contributes to the "spiritual production", which leads to the growth of the well being of the whole nation.

Hence the most important objective in the state construction for the post-soviet countries is a new culture implementation. It implies transformation from the soviet-type culture to the democratic culture, which is the ethical foundation for the establishment of democracy as a political system. Formulation of a new social type of culture based on the principles and values of democracy will provide solutions for the problems of the inner transformation of an individual, social development, state construction and international relations problems. The democratic cultural policy, focused on the priorities of intellectual development, freedom and ethical education, is called to bring in radical changes in the social dynamics of national cultures. It is also called to increase the creative potential of a nation and its utilization for the sake of personal, social and state development.

The important factors in the policies of the post-soviet countries must be the formulation of new social cultural values and democratic standards, ideas, ethics, educational system; social and production norms; standards of living; rights; arts; material forms of culture, which serve as the ideological foundation of the cultural policy of a state. It will lead to the formulation of a new culture, the interaction of the old forms of culture with the new ones, interaction between traditions and innovations and will promote a new worldview and new aspects of progress. In this context the scientific discoveries of the wonderful American scientist Lutvi Zadeh in logic seem to gain a particular significance. His fuzzy logic revolutionized the common understanding of the world in the light of the classical "white and black" logic of Aristotle. In our opinion in his fuzzy logic and associated with it set theory and expression theory Lutvi Zadeh finds the culturalogical key to solving many global, regional, local and individual problems, as well as many other problems faced by the post-soviet countries on the difficult faze of their historical development. This approach provides new opportunities for the achievement of the harmony between the two types of cultural development: western type - based on the transformation of nature by people and eastern - based on

the organic saturation of individual in it (nature). It might favor progressive technological development while keeping humanistic values, concord the positions of scientism and antiscientism.

Creative application of Lutvi Zadeh's fundamental theories consonant to the democratic principals will provide the grounds for the creation of a qualitatively new situation in the modern civilization and will open news opportunities for human development in a free and pluralistic setting. It will help formulate a new vision on the many-folded world and will help achieve mutual understanding among nations; it will also harmonize the common-to all culture with its national forms.

As is generally known, one of the criteria of an effective cultural state policy is its influence on the following five subsystems of a society: biological reproduction; spiritual production; material production; organization and management; and social relations. Due to the fact, the coordination of the different social institutions of culture within the general progressive development of it is extremely important for rational culture management.

Lastly, much importance should be attached to rational investment distribution in the different realms of culture, since it will favor the development and reproduction of the intellectual potential as the main compelling force of the socio-cultural and economic progress.

Radical changes in the understanding and attitude to the spiritual culture of the post-soviet space, reflected in the new state policies of the CIS countries will provide the opportunity for more effective use of their natural resources for the sake of human development. These foundational changes will help solve the problems of poverty and unemployment as well as problems connected with medical and ecological protection. It will also allow improving the democratic social relations and the order of profit distribution. It will result in the cardinal improvement of the quality of life and the integration of the nations into a civilized world community.

Considering the question of cultural policy it seems necessary to define the three key objectives of the culture management:

1. setting strategic objectives and priorities for the socio-cultural development;
2. professional training and setting up of the necessary conditions for different activities;
3. effective use of the professionals and the products of their activities for the purposes of socio-cultural and economic progress.

Culture management process is regulated on the basis of the state cultural policy, which plays an important integrating role. Using legal, organizational and material means the state insures harmonic, interconditional development in all the realms of culture according to the interests and needs of individual and society. Meanwhile the transition to the democratic socio-political system demands movement from "beneath" starting from family and innovation pedagogic as well as movement from "above" at the level of state institutions. Based on the democratic countries experience non-governmental organizations with the support of international funds must develop and implement joint culturological projects, practical application of which could lead to qualitative changes in the socio-cultural life of an individual and the nation.

The role played by science and scientific ideology in the formulation of new technologies, vital activity systems and lifestyle is constantly growing. Scientific ideology is the tool for the revision of the state of a culture and for the creation of new imperatives - ideals, values and moral, psychological and esthetic standards, which form the foundation of the ideology that satisfies the material and spiritual needs of a new social system. Based on that we come to the conclusion that in the foundation of the new cultural policy of the post-soviet countries aimed at the creation of a civil society should lay the following scheme: objective - concept - program - projects. The scheme proposes the three key principles:

1. creation of favorable conditions for free intellectual activities and creativity; which provides priorities for the development of science, education, high technologies and high social status of intellectuals as creators of science;
2. organization of effective enlightening programs; which increases the adoptability of the new culture by masses;
3. active cultural exchange with the democratic countries.

Culture management also implies the necessity of social control over cultural imperatives observation and the correspondence of the course and rates of the country socio-cultural development with the interests of the nation and the objectives of the state. The control should be carried out by the state legal and political institutions as well as non-governmental public organizations. The important objective of the cultural policy of the post-soviet countries is the democratic culture formulation and development monitoring. It is to:

1. analyze the coordinalties between still persisting old soviet culture system and the objectives and demands of the new democratic socio-political system;
2. analyze the functional effectiveness of the shaping democratic culture, which allows to determine the most important parameters of its quality and development.

Keeping in mind the above mentioned the most important objectives of the cultural policy for the post-soviet countries seem to be the following:

1. critical revision on the scientific basis of the old views and solutions, customs and standards in the light of the cultural experience of mankind, which will lead to the formulation of a new worldview.
2. implementation of the social and state life principles: such as highly productive labor, patriotism, humanistic social order, civil law, justice, priority of "high spiritual culture" - reason, knowledge and ethics.
3. integration of the cultural heritage and traditional values of a nation with cultural innovations drawn from the innovational culture of Europe and the world on the whole. First of all it should be carried out in the realm of education, science, high technologies as well as in the social and ecological cultures.
4. rational investment in the different realms of culture. It will provide all the necessary conditions for the development and reproduction of the state intellectual potential as the main compelling force of the social, cultural and economical progress.
5. gradual formulation of "humanistic progress" in the society, based on the systematic consideration and implementation of the standards of culture.
6. providing scientific support for the precise determination of the historical demands of the progressive social development and the transformation process of the post-soviet society into a democratic society;
7. focusing the state economic and social policies on human; making possible the approach to knowledge and communication for all the layers of society and creation of equal opportunities in the social and cultural development;
8. uplifting of the social status, legal and social protection of intellectuals as the main compelling force of the socio-cultural development of the society and state;
9. providing support for the elaboration of the common principles of the world cultural policy, which will help establish world culture, harmonize the processes of regional and global cultural and economic cooperation. It will expand democracy as the zone of peace, safety and stabile development of mankind.

The analyses of cultural development laws have revealed that the social setting and cultural exchange play much more important role in the cultural development of a nation than the geographical and genetic factors. That's why it is absolutely critical to expand the environment for the dynamic cultural development of different nations of the world as well as their cultural interaction and mutual enrichment. The syntheses of the best cultural traditions of one nation with the innovative achievements of another provides new opportunities for the development, wellbeing and harmonic relations among people groups, nations and states in the modern civilization.

Using the historical and political heritage, as well as favorable geographic conditions of Eurasia, it is extremely vital for the CIS countries to establish a new social environment for their cultural development, while carrying out cultural exchange and innovative processes in their traditional cultures for the purpose of their progressive development. Establishing regional and epochal types of democracy, while preserving their national idiosyncrasies, the post-soviet countries must build their cultural policy on the basis of the positive future dynamics and mankind social experience. The cultural policy orientation on democratic principles in the social and political life, the establishment of freedom values, humanism and enlightenment multiplied by patriotism, social innovation and internal resources mobilization, should eventually bring the post-soviet countries up to the modern civilization standards.

Implementation of progressive cultural reforms as well as orientation on the new socio-cultural development technology will help increase the rate of the integration of the post-soviet countries into the world community. The post-soviet Eurasian space as part of the integral interdependent world can and should become one of the most cultural regions of the world civilization. It will surely play its historical role in the promoting of democracy as the zone of peace, stability and development, satisfying the interests of the nations, living on its territory, and mankind on the whole.

The key method of the research is a systematic approach, which allows to unveil the scientific, ideological and practical functions of culture as a social phenomena. It also allows to carry out a complex and interdisciplinary research of culture as an integral system on the basis of the six dialectically interdependent research methods: qualitative, quantitative, structural, genetic - historical, space and comparison analyses.

The methodological basis for the approach consists of dialectics (including the philosophy of Hegel), principles of historicism, logic (including the logic of Lutvi Zadeh). Such approach allows to form objective scientific frame of reference, the integral view on human development, the development of society and state in time and space, free from class and party principles.

Based on the above-described methodology, we have come to the definition of culture as a triad, consisting of the constructive process of comprehension and transformation of nature, man and society; its results - the whole complex of spiritual and material values and norms; technology, which implies the formulation, observation, use and transformation of values, standards and human experience.

In accordance with the view, we have proposed the model of the modern society culture as an integrated, progressively developing social system, all the components of which are closely connected and interact with one another on the basis of certain objective regularities. It includes such social institutions and realms of human activities as education and upbringing, science; literature and art; economics; religion and ethics; media and press; law, organization and management; lifestyle and vital activities systems; ideology; internal policy and international relations. Meanwhile, the foundation for the development of culture as an integrated system is "spiritual production", with intellectual activities and humanism as the compelling force.

ღალა ახმედოვა
კულტურული პოლიტიკის საკითხისათვის
რეზიუმე

მესამე ათასწლეულის მიჯნაზე ადამიანის სოციალური განვითარებისათვის სულიერი კულტურა უნივერსალური ფუნდამენტი გახდა. სტატიაში აღნიშნულია, რომ თანამედროვე ცივილიზაცია ინდუსტრიული საზოგადოებიდან ინფორმაციულ საზოგადოებაზე გადადის. ახალი ეკოლოგიური კულტურა, დაფუძნებული ადამიანებისა და ბუნების ურთიერთობაზე, ცვლის ტექნიკურ ცივილიზაციას. საკვანძო როლს ამ ცვლილებებში თამაშობენ ე. წ. „ადამიანური რევოლუციები“.

Лала Ахмедова
По вопросу культурной политики
Резюме

На пороге третьего тысячелетия духовная культура стала универсальным фундаментом и комплексом питания для социального развития человечества. В статье отмечается, что современная цивилизация переходит из индустриального общества к информационному. Новая экологическая культура, основанная на межличностных отношениях между людьми и природой заменяет технологическую цивилизацию. Ключевую роль в изменениях играют так называемые «человеческие революции».

Ирена Кудлинська*, Валенты Пилат**
(Польша)

КУЛЬТУРНЫЕ ПАРАЛЛЕЛИ И ПОЛЬСКО-РУССКИЕ АНТИНОМИИ В СВЕТЕ НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ

Выдающийся российский философ Николай Бердяев в своих многочисленных диссертациях затрагивал важную, актуальную и сегодня (а может особенно сегодня?) проблему взаимных польско-русских отношений и связей. Он пытался, также, описать специфику так называемой русской и польской души. Он писал:

«Много можно было бы указать черт противоположных в народной польской душе. Но можно открыть и черты общеславянские, изобличающие принадлежность к единой расе. Это общее и роднящее чувствуется на вершинах духовной жизни русского и польского народа, в мессианском сознании. И русское и польское мессианское сознание связывает себя с христианством, и одинаково полно оно апокалиптических предчувствий и ожиданий. Жажда царства Христова на земле, откровения Св. Духа - есть жажда славянская, русская и польская жажда».

Конечно, эти слова ученый произнес несколько десятилетий назад, но помимо незначительных утверждений, они остаются актуальными и сейчас. Прежде всего, следует отметить, что проблема польско-русских культурных связей очень обширная и имеет очень длинный список научно-критической литературы. Много уже написано на тему польско-русских литературных связей и отношений. Предметом исследований многих литературоведов были различные периоды в наших литературах. Несмотря на то, что после раздела Польши перестала существовать наша государственность, тем не менее, осталась наша польская культура, которая либо повлияла на русскую литературу, либо обогатилась всеми ценностями культуры наших ближайших соседей. Ярким примером этого является дружба Адама Мицкевича и Александра Пушкина, положительное отношение Александра Герцена к так называемому польскому «вопросу», заинтересованность Льва Толстого польской литературой или необычайная популярность драматургии Станислава Пшибышевского в России.

Очевидно, что существует великое множество примеров межкультурных взаимоотношений, но в нашей статье мы обратим внимание только на отдельные проблемы.

Польско-русские отношения зародились в далеком прошлом, как уже подчеркивалось выдающимся польским историком – Людвигом Базылевым (1) – уже в средние века польских принцесс (особенно после феодальной раздробленности) выдавали замуж за русских князей, независимо от желания знатных невест. Конечно, это было, скорее, для расширения политического влияния, но такое «объединение» княжеских семей способствовало взаимной передаче различных обычаев, традиций и т.д., одним словом, служило способом познания культуры, тем более, что среди русских княжеств преобладала культура, перенятая вместе с христианством из Византии, в то время как мы, поляки, были с самого начала под влиянием западной культуры (Христианство было принято из Рима). Тем не менее, мы все славяне и при всех культурных различиях, несмотря на разные исторические события, различия в так называемом национальном характере, мы сохранили много общих традиций и обычаев. Если изучить, как это делают культурные антропологи, сходства и различия наших народов, то для начала необходимо обратиться к

---

* Университет экономики в Быдгоще.

** Варминско-Мазурский университет в Ольштыне.

фольклору. Поскольку там берут свое начало обычаи, национальные традиции, то и там начала формироваться так называемая душа наших народов, отношение к разным событиям, связанным с человеком, менталитет этого человека.

Как известно, фольклор, или народное творчество на протяжении всей истории создавал множество форм повествования, содержащие в себе всю систему мышления о мире, давая толкование различным природным явлениям, человеческому поведению, отношению к миру, который иногда был непонятен для простого человека. Эти формы у всех славян были похожи, хотя следует подчеркнуть, что они немного другие были в районе Киевской Руси и на территории, населенной племенами, жившими между Вислой и Одером. Для примера добавим, что былины, которые являются настоящей сокровищницей знаний о мышлении и толковании действительности, были характерны для восточных славян. Именно в них, простые люди выражали свои суждения о таких основных моральных понятиях, как добро и зло, которые, символизировали, например, Илья Муромец, Садко, или Соловей-Разбойник (очевидный символ зла). Как упоминалось ранее, эта форма не встречалась в народном творчестве других славян, что не означает, что все их знания о мире не были выражены в других формах фольклора. Несомненно, одной из них была песня, используемая на протяжении веков среди людей. По словам источников, определяющих эту форму: «..народная песня один из древнейших жанров народного поэтического творчества... В зависимости от условий бытования народные песни делятся на обрядовые и необрядовые... Большинство традиционных лирических песен проникнуто грустью, вместе с тем шуточные и плясовые народные песни пронизаны неподдельным юмором и весельем».

В польском словаре литературоведческих терминов (2, 353-356) мы находим аналогичное определение этой форме. Поэтому, мы должны сделать вывод, что в действительности, для славянства, песни выполняли подобную функцию и исполняли их при разных обстоятельствах. Соответственно, если рассмотрим поближе типы этих песен, мы увидим, что, например, так называемая Литургия часов, то есть религиозные песни, являющиеся частью серии молитв, посвященных отдельным этапам Страстей Христовых, во время православного поста не пелись. Также, как неотъемлемой частью фольклора восточных славян были частушки, которые исполнялись при разных жизненных ситуациях. В основном, это были песни веселой, игривой и даже непристойной формы. Аналогом частушек в фольклоре западных и южных славян можно считать припевы, но в них больше различий, чем сходств с частушками. Таким образом, можно сделать вывод, что народное творчество почти всех славян использует похожие образы и средства художественного выражения и вместе с тем фольклор стал не только источником знаний о той или иной нации, но, также, был своего рода моральным кодексом. Конечно, народное творчество существовало во многих других жанрах (сказки, пословицы и др.). Многие темы, используемые в фольклоре, были заимствованы, как из русской, так и из польской литературы.

Близость польского и русского народов, с одной стороны, благоприятствовала взаимобмену культурными ценностями, а с другой стороны, способствовала рождению целого ряда стереотипов, которые часто не имели ничего общего с реальной действительностью. В истории польско-русских отношений, конечно, было много разного рода конфликтов. А именно – стоит отметить разделы Польши, в которых Россия принимала активное участие, и польско-большевистскую войну, и навязывание Польше коммунистической системы. Тем не менее, несмотря на часто трагические события в нашей истории, обе стороны всегда были заинтересованы в культурных связях. Если оглянуться назад, мы должны осознать еще раз некоторые факты. Как, позже, вполне справедливо отметил славист – Базыли Бялокозович: „Mimo niesprzyjających okoliczności natury politycznej w polsko-rosyjskich stosunkach kulturalnych i naukowych końca wieku XVIII i

pierwszego trzydziestolecia wieku XIX obserwujemy wyraźny wzrost obopólnego zainteresowania. Zdobycze naukowe z dziedziny archeologii, etnografii, folklorystyki, językoznawstwa, historii sprzyjały szerzeniu się idei słowiańskiej wspólnoty, czyli według ówczesnego określenia „pobratymstwa”, „rodactwa”.

Базыли Бялокозович почти всю свою научную жизнь посвятил этим проблемам, написал множество диссертаций, исследований и анализов. XIX век стал объектом его особого интереса. Зная это, мы обратим наше внимание только на некоторые аспекты деятельности в девятнадцатом веке, а возможно и позже, на сравнение взаимоотношений и взаимное очарование известными россиянами польской культурой и выдающимися поляками русской. Девятнадцатый век был в этом отношении особенно богатый. Базыли Бялокозович посвятил много различных научных работ деятелям русской культуры, но особенно его интересовал Лев Толстой.

Как мы уже упоминали выше, польско-русские отношения девятнадцатого века были не простые (часть территории нашей страны была аннексирована Россией). Два восстания (ноябрьское и январское) не способствовали какому-либо сотрудничеству. Но, несмотря на это, в интеллектуальных кругах был интерес к культуре, который отобразился в работах многих российских и польских авторов.

Как писала Светлана Фалькович, «В творчестве Пушкина, Гоголя, Толстого, Достоевского, Горького и многих других мы встречаем стереоскопическое изображение поляков, когда автор видит их как бы двойным зрением – глазами своих персонажей и собственным взглядом. Таким же характером отличалось музыкальное творчество, менее идеологизированное, чем литературное. Об этом свидетельствуют музыкальные характеристики поляков в операх Глинки, Мусоргского, Римского-Корсакова».

Конечно, необязательно соглашаться с автором этих слов, так как в опере М. Глинки «Иван Сусанин» («Жизнь за царя») повествуется именно об официальном отношении царской власти к полякам, которое было не таким положительным, но это, конечно, не имеет значения. Более важным является то, что, например, польская музыка, особенно произведения Фредерика Шопена, с момента появления, начала влиять на сознание русского народа, и сегодня занимает значительное место в русской культуре (и не только в русской). Точно такое же, как и в новой польской культуре, занимает музыка Петра Чайковского, или так называемая «Могучая кучка».

„Chopin zjawił się w historii muzyki – писал Юлий Кремлев – (w historii sztuki) jako jeden z największych twórców piękna. W Chopinie zawsze uderzało i nadal uderza zdumiewająco celne skojarzenie wzburzenia, patosu, silnych i szlachetnych namiętności ze zniewalającą harmonią, jasnością i melodyjnością artystycznych form. Dzieło Chopina należy do najpiękniejszych w sztuce na przestrzeni wielu lat jej istnienia”.

Существует множество русскоязычных исследований, посвященных Ф. Шопену. Но, возможно, самым ценным является монография покойного Игоря Бэлза - выдающегося музыковеда и популяризатора музыки. Таким образом, несмотря на то, что царская власть крайне негативно относилась к Шопену, его имя вписано золотыми буквами в историю русской культуры. Нельзя не согласиться с высказыванием Гжегожа Вишневого, что „Rosja w światowej recepcji muzyki Chopina zajmuje miejsce zaiste wyjątkowe, a świadectw tego można przytoczyć bez liku. To przecież właśnie w Rosji – w 1861 r. w Petersburgu przez Fiodora Stiełłowskiego – zostało zapoczątkowane pierwsze w dziejach wydanie dzieł wszystkich polskiego kompozytora; to Rosjanin – Antoni Rubinstein – uważany za pianistę, który ostatecznie utrwalił zwyczaj recitalu chopinowskiego; to Rosjanom zawdzięcza Chopin najpiękniejszą i najślawniejszą baletową interpretacją swej muzyki – „Chopinianę” Michaiła Fokina, u nas i na Zachodzie znaną jako „Sylfidy”... Muzyka Chopina okazała też wielki wpływ na rosyjską twórczość

kompozytorską – poczynając od Michała Glinki, poprzez słynną „Potężną Gromadkę” z Milijem Bałakiriewem na czele, po Anatolija Ladowa, Aleksandra Skriabina czy Siergieja Rachmaninowa”.

Нет никаких сомнений, что творчество Ф. Шопена может стать почти идеальным доказательством того, что культура не знает границ.

Взаимное проявление интереса россиян к польской культуре и поляков к русской, конечно, было не только в девятнадцатом веке. Ярким тому примером может послужить польский художник – Юзеф Чапский (1896-1993). До 1917 года он учился в Санкт-Петербурге. Там, под влиянием философии Льва Толстого – а именно, несопротивления злу насилеием – проявил интерес к русской культуре и литературе. Активно участвовал в литературной жизни Санкт-Петербурга, также, дружил с Дмитрием Мережковским и Зинаидой Гиппиус и, впоследствии, значительно способствовал их эмиграции в Париж.

Как пишет Б. Бялокозович, во время Второй мировой войны, Юзеф Чапский находился в Ташкенте, где занимался, в основном, поляками, которые в результате соглашения между Сталиным и генералом Сикорским, с разных мест ссылки попадали в польскую армию генерала Андерса. У Чапского на тот момент были тяжелые воспоминания, так как после 17 сентября 1939 года, его вместе с несколькими тысячами польских офицеров арестовали советские власти и он был сослан в лагерь в Козельске. Как известно, офицеры были расстреляны в Катыни по приказу Сталина. Чапскому удалось избежать этой казни. И в качестве офицера, он попал в формирующуюся армию генерала Андерса. Будучи в Ташкенте, он получил от Алексея Толстого, находившегося там в то время, приглашение на встречу с Анной Ахматовой, которая собиралась переводить на русский язык стихи польских поэтов. В конечном итоге, встреча состоялась, и, как пишет Б. Бялокозович, А. Ахматова осталась под впечатлением от беседы с Ю. Чапским (2, 164-171). В результате чего родилось следующее стихотворение:

В ту ночь мы сошли друг от друга с ума,
Светила нам только зловещая тьма,
Свое бормотали арыки,
И Азией пахли гвоздики.

И мы проходили сквозь город чужой,
Сквозь дымную песнь и полуночный зной,—
Одни под созвездием Змея,
Взглянуть друг на друга не смея.

То мог быть Стамбул или даже Багдад,
Но, увы! не Варшава, не Ленинград,
И горькое это несходство
Душило, как воздух сиротства.

И чудилось: рядом шагают века,
И в бубен незримая била рука,
И звуки, как тайные знаки,
Пред нами кружились во мраке.

Мы были с тобою в таинственной мгле,
Как будто бы шли по ничейной земле,
Но месяц алмазной фелукой
Вдруг выплыл над встречей-разлукой...

И если вернется та ночь и к тебе
В твоей для меня непонятной судьбе,
Ты знай, что приснилась кому-то
Священная эта минута.

Перед этой встречей, Ю. Чапски был хорошо знаком с творчеством Анны Ахматовой, впрочем, как и со всей русской литературой, хотя и не питал никакой симпатии к большевистской системе. Чапский эмигрировал в Париж и жил там вплоть до своей смерти. Сам художник писал: „Moja osobista biografia, studia w Petersburgu, przyjaźnie rosyjskie, literatura rosyjska, Tolstoj i jego wpływ, potem Dostojewski, rewolucja rosyjska tam przeżyta, udział w walce 1920 roku z najazdem bolszewickim, a w wojnie ostatniej obozy w Rosji, udział w tworzącej się tam na nowo armii polskiej- wszystko to powiązało moje losy w złym i dobrym z Rosją. Może dlatego odczuwam świat rosyjski wcale nie tylko od strony polskich krzywd, ale i w całej złożonej, za skrajności utkanej, konkretnej rzeczywistości. Dlatego wszystkie totalne sądy o niej tak mi się wydają fałszywe i nawet zdrożne”.

Жизнь и деятельность Юзефа Чапского – это красивая страница в истории польско-русских культурных отношений. Несмотря на множество обид, полученных Чапским от большевиков, он никогда не терял уважения к русской культуре.

Как уже упоминалось, тема взаимных связей, параллелей и антиномий польской культуры с русской необычайно обширна. Неоднократно, как польские, так и российские исследователи обращали внимание на их различные аспекты. По понятным причинам, мы не в состоянии осознать все это, поэтому в этой статье, есть определенные рамки. В заключение, мы хотели бы упомянуть еще одного польского автора – поэта и писателя – Ярослава Ивашкевича. Прежде всего, потому, что он в совершенстве знал русскую культуру (он родился и вырос в районе сегодняшней Украины) и всегда питал теплые чувства к этой земле. Эта область его деятельности также отмечена российскими исследователями культуры.

У Ярослава Ивашкевича было положительное отношение к русской культуре, несмотря на то, что некоторые действия советской власти он воспринимал очень сдержанно. Он выразил это чувство как в своих дневниках (3), так и в красивых эссе, названных «Петербург».

Сборник «Петербург» сразу был очень хорошо принят как в России, так и в Польше, как пишет автор: „Mówiono dużo o mojej twórczości.. Maja o „Petersburgu”, z którego niestety nic oprócz „Radiszczewa” nie może być drukowane tu, ale mówiła mniej więcej to, co Kazio Brandys (wybitny prozaik polski – przyr. W.P.) o obfitości myśli zawartych w tych esejach”.

Действительно, Я. Ивашкевич включил в свои эссе (такие как «Радищев», «Мицкевич», «Пушкин», «Достоевский», «Блок», «Виткацы», «Ленинградские поэты»), много глубоких размышлений, не только на тему интересующих его российских писателей, но и сложных польско-русских отношений в девятнадцатом и двадцатом веках. Собственно, именно вследствие таких сложных исторических отношений, между нашими двумя странами, возникли кроме доброжелательного, взаимного интереса к культуре, различные фобии и антипатии. Кажется, что знание культуры соседей помогает преодолеть страхи, ссоры и недоверие, а в последние годы, после падения в наших странах тоталитарного режима, казалось, что культурные связи станут своего рода способом взаимопонимания. Тем не менее, это не совсем так. Вынуждены хотя бы частично согласиться с иронично насмешливым высказыванием Виктора Ерофеева: «Если бы я был поляком». Прозаик, автор многочисленных эссе и критик пришел к выводу, что: «Постепенно формируется не романтический образ поляка – «пшека» (с уменьшительно-обидным, немного

пренебрежительным суффиксом), которого в первую очередь интересуют «пустяки», а образ поляка, который по прежнему считает себя кем-то важным, надменным, снисходительным и делающим всем одолжения».

Но будем надеяться, что господин Ерофеев ошибается.

Лიტერატურა:

1. L. Bazyłow, P. Wiczorkiewicz, *Historia Rosji*, Wrocław Warszawa Kraków 2005.
2. M. Głowiński, T. Kostkiewiczowa, A. Okopień-Sławińska, J. Sławiński, *Słownik terminów literackich*, Wrocław Warszawa Kraków Gdańsk Łódź, 1988, s. 353-356.
3. I. Iwaszkiewicz, *Dzienniki 1964-1980*, Warszawa 2011.

ირენა კუდლინსკა, ვალენტი პილატი კულტურული პარალელები და პოლონურ-რუსული ანტინომები სამეცნიერო კვლევებში რეზიუმე

პოლონურ-რუსული კულტურული ურთიერთობების პრობლემა ძალიან ფართოა და მოიცავს სამეცნიერო და კრიტიკული ლიტერატურის გრძელ სიას. ბევრია დაწერილი პოლონურ-რუსულ ლიტერატურულ კავშირებზე. მრავალი კვლევის საგანი იყო პოლონური ლიტერატურის სხვადასხვა პერიოდი. მიუხედავად იმისა, რომ პოლონეთის გაყოფის შემდეგ მისი სახელმწიფოებრიობა შეწყდა, შენარჩუნდა პოლონური კულტურა, რომელმაც გავლენა იქონია რუსულ ლიტერატურაზე და ამასთან, გაამდიდრა უახლოესი მეზობლების კულტურები. კულტურათაშორის ურთიერთობებში არსებობს მრავალი საკითხი, თუმცა მოცემულ სტატიაში ჩვენ ყურადღებას გავამახვილებთ მხოლოდ რამდენიმეზე.

Irena Kudlisnka, Valenti Pilat Cultural parallels and Polish-Russian antinomy in the light of scientific research Summary

The problem of the Polish-Russian cultural relation is very extensive and covers long list of scientific and critical literature. Much has been written on the subject of Polish-Russian literary connections and relations. Different periods of our literature have been the research topic in many literary works. In spite of the fact, that after the partition of Poland our statehood ceased its existence, our Polish culture was preserved which either influenced Russian literature, or enriched the cultures of our closest neighbors by all its values. There are a great many examples of cross-cultural relations, but the present article focuses mainly on individual problems.

Елена Хаджишвили
(Грузия)

ЯЗЫКОВЫЕ МАРКЕРЫ КУЛЬТУРНОЙ ПАМЯТИ

Культурная память представляет собой передачу во времени значимых для социума сообщений и может быть понята как хранилище информации со «встроенными» механизмами трансляции. В устных культурах единственный возможный способ хранения и передачи культурной информации – это фольклорная традиция. Семантические элементы любых текстов сохраняются в течение длительного времени, как бы прорастая сквозь сменяющие друг друга языки и культуры. Возникновение и распространение письменности породило принципиально иные механизмы хранения и передачи культурной информации. Культурная память воплощается в объективированных фактах культуры (тексты, ритуалы, изображения, здания, памятники). Соответственно, традиционное старообрядческое жилище можно рассматривать как своего рода хранилище культурной памяти этой этноконфессиональной общности.

В культуре конца XX – начала XXI в. произошел ряд изменений, повлекших за собой трансформацию и деформацию различных культурных явлений.

Так, активная глобализация породила не только политическое и экономическое единство различных частей света, но и размывание национально-культурных границ, забывание традиционных ценностей, а также частичную или полную утрату национальной идентичности. Подобные ситуации грозят утерей культурного своеобразия отдельных обществ и нивелированием ряда характеристик, свойственных современной картине мира. Противодействию подобным явлениям во многом способствует укрепление и ретрансляция компонентов культурной памяти, механизмам чего отвечает, в том числе, и область искусства.

Вслед за немецким египтологом Яном Ассманом, будем понимать культурную память как «одно из внешних измерений памяти», в которое при определенных условиях перемещаются три другие измерения памяти: миметическое (деятельное), предметное и коммуникативное. Главное в культурной памяти – это передача и воскрешение культурных смыслов посредством обрядов (действий) и предметов (памятников, мемориалов, храмов и т.д.), которые «эксплицируют имплицитный показатель времени и идентичности» (1, 19-21).

Культурная память имеет дело с фиксированными и воссозданными воспоминаниями, она нормативна и сконструирована. В ней история превращается в миф посредством воспоминания. Ян Ассман отмечает, что культурным воспоминаниям присущ сакральный компонент и часто воскрешение их в памяти происходит посредством праздника и ритуалов. Его исследования сосредоточены на древних культурах, но это утверждение справедливо и для современного общества (2, 54).

Культурная память основывается на опыте и знаниях, которые отделяются от живых носителей и переходят на материальные информационные носители.

Символы являются носителями культурной памяти, «экстернализированным и развоплощенным опытом». Культурная память базируется на внешних медиаторах: текстах, изображениях, монументах, ритуалах. Пока зафиксированные материально и институционально знаки сохраняются, временной диапазон культурной памяти расширяется. Символы закрепляют воспоминания тем, что обеспечивают императивную общность воспоминаний для следующих поколений. Монументы и памятники, годовщины и ритуалы из поколения в поколение упрочивают коммеморацию за счет материальных знаков и периодичности повторений. Они дают возможность последующим поколениям, не

имеющим соответствующего собственного опыта, приобщиться к общественному.

Функционирование культурной памяти обеспечивается социальной коммуникацией, в процессе которой она усваивается памятью отдельных индивидов, т.е. культурная память возвращается в коммуникативную или оперативную память общества. Если живое общение нарушается, исчезает и совместное воспоминание. Тогда материальные носители этой живой памяти (фото и письма) становятся «окаменелым следом утраченного прошлого, неспособным ожить благодаря спонтанному воспоминанию» (1, 25-32).

Культурное воспоминание становится коммуницируемой информацией посредством репрезентации (символического кодирования, записи на материальные носители, ретрансляции и т.д.). Для того чтобы превратиться в знание, эта информация должна быть воспринята заинтересованным человеком и переработана им, в противном случае она будет отложена в культурной накопительной памяти (1, 227-228).

Как отмечает Алейда Ассман, публичная мемориальная культура (сооружение памятников, музейные экспозиции, кинофильмы и другие формы) формируются обычно спустя 15–30 лет после событий травматичного характера (1, 9). Однако на примере Беслана можно констатировать более раннее начало этих процессов.

Начавшись стихийно с первых часов после окончания штурма, мемориализация Бесланской трагедии получила институционализированную форму посредством создания официальных монументов и «вторичных» памятных знаков, как в самом Беслане, так и далеко за его пределами. Новая дата была внесена в календарь государственных памятных дат как День солидарности в борьбе с терроризмом. На руинах школы создан мемориальный комплекс, рядом с ним ведется строительство храма, «Матери Беслана» планируют открыть музей, посвященный памяти жертв, в частично отреставрированном здании школы.

Коммеморации Бесланской трагедии носят регулярный и международный характер, инициатива их проведения исходит как от государственных комитетов, так и от частных лиц. На сегодняшний день можно говорить о том, что сложился определенный сценарий траурных мероприятий. Акции памяти вобрали в себя фабулу и все главные символы мемориальной практики, сложившейся первоначально в Беслане (4). К 2014 г. снято несколько документальных фильмов о Бесланской трагедии. В 2014 г. в Сахаровском центре в Москве прошла фотовыставка английского фотографа Джеймса Хилла «Беслан». В преддверии годовщины во многих СМИ появляются интервью с очевидцами тех событий, а также издано много сборников художественной литературы, посвященных памяти жертв. Воспоминания о Бесланской трагедии до сих пор находятся в коммуникативной памяти общества, но они уже конструируются и сохраняются на различные материальные носители для перехода в культурную память.

В рамках исследования *культурной памяти* Я.Ассман рассматривает три взаимосвязанные темы: *воспоминание*—как обращение к прошлому; *идентичность* — как политическое воображение; *культурная преемственность* — как складывание традиции (2, 15). Анализ политического воображения, таким образом, выступает как компонент анализа *культурной памяти*. Выработывая культуру памяти о прошлом, различные общества продуцируют собственные воображаемые образы совершенно по-разному. Центральной темой работы становится вопрос о том, как общества помнят себя и как общества через воспоминание «воображают себя» (2, 17).

«Память слова» часто проявляется на уровне этимологии, поскольку смысловые компоненты, выделяемые при историко-этимологическом анализе, часто совпадают со словами, включенными в ассоциативно- коннотативный ряд слова-концепта, либо служат дополнительной мотивацией для такого включения. Современный лексикон лингвиста пополнился такими полутерминологическими словосочетаниями как: *этимологическая память слова, культурная память, «скрытая память»*.

Словами, находящимися в отношении концептуального согласования с *памятью* и соответственно формирующие ассоциативно-коннотативные ряды, являются: *Пространство, Время, Прошлое, Жизнь, Век, Вечность, Смерть, Забвение, Бессмертие, След, Небытие, Любовь, Разлука, Детство, Старость, Слава, Позор, Совесть, Травма, Мысль, Уи, Рассудок, Душа, Сознание, Творчество* и др.

Брагина изучает концепт память, его в парадигматике-синтагматике в взаимосвязи. Исследованием концепта занимается лингвистика. Очень интересный комплексный анализ памяти дает Брагина на языковом материале, мы опираемся на ее исследования.

Мы считаем, что этот ассоциативно коннотативный ряд, в который Брагина ввела забвение, он должен представлен иначе. Память-Забвение настолько неотделимы друг от друга, что забвение нельзя считать коннотативно ассоциативным рядом Памяти. Память и забвение это две стороны одной медали.

Мы разделяем точку зрения Брагиной, на то, что память связана с очень богатым ассоциативно-коннотативным рядом. Но мы считаем иначе. Память изучали как физиологическое свойство, психологическое свойство. Из области физиологии перекачивало в область социальных наук.

Способность сохранять и воспроизводить впечатления социальной группы, это способность не человеческого организма, а способность социальной группы, сохранять и воспроизводить, именно в этом аспекте память является объединяющим началом и обязательным условием идентичности, об идентичности можно говорить только тогда, когда данная социальная группа имеет схожий эмоциональный опыт, схожие переживания, схожий травматический шок.

Способность сохранять и воспроизводить события и эмоции человека это физиология, способность сохранять и воспроизводить события и эмоции целой группы, нации это социология, но если мы говорим о способности языка, это кумулятивная функция языка, и эмотивная функция языка. Способность сохранять и воспроизводить в памяти- всегда фиксировалась с помощью языковых маркеров. В языке сохраняются языковые маркеры, сохранили и представляют древнее представление человека о мире.

Для примера о языковом маркере можно привести наглядный памятник-пример: о вечном огне в Грузии. В Грузии, г. Батуми - Вечного огня уже не было, он был удален, на месте Вечного огня выстроена новая канатная дорога. Жители только начали говорить «Сабагиростан» (у канатной дороги), но все таки, чаще было употребление - у вечного огня. Вечный огонь- языковой маркер концепта, который входит в группу концепта- Великая Отечественная Война. Так как в тот период было популярным отдавать дань памяти героям, в виде этого символического вечного огня. Создалось такое выражение. Пока существовал материальный памятник, эта фраза так или иначе всплывала. На механизме коммуникативной памяти держится культурная память.

Степень детальности информации снижается при переходе от меньших территорий к большим. Так, на более высоком территориальном уровне не включаются в культурную информацию личности, образ территории становится более монолитным (исчезает этническая дифференциация), а отличия маркируются более общими категориями (например, выделение не Великой отечественной войны, а холодной войны, Второй мировой войны).

Этимологический анализ проявляет родство *памяти* со словами, обозначающими интеллектуальную деятельность. П. Флоренский пишет: «Действительно, память — это и есть мысль по преимуществу, сама мысль в ее чистейшем и коренном значении».

Таким образом, смысловые отношения, которые можно отнести к области концептуального согласования слов и которые практически не фиксируются современными словарями, эксплицитно представлены в текстах разных типов дискурса, устойчивой

метафорической сочетаемости, стереотипных высказываниях, культурных ритуалах и культурных практиках. Эти связи подтверждаются также историко-этимологическими параллелями.

Литერატურა:

1. Ассман А. Длинная тень прошлого: мемориальная культура и историческая политика. М., 2014.
2. Ассман Ян. Культурная память: письмо, память о прошлом и политическая идентичность в высоких культурах древности. М., 2004
3. Брагина Н.Г. Память в языке и культуре. М. 2007.
4. Юдкина А. Мемориализация бесланской трагедии /Этнографическое обозрение. 2014. № 2.
5. Флоренский П. А. У водоразделов мысли/Приложение к журналу «Вопросы философии». М., 1990.

ელენა ხაჯიშვილი
კულტურული მემორიების ენობრივი მარკერები
რეზიუმე

კულტურული მემორიება წარმოადგენს დროში სოციუმისთვის მნიშვნელოვანი შეტყობინებების გადაცემას; ის, შესაძლოა, გაგებულ იქნეს როგორც ინფორმაციის საცავი „ჩაშენებული“ ტრანსლაციის მექანიზმებით. ზეპირ კულტურებში კულტურული ინფორმაციის გადაცემის ერთადერთი შესაძლებელი გზა ფოლკლორული ტრადიციაა.

Elena Khadjishvili
Language markers of cultural memory
Summary

Cultural memory is the transmission of meaningful messages in time to the society and can be understood as a repository of information with "built-in" mechanisms of transmission. In oral cultures, the only possible way to store and transmit cultural information is a folklore tradition.

მარინა დევაძე (საქართველო)

გენდერის როლი კომუნიკაციურ სტრატეგიაში

თანამედროვე მეცნიერებაში სქესი განიხილება არა როგორც ბიოლოგიური საწყისი, არამედ როგორც მრავალკომპონენტური სოციოკულტურული ფენომენი, რომელიც ანტროპოცენტრიზმის ზოგად ტენდენციებსა და ჰუმანიტარული მეცნიერების სხვადასხვა სფეროში ინტეგრაციისას იჩენს თავს. ტერმინი „გენდერი“ დაინერგა ენათმეცნიერებაში, რათა ყურადღება გაემახვილებინათ სქესზე, როგორც სოციალური კომპონენტის მქონე კონცეპტზე, რომელიც ფიქსირებულია რა კულტურულ ტრადიციებსა და სტერეოტიპებში, თავს იჩენს პიროვნების თვითიდენტიფიკაციისას სხვადასხვა მოქმედების სფეროში.

გენდერის ენობრივი ასპექტი, როგორც ვ. პ. ნეროზნაკი აღნიშნავს, გულისხმობს ტექსტის თავისებურებების შესწავლას, რომელიც წარმოქმნის „ენობრივ პიროვნებას გენდერში“ (3, 70). „იგი ხაზს უსვამს მხატვრული ტექსტების პარამეტრების შესწავლის აუცილებლობას „გენდერულ განზომილებაში“. ამ უმთავრესი პრობლემის, გენდერული კვლევის ენობრივი პიროვნების შესწავლა შეიძლება ჩაითვალოს, როგორც გენდერული „მე“-ს რეკონსტრუქცია ტექსტში“, ასევე „გენდერული ენობრივი პიროვნების სამეტყველო პორტრეტის შექმნა“. საინტერესოა ასევე, ი. ი. ხალეველის მოსაზრება, რომელიც განიხილავს გენდერის კატეგორიას ლინგვოფილოსოფიურ ასპექტში. გენდერიზმთან მიდგომა, როგორც რეალობასთან, შუამავლობითი ნიშნებით, სიმბოლოებითა და ტექსტებით საშუალებას გვაძლევს განვსაზღვროთ გენდერის როლი, როგორც ერთგვარი ინტერდისციპლინარული ინტრიგა. მრავალფეროვანი მეცნიერული მიდგომები ადამიანზე ურთიერთდაკავშირებულია, არა მხოლოდ ადამიანის ბიოლოგიური ასპექტით, არამედ სპეციფიკიდან გამომდინარე; ინტრიგაა, რომელიც გულისხმობს გარემოპირობების ერთობლიობას, მოვლენებსა და ქმედებებს, რომელშიც იმყოფება ადამიანი, პიროვნება.

გენდერის ცნებას, ი. ი. ხალეველს აზრით, უკავშირდება დისკურსის ცნება. სტეპანოვა თავის ფორმულირებაში აღნიშნავს, რომ „დისკურსი - ეს არის ენა ენაში“, თუმცა იგი წარმოდგენილია კონკრეტულ სოციალურ სინამდვილეში... „დისკურსი არსებობს და გამოიხატება ტექსტებში, რომლის მიღმაც დგას სპეციალური გრამატიკა, ლექსიკა, სინტაქსის გამოყენება, სემანტიკა, საერთო ჯამში - განსაკუთრებული სამყარო“. ამ გზით, როგორც მეცნიერი ხალეველა აღნიშნავს, გენდერის ინტერდისციპლინარული პარადიგმა შეიძლება განისაზღვროს, როგორც ერთგვარი სახის განათლების ტიპი, ან შედარებით განსხვავებულ განზომილებაში, გენდერული დისკურსის შედარებითი ტიპოლოგია, როგორც ტრადიციული კულტურის მქონე თანდაყოლილი ბუნება (4, 11).

ზოგადად გენდერული კვლევები ლინგვისტიკაში მოიცავს პრობლემათა ორ ჯგუფს: 1) ენა და მასში გამოხატული სქესის კატეგორია. ასეთი მიდგომა ხსნის და აღწერს თუ როგორ გამოიხატება სხვადასხვა სქესის ადამიანების არსებობა ენაში (პირველ რიგში, შეისწავლება ნომინაციური სისტემა, ლექსიკა, სინტაქსი, სქესის კატეგორია და ა.შ), როგორი ნიშნებით ხასიათდება ქალი და მამაკაცი და ყველაზე ნათლად რომელ სემანტიკურ სფეროში გამოიხატება იგი. 2) მეტყველება და გენდერი მთელ კომუნიკაციურ ქცევაში, სადაც გამოიკვეთება ტიპური სტრატეგიები და ტაქტიკა, გენდერულ-სპეციფიკური ლექსიკური ერთეულების არჩევა, წარმატებული კომუნიკაციის მიღწევის საშუალებები, პრევენციული ლექსიკის შერჩევა,

სინტაქსური კონსტრუქციები და ა.შ., რომელიც დამახასიათებელია ქალისა და მამაკაცის მეტყველების სპეციფიკისათვის (2, 189).

ქალისა და მამაკაცის კომუნიკაციური სტრატეგიის შესწავლისას, პირველ რიგში, ხდება მათი განსხვავებული სამეტყველო სტილის, განათლებისა და კომუნიკაციების სოციალური დიფერენციაცია. შესაბამისად, ფსიქოლოგების, სოციოლოგების და ლინგვისტების უმრავლესობის მოსაზრებებით, კომუნიკაციურ სტრატეგიებში გენდერული განსხვავებები თავს იჩენს ჯერ კიდევ ბავშვობაში. მამაკაცები და ქალები თავდაპირველად იძენენ ორ განსხვავებულ, ბიჭებისა და გოგონების სამყაროს. ასაკის მატებასთან ერთად, ისინი ასრულებენ საზოგადოების გარკვეულ მოთხოვნებს და გამოიმუშავენ ქალებისა და მამაკაცებისთვის დამახასიათებელ სტერეოტიპებსა და ქცევის ნორმებს. შეიძლება ითქვას, რომ ეს საშუალებას აძლევს ქალს თავისი რეაქციის გამოვლენისას იყოს უფრო პირდაპირი, რის შედეგადაც მისი მეტყველებისა და ქცევისათვის დამახასიათებელი გახდა თავმეუკავებლობა, ემოციურობა და სენტიმენტალურობა. მამაკაცის მეტყველების ქცევისათვის დამახასიათებელია თავშეკავება ემოციებისა და გრძნობების გამოხატვისგან, რაც ქმნის მისი, როგორც შეუვალის პორტრეტს. ქალური მეტყველება მამაკაცის მეტყველებასთან შედარებით უფრო ემოციური და გაზვიადებულია. მამაკაცის მეტყველების მიზანია მიადწიოს და შეინარჩუნოს დამოუკიდებლობა და მაღალი სტატუსი. ქალები საუბრობენ, ხშირ შემთხვევაში, კონტაქტის დამყარებისთვის, კაცები კი – გამოსავლის პოვნის მიზნით.

ე. ი. გოროშკო განიხილავს ქალისა და მამაკაცის წერითი მეტყველების განსხვავებას ტექსტებში. ჩატარებული კვლევის თანახმად, მან აღმოაჩინა, რომ ქალების მიერ დაწერილი ტექსტები უფრო გრძელია, წინადადებებში გამოიყენებული იყო სიტყვების დიდი რაოდენობა, ნაკლებად მრავალფეროვანი ლექსიკით გამოირჩეოდა, ჭარბობდა ზმნები და ნაწილაკები, გამოირჩეოდა ემოციურობით, მარტივი წინადადებებით, მაკავშირებლებით, კონკრეტული არსებითი სახელებით. მამაკაცების წერითი მეტყველება, პირიქით, აღმოჩნდა გრამატიკულად ნაკლებად გამართული, რეალური შეფასებებით გამორჩეული. ისინი იყენებენ უფრო მეტ არსებით სახელს, ზედსართავ სახელს, რიცხვით სახელს, რთულ წინადადებებს, მაკავშირებლებს და აბსტრაქტულ არსებით სახელებს. როგორც ე. ი. გოროშკო ასკვნის, მამაკაცები წარმოდგენილი არიან დადებითი მახასიათებლებით (1, 54).

დებორა ტენენი აღნიშნავს, რომ ქალები და მამაკაცები ენას სხვადასხვა მიზნით იყენებენ. ქალი იყენებს ენას, როგორც პიროვნებათშორისი ურთიერთობების მნიშვნელოვან ნაწილს. მამაკაცები, პირიქით, იწყებენ საუბარს, რომ აჩვენონ თუ როგორ აკონტროლებენ სიტუაციას. საუბარი ეხმარება მამაკაცს შეინარჩუნოს დამოუკიდებლობა და გაამდიდროს თავისი სტატუსი. ამის მიზეზი აიხსნება კომუნიკაციური სტილით. ავტორი გამოჰყოფს ორ მნიშვნელოვან მახასიათებელს: ჩართულობას და დამოუკიდებლობას. მამაკაცები არიან დამოუკიდებლები, ხოლო ქალები ჩართულნი არიან კომუნიკაციაში (5, 129).

ამრიგად, მამაკაცების მეტყველება გამოირჩევა ნეოლოგიზმებით და ახალი ტერმინებით, ქალების მეტყველება კი უფრო ნეიტრალურია და მათ საუბარში ხშირად გამოიყენება გაცვეთილი სიტყვები და ფრაზები. თუმცა დღესდღეობით არსებულმა პრობლემებმა გენდერულ კომუნიკაციურ სტრატეგიებში ცვლილებები განიცადა და შეიცვალა ტრადიციული ქალისა და მამაკაცის როლების სტრუქტურა. თანამედროვე ქალი უნდა იყოს ჭკვიანი და დამოუკიდებელი. ასეთი ქალების მიმართ მამაკაცების პოზიტიური დამოკიდებულება შეიძლება ნეგატიურიც აღმოჩნდეს, რადგან ეს ნეგატივი შეიძლება იყოს ის სირთულეები, რომელთა გადალახ-

ვაც მოუწევს მამაკაცს თანამედროვე, სოციალურად წარმატებულ ქალთან კომუნიკაციის დამყარებისას.

ლიტერატურა:

1. Горошко Е. И. Особенности мужского и женского стиля письма, Гендерный фактор в языке и коммуникации. М. 1999.
2. Кирилина А. В. Гендер: лингвистические аспекты. М. 1999.
3. Нерознак В. П. Языковая личность в гендерном измерении / В. П. Нерознак // Гендер: язык, культура, коммуникация. М. 1999.
4. Халеева И. И. Гендерный фактор в языке и коммуникации. М. 1999.
5. Tannen D. Women and men in conversation. Washington. 2005.

Marina Devadze ***Gender role in the communication strategy*** **Summary**

The development and formation of gender research is a current issue in the linguistics influenced by postmodern philosophy and related to the changes of humanitarian scientific paradigm. In XXI century the problem of gender arises in sociology and philosophy, as well as in other related disciplines. Social functioning of women and men has an influence on the variance of communicative strategies in gender studies. The influence of gender factors on communication is different in different cultures; existing stereotypes in language and culture play a great role. The new perceptions of reality, the revaluation of the values awakened the interest of human life. This lead to the development of the new theories related to the personal realization. Scientific principles were reviewed in order to study the ethnic, age and gender. It became necessary to use the new approach and terminology, more precisely, the relevant methodological research options. This was the reason of implementing new term "gender" in science, which is aimed at concentrating the character of the socially constructed gender nature. This approach, of course, encourages the study and formation of the mechanism of gender linguistic forms in language and communication.

Thus, while studying men and women communication strategies, primarily different styles of speech are being discussed. The man and masculine origin are discussed as the primary, significant and dominant, whereas the woman and femininity are discussed as subordinates from a social point of view.

Марина Девадзе ***Гендерная роль в коммуникационной стратегии*** **Резюме**

Развитие и формирование гендерных исследований является текущей проблемой в лингвистике под влиянием постмодернистской философии и связанной с изменениями гуманитарной научной парадигмы. В XXI веке проблема гендера возникает в социологии, философии, а также других смежных дисциплинах. Социальное функционирование женщин и мужчин оказывает большое влияние на различия коммуникативных стратегий в гендере. В другой культуре влияние гендерных факторов на коммуникацию является разной; большую роль играют существующие стереотипы в языке и культуре. Новые представления о реальности, переоценка ценностей вызвали интерес человеческой жизни. Это вызвало

развитие новых теорий связанных с личной реализацией. Научные принципы были пересмотрены с целью изучения этноса, возраста и пола. Появилась необходимость использования нового подхода и терминологии, точнее, соответствующих методологических вариантов исследования. Это стало причиной внедрения нового термина «гендер» в науку, который был направлен на концентрацию характера социально сконструированного гендера. Такой подход, конечно, поощряет изучение и формирование механизма гендерных языковых форм в языке и коммуникации.

Таким образом, при изучении стратегий связи мужчин и женщин обсуждаются различные стили речи. Мужчина и мужское начало рассматривается в качестве основного, значимого и доминирующего, в то время как женщина и женское начало рассматриваются как подчиненные с социальной точки зрения.

ნესტან ლომია (საქართველო)

კულტურის ზოგიერთი ორიენტაცია ბუნდოვან მიმართებაში

გენდერი სოციო-კულტურული ანალიზის ერთ-ერთი კრიტერიუმია, ისევე როგორც რასა, ეროვნება, ასაკი, სტატუსი და სხვ. გენდერის ცნება ეხება ქალთა და მამაკაცთა თვისებებს, შესაძლებლობებს, ქალთა და მამაკაცთა შორის სოციო-კულტურულ ურთიერთობებს. ეს თვისებები, შესაძლებლობები და ურთიერთობები სოციალურადაა აგებული, შეესაბამება გარკვეულ კონტექსტს და ცვალებადია.

გენდერი არის კულტურით განსაზღვრული განსხვავებანი ქალურობასა და მამაკაცურობას შორის, სოციალურად კონსტრუირებული სქესი, რომელიც წარმოადგენს კულტურაში ჩამოყალიბებულ თვისებათა ნაკრებს, რომელიც მიეწერება ქალსა და მამაკაცს.

გენდერი და კულტურა მიზეზშედეგობრივ კავშირშია და მისი განსაზღვრა იოლი არ არის, რადგან მიზეზები, შედეგები სწრაფად ცვლიან ერთმანეთს და ხშირად შეკრულ წრესაც ქმნიან. თუ ვიტყვით, რომ მთავარი ფაქტორი პატრიარქატია, ქალების სოციალურ-ეკონომიკური და პოლიტიკური მარგინალიზაცია პატრიარქალური კულტურის შედეგი გამოდის. კულტურა ჩვენთვის რაღაც თავისთავადი, ბუნებრივად არსებული მოვლენაა. ის ჩვენთვის ჰაერივითაა, რომელსაც ვსუნთქავთ. სწორედ არსებული კულტურის ნიმუშების დახმარებით ვსწავლობთ, ვაზროვნებთ, ვმოქმედებთ, მაგრამ ხშირად თავადაც ვახდენთ კულტურის მოდიფიცირებას ან სულაც ახლის შექმნას ვიწყებთ. ამდენად კულტურა – სოციალური აქტივობის პროდუქტია.

ბოლო პერიოდში, მსოფლიო თანამედროვე მეცნიერებაში, აღინიშნება ინტენსიური ზრდა ინდივიდისა, საზოგადოების თანაცხოვრებისა და კულტურული რეგულაციის პრობლემებისა. ეს დაკავშირებულია, როგორც თანამედროვეობაში მიმდინარე სოციო-კულტურულ პროცესებთან, ასევე მრავალრიცხოვან ისტორიულ მოვლენებთან. მათგან აღსანიშნავია ისეთი ფაქტორები როგორცაა: ადაპტაციის საშუალებების ძიება ტექნოლო

გიურ სამყაროსა და ინფორმაციულ ცივილიზაციაში ტრადიციული ცხოვრების წესის საფუძველთა ნგრევა, სამყაროს ტრადიციული ხატის გაქრობა, საერთაშორისო კულტურულ ცხოვრებაში „მესამე სამყაროს“ ხალხების ჩართვა, რეგიონალური სოციო-კულტურული პროცესების გლობალურში გადაზრდა, მულტიკულტურული, პოსტმოდერნული

ცივილიზაციის ჩამოყალიბება: მასობრივი კულტურული ფენომენის გაჩენა – გავრცელება, მსოფლმხედველობაში არსებულ ფილოსოფიურ პარადიგმათა ნგრევა ახალი ფილოსოფიური კონცეფციის ჩამოყალიბება, რომელიც კულტურას მიიხნევს ცენტრალურ საზრისწარმოებულ ელემენტად და ადამიანური ყოფიერების საზრის-მაწარმოებელ საწყისად, განიხილავს კულტურას აღებულს დინამიკაში. ამდენად, კულტურის ცნებამ დღეს ყოველსმომცველი მნიშვნელობა შეიძინა. კულტურა – ადამიანური არსებობის მაკორდინირებელი ფაქტორი, კულტურა – ადამიანთა შემოქმედების ქცევისა და ურთიერთობების ისტორიულად განვითარებადი, ზეპიოლოგიურ პროგრამათა სისტემა, რომელიც გვევლინება სოციალური ცხოვრების ყველა ძირითადი გამოვლინების პირობად. კულტურის ამგვარი ყოველსმომცველი გაგებიდან გამომდინარე, ბუნებრივია მეცნიერებაში მომხდარი ძვრები და ცვლი-

ლებები, რაც ნებისმიერი საკითხის განხილვისა თუ შესწავლისას საზოგადოებრივ პარადიგმების ბაზაზე ხდება.

გენდერულ ფორმირებას განაპირობებს სოციო-კულტურული ფონი. მამაკაცურობასა და ქალურობაზე წარმოდგენები სხვადასხვა კულტურებში განსხვავებულია, სწორედ სოციო-კულტურული ვითარება აჩვენებს თავის დადს კომუნიკაციური ქცევის ნორმებს, ურთიერთობებს ქალსა და მამაკაცს შორის. ეკონომიკურად მაღალგანვითარებად პროტესტანტულ ქვეყნებში ქალები გამოირჩევიან განათლების მაღალი დონით, რაც განაპირობებს მათ აქტიურ ჩართულობას საზოგადოებრივ საქმიანობაში. ისეთ ქვეყანაში, როგორცაა მაგ., სკანდინავია, გენდერული იდეოლოგია ქალსა და მამაკაცს შორის თანასწორობისაკენ იხრება. ამის საწინააღმდეგოდ ტრადიციულ კულტურებში, განსაკუთრებით მუსლიმანურში (პაკისტანი, ინდოეთი და სხვა) ქალის სტატუსი დაბალია და ქალის ქცევა საზოგადოებაში მკვეთრად არის რეგლამენტირებული იმის მიხედვით, თუ რა ხასიათისაა სოციო-კულტურული ვითარება და საზოგადოების სახე იცვლება გენდერული განსხვავების მიხედვით. სხვადასხვა კულტურის შედარება ცხადყოფს მრავალფეროვნებას, სხვადასხვა კულტურები სხვადასხვა ნორმებს მიიჩნევენ ქალისა და კაცის მახასიათებლებად. არ არსებობს კაცურობის ერთი განსაზღვრება, მაგრამ ყველა საზოგადოება ანსხვავებს ქალურსა და მამაკაცურს. ისტორიულად კაცები დომინირებდნენ, რადგან ფიზიკურად უფრო ძლიერები იყვნენ – ეს ბიოლოგიური განსხვავებაა. რაც უფრო დიდხანს გრძელდებოდა ეს დომინანტური მდგომარეობა, მით უფრო მეტი საშუალება ჰქონდა კაცს და უფრო იზრდებოდა არათანაბარუფლებიანობა. კაცების დომინანტურობა სოციალური სტრუქტურის შემადგენელი ნაწილი გახდა, რასაც კულტურული ნორმები და ღირებულებებიც უწყობდა ხელს ისევე, როგორც ფიზიკური ძალა და ძალაუფლება. მხოლოდ ბიოლოგია რომ განსაზღვრავდეს გენდერულ თვისებებს, ძალიან მცირე იქნებოდა განსხვავება გენდერულ როლებში სხვადასხვა კულტურის წარმომადგენლებს შორის. თუმცა აქ ძალიან დიდი განსხვავებებია. ის, რასაც ადამიანები ქალის ან მამაკაცის საქმედ მიიჩნევენ, განსხვავებულია სხვადასხვა ქვეყანაში. მაგალითად, ამერიკელები ფიქრობენ, რომ კაცები უფრო მზად არიან ფიზიკურად მძიმე სამუშაოს შესასრულებლად. ზოგიერთ საზოგადოებაში კი, პირიქით, მაგ., საჰარის აფრიკაში ქალები ასრულებენ ყველაზე მძიმე სამუშაოს: გადააქვთ ტვირთი ბაზარში, ჩეხავენ შეშას და აშენებენ სახლებს. კაცები ნადირობენ და დიდ დროს ატარებენ საუბარში. აღსანიშნავია, რომ ამერიკაში ექიმების უმრავლესობა კაცია, რუსეთში კი პირიქით – ქალი. ბევრ ქვეყანაში სოფლის მეურნეობა კაცების საქმედ ითვლება, თუმცა არის ქვეყნები, სადაც ქალი და კაცი თანაბრად შრომობს, მიუხედავად იმისა, არსებობს თუ არა შინაგანი ბიოლოგიური განსხვავებები, რომელიც სოციალურ ცხოვრებაში დიდ მრავალფეროვნებას გულისხმობს.

ანთროპოლოგი მარგარიტ მიდი (1935-1963 წწ.) იყო პირველი, რომელმაც დაიწყო საზოგადოების გენდერული შესწავლა. ის წერდა: „ბევრი თვისება, თუ ყველა არა, რომელსაც ქალურს ან მამაკაცურს უწოდებენ, ისევე ნაკლებად არის დაკავშირებული სქესთან, როგორც ტანსაცმელი, მანერები ან თავსაბურავი, რასაც საზოგადოება დროის გარკვეულ მონაკვეთში ამა თუ იმ სქესს მიაწერს. გენდერულ განსხვავებათა სისტემა ექვემდებარება კულტურულ სტერეოტიპებს. იგი გარკვეულად დაკავშირებულია მითოლოგიურ განსხვავებასთან, მაგრამ მხოლოდ მასზე არ დაიყვანება“.

ცნობილი ფაქტია, რომ ადამიანის სასიცოცხლო ციკლში 4 მთავარი ფაზა გამოიყოფა: ბავშვობა, ახალგაზრდობა, მოზრდილობა და ხანდაზმულობა. თითოეული ფაზისათვის ადამიანს განსხვავებული მიზნები, პრიორიტეტები და შესაძლებ-

ლობები გააჩნია. მიზნებისა და პრიორიტეტების განსაზღვრა ხდება როგორც ბუნებრივი მოთხოვნილებებიდან, ისე კულტურული კონტექსტებიდან გამომდინარე. ხშირად კულტურული კონტექსტი ბუნებრივი მოთხოვნილებების საპირისპიროა და მათი დათრგუნვის ხარჯზე ხორციელდება. კულტურის ცივილიზებულიობის ხარისხი დამოკიდებულია სწორედ იმაზე, რამდენად ჰარმონიულად ხელმისაწვდომია ადამიანურ მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილება საზოგადოების თითოეული წევრისათვის, მათ შორის, ბუნებრივია, ქალებისათვისაც.

თუ გავანალიზებთ დღევანდელ ქართულ დისკურსებს სოციალური ცხოვრების სხვადასხვა სფეროში, დავინახავთ, რომ გენდერული კუთვნილება ცალსახად წყალგამყოფია მათ შორის, ვისაც აქვს ადამიანურ მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილების შესაძლებლობა და ვისაც ის არა აქვს. მამაკაცები გვევლინებიან სოციალურ-პოლიტიკური არენის მთავარ გმირებად, ქალები კი მრავალფუნქციურ დეკორატიულ ჩამატებებად ამ არენაზე. მთელ რიგ შემთხვევებში კულტურა ქალებს არა თუ საკუთარ ადამიანურ მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილების საშუალებას არ აძლევს, არამედ საერთოდ კლავს ამ შესაძლებლობებს. თითქოს ქალს არ გააჩნია იგივე მოთხოვნილებები და შესაძლებლობები, რაც მამაკაცს. ქალი მთელი ცხოვრების მანძილზე გვევლინება არა სუბიექტად, არამედ სხვათა დამაკმაყოფილებელ ობიექტად. შექმნილია მთელი რიგი სოციალური სისტემები, რომლებიც უზრუნველყოფენ ქალის გაობიექტებას. თან გინერგავენ, რომ ეს დამორჩილებული მდგომარეობა აღქმული უნდა იყოს, როგორც ბუნებრივი ნორმა.

ეს პროცესი იწყება ბავშვობიდან. გოგონას დაბადების შემთხვევა, არა მარტო საქართველოში, არამედ მთელ მუსულმანურ სამყაროში, არასასურველი ფაქტია, რატომღაც ბიჭის დაბადებას უფრო დიდი სიხარულითა და ზარ-ზეიმით აღნიშნავენ. აქედან გამომდინარე, გოგონას დაბადების შემთხვევაში უმალ იწყება მასზე გარემოს მიერ ძალადობა, რომლის საბოლოო მიზანიც არის გოგონას სოციალიზირება პატრიარქალური საზოგადოებისათვის დამახასიათებელი სტერეოტიპების მიხედვით. გოგონებს მშობლები თავიდანვე აჩვენებენ იმ აზრს, რომ სუსტები, ნაზები და მშიშარები არიან. ართმევენ საკუთარი სხეულის სრულყოფილად დაუფლებისა და სურვილისამებრ მართვის ნებას. არსებობს კონკრეტული წესები, როგორი მოძრაობა შეიძლება და რა არ არის გოგონასათვის შესაფერისი საქციელი, როგორ უნდა იჯდეს, როგორ ჭამოს, რა სათამაშოებით გაერთოს და ა.შ. თუ გოგონა აქტიურია და მას მოსწონს ისეთი თამაშები, როგორებიცაა ფეხბურთი, სირბილი, ჯირითი, მაშინ მას ისეთი ეპითეტით ამკობენ, რაც მიუთითებს მის არაქალურ ქცევაზე. მაგ., „ქაღბიჭა“ „მოუსვენარი“, რაც ქართულ სინამდვილეში უარყოფით მოვლენად განიხილება, რადგან ასეთი ქცევები გოგონასათვის მიჩნეულია სოციალურად არასასურველ მოვლენად. მსგავსი მოვლენის ასაცილებლად დედები გოგონებს აჩეჩებენ თოჯინებს და ასწავლიან „ქალურ“ თამაშებს. მაგ: დედაშვილობას და სახლობანას. დედა შვილს - გოგონას ასწავლის რომ მშვიდი, მომთმენი და ფაქიზი უნდა იყოს, ჩუმად ისაუბროს, ნაზად გაიცინოს. ეს არის ქართული სინამდვილე და რაც არ უნდა შევალამაზოთ, მაინც დარჩება რეალობად, რომელიც ჩვენი ქართული პატრიარქალური სამყაროსთვის არის დამახასიათებელი.

გარდატეხის ასაკიდან მოყოლებული, ქართულ სინამდვილეს კარგად აქვს ათვისებული ძირითადი როლური სტერეოტიპები და უკვე იწყება მათში ახალგაღვიძებული სექსუალობის დათრგუნვა. ცხოვრების ამ ფაზაში გოგონების სხეულზე კონტროლი გრძელდება მათი სექსუალობის კონტროლით. ჩვენს საზოგადოებაში ამის კარგი ინდიკატორია ქალიშვილობის ინსტიტუტად წოდებული ტრადიცია, რომელიც ეროვნულ-რელიგიურობის ბუნდოვანი მანტიითაა შემოსილი და სინამდვილეში სხვა არაფერია, თუ არა ქალის კონტროლის საშუალება მამაკაცების მიერ.

ორმაგი კულტურული სტანდარტები, რომლებიც მამაკაცებს სექსუალურ თავისუფლებას ანიჭებს, ქალებში მარგინალიზებას უკეთებს სექსუალობას იმ დაუსაბუთებელ რწმენაზე დაყრდნობით, რომ ქალებს სექსუალური მოთხოვნილებები არ გააჩნიათ და ბუნებით უფრო წმინდა, „ამაღლებული“ არსებები არიან და მოწოდებულნი არიან შეასრულონ დედობის წმინდა მოვალეობა. ამგვარად, საზოგადოებას ქალისთვის უზენაესი ფუნქციის დედობის მინიჭებით საშუალება ეძლევა ქალზე ლეგიტიმური ძალადობისა. ამის შემდეგ იოლი ხდება მისი ცხოვრების ყველა სფეროს კონტროლი – პროფესიის არჩევიდან დაწყებული, მისი სანაცნობო წრის კონტროლითა თუ გარეთ გატარებული დროის მაქსიმუმის დაწესებით დამთავრებული. პარტნიორის „არჩევის“ შემდეგ კი ქალზე კონტროლის განხორციელების ამ ფუნქციას ქალის ოჯახი მის მეუღლეს გადასცემს. მამაკაცის მსოფლმხედველობრივ მოდელის კონტექსტში, ქალი, პირველ რიგში, განიხილება როგორც არსება, რომელიც განიზომება მის მამაკაცთან მიმართებაში, როგორც გარკვეული „განსხვავებულიობა“, როგორც „სხვაობა“. ეს სიტუაცია ერთდროულად ქმნის როგორც ქალის „გასაგნებას“, მისი თავისუფლების დაკარგვის, ასევე მამაკაცის გარკვეული სექსუალურ ქცევისეული და კულტურული უპირატესობის გაჩენასაც. ქალის მდგომარეობა საზოგადოებაში ხარისხობრივად განსხვავდება მთლიანად კაცობრიობის მდგომარეობისაგან. რადგან მამაკაცების მიერ ფორმირებულ სამყაროში ქალი განწირულია ითამაშოს მეორე ნახევრის როლი. აქედან გამომდინარეობს, რომ არა იმდენად ბიოლოგიურმა სხვაობამ, არამედ ტრადიციულმა ქალურმა ემოციურობამ, მისმა თვითშეფასებამ განსაზღვრა და განაპირობა საზოგადოებაში სოციალურ როლთა განაწილების ამგვარი სქემა.

ცხოვრების მესამე ფაზაში, მოზრდილი ცხოვრების დროს, ჩვენს საზოგადოებაში ქალების უმეტესობა დაკავებულია საოჯახო მეურნეობითა და ბავშვების აღზრდით, მრავალი ქალი დასაქმებულია კერძო თუ სახელმწიფო სტრუქტურებში, მაგრამ ქალისათვის კარიერა ხშირად მეორეხარისხოვანია, რამდენადაც მათ ბავშვობიდანვე უპირველეს მოვალეობად დედობას უნერგავდნენ. ამიტომ ქალებს არც თვითონ არა აქვთ კარიერული ცხოვრების ამბიციის და არც სოციალური სტრუქტურა ახალისებს მათში ამ ამბიციების გაჩენას, ყოველ შემთხვევაში, იმ მომენტამდე, სანამ ის ცხოვრობს საყვარელი მამაკაცის გვერდით და უზრუნველყოფილია. ქალებიც პასიურები არიან, რადგან მამაკაცებთან შედარებით მათ კარიერული წინასვლის და მაღალი თანამდებობის დაკავების სულ ცოტა 9-ჯერ ნაკლები შანსი აქვთ. ქალები თავიანთი ცხოვრების ყველაზე აქტიურ და ნაყოფიერ ფაზაში ეკონომიურად არაპროდუქტიულები და საყვებით დამოკიდებული არიან მეუღლეებზე, იმ შემთხვევაშიც კი, თუ ისინი მუშაობენ. ეკონომიკური დამოკიდებულება კი პირდაპირ იწვევს დომინირებულ-დამორჩილებული ურთიერთობების ჩამოყალიბებას ცხოვრების სხვადასხვა სფეროში. ასე რომ, ქალები მთელ თავის დროს და ენერჯიას ხარჯავენ საოჯახო საქმეებსა და შვილების აღზრდაში, რის სანაცვლოდაც იღებენ თავისუფლების დაკარგვას, საკუთარი უნარების, პირადი სურვილების და მისწრაფებების უარყოფას და მთლიანად დამოკიდებულნი ხდებიან მამაკაცებზე.

მეოთხე ფაზაში ხანდაზმულობა იწყება. შვილები იზრდებიან და ქალი უფუნქციოდ რჩება. მას ყველაზე მეტი იმედგაცრუება ელოდება. ის ყოველთვის იყო ვიდაცის ქალიშვილი, დედა, და, ცოლი, მაგრამ არასოდეს ყოფილა „მე“. ახლა კი, განვლილი წლების სანაცვლოდ, ხელში თითქმის არაფერი უჭირავს, არ ჰყავს კოლეგები და არც ეკონომიური დოვლათი არ შეუქმნია. შვილები მის მიერ გაღებულ შრომას სავალდებულოდ მიიჩნევენ და არა განსაკუთრებულ დამსახურებად. ქალი რჩება მოკლებული სოციალურ პრესტიჟს და ამავე დროს დაკარგული აქვს ყველა რესურსი – არ არის ახალგაზრდა, შრომისუნარიანი, ლამაზი და მიმზიდველი,

პროფესიაზე კი უარი თქვა – ამიტომაც არავისთვისაა საჭირო, ამიტომაც ებლაუჭებიან ასაკოვანი ქალები შვილიშვილებს – მათ სურთ ისევ გახდნენ საჭირო ვინმესთვის, რომ გაექცნენ საკუთარ ცხოვრებაში დარჩენილ სიცარიელეს. ქალის ცხოვრების ბოლო ფაზა მართლაც ასრულებს მისი ექსპლუატაციის ციკლს და ქალი გამოწურული ლიმონით არის არარეალიზებული და უსარგებლო. მათ ხშირ შემთხვევაში დაჭმუჭნული ქაღალდებით ისვრიან კულტურულ-სოციალური ცხოვრების სანაგვეზე, მოისხენიებენ სიძულვილის ტერმინებით (ბებრუხანა, ბებერი, ბაბაიაგა, კუდიანი და ა.შ.)

მსოფლიო საზოგადოება უფრო აფასებს იმ თვისებებსა და საქმეებს, რომლებიც მამაკაცის დამახასიათებლად ითვლება. მიჩნეულია, რომ კაცის საქმე უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე ქალის. ტრადიციულ კულტურაში სწორედ ასეა ეს ფაქტი ჩამოყალიბებული, ანუ იმ ადამიანური თვისებებით, როგორებიცაა: თავისუფლება, აქტივობა, რეფორმა, ახლის ძიება და შექმნის უნარი ხასიათდებიან მხოლოდ მამაკაცები, რადგან სიტყვა „პროვინცია“ მხოლოდ მამაკაცს მიესადაგება. ქალი აქ არის მეორადი ან საერთოდ არარსებული. ასეთ კულტურაში „ადამიანი“ აღნიშნავს „მამაკაცს“ და ადამიანის ყველა ფილოსოფიურ განმარტებაში „პოლიტიკური ცხოველი“ (არისტოტელე), პოლიტიკური არსება (გობსი), თავისუფლების მფლობელი არსება (რუსო), რაციონალური არსება (კანტი) და ა.შ. ამ გამოთქმებში მოიაზრება მხოლოდ მამაკაცი. ქალი გამორიცხული იყო საზოგადოებრივი ცხოვრებიდან და მამაკაცის საწინააღმდეგო ნიშნების მატარებლად ითვლებოდა: რაციონალურობის, ემოციურობის, მგრძობელობის და სხვ. ტრადიციულად ქალის არსებობა განისაზღვრებოდა მთელი რიგი ნეგატიური მახასიათებლებით: ეს არის არასრულყოფილი დამოკიდებული არსებობა, მამაკაცთან შედარებით უფრო დაბლა მდგომი, შეზღუდული და სუსტი, რომლის ცხოვრების საზრისია ემსახუროს მამაკაცს და იყოს მისთვის სასარგებლო. ასეთი არსების სიცოცხლე სექსუალური სფეროსა და დედობრიობის გარეშე უაზრობაა და მეორეხარისხოვანი მნიშვნელობა აქვს ოჯახურ ცხოვრებაშიც კი, მას ძირითადად მოსამსახურის როლი არგუნეს. ეჭვქვეშაა დაყენებული ქალის აზროვნების უნარიანობა. საზოგადოებაში ნებისმიერი გადაწყვეტილებების სფერო მამაკაცების პრეროგატივაა, ოჯახში მემკვიდრეობითობა განსაზღვრულია სქესის მიხედვით. მამრობითობა განსაზღვრავს საქართველოში და აზიურ ქვეყნებში მემკვიდრეობითობის საკითხს. ქალები არ განიხილებიან როგორც მემკვიდრე (რასაკვირველია, იმ შემთხვევაში, როცა ვაჟი მემკვიდრე არსებობს). ქალი პრინციპულად მეორადი არსებაა, რადგან ადამის ნეკნისგან არის შექმნილი. ევა – არის სხვა და არა ადამი, ქალი ადამიანობის „ნეგატივია“. ქალი არის ცხოველი, რომელიც მოკლებულია მდგომარეობასა და მუდმივობას (ნეტარი ავგუსტინე), იგი ჯოჯოხეთის „კარიბჭეა“ (ტერტულიანე), იგი „არშემდგარი მამაკაცია“ (თომა აქვინელი).

მართალია, მსგავსი შეხედულებები და მოსაზრებები გარდასულ საუკუნეებს მიეკუთვნება და დღევანდელი რეალობა შედარებით უფრო პერსპექტიულია ქალების სასარგებლოდ, მაგრამ სამყაროში დღემდე მძვინვარებს პატრიარქატი, რაც ქალებს უბიძგებს თვითგადარჩენისა და ემანსიპაციისკენ. ქალებმა ისწავლეს, თუ როგორ გადაირჩინონ თავი. ჯერ კიდევ თანასწორი აღზრდის აუცილებლობასა და განათლებაზე საუბრობდნენ ფრანგი განმანათლებელი დიდრო და ფრანგი ფილოსოფოსი კონდორსე, რომლებიც აღიარებდნენ ქალის ექსპლუატაციას და თვლიდნენ, რომ ქალი და მამაკაცი – ეს არის ურთიერთდამატებულობა, ურთიერთშევეცხადი, რომელთა განხილვა ცალ-ცალკე არ შეიძლება, რადგან ადამიანის ღირსებაზე მსჯელობა არ შემოიფარგლება მისი სქესობრივი კუთვნილების მიხედვით.

გენდერული როლები ახლა უფრო ბევრად გახსნილია, ვიდრე თუნდაც ერთი თაობით ადრე იყო. დღეს ქალები ბევრად უფრო მეტი თანასწორობით სარგებლობენ, ვიდრე მათი დედები ან ბებიები.

გენდერული როლი – ეს არის კულტურული წარმოდგენა იმაზე, თუ როგორ უნდა ფიქრობდეს ან იქცეოდეს ან რას უნდა გრძნობდეს ქალი და მამაკაცი. გენდერული როლები დაფუძნებულია სტერეოტიპულ საპირისპირო სქესთა შორის განსხვავებაზე. მიუხედავად იმისა, რომ სოციალური ქცევა იცვლება დროსთან მიმართებაში, გენდერული სტერეოტიპები წარმოშობენ კონფლიქტს ქალსა და მამაკაცს შორის, სწორედ დღევანდელი წინა პლანზე წამოწეული ქალისა და მამაკაცის ურთიერთობა არის ამის მაგალითი. 21-ე საუკუნეშიც ჩვენ ირგვლივ მრავალი ოჯახური ძალადობა ფიქსირდება, სადაც უცილობელი მსხვერპლი ქალია.

საზოგადოებრივი შეხედულებები გენდერულ თანასწორობაზე ორმაგ სტანდარტებს ეყრდნობა. სოციალური თანასწორობა მისაღებია, ხოლო ოჯახური და სექსუალური – მკაცრად დაგმობილი. ქალს შეუძლია ისწავლოს, მაგრამ არ შეუძლია თანაბარი როლი შეასრულოს ოჯახის რჩენასა და მართვაში, არ შეუძლია თავად განსაზღვროს სექსუალური ცხოვრების ნორმები, თუ დაოჯახებისათვის სასურველი ასაკი. მყარი პატრიარქალური შეხედულებები აშკარად დაშორებულია რეალობას, რაც პრობლემებს კიდევ უფრო ამწვავებს. ქართული საზოგადოება დიდი ხანია აღარ ფუნქციონირებს „რჩეული“ იდეალების შესაბამისად. ქართულ ოჯახებში მამაკაცები მთავარი მარჩენლები ხშირად აღარ არიან, და არც ქართველ ქალთა 80% 25 წლამდე გათხოვების მსურველი.

სტერეოტიპულ გენდერულ როლებთან მორგება ხშირად ფარისევლობის ხარჯზე ხდება და ქალის მდგომარეობას ამძიმებს. სექსუალურ ქცევაზე მკაცრი საზოგადოებრივი ცენზურა კი სხვადასხვა ანომალიას იწვევს. ერთ-ერთი ასეთი ანომალია ადრეულ ასაკში ქორწინებაა, რომელიც, შესაბამისად, დანგრეული ოჯახების რაოდენობას ზრდის. სინამდვილეში, ტრადიციული ღირებულებების და ოჯახის დაცვის სახელით ხორციელდება ზეწოლა, რომელიც იმავე ღირებულებებს უთხრის ძირს. ოჯახი იმიტომ იქმნება, რომ მათ არა აქვთ თანაცხოვრების შესაძლებლობა. ბუნებრივია, ასეთი ოჯახი მოკლებულია მყარ საფუძველს და იგი დანგრევისთვის არის განწირული. პატრიარქატიზმის სრული გამოვლინებაა საქართველოში, როცა ოჯახის შენარჩუნების მიზნით, საზოგადოების თუ მშობლების განკითხვის შიშით, ქალი იძულებულია ითმინოს დამცირება, შეურაცხყოფა, ფიზიკური ხელყოფა. უნებრივია, ასეთ ოჯახზე არ შეიძლება ითქვას, რომ ეს ოჯახია, ხოლო მის ჰარმონიულ ფუნქციონირებაზე ხომ საერთოდ ზედმეტია საუბარი.

ცოდნა არის ინფორმაცია ფაქტების, თეორიების, გამოცდილების შესახებ, რომლის მეშვეობითაც საზოგადოება ან კულტურა განსაზღვრავს რა არის მნიშვნელოვანი და სწორი. იმ ფაქტმა, რომ ქალები არ მონაწილეობდნენ ცოდნის დაგროვების პროცესებში, ქალთა საზოგადოება გარიყა იმ „რეალური“ სამყაროდან, რომელშიც ისინი ცხოვრობდნენ. თანამედროვე ქალთა საზოგადოება კი, მიზნად ისახავს, საუკუნეების მანძილზე დარღვეული თანასწორობის აღდგენას. საზოგადოების დიდმა ნაწილმა გააცნობიერა, თუ როგორი მასშტაბური და დამანგრეველია უთანასწორობის შედეგები. გენდერული თანასწორობა ჰარმონიული საზოგადოების ერთ-ერთი არსებითი მახასიათებელია. გენდერული თანასწორობა ნიშნავს, რომ ქალებსა და მამაკაცებს თანაბარი პირობები და ცხოვრებისეული შანსები აქვთ საკუთარი პოტენციალის სრული რეალიზაციისათვის, თანაბრად მონაწილეობენ პოლიტიკური, ეკონომიკური, სოციალური, კულტურული განვითარების პროცესში და თანაბრად სარგებლობენ საზოგადოებრივი სიკეთეებით, შესაძლებლობითა და რესურსებით.

ამგვარად, გენდერული პრობლემატიკა, ქალის როლი საზოგადოებაში, ოჯახში, კოლექტივში და ასე შემდეგ თანამედროვეობის უმთავრესი პრობლემა ხდება. საერთოდ ადამიანის როლი და დანიშნულება გლობალიზაციის ეპოქაში იცვლება და დგება ქალური „მეს“ პრობლემა. თანამედროვეობამ განსაკუთრებით ცხადად წარმოაჩინა კაცობრიობის ნახევარი (კერძოდ, ქალები) იმ საკითხებზე პასუხის გასაცემად, რომლებიც აქამდე ტრადიციული კულტურის დიქტატის პირობებში ნაკლები სიმწვავეით იდგა მათ თვითშეგნებაში.

ლიტერატურა:

1. კუჭუხიძე მ., სქესთა შორის თანასწორობის პრობლემები, თბ., 2004.
2. Мид М. Культура и мир детства. Москва, 1988.
3. კუჭუხიძე მ., გენდერული სტერეოტიპები დღევანდელ საქართველოში. კრებული „ინტელექტი“, თბ., 2001.
4. აბრამიშვილი თ., გენდერული ძალადობა კულტურის კონტექსტში, თბილისი.
5. ზურიკაშვილი ფ., მადრაძე გ., ჭანიშვილი ნ., ხუციშვილი გ., ჯორბენაძე რ., კონფლიქტი გენდერი და მშვიდობის მშენებლობა, გაეროს განვითარების ფონდი ქალთათვის, თბ., 2003.
6. ანთელავა ლ., კულტურა გენდერი, თბ., 2007.
7. სურმანიძე ლ., ქართული კულტურის ზოგიერთი ორიენტაცია, თბ., 2002.
8. ლომაია ნ., გენდერის საკითხები, თბ., 2009.

Nestan Lomaia ***Some cultural orientations for gender equality*** **Summary**

The paper, "Some cultural orientations for gender equality," discusses gender, defined by culture as the difference between men and women, which is conditioned by social medium. The paper highlights the differences existing in the patriarchal and modern world. The paper presents Mead's opinion, according to which the system of gender differences is subordinate to cultural stereotypes. The article underlines the situation, where public's views on gender equality are based on a double standard.

The problems of the modernity – such as gender equality – are summarized. In the globalization era, the correct understanding of men and women's mission with regard to the socio-cultural aspects is crucial. Equal realization of men and women's capabilities in all spheres of life is the basis of any country's development. The actuality of democratic values will positively impact the whole world.

Нестан Ломяя ***Некоторые культурные ориентации гендерного равенства*** **Резюме**

В статье «Некоторые культурные ориентации гендерного равенства» гендер рассматривается как культурное предназначение различия между мужчиной и женщиной, которое определяется социумом. В данной работе особо отмечены те различия, которые существуют как в патриархальных странах, так и в современном мире. Речь идет о

мировоззрении М. Мида в частности о том, что система гендерных различий подчиняется культурным стереотипам. В статье подчеркнута то обстоятельство, что общественное мнение о равенстве гендера подвергается двойным стандартам. В конце статьи подытожены проблемы, стоящие перед современностью - гендерное равенство, как актуальный вопрос. В эпоху глобализации необходимо правильное осмысление предназначения мужчины и женщины в социокультурном аспекте. Как раз равноправная реализация возможностей мужчины и женщины в любом обществе есть начало развития любой страны, так как демократические ценности оказывают позитивное влияние на мир.

Екатерина Ломоносова
(Украина)

ТЕКСТЫ МАЛОЙ ФОРМЫ В СИСТЕМЕ ЖАНРОВ ЖУРНАЛИСТИКИ

Тексты малой формы – это небольшие по объему произведения, характеризующиеся информационной насыщенностью, лаконизмом, языковой компрессией. Сегодня именно они являются одним из самых доступных и популярных источников информации, следовательно, изучение таких текстов при ускоренном темпе жизни и бурном потоке новостей является особенно актуальным. К текстам малой формы относятся *анонсы, аннотации, афиши, блиц-опросы, блиц-портреты, заметки, интернет-миниатюры, комментарии, письма, мини-истории, мини-обзоры, мини-советы, мини-рецензии, объявления, пресс-релизы, рекламные тексты, тезисы, тексты описания товаров, цитаты* и т. д. Каждый из мини-текстов имеет свою функциональную направленность, языковые особенности, структуру. Фундаментальных исследований всей совокупности малых текстов в украинской и зарубежной науке до сих пор нет, большинство работ посвящены изучению одного-двух видов мини-текстов: анонсов (16; 19; 21; 11), объявлений (18; 5), текстов описания товаров (2), рекламных материалов (10; 22; 8; 14), интернет-миниатюр (17) и др.

Ученые не пришли к единому мнению относительно видов и жанрового разнообразия малых текстов. Некоторые исследователи в своих работах не уделяют внимания жанровой специфике мини-текстов, иные предлагают свои классификации, которые не соответствуют принятому в науке разделению жанров на информационные, аналитические и художественно-публицистические. Нередко мнения ученых относительно мини-текстов противоречат друг другу. Так, О. В. Лаврик называет *анонс, хронику, реплику* отдельными видами информационных жанров (13), И. Имшинецкая относит *анонс и цитату* к жанрам печатной рекламы (7), С. А. Панченко тоже определяет киноанонс как особый вид рекламного текста (16, 58). В то же время А. А. Иващук считает, что *анонс* имеет признаки художественного стиля, поэтому его следует считать видом художественно-публицистического жанра (6, 57).

Анонс, аннотацию, мини-рецензию, мини-обозрение, блиц-портрет и другие тексты А. А. Тертычный рассматривает как разновидности заметки, следовательно, они относятся к информационному жанру (20). *Портрет* А. В. Колесниченко называет жанром эмоциональной публицистики, указывая, что главное в таком тексте – раскрыть человека (12, 20). Как отдельные информационные жанры А. А. Тертычный изучает *вопрос-ответ, блиц-опросы и некрологи*. М. В. Гусар относит *некролог* к разновидностям *объявлений-оповещений*, среди которых также объявления о помолвке, рождении, поздравления, благодарности, уведомления о найденных или утерянных предметах (5, 133).

Остается открытым и вопрос жанровой самостоятельности малых текстов. Например, И. Ю. Мясников, изучая *анонсы, цитаты и подписи к фотографиям*, пришел к выводу, что они почти не имеют самостоятельного значения и «содержательной законченности», следовательно, их место в системе жанров не определено (15, 106). Другого мнения придерживается А. А. Иващук, предлагая считать *анонс* отдельным, самостоятельным жанром (как объявление о культурно-художественном событии или эмоционально окрашенный призыв к проведению определенной идеологической акции) (6, 56). Такой

взгляд на самостоятельность анонсов разделяет И. В. Соколова, утверждая, что эти тексты являются завершенными с точки зрения смысла образования, предназначение которых – помочь аудитории ориентироваться в потоке информации (19, 51).

Как видим, существует необходимость более глубокого изучения жанровых особенностей текстов малой формы, что и является целью данной статьи. Для ее реализации необходимо проанализировать жанровое разнообразие печатных изданий, радио- и телевидения и специфику представления в них малых текстов, изучить вопрос жанровой самостоятельности и диффузии последних.

Прежде всего, стоит объяснить суть понятия «жанр». В журналистике жанром принято считать «устоявшийся тип произведения, который сложился исторически и характеризуется особым способом освоения жизненного материала и четкими признаками структуры» (4, 76). Жанры периодической печати принято разделять на информационные, аналитические и художественно-публицистические. К первой группе относятся заметка, репортаж, интервью и отчет, вторую составляют корреспонденция, статья, комментарий, рецензия, обзор, а третью – очерк, фельетон, памфлет, этюд и эссе (23). Если говорить о радиовещании, то стоит упомянуть и другие жанры, характерные для этого канала передачи информации, например, радиопьесу, радиодраму, радиofilm, радиобеседу и др. На телевидении распространенными являются такие специфические для этого типа СМИ жанры, как ток-шоу, круглый стол, дискуссия, реалити-шоу, документальный телефильм и др.

В работах, посвященных классификации жанров журналистики, тексты малой формы (кроме заметки) не упоминаются. Исключением является исследование А. А. Тертычного, в котором, как упоминалось ранее, некоторые мини-тексты изучаются как разновидности заметки (*анонсы, аннотации, блиц-портреты, мини-истории, мини-советы и др.*) или как отдельные информационные жанры (*вопросы-ответы, блиц-опросы и некрологи*) (20). На наш взгляд, все указанные малые формы стоит либо рассматривать как разновидности заметки, либо как жанрово самостоятельные единицы.

Можно ли тексты малой формы считать видами **заметки**? Краткость изложения темы разговора, оперативность подачи материала, наличие ответов на главные вопросы: «Кто? Что? Где? Когда? Как?» действительно характерны как для многих мини-текстов, так и для заметок. В то же время детальное изучение критериев разделения на жанры (жанрообразующих факторов) показало, что между заметками и другими текстами малой формы больше отличий, чем сходств. Например, один из критериев звучит как «особенности литературно-стилистических средств», для заметки характерны стилистическая сдержанность, отсутствие экспрессивного синтаксиса, что не всегда наблюдаем в текстах малой формы. Последние скорее напоминают заметку по форме, при этом могут содержать стилистически окрашенную лексику, оригинальные образы и т.д.

Одним из самых важных жанрообразующих факторов является цель, с которой написан материал. Предназначение заметки – информировать аудиторию, в то время как многие мини-тексты написаны еще с целью заинтересовать, привлечь внимание, показать читателям ценность продукта (книги, фильма, спектакля) и т.д. Нет в заметке и оценочных суждений, которые находим во многих мини-текстах. Например, авторы киноанонсов и других текстов, посвященных киноискусству, могут позволить себе высказать смелые мысли насчет драматургической составляющей фильма: «...слишком уж она слаба и примитивна, даже по меркам детской сказки на ночь»¹, ценности фильма «На канале СТБ – хит!»¹, музыки:

---

¹ Мерил Стрип и Шарлотта Гинсбург в поисках счастья – Кинопремьеры 25 декабря // Gazeta.ua. – 2014 [Электронный ресурс]. URL: http://gazeta.ua/ru/articles/culture/_meril-strip-i-sarlotta-ginsburg-v-poiskah-schastyia-kinopremery-25-dekabrya/600597

«Глубина и масштабность звучания оркестровых действительно могут всколыхнуть нутро».² В киноанонсах находим и приемы диалогизации, авторы таких текстов словно обращаются непосредственно к читателю, устанавливая контакт с ним: «А вы как думали – спасти мир непросто штука!»,³ провоцируют на просмотр фильма, например, со сложным сюжетом «Запутано? Попробуйте распутать сами».⁴

Подобные приемы привлечения внимания аудитории в заметках и в других информационных жанрах не используются. Различным в заметках и мини-текстах является и предмет оповещения (еще один жанрообразующий фактор). В заметке чаще идет речь о фактах, событиях, ситуациях, процессах, что произошло в мире (о «первичной реальности»), большинство текстов малой формы посвящены так называемой «вторичной реальности» – фильмам, книгам, спектаклям, концертам. К тому же в классических новостных заметках рассказывается преимущественно о том, что уже случилось, авторы многих мини-текстов (афиш, анонсов, объявлений, обзоров и т.д.) описывают события и факты, которые только произойдут в ближайшее время. Все вышперечисленное не дает оснований считать мини-тексты разновидностями заметки либо другого информационного жанра. Может их место среди аналитических либо художественно-публицистических жанров?

Многие мини-тексты имеют общие черты с **рецензией** и **обзором**. В первую очередь это касается тех текстов малой формы, в которых подача фактов дополняется их интерпретацией, комментарием или оценкой, что характерно для этих аналитических жанров. Вышеуказанное находим, прежде всего, в мини-рецензиях (20) и мини-обзорах, некоторых видах анонсов, аннотаций.

Классическая рецензия требует от ее создателя глубокого проникновения в суть вещей, аргументации своих утверждений, в то время как в мини-рецензии основательного анализа предмета разговора нет, присутствует, прежде всего, эмоциональное изложение, субъективная оценка автора. В мини-рецензии наблюдаем лишь элементы аналитики, что не дает права называть ее видом рецензии или другого аналитического жанра. Классический обзор направлен на оценку совокупности однородных фактов из определенной сферы жизни с целью формирования у читателя объективной и целостной картины действительности. В текстах, которые предлагаем называть мини-обзорами, обозначаются схожие явления, но их оценка не отличается глубиной и масштабностью, взаимосвязи не выявляются, что также не позволяет их относить к классическому обзору.

Другие тексты малой формы, в которых может присутствовать авторская оценка темы разговора (анонсах, аннотациях, текстах описания товаров и т. д.), подобно мини-рецензиям и мини-обзорам, нельзя отнести к аналитическим типам материалов, хотя они и перенимают некоторые черты последних. Аргументация, объяснение, обобщение в этих мини-текстах направлены не столько на создание объективной картины, разностороннего понимания предмета разговора (как в аналитических жанрах), сколько на формирование определенного (чаще всего позитивного) отношения к нему, следовательно, на стимулирование читателя текста к определенным действиям (прочтению книги, просмотру фильма и т.д.). В мини-

---

¹ Лечение шоком // Сегодня.ua. – 2001 [Электронный ресурс]. URL: <http://www.segodnya.ua/oldarchive/c2256713004f33f5c2256ad3003cc9e0.html>

² Интерстеллар: «міжзоряний» чи «міжлюдський»? – 2014 [Электронный ресурс]. URL: <http://www.credo-ua.org/2014/11/126420>

³ Новое задание Смарта // Сегодня.ua – 2001 [Электронный ресурс]. URL: <http://www.segodnya.ua/oldarchive/c2256713004f33f5c2256af6003f1c64.html>

⁴ Подозрительные лица // Сегодня.ua – 2001 [Электронный ресурс]. URL: <http://www.segodnya.ua/oldarchive/c2256713004f33f5c2256af6003f1c64.html>

текстах не присутствует критический анализ объекта, глубокое исследование темы, что является обязательным для аналитических материалов. Осталось изучить вопрос места мини-текстов в системе художественно-публицистических жанров.

Интернет-миниатюрам, зарисовкам, брачным объявлениям, мини-историям присущи образность, ярко выраженное авторское «я» и оригинальный стиль подачи информации, характерные для **эссе, этюдов**. Как пишет о лирических интернет-миниатюрах Г. О. Плотникова, благодаря своей короткой форме произведение подобно фотографии, на которой зафиксированы чувства, эмоции, переживания автора (17, 24). Отличие мини-текстов от материалов указанных художественно-публицистических жанров заключается в том, что для последних характерно более полное, насыщенное, наглядное изложение мыслей и чувств, мини-тексты уступают и в языковой образности, и в глубине отображения явлений действительности, то есть наблюдает различие жанрообразующих факторов.

В других текстах малой формы (анонсах, мини-рецензиях, аннотациях, мини-обзорах и т.д.) сравнительно реже, но тоже используются риторические и стилистические фигуры. Они придают необходимую окраску описываемому предмету разговора, добавляют интригу, делают процесс прочтения текста более интересным и увлекательным для аудитории, усиливают позитивный образ книги, фильма, спектакля, мероприятия, вызывают желание посетить мероприятие/посмотреть фильм/прочитать книгу. Тем не менее, основная функция большинства мини-текстов – информировать о событии, продукте, а не поднимать острый вопрос, характеризовать проблемную ситуацию, высмеивать явление или излагать личные наблюдения, что лежит в основе **памфлетов, фельетонов, очерков** и других художественно-публицистических жанров.

Делаем выводы, что анонсы, аннотации, мини-рецензии, объявления, афиши и другие малые формы не являются разновидностями традиционных жанров (заметки, рецензии, обзора, эссе и т. д.), для мини-текстов характерные свои функции, стилистические средства, другие жанрообразующие факторы. Малые формы нельзя также назвать самостоятельными, видами информационного, аналитического или художественно-публицистического жанра, поскольку в них сложно выделить одну жанровую доминанту. Анонс, объявление, аннотация, мини-рецензия и др. могут быть написаны в разных стилях, им могут быть присущи элементы разных жанров. Рассмотрим это утверждение на примере некоторых видов анонса.

В пресс-анонсе автор может кратко сообщать о предстоящем событии, предоставлять основные сведения о нем, перечислять участников, все это указывает на информационную составляющую текста. Структура пресс-анонса напоминает структуру новостного сообщения – самое главное сказано в начале текста, далее следует менее важное (правило перевернутой пирамиды). Следовательно, пресс-анонс можно было бы отнести к информационному жанру, как и следующий тип анонса – анонс выпуска новостей (который, например, размещают на сайте телеканала). Указанный новостной анонс являет собой сжатое изложение сути происшедшего события, при этом предназначение такого текста не только известить о чем-либо зрителя (как в пресс-анонсе), но и заинтриговать, стимулировать, например, просмотр всего выпуска новостей. Для этого используются определенные приемы: «Как ректора-взяточника Мельника принудительно доставляли в суд и как в центре Киева ударило током троих парней – обо всем этом смотрите в выпуске в 19:30».¹ Как видим, цели новостного и пресс-анонсов не сходятся в полной мере, различным является и предмет отображения (в первом типе материала это – случившийся факт, о котором журналист снял сюжет, во втором – это событие, что произойдет в будущем).

---

¹ Официальный сайт Телевизионной службы новостей телеканала 1+1 [Электронный ресурс]. URL: <http://ru.tsn.ua/>

Заинтриговать читателя должен и киноанонс, в отличие от предыдущих видов анонса, его уже сложно отнести к информационному жанру, описание сюжета фильма может напоминать художественное произведение, в котором присутствуют завязка, развитие действия, кульминация (текст чаще всего обрывается на самом интересном месте), средства создания эмоционального напряжения или интриги «Лыжный инструктор превращается... превращается... В кого?»,¹ философские размышления автора: «...лучше к жизни относиться с юмором, даже если вокруг происходят не очень веселые события»,² порой ироничные комментарии: «По окончанию гражданской войны четверка "неуловимых мстителей" становится чекистами (Бедные!)»,³ «Казалось бы – живи, богатей и не высывайся. Ан нет. Теперь им приходится удирать и от мафии, и от полиции.»⁴

В некоторых анонсах культурных событий может присутствовать образность, а также оценка, например, художественной ценности произведения: «Обращение к классике – это не просто желание прикоснуться к наивысшему искусству. Это, прежде всего, взгляд в глубину духовного познания и в будущее,⁵ актуальности и необходимости информационного продукта (пьесы, спектакля, выставки, фильма и т.д.) в определенный период времени «Приезд Тараса Чубая ... даст неоченимый толчок к развитию украинских песенных и творческих подмоств в этом городе».⁶ Основная цель киноанонсов – передать информацию о фильме, это объединяет его с материалами информационного жанра. В то же время приемы и средства привлечения внимания читателей, образность, риторические и стилистические фигуры, используемые в анонсе фильмов, характерны скорее для текстов художественно-публицистического жанра. В киноанонсах также присутствуют элементы аналитики, следовательно, такой тип текста малой формы совмещает в себе черты разных жанров, при этом его трудно отнести к одному из них.

Как было сказано ранее, некоторые ученые считают мини-тексты (анонсы, аннотации, афиши, тексты описания товаров, пресс-релизы, порой объявления и мини-обзоры) разновидностями рекламы. Это утверждение верно лишь в том случае, если мини-тексты направлены на продвижение на рынке объекта рекламирования, формирования интереса к нему, приносят коммерческую прибыль и т.д. Так, киноанонс может быть видом рекламы, если в нем идет речь о фильме, который выходит на экраны, следовательно, он стимулирует людей к посещению кинотеатра и покупке билета, в то же время анонс благотворительного мероприятия, которое проводят общественные организации, нельзя назвать непосредственной рекламой, хотя и стоит отметить рекламную направленность материала. Например, анализ анонсов благотворительной акции, посвященной всенародному Дню отца, размещенных на разных интернет-ресурсах, подтвердил то, что даже в таких текстах либо указывают организаторов мероприятия,⁷ либо участников-артистов, либо упоминают

¹ Красный снег // Сегодня.ua – 2001 [Электронный ресурс]. URL: <http://www.segodnya.ua/oldarchive/c2256713004f33f5c2256af6003f1c64.html>

² Атлантический вал // Сегодня.ua – 2001 [Электронный ресурс]. URL: <http://www.segodnya.ua/oldarchive/c2256713004f33f5c2256af6003f1c64.html>

³ Корона российской империи // Сегодня.ua – 2001 [Электронный ресурс]. URL: <http://www.segodnya.ua/oldarchive/c2256713004f33f5c2256af6003f1c64.html>

⁴ Быстрые деньги // Сегодня.ua – 2001 [Электронный ресурс]. URL: <http://www.segodnya.ua/oldarchive/c2256713004f33f5c2256ad3003cc9e0.html>

⁵ Пікова дама. Опера на три дії // Parter.ua – 2006 [Электронный ресурс]. URL: <http://parter.ua/ua/event/43/65/2181.html>

⁶ Події незабаром від Юрка Зеленого // vox.com.ua – 2010 [Электронный ресурс]. URL: <http://www.vox.com.ua/data/publ/2008/03/26/podii-nezabarom-vid-yurka-zelenogo.html>

⁷ Пройдет презентация акции «Всенародный день отца» // Ассоциация «Еммануил». 2012 [Электронный ресурс]. URL: <http://partners.emmanuil.tv/news/79/>

публичных персон.¹ Только в двух анонсах праздника не было рекламной информации.² То есть, даже анонс некоммерческого мероприятия может сохранять рекламные характеристики, как и другие тексты малой формы, в которых сообщается о предстоящем мероприятии или новом информационном продукте. Все зависит от темы разговора и цели автора, среди мини-текстов могут быть как написанные на заказ рекламные материалы, так и информационные сообщения о социально важных мероприятиях, сборе благотворительных средств и т.д.

Несмотря на рекламную направленность многих текстов малой формы, они все же отличаются от классических рекламных материалов. Для большинства текстов малой формы главное – информировать аудиторию, а также заинтересовывать предметом разговора, иногда стимулировать посещение мероприятия. Реклама написана, в первую очередь, с целью вызвать у потенциального покупателя потребность, иногда и необходимость, купить товар или заказать услугу. Такой коммерческий текст формирует позитивный образ продукции, ценности, даже способ мышления потребителя. Именно поэтому в рекламах находим много приемов скрытого влияния на читателя, в то же время они практически не применяются в других малых текстах. Тексты рекламы часто апеллируют к подсознанию, манипулируют чувствами людей, формируют нужное представление о вещах явлениях, пропагандируют определенный стиль жизни (например, убеждая аудиторию, что, покупая определенную вещь, она приобретает, прежде всего, статус, уверенность в себе, красоту и т.д.). В то же время другие малые формы чаще всего написаны с целью ознакомления читателей с предметом разговора, а не на убеждение в необходимости совершить то или иное действие (купить товар, прочитать книгу или посетить мероприятие).

В текстах описаниях товаров и объявлениях, наиболее напоминающих рекламу, могут указываться и недостатки товара. Например, в объявлении газеты «Давай!» о продаже нетбука сказано, что у него немного поцарапан экран, а также упоминается, что компьютер плохо держит батарейку.³ Подобная объективная оценка состояния товара отличает тексты от рекламных сообщений, описывающих исключительно преимущества продукта. В рекламе обычно широко используются стилистические приемы, средства экспрессивного синтаксиса, присутствует образность, в объявлениях и текстах описания товаров могут быть только перечислены основные технические характеристики. То есть, несмотря на сходство предмета отображения, в рекламах и других мини-текстах наблюдается различие основных жанрообразующих факторов – стилистических средств, предназначения материала, способов реализации цели авторами.

Функции, языковые особенности малых текстов могут отличаться в зависимости от темы разговора, задачи автора. Размытость жанровых рамок мини-текста приводит к тому, что иногда трудно определить, в каком жанре он написан (например, мини-рецензия или анонс, объявление или афиша), происходит так называемая диффузия жанров. Благодаря ей

---

¹ День отца в Днепропетровске отметят благотворительной акцией // Днепр вечерний. – 2014 [Электронный ресурс]. URL: <http://dv-gazeta.info/dneprnews/den-otsta-v-dnepropetrovske-otmetyat-blagotvoritelnoy-aktsiye.html>

² В киевском парке отметят День отца // Сегодня.ua. – 2013 [Электронный ресурс]. URL: <http://kiev.segodnya.ua/kwheretogo/V-kievskom-parke-otmetyat-Den-otca-457331.html>

В Мариинке пройдет день отца // VGORODE.UA. – 2013 [Электронный ресурс]. URL: <http://kiev.vgorode.ua/news/sobytyia/188748-v-maryynke-proidet-den-otsta>

³ Официальный сайт рекламно-информационной газеты «Давай» [Электронный ресурс]. URL: <http://www.davajka.com.ua/>

авторы текстов могут дополнять информацию интересными для читателей деталями, наталкивая их на размышления, вызывая эмоциональную реакцию, следовательно, эффект от прочтения подобных материалов будет сильнее, чем от классического информационного сообщения.

Тексты малой формы являются своеобразными типами произведений, но называть анонсы, афиши, объявления, мини-рецензии и др. самостоятельными жанрами было бы неправильно, скорее они могут совмещать в себе элементы различных жанров. Жанровую самостоятельность текстов малых форм также отрицает И. Р. Гальперин, называя их формами информации, среди которых выделяет *сообщение, описание, рассуждение, письмо, резолюцию, договор, заметку, справку* и т. д. Сообщение, характеристики которого изучает исследователь, объединяет в себе, по нашему мнению, несколько малых текстов – анонсы, афиши, объявления и т.д. Эта форма информации, по мнению ученого, предназначена для передачи получателю (получателям) сведений о событиях, происшедших, происходящих или которые будут происходить в ближайшее время (3, 15). Аннотацию автор тоже называет формой информации и определяет ее как перечень проблем, указанных в основном тексте (3, 26). Считаем, что подход к изучению мини-текстов как форм информации является наиболее объективным, также их можно назвать жанровыми формами или жанровыми образованиями.

Теперь коснемся вопроса классификации этих жанровых образований. Основную группу среди текстов малой формы составляют мини-тексты рекламного характера, они появились в связи с потребностью в оперативном уведомлении о событии, что произойдет или краткой его оценке, характеристике. К таким относятся анонс, афиша, текст описания товаров, аннотация, мини-рецензия, мини-обзор, пресс-релиз, некоторые виды объявлений, в которых предлагаются определенные услуги или товары. Те же нерекламные мини-тексты, которые направлены на фиксацию ощущений, мыслей, предлагаем называть публицистическими жанровыми образованиями, к ним относятся – интернет-миниатюры, зарисовки, письма. Мини-советы, рекомендации, мини-истории, вопросы-ответы, блиц-портреты, блиц-опросы, цитаты, объявления, в которых сообщается о рождении, помолвке, смерти, какой-либо находке относим к информационным текстам, отдельной жанровой формой называем рекламные тексты.

Делаем выводы, что анонсы, аннотации, мини-рецензии, объявления и др. являются самостоятельными жанровыми образованиями, несмотря на их схожесть с традиционными жанрами, например, с заметкой, рецензией, обзором и т. д. Благодаря явлению диффузии они приобретают новые черты и характеристики, функции и способы влияния на аудиторию. Некоторые из малых текстов имеют много общих черт с рекламой (анонсы, объявления, афиши, аннотации, в определенной степени мини-рецензии и мини-обзоры), при этом различие функций, средств реализации целей не дает права считать их разновидностями этого типа материала, стоит говорить о рекламной направленности таких мини-текстов. Большинство мини-текстов имеют четкие признаки информативности, однако некоторым из них присущи черты, характерные для аналитического и художественно-публицистического стилей. Исследования текстов малой формы в прессовых и интернет изданиях показало, что их языковые особенности, стилистика, степень выражения авторского «я» зависят от предмета разговора. Для анонсов, объявлений, посвященных культурным событиям, характерно использование стилистически окрашенной лексики, экспрессивного синтаксиса, авторских оценок. Эти же типы текстов, созданные с целью проинформировать аудиторию о собраниях, встречах, аукционах и т.д., могут быть написаны достаточно сухо, без использования приемов привлечения внимания читателей.

Литература:

1. Акулова Е. В. Специфика функционирования жанра «Объявление о знакомстве» в русской прессе и в Рунете // Современные проблемы лингвистики и методики преподавания русского языка в вузе и школе: сб. науч. тр. Вып. 9. Воронеж : Научная книга, 2009.
2. Білецька Т. О. Дискурсивно-структурні особливості англомовних текстів описів товарів комерційних інтернет-сайтів / Т.О. Білецька // Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи. К.: Логос, 2010.
3. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. М.: Наука, 1981.
4. Григораш Д. Журналістика у термінах і виразах / Григораш Д. – Л.: Вид-во при ЛДУ, 1974.
5. Гусар М. В. Типологія приватних газетних оголошень у ракурсі фреймової семантики / Гусар М. В. // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики: зб. наук. пр. 2008. Вип. 14.
6. Іващук А. А. Інтерпретація жанру замітки і факту в сучасному українському журналістикознавстві / А. А. Іващук // Наукові записки Інституту журналістики. К., 2007. Т. 27.
7. Имшинецкая И. Креатив в рекламе / Ия Имшинецкая . М.: РИП-Холдинг, 2004.
8. Кармин А. С. Психология рекламы / А. С. Кармин. СПб.: ДНК, 2004.
9. Кройчик Л. Е. Система журналистских жанров // Основы творческой деятельности журналиста / Под ред. С.Г. Корконосенко. СПб., 2000.
10. Коваленко Є. С. Структурна організація рекламного тексту в аспекті його лінгвістичного аналізу / Євгенія Коваленко // Лінгвістичні студії. 2009. Вип. 18.
11. Ковальчукова М. А. Анонс как речевой жанр (на материале интернет-дискурса) / Мария Александровна Ковальчукова // Вестник Челябинского государственного университета. 2008. Вып. 30.
12. Колесниченко А. В. Практическая журналистика. Учебное пособие / Александр Васильевич Колесниченко. М.: Изд-во Моск. ун-та, 2008..
13. Лаврик О. В. Основы журналистики: навчально-методичний посібник / Оксана Василівна Лаврик. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2008.
14. Медведева Е. В. Рекламная коммуникация / Е. В. Медведева. М.: Изд. Едиториал УРСС, 2004.
15. Мясников И. Ю. Характеристика малых текстов в газете и журнале с точки зрения структуры дискурса / Илья Юрьевич Мясников // Вестник Томского государственного университета. Филология. 2007. Вып. 1.
16. Панченко С. А. Киноанонс как специфический лингвистический феномен / С. А. Панченко // Англістика та американістика. Зб. наук. праць. 2006. Вип.3.
17. Плотникова А. А. Объем текста лирической интернет-миниатюры, как ключевой признак жанра / Анна Алексеевна Плотникова // Вестник Томского государственного университета. – 2012. Вып. № 354.
18. Предій Ю. Д. Комунікативно-прагматичний аспект дослідження текстів Інтернет-оголошень (на матеріалі англомовних текстів оголошень про роботу) / Юлія Дмитрівна Предій // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2010. №49.
19. Соколова І. В. Повтор як засіб забезпечення максимальної інформативності текстів-анонсів / І. В. Соколова // Вісник СумДУ. Серія Філологічні науки. 2000. № 19.
20. Тertychnyy A. A. Жанры периодической печати: учеб. пособие / Александр Алексеевич Тertychnyy. М.: Аспект Пресс, 2006.
21. Туркина Е. Н. Анонс: опыт лингвистического исследования / Е. Н. Туркина // Вестник Воронежского государственного университета. Серия: Филология. Журналистика. 2009.

- Вып. 1. 22. Федорець С. А. Феномен реклами у сучасному суспільстві / С. А. Федорець // Лінгвістичні дослідження: Зб. наук. праць. Вып. 4. X., 2000.
23. Шкляр В. І. Теорія і методика журналістської творчості: Конспект лекцій / В. І. Шкляр. К.: МІПІ, 1999.

კატერინა ლომონოსოვა
მცირე ფორმის ტექსტები ჟურნალისტური ჟანრების სისტემაში
რეზიუმე

სტატიაში განხილულია მასმედიაში მცირე ფორმის ტექსტების ჟანრობრივი მრავალფეროვნება. მკვლევართა ერთი ნაწილი კითხვის ნიშნის ქვეშ აყენებს აღნიშნული ჟანრის დამოუკიდებლობას. დეტალურმა ანალიზმა აჩვენა, რომ მცირე ტექსტები ცალკე ჟანრის ფორმებს წარმოადგენენ, მიუხედავად მათი მსგავსებისა განცხადებებსა და სხვა, ტრადიციულ ჟანრებთან (ჩანაწერი, მიმოხილვა, გამოკითხვა). მცირე ტექსტი გამოირჩევა შექმნის განსაკუთრებული მეთოდებითა და სტილისტიკით.

Kateryna Lomonosova
Mini texts in the system of journalistic genres
Summary

The article considers the genres variety of mini texts in mass-media. The research studies question of genre independence and diffusion of mini texts, their place among the classic genres of journalism. Comprehensive analysis showed that mini texts are separate genre forms, despite their similarity to the traditional genres of journalism (notes, review, survey), as well as to advertisement. Mini texts have their special goals and methods of their implementation, stylistics and techniques used by the authors to attract the audience, to establish contact with readers.

Назира Гусейнова
(Азербайджан)

**МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПРИЕМЫ И СПОСОБЫ АНАЛИЗА
ЛОГИСТИЧЕСКОЙ СТРАТЕГИИ СБЫТОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
ПРЕДПРИЯТИЙ**

В настоящее время в экономической литературе можно встретить множество методических приемов и способов анализа логистической стратегии сбытовой деятельности производственно-коммерческих предприятий. Сложность данного исследования проявляется в том, что существующий набор показателей эффективности управления логистическими системами настолько велик, систематизация которых затрудняется многими причинами.

По нашему мнению, для определения показателей эффективности управления логистической стратегии сбытовой деятельности необходим комплексный подход, включающий следующие направления:

1. Круг показателей, характеризующие логистический потенциал на различных уровнях управления.

2. Круг показателей, характеризующие степень логистической активности с другими составляющими предприятия, например, маркетинговой, производственно-коммерческой, инвестиционной и др.

3. Круг показателей характеризующие вопросы оптимизации объемов продукции в интегрированных логистических цепях поставок.

4. Круг показателей характеризующие эффективность перевозки товаров отдельными транспортными средствами и эффективного управления сбытовой деятельности конкретного предприятия.

1. Определение круга показателей эффективности логистического потенциала сбытовой деятельности предприятия.

Следует подчеркнуть, что определение системы показателей эффективности логистического потенциала сбытовой деятельности не должен быть ограничен в рамках отдельного предприятия, а включать внешнюю среду, где данное предприятие функционирует. Словом, нужен дифференцированный подход к показателям логистического потенциала на всех уровнях управления. Такой подход дает возможность определить набор показателей, дающие возможность выявления конкурентоспособности предприятия не только на внутреннем, но и на внешней среде.

В результате исследования в данном направлении появляются такие понятия, как логистический потенциал региона и потенциал логистики.

На наш взгляд, наиболее достоверное определение этим понятием для О.А.Фрейдман, который под логистическим потенциалом региона понимает совокупность факторов и объектов логистической инфраструктуры, способствующих выполнению задач оптимизации материальных потоков в рамках реализации стратегических задач регионального и национального обеспечения, под потенциалом логистики понимается способность логистической региональной системы обеспечить своевременное перемещение материальных ресурсов с помощью использования транспортных, складских, кадровых и климатогеографических ресурсов региона.

Исходя из данного определения количественные показатели оценки эффективности логистического потенциала региона, где функционирует исследуемое предприятие, можно группировать следующим образом (см. табл. №2.1).

Таблица №2.1. Характеристика показателей оценки эффективности логистического потенциала региона

Наименование направления оценки	Содержание оценки
1. Оценка значимости экономического региона	Оценка возможного воздействия от внешних факторов, которые характерны в этом регионе. Создание защитных мер по снижению риск-менеджмента и определения комплексного показателя
2. Оценка потенциала региона	Оценка звеньев товародвижения, снижение их количества в данном регионе. Создание региональных центров по регулированию данного процесса и повышение качества логистического обслуживания
3. Оценка эффективности логистической инфраструктуры	Оценка транспортных операций, снижение транзакционных издержек в логистике
4. Оценка эффективности складской инфраструктуры	Оценка эффективности складской инфраструктуры, снижение рисков ситуаций
5. Оценка персонала в логистической системе	Определение уровня квалификации персонала в логистической системе, выявление качественных показателей системы подготовки кадров. Эффективное размещение трудового потенциала в логистической системе

Обобщение различных направлений измерения и оценки логистического потенциала может быть представлено в виде агрегированного показателя, учитывающего индивидуальные территориальные коэффициенты взаимосвязи. К их числу относятся показатели оценки транспортного потенциала региона, которая включает в себя оценку провозной способности территории, оценка времени транспортировки, оценка маркетингового потенциала транзитной территории и оценка доставки развития складского хозяйства.

Таблица №2.2. Оценка логистической бытовой способности региона

Перечень показателей	Расчетная формула	Основные элементы	Значимость показателя
Оценка бытовой способности региона по видам транспортировки	$S_1 = \sum_{i=1,n} R_1 / \sum_{i=1,n} R_2$	$\sum_{i=1,n} R_1$ - количество объемов поставок по различным видам товаров; $\sum_{i=1,n} R_2$ - количество объемов транзитных перевозок по системе товародвижения	Дается оценка общего объема товаров по различным видам транспорта
Оценка бытовой способности по направлениям транспортировки	$S_2 = \sum_{i=1,n} R_3 / \sum_{i=1,n} R_4$	$\sum_{i=1,n} R_3$ - объем транзитных перевозок по направлениям транспортировки фактическое; $\sum_{i=1,n} R_4$ - количество объемов транзитных	Дается оценка общего объема перевозок товаров по пунктам назначения

		перевозок по направлениям транспортировки плановое	
Удельный вес транзитной поставки в общем объеме поставок (1 - коэффициент транзитной поставки)	$I = \sum_{i=1..n} R_s / \sum_{i=1..n} P_1$	$\sum_{i=1..n} R_s$ - объем транзитных товаров; $\sum_{i=1..n} P_1$ - объем поставок по всем товарам; i - род груза	Оценивается удельный вес транзита, его значимость для данного региона в объеме поставок

В таблице №2.2 приведены показатели провозной способности региона, который включает такие расчетные показатели, как оценка сбытовой способности региона по видам транспортировки; оценка сбытовой способности по направлениям транспортировки; удельный вес транзитной поставки в общем объеме поставок.

В таблице № 2.3 приведены показатели оценки времени транспортировки, в которой отражены такие показатели, как оценка времени перевозки по направлениям; показатель эффективности перевозки; показатели динамики фокуса маршрута.

Таблица №2.3. Оценка логистической сбытовой деятельности

Перечень показателей	Расчетная формула	Основные элементы	Значимость показателя
Оценка времени перевозки по направлениям	$V = Q_1 / Q_2$	V - коэффициент соблюдения графика поставок; Q_1 - количество случаев, когда график поставок соблюдался; Q_2 - количество случаев, когда график поставок был нарушен	Оценивается момент отправки и поступления груза
Показатель эффективности перевозки	$E_1 = \sum_{i=1..n} \Pi / \sum_{i=1..n} \mathcal{J}$	E_1 - эффективность перевозочного процесса; $\sum_{i=1..n} \Pi$ - сумма прибылей от оказания транспортной услуги по различным видам маршрутов; $\sum_{i=1..n} \mathcal{J}$ - сумма затрат от оказания транспортной услуги по различным видам маршрутов	Оценивается рентабельность перевозимых товаров
Показатель динамики фокуса маршрута	$F = \sum_{i=1..n} R_1 / \sum_{i=1..n} R_2$	F - показатель движения маршрута; R_1, R_2 - соответственно расстояние вновь выбранного маршрута	Оцениваются кратчайшие пути маршрута движения товара

В таблице №2.4 приведены показатели оценки маркетингового потенциала региона, к числу которых нами отнесены: маркетинговая оценка рынка транспортных услуг и оценка объемов внешнеторговых операций.

В таблице №2.5 приведена система показателей оценки динамики развития складского хозяйства. К их числу можно отнести: оценка развития складских помещений; оценка структурной перестройки складского хозяйства; оценка информированности складского хозяйства.

Таблица №2.4. Оценка маркетингового потенциала логистики сбыта транзитного региона

Показатели	Расчетная формула	Значимость показателя	
Маркетинговая оценка рынка транспортных услуг	L_{mark}	Оценивается по методу экспертных оценок. Составление анкет осуществляется в зависимости от целей оценки и направления исследования	
Оценка объемов внешнеторговых операций	$I_{Vt} = \sum_{i=1,n} Bt_{t1} / \sum_{i=1,n} Bt_{t0}$	I_{Vt} - индекс изменения объемов внешнеторговых операций по отраслям транспорта; $\sum_{i=1,n} Bt_{t1}$, $\sum_{i=1,n} Bt_{t0}$ - соответственно по экспорту и импорту	Региональная оценка

Таблица № 2.5. Система показателей оценки динамики развития логистики сбыта в складском хозяйстве

Оценочные показатели	Для оценки отдельного склада	Для оценки системы складского хозяйства	Обозначения
1. Оценка развития складских помещений	$\mathcal{D} = \Pi_1 / \Pi_2$	$\mathcal{D} = \frac{\sum \Pi_1}{\sum \Pi_3}, \frac{\sum \Pi_2}{\sum \Pi_4}$	Π_1 - полезная площадь склада в отчетном периоде; Π_2 - полезная площадь склада в базисном периоде; Π_3 - общая площадь склада в базисном периоде; Π_4 - общая площадь склада в отчетном периоде
2. Оценка структурной перестройки складского хозяйства	$I_2 = \frac{\sum K_1 Y_1}{\sum K_2 Y_2}$	$I_2 = \frac{\sum K_1 Y_1}{\sum K_2 Y_2}$	$K_{1,2}$ - величина складской площади каждого класса (А, В, С) в отчетном и базисном периоде соответственно; $Y_{1,2}$ -доля складской площади каждого класса (А, В, С) в отчетном и базисном периоде соответственно
3. Оценка информированности складского хозяйства	$K_t = I_w / I_p$	$I_{Kt} = K_{t1} / K_{t0}$	I_{Kt} - показатель динамики уровня информатизации складской системы; K_t - уровень информатизации складского комплекса (или совокупности комплексов);

В качестве критериев, используемых для измерения эффективности развития складских хозяйств региона, применяются следующие показатели: динамика складских площадей, рост полезных площадей; изменение структуры складов по типам «А», «В», «С» и соответствие этой структуры целям и задачам территориального развития; уровень информатизаций складских комплексов (измеряют количество используемых средств программного обеспечения).

Таким образом, на рис. 2.6 представлены возможные наборы показателей, которые могут быть использованы при анализе логистического потенциала предприятия, на отраслевом и региональном уровнях, а также на уровне глобальных международных связей.

ნაზირა ჰუსეინოვა
საწარმოების გაყიდვების ლოჯისტიკის სტრატეგიების მეთოდოლოგიური
ხერხებისა და გზების ანალიზი
რეზიუმე

ბოლო წლებში ლოჯისტიკა ერთ-ერთ წამყვან ადგილს იკავებს წარმოებასა და ბიზნეს საქმიანობაში, რადგან პროდუქციისა და საქონლის მიწოდების სფეროში მნიშვნელოვანი სეგმენტია.

Nazira Huseynova
Methodological methods and ways of analysis of logistics strategy of sales at enterprises
Summary

In recent years, logistics is one of the leading places in production and business activities of enterprises, since it is an integral part of the whole process of supply of products and goods.

Leyla Babaeva
(Latvia)

**COMPANY'S ANTI-CRISIS MANAGEMENT UNDER THE CIRCUMSTANCES
OF THE WORSENING GEOPOLITICAL AND ECONOMIC SITUATION
IN THE EASTERN REGION**

In the history of the mankind, there were many examples of formation and dissolution of the entire nations and empires. For centuries, the emblems and banners were replaced and changed, different cities were established and destroyed, the values and attitudes were changing as well. However, only one thing remains constant - the struggle of the mankind for the resources.

The availability or lack of the resources has a direct impact on the welfare of the population, which can be both loyal to the state and the governing regime, and hate the existing governing power. Therefore, the states since time immemorial pursued their own national interests, at times, without putting into consideration the interests of other countries, which often lead to large-scale war and destruction. This political concept has not exhausted itself during the last century. On the contrary, it has transformed, absorbing the new methods and forms of this endless and uncompromising struggle.

The possession power over the resources is the real goal which is aimed to be achieved by all the countries of the world. These countries differ only in their degree of involvement in this process. As a result, the states which have a lot of resources try to protect their monopoly right to the possession of these resources, and the rest of the states try to challenge this right. Such disagreements are often the subject of different disputes, conflicts and wars, as with the growth of the world population, the need for resources increases as well, which is significantly contributed by the globalization and technological progress.

The modern economy is built on the theory of the mass consumption. The entire states are the hostages of this concept. It is simply impossible to turn this process into the opposite direction, as the amount of resources on the planet is limited, and, moreover, they are rapidly running out. Therefore, in the next century, the confrontation between the countries in the struggle for the resources will become more violent. Accordingly, new local armed conflicts will be observed, as a result of which some states will dissolve and new states will be formed, and under the influence of these factors the current world order will be changed. There are many examples proving it - the rapid growth of ISIL, the armed conflict in Ukraine, in the result of which the residents of Crimea voted for joining the Russian Federation, as well as the formation of the unrecognized Republics of Donetsk and Luhansk. Similar problems, though not as pronounced, exist also in Europe - Catalonia (Spain) and Scotland (UK). The Government of Spain and of the United Kingdom still is able to resolve the disagreements peacefully with the discontented regions. However, in the case of radicalization of the situation, it may result in the armed conflict within the territory of Europe.

The time period of the years 2014-2015 has become a serious challenge for the private business, both in Russia and in Europe, as the companies that specialize in various sectors of the economy often become the hostages of the current political regime. The foreign policy confrontation between Russia and the West has primarily affected the private business, and consequently, the welfare of the population of these countries. The Russian imposed trade embargo on the prohibition of import of the food products has a significant impact on the EU agricultural sector and the related industries, which led to the loss of one of the largest markets of sales, to the large financial losses and to the increase in the number of unemployed. The dissatisfaction of the representatives of the private sector and the EU citizens sharply increased with regard to the sanctions policy, lobbied by the US, as this policy does not benefit the European business. Among

the major EU countries protesting against the policy of sanctions, the following countries should be mentioned - Greece, Hungary, Italy and Slovenia.

Despite the dissatisfaction of a number of European countries with regard to the sanctions policy, the geopolitics still remains the major lever in resolving the issues of the disputable benefits. Ukraine is for Europe not only a potential candidate for joining the EU, although taking into account the events of the recent years, one should not talk about it, but also, which is the most important, a very promising market, with the population over 40 million people. According to the standards of Europe, it is a huge new market for sale of the European goods. Therefore, the interests of Brussels in Ukraine are substantiated and reasonable, and the financial support provided by the EU as ballast for the Ukrainian economy, among other things, also pursues its own national interests. Thus, in the event of difficulties arising in the payment of Ukraine's public debt to the international creditors, which, no doubt, will be observed in the foreseeable future, the EU will push in the form of compensation and to lobby their national interests in Ukraine, opening the access to the transnational corporations, sponsoring the election campaigns of the European politicians.

From all the above mentioned, it follows that the business environment in Ukraine in the coming years will worsen even more, because its market will be entered by the large international enterprises, the cheaper products of which will push out almost all significant competitors from the domestic market of Ukraine.

The rapidly changing realities of the modern world every year provide the evidence of the increase in the geopolitical threats. In the today's world, all the most important decisions are made at the geopolitical level. There are many examples of this; the most famous of them are G7, G20, SCO, BRICS and others. Let us consider what the modern geopolitics in the modern world is.

The capital of the state must comply with the concept of the geopolitical center. The geopolitics - the policy on the earth, under the earth and above the earth. The term of the geopolitical center implies the simultaneous presence of the geographical and political center" (5).

It follows from the above mentioned that a capital, being the geographic center of the entire state, should also be the political center, defending the national interests of the state at the international level.

It should be added to the above mentioned information that the following principles are laid on the basis of geopolitics:

- a) The priority and protection of the national interests of the country;
- b) The distribution of the budget;
- c) Identification of potential allies and enemies;
- d) The Government policy regarding the use of the military force.

The state's protection of its national interests will always be intertwined with the geopolitical risks that arise as a result of the mankind's struggle for the resources.

The study of the geopolitical risks is related with the research of different kinds of factors (both internal and external) affecting the state, both inside and outside. The list of such factors includes the particular political situation in the country, the global political processes in the world, the international economic conjecture, the local and global culture, information, raw materials and technological trends.

The object of the geopolitical risk can be different revolutionary and military events, climatic threats, economic phenomena and processes, depletion of the resource base, as well as all the different ideological formations.

The aim of the geopolitical struggle is to minimize the risk and pushing out strategy of an adversary or a competitor from a specific space corresponding to the national interests of the state.

The recent events in the world politics can surely say that such components of the political risk, as terrorism, loss of sovereignty, military revolt and revolutions, basically have a geopolitical

subtext, as they often are provoked or artificially created by the third countries to ensure their national interests far outside its traditional geographical space. Globally, these factors are the instruments of the geopolitical struggle between different countries, which create a lot of risks for the conduct of any activity at the place where the events are taking place.

According to the report on the global risks, developed by the World Economic Forum in 2015, all of the potential geopolitical risks are divided by their degree of impact and likelihood of their occurrence.

The following geopolitical risks are considered to be the most dangerous challenges to the mankind in 2015:

- The war with weapons of mass destruction;
- The spread of infectious diseases;
- A sharp drop in the prices of the world energy resources.

The most likely challenges that the humanity will have to face in the nearest future are:

- Depletion of the fresh water resources;
- Inter-state conflicts;
- Irreversible climate change.

The more detailed landscape of the geopolitical risks according to the World Economic Forum (2015) can be seen in the following figure (see. Fig. 1). All of the above mentioned risks have the mark above average (4.74), varying in the range of 5-5.5 points, thus becoming the most likely and dangerous geopolitical risks that the humanity will face in the coming years. The most dangerous and likely geopolitical risks according to the World Economic Forum which was held in 2015, is the depletion of the freshwater resources and the interstate conflicts.

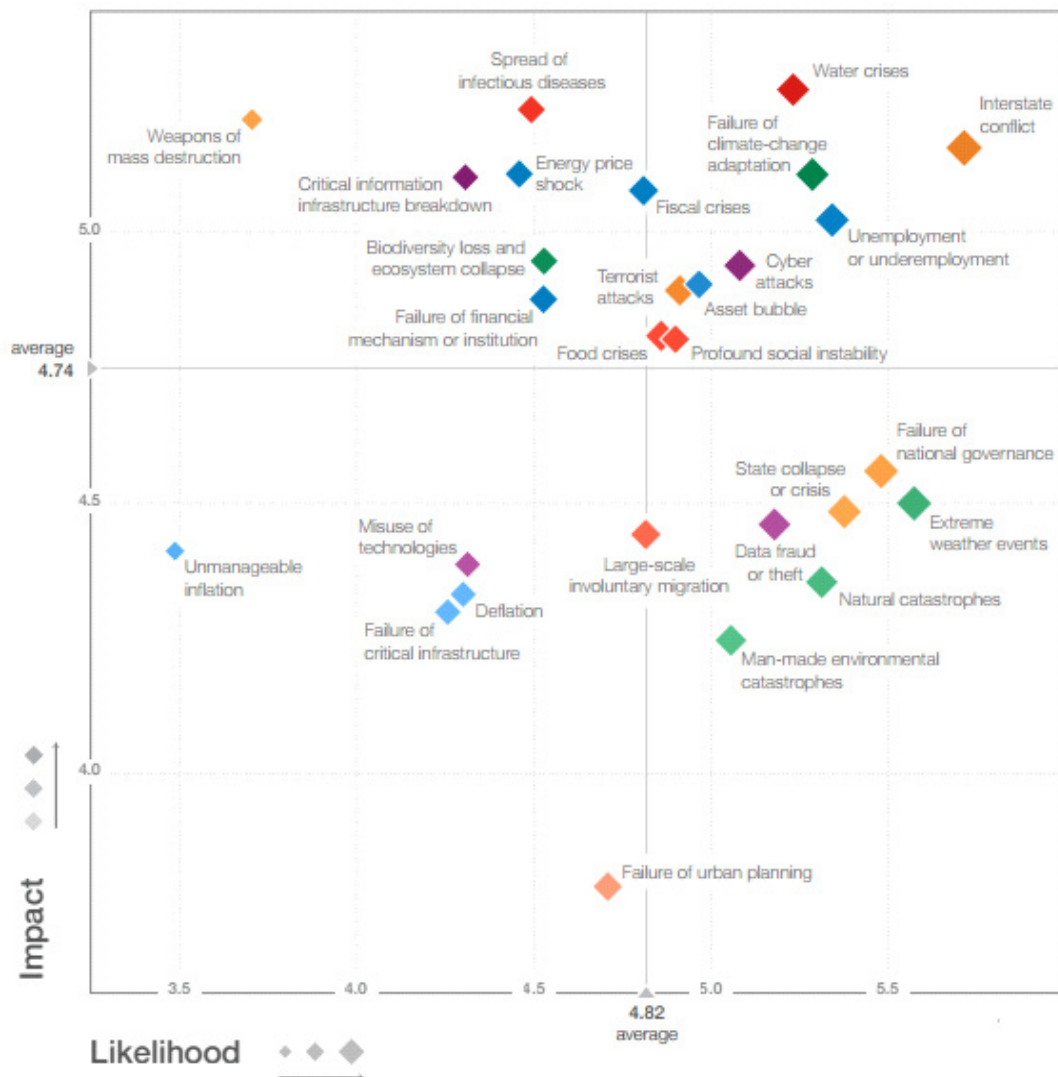
The report of the World Economic Forum, 2015, also shows the classification of the geopolitical risks, according to their distribution to all parts of the world, specifying the most dangerous and the likely geopolitical risks that threaten the various regions of the world at the priority level (see. Fig. 2).

If we look at Europe, than according to the report on the geopolitical risks in 2015, the most likely and dangerous economic risk which the European countries face in the coming years, is the increase in unemployment and the increase in the share of the black economy. In general, this risk indicates the probability of worsening of the general economic situation in the EU, due to the debt crisis of the individual member states, as well as due to the sanction wars between Russia and the West. Among other risks in Europe, the following should be noted: the growth of migration from the third countries and increasing of the social tensions in the society.

The main economic risk for the Central Asia and Russia in 2015 is a rapid decline in the prices for the energy resources. Among other risks, the terrorist attacks and interstate conflicts should be mentioned. It should be noted that the year 2014 in terms of the economic development was not an easy one for Russia. The rapid decline in oil prices and the economic sanctions had great impact on the overall economic development and on the foreign trade turnover with EU countries.

For the North American region, the cyber attacks are the most dangerous, the critical infrastructure damage, as well as climatic changes. Cyber attacks in the United States have become so widespread that the president of the United States of America signed a decree that allows imposing economic sanctions against the organizers of cyber attacks on the US, who live in the foreign countries, as cyber attacks are one of the most serious problems for the state regarding the economy and national security. According to the presidential decree, the US Treasury Department

has the right to block the accounts of all offenders who are related to the cyber attacks against the most important American computer networks, in particular, the use of the banking system and energy sector (4).

1. Fig. *The Global Risk Landscape 2015* (World Economic Forum, 2015)

The countries of South America in 2015 faced the increase in social tension, with poor urban planning, and with the loss of confidence in the actions of their governments.

One of the most important threats to the mankind is represented by the force which is rapidly gaining its strength in Western Asia - ISIL. The group has gained its fame in the summer of 2014, when militants launched a full-scale offensive on the northern and western regions of Iraq, as well as in Northern Syria. ISIL today is a real threat not only to countries in West Asia, but also for Europe and Russia. Having caught the ideas of "Islamic state", this formation is replenished by volunteers from around the world, which can not but cause concern among the countries of the Old World.

In 2015, the British insurance company Aon Risk Solutions, a division of Aon Plc., has published its annual "Political Risk Map", which is designed to answer the basic questions of the

customers, as to where it will be more, and where there will be less safe to do business in the foreseeable future. Experts of the company have assessed only developing countries according to the degree of risk to the business, according to the state of the national currency, laws, political interference and violence. Having systematized the data, the experts of the company amounted to top five factors that are recommended to be considered by the customers when planning the transnational business.

2. Fig. *Global Risk by Regions* (World Economic Forum, 2015)

Russia

The Aon Risk Solutions specialists put Russia on the first line of the top 5 risk factors, considering that the foreign policy, which is carried out in Russia towards the neighboring countries, is extremely destructive and hinders the development of business in the adjacent territories. Among other things, the company's specialists believe that in view of the sanctions imposed against Russia, as well as due to lower world oil prices, the economic system of the state at the moment is unstable, and the deepening economic crisis could lead to a rapid default of the economy.

The instability of the political and economic system in Russia will "continue to cast a shadow on the whole region," is written in the report of the political risks, which also has a negative impact on its major trading partners (1).

Without doubt, the sanctions against Russia and the rapid decline in world oil prices significantly affected the economic condition of the state, causing great damages. However, experience shows that the sanctions imposed by Western countries, have not brought the desired result, as the foreign policy of Russia in relation to the conflict in the Crimea and Ukraine remained unchanged, and the skillful management of the state and the policy of diversification of export deliveries of the energy resources has enabled Russia to extent its economy towards Asia. The flexible foreign policy position of Russia in the period of the sanctions, has allowed Russia not

only to support their domestic farmers, but also bring the trade relations with China and India on the totally new historical level, which was the reason for the conclusion of new promising contracts, in the long term bringing positive result practically to all sectors of economy.

If we talk about the geopolitical relations between Russia and Europe, it should be noted that Russia is the third largest trading partner of the EU. The most important aspect of the relations between Russia and Europe are energy resources, because Russia is still the main supplier of gas, oil and coal in the EU. Today, due to the military actions in Ukraine and due to the Kremlin foreign policy position in this respect, there is a number of key problems in the geopolitical relations between Russia and Europe. First of all, it is important to note the low energy demand in Europe, the limit of the scope of the European investments into Russia because of the sanctions.

The energy security in Europe is mainly determined by the situation in the Middle East. Thanks to the energy factor, the Russia's relations with the Arab world are fundamentally different from those existing between the Arab world and the European countries, especially France and the UK. Thus, Russia is the only constant member of the UN Security Council, which is independent from the Middle East in terms of the energy supply, in terms of energy security, thus giving to Russia undeniable advantages in comparison with the European countries.

The emergence of ISIL directly affects Russia, as there are a lot of Russians fighting together with the Islamists fighting. In 2014, the leaders of the ISIL stated their claims to the territories of Caucasus, announced their intention to open there the northern front, and to start the war in Chechnya and in the Caucasus in order to free it from the Moscow authorities. Such statements cannot pass unnoticed by the authorities of the Kremlin, and Russia is seriously discussing with the authorities of Iran the issues of supply of the antimissile weapons system S-300 to provide security in the Persian Gulf.

The geopolitical relations between Russia and China entered a new historical stage, after the introduction of the economic sanctions against Russia by the West, in the result of which the economic, trade and military-technical cooperation between Russia and China began to strengthen. The world order in the medium term depends on the nature of the Russian-Chinese relations and the balance between China, Russia and the United States. Some strategic analysts predict during a few years the formation of a new "axis" of Russia-China which will challenge the US hegemony. Others, however, say how relations between Russia and China depend on the political situation, considering the convergence as the temporary and short-lived alliance. However, even if this rapprochement will be temporary, the overall economic, political and demographic potential of Russia and China allows them to influence the global energy market. The participation of Russia and China in such organizations as the SCO and BRICS will from year to year change the current world order, gradually shifting the US from the position of the nuclear leader.

Oil and other raw materials

Since July 2014, the world oil prices fell from 110 USD per barrel below 50 USD. Undoubtedly, the fall in prices affects the overall situation in the world and its further development (see. Fig. 3).

The fall in the world oil prices is subject to a number of the objective factors:

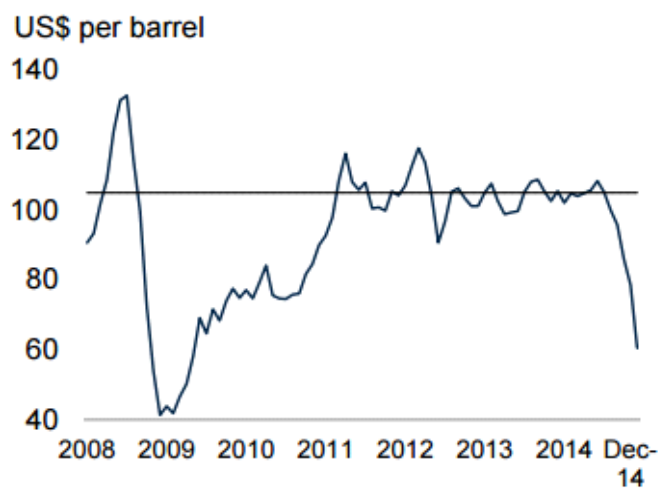
- In the United States, the program of "the quantitative easing" has been completed (unconventional monetary policy used to stimulate the national economy), which was carried out by the Federal Reserve system, which resulted in a tightening of the monetary policy - the dollar strengthened, and the world oil prices began to fall.

- The need for energy greatly reduced in the world. On one side, in the developed countries, there is a tendency to reduce energy consumption (for example, the United States began to cover the needs of its domestic market on its own, and even they began to export a part of the energy). In Europe and Japan, the decline in demand for energy is also obvious. In addition, Japan has resumed

the operation of its nuclear industry, thereby reducing the volume of purchases of energy. On the other hand, the energy needs of the developing countries such as China and India have stabilized. But unlike China, the poor infrastructure in India, significantly limits the ability of the country's rapid transition to a more modern way of production of energy (nuclear industry), and in the short term of time, India is unlikely to get free from its dependence on coal as the main energy source.

- OPEC countries do not plan to reduce the current levels of oil production. At the same time, Saudi Arabia, being the major oil producer in the Gulf, using a stronger dollar and weak global demand for energy, causes serious impact on the industry of winning of slate oil and gas. Thus, while the price of a barrel of oil will not exceed \$ 75, slate oil production remains unprofitable, which seriously affects the performance and profitability of the production of slate oil in the United States.

- Despite the fact that the low oil prices have brought huge losses in Russia, it is not going to reduce the volume of oil and gas production. This is not only due to the fact that the oil production industry is a city-forming element of the Russian economy, but also by the fact that much money was invested into the development of this industry in Russia, and the reduced exploitation of oil shelf can lead to serious economic consequences in the country.

3. Fig. *Oil Price, 2008-2014, USD* (World Bank, 2015)

In 2014, there was a significant decline in the world oil prices, mainly due to increasing oil production in the Gulf. The sharp decline in the world oil prices was also influenced by the US decision to open their strategic oil reserves. The collapse of the world oil prices took place simultaneously with the intensifying conflict in Ukraine and war of the sanctions between the US, the EU and Russia, thus suggesting that these processes are linked and artificially controlled, having the purpose to create the collapse of the Russian economy.

Undoubtedly, the fall in the world oil prices, had a negative impact on to the United States. However, because of a number of economic and political reasons, Washington is still pleased with the collapse of the world oil prices, as it puts pressure on the Kremlin's political system and contributes to the revival of their own economy, because none of the sanctions cause as much damage to Russia, as the oil crisis.

Middle East and North Africa

The worsening of the geopolitical situation in the Middle East and North Africa promotes the growth of the oil prices. The Libya's National Oil Company (National Oil Corporation, NOC) has started to decrease the oil production at its oil fields, because of the military conflict, and numerous terrorist attacks. The repeated armed attacks in the Middle East onto the deposit fields may lead to the migration of the technical personnel. All this makes the maintenance of the current level of the oil production impossible. Moreover, the intensification of the military operations near the oil fields, contributes to the rapid destruction of infrastructure, without which it is impossible to carry out the oil production in large volumes.

The radical group of ISIL (Islamic State of Iraq and the Levant) is rapidly gaining its force, daily getting new fighters-volunteers, coming there from all over the world. The Egyptian authorities have joined the fight against ISIL and actively carry out the military operations in Libya. Thus, the war against the militants of ISIL goes on all fronts: in Libya, Iraq and Syria.

It is possible that military actions may soon spread to other oil-producing countries in the Arab region. And though the smuggling of cheap oil (USD 25 per barrel), got by ISIL militants, also contributed to the collapse of the world oil prices, however, in the medium term, the success of the ISIL in this area, namely the capture of the new oil fields, will contribute to the fall in production, leading to the increased oil prices.

Rates of interest

The majority of the global markets since the beginning of 2015 were in the positive trend: the S&P index changed minimally, the oil prices remained in a narrow range from 50 to 60 USD per barrel. One of the reasons of the emergence of a new potential geopolitical risk is related with a reduced probability of growth of the rates in the US, as the economic weakness of the EU and China pose a risk of additional strengthening of the dollar. A worry and concern about too strong dollar is also a factor, influencing the FRS, and it is likely to be working in favor of the transfer of rate increase from mid-2015 to a later date.

The main factor of concern in the dynamics of EUR-USD is a new round of escalation of the situation around Greece. The government under the leadership of Alexis Ciprus took a rather tough posture regarding the terms of payment of the external debt of Greece to the international lenders. It is clear that Greece is greatly weakened by considerable payments that are required by the international lenders, and the default of the national economy may be more attractive way out of the current situation than many years of the economic stagnation. The Greek default and a possible discussion of its exit from the EU, although having huge economic costs, can not be completely discounted, and thus it provides the possibility for the approximation of the currency pair EUR-USD to parity (equivalence), which should keep the FRS from raising rates this year.

An additional factor of concern is the situation in China. As in the case of Greece, the country's leadership demonstrates a determination to cope with the difficulties and previous achievements support its reputation. If the growth rate of China's economy slows down, the overcapacity will be the ballast to the economy. In addition, increasing the debt burden was unpunished only under the conditions of rapid growth, and in case of slowing down the debt burden will also be exorbitant. The slowdown in the China's economy will mean an additional blow to the growth of the world economy. And it will affect both the well-being of the exporters of raw materials through reduced demand for these resources, and the developed countries by strengthening deflationary trends.

As during the previous crises, in order to avoid slowing down of their economies, the countries are trying to look for areas of growth outside their countries. In particular, many countries are searching the ways out through the establishment of free trade zones. These projects have several advantages:

- a) They allow supporting the investment growth, as they require infrastructure investments;
- b) They will be able in the future to provide significant economic benefits to the participating countries in the form of a significant reduction in price of the costs of transport and therefore a significant reduction in prices of goods.

If previously such major projects were initiated by the USA, it is the trans-Atlantic trade and investment partnership (TTIP) with the EU and the Trans-Pacific Partnership (TTP) with 12 Asian countries now; China also claims to be the active participant in these processes.

The initiative in China has also received a great response, which aims to create a new Great Silk Way. The project is aimed at strengthening the trade relations between the EU and China and has the aim to open the access for the European technology to China, and to provide the access of the Chinese goods to the European market. The project aims to significant optimization of the transport corridor, which will significantly shorten the time of transportation of goods in the route of China-Europe. In addition, this project will help to reduce the geopolitical risks, as the situation in the Middle East is becoming extremely unstable and threatens to spread to the territories, neighboring to ISIL.

Among other things, China is the initiator of the establishing of the Asian infrastructure investment bank with the registered capital of 100 billion USD. The China's contribution to the registered capital of the Asian infrastructure investment bank amounts to 50 billion USD. It is obvious that the infrastructure investments of such level reflect the reluctance of China in the future to accumulate gold and foreign currency reserves, that is, in contrast to the previous decades when many countries have accumulated their reserves, and the world was in surplus of savings, now the situation will develop according to the scenario when the tendency of the accumulation of reserves will decline.

In conclusion, it should be noted that the probability of the geopolitical and military conflicts in Asia and the Middle East, will increase from year to year, as the national interests of many countries have begun to overlap in the same regional planes. Any armed conflict result in the destruction of infrastructure, destruction of the production facilities, cultural centers, as well as contribute to increased mortality and emigration.

The business environment in Asia and the Middle East will continue to worsen, as the legislative institutions will not act or their degree of power will be significantly limited by the existing political regimes, wars and terror that will eventually lead to mass emigration to Europe. The massive influx of immigrants in Europe will make the already substantial economic problems of the EU even more acute, because the new emigrants will need food, accommodation and employment which for Europe in terms of the economic sanctions and the eurozone debt crisis, is a difficult task. Thus, the attractiveness of the business environment for business development in Europe, which will have the main flow of immigrants, will decline, which will undoubtedly lead to new economic and social upheavals.

In the context of the current geopolitical situation in the world, more attention should be paid by the private business to the anti-crisis management, since experience shows that those companies that are prepared in a timely manner for the difficulties and external threats, are more successful in their overcoming than those companies which are accustomed, as they say, "to go with the flow ". In this regard, the representatives of the private sector would be strongly recommended to elaborate their own anti-crisis plan which is developed in accordance with the specifics of the company and which answers the main questions according to which, the management will implement a strategy of the anti-crisis management under the crisis circumstances.

Literature:

1. Five Big Geopolitical Risks for 2015. Bloomberg. Available: <http://www.bloomberg.com/news/articles/2015-03-04/5-big-geopolitical-risks-for-2015>
2. Global Economic Prospects. World Bank. Available: http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/GEP/GEP2015a/pdfs/GEP2015a_chapter4_report_oil.pdf
3. Global Risks 2015, Insight Report, 10th Edition. World Economic Forum. Available: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_Risks_2015_Report15.pdf
4. Obama Declares Cyber attacks a "National Emergency". National Journal. Available: <http://www.nationaljournal.com/tech/obama-declares-cyber-attacks-a-national-emergency-20150401>
5. Principles of Selection of Optimal Location of the Capital and its Structure. The Electronic Scientific and Business Journal. 2015. Available: <http://ogbus.com/tag/geopolitics/>

ლეილა ბაბაევა

კომპანიის ანტიკრიზისული მართვა გეოპოლიტიკური და ეკონომიკური ვითარების გაუარესების პირობებში აღმოსავლეთ რეგიონში რეზიუმე

სტატიაში განხილულია გეოპოლიტიკური რისკები და სხვადასხვა რეგიონში (სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკა, ცენტრალური აზია, ახლო აღმოსავლეთი, ჩრდილოეთ აფრიკა, ჩრდილოეთ ამერიკა, ევროპა, რუსეთი და ა.შ.) არსებული შესაძლო გამოწვევები. მსოფლიოს გეოპოლიტიკური ვითარების კონტექსტში კერძო სექტორის წარმომადგენლებმა მეტი ყურადღება უნდა მიაქციონ ანტიკრიზისულ მართვას, რადგან გამოცდილება აჩვენებს, რომ ის კომპანიები, რომლებიც დროულად ემზადებიან გამოწვევებისა და გარე საფრთხეებისათვის, უფრო წარმატებულნი არიან მათ დაძლევაში, ვიდრე ის კომპანიები, რომლებიც „დინებას მიჰყვებიან“. ამიტომაც მნიშვნელოვანია კერძო სექტორმა, კომპანიის სპეციფიკიდან გამომდინარე, შეიმუშაოს ანტიკრიზისული გეგმა.

Лейла Бабаева

Антикризисное управление компании в условиях ухудшение геополитической и экономической обстановки в восточном регионе **Резюме**

Настоящая статья обсуждает геополитические риски и возможные проблемы, с которыми придется столкнуться в разных регионах (Южная Африка, Центральная Азия, Ближний Восток, Северная Африка, Северная Америка, Европа, Россия и т.д.). В контексте нынешней геополитической ситуации в мире, представители частного бизнеса должны уделять больше внимания антикризисному управлению, так как опыт показывает, что те компании, которые своевременно готовятся к трудностям и внешним угрозам, более успешны в их преодолении, чем те компании, которые привыкли "плыть по течению". В связи с этим, представителям частного сектора настоятельно рекомендуется разработать собственный антикризисный план, который будет соответствовать специфике компании и будет отвечать на главные вопросы, согласно которым управление будет осуществляться антикризисное управление компании в условиях кризиса.

Назира Гусейнова
(Азербайджан)

МАТРИЧНАЯ СТРУКТУРА СЛУЖБЫ ЛОГИСТИКИ В СИСТЕМЕ УПРАВЛЕНИЯ ПРОИЗВОДСТВЕННО-КОММЕРЧЕСКОГО ПРЕДПРИЯТИЯ

Логистика - это планирование, контроль и управление транспортировкой, складированием и другими материальными и нематериальными операциями, совершаемыми в процессе доведения сырья и материалов до производственного предприятия, внутризаводской переработкой сырья, материалов и полуфабрикатов доведением готовой продукции до потребителя в соответствии с его интересами и требованиями, а также передачей, хранением и обработкой соответствующей информации.

Внедрение логистической стратегии сбытовой деятельности способствует решению многих общих стратегических задач современных производственно-коммерческих предприятий, включая вопросы повышения их устойчивости на конкурентных рынках, обеспечения интегрированного взаимодействия с внешними рынками. Разработка комплексной логистической стратегии сбытовой деятельности современных производственно-коммерческих предприятий остается нерешенной. К этим проблемам можно отнести недостаточную разработанность системной логистической стратегии сбытовой деятельности, которое направлено на интеграционные процессы управления с целью поставок для достижения наиболее высоких организационно-экономических результатов.

Подразделения маркетинга, производства, финансов координируют и согласуют свои действия со службой логистики, которая, в свою очередь, обеспечивает рациональное и бесперебойное с точки зрения наличия запасов, работы складов и транспорта обслуживание технологических и коммерческих процессов.

Данная принципиальная организационная схема приемлема как для крупной диверсифицированной корпорации с дивизиональной структурой, так и для монопредприятия с базовой линейно-функциональной структурой (1).

Системный подход к управлению логистическими стратегиями сбытовой деятельности включает следующие этапы анализа: параметры логистического анализа; анализ логистических систем; методы системного стратегического анализа.

А. Первоначальным этапом логистического системного анализа выступают ее основные параметры. Как видно из предыдущей организационной структуры, заместитель по логистике отвечает за следующий круг проблем: транспорт и перевозки; контроль запасов и производственных планов; управление продажами и заказами; обслуживание потребителей и складские операции на региональных складах; управление складским хозяйством; исследования в области логистики и совершенствование системы (2).

В наших исследованиях предпочтение отдается экономическому и финансовому анализу с учетом логистических задач в сбытовой деятельности.

В частности, в производственно-коммерческих предприятиях выделяются такие задачи, как исполнение логистического плана; взаимосвязь логистического плана маркетинговому и производственному; повышение качества товара и логистического обслуживания; диагностика удовлетворения спроса населения; результативность исполнения системных логистических функций и деятельность отдельных подсистем, компонентов и элементов логистической системы; результативность внедрения в управлении логистикой инвестиции, инноваций, сырьевых и материальных ресурсов, персонала; эффективность труда и

информационных систем; элементы логистических затрат; риск-менеджмент логистических систем и пути их снижения, и др.

Классификацию логистического анализа сбытовой деятельности предприятия можно провести по следующим признакам:

А) По миссиям различают анализ выполнения стратегического плана; определение комплексных логистических показателей; оценка результатов хозяйственной и финансовой деятельности; подготовка информации для принятия управленческих решений и т.п.

Б) По деятельности различают экономический, финансовый, технико-экономический, функционально-стоимостный, проблемно-ориентированный и другие виды анализа.

В) По характеристике исследования выделяют комплексный и локальный анализ;

Г) По удельному весу составляющих анализ может включать логистическую систему в целом, отдельную подсистему, звено, элемент логистической системы; логистическую сеть, канал, цепь и т.п.

Д) По сферам деятельности логистический анализ может быть внешним или внутренним, проводимым собственным персоналом фирмы.

Е) По срочности анализ включает ежегодный и разовый анализ.

Ж) По характеру принимаемых решений анализ может быть предварительный, оперативный, текущий, итоговый, перспективный.

При проведении системного логистического анализа в предприятиях используется совокупность различных методов и приемов.

Среди наиболее распространенных в управлении логистикой методов и технических приемов анализа можно выделить методы экономико-математического моделирования; методы математической статистики; функционально-стоимостный анализ; методы статистического имитационного моделирования; отдельные эконометрические методы и модели; методы экспертных оценок (2).

В. Последующим этапом является логистический системный анализ сбытовой деятельности, элементами которого являются процедура выработки, обоснования и принятия решений в процессе исследования и формирования логистических систем сбытовой деятельности предприятий. Суть анализа - сложное превратить в простое, т. е. труднопонимаемую логистическую проблему превратить в серию задач, имеющих методы решения, найти эффективные средства управления сложными логистическими объектами.

Последовательность данного процесса включает:

1. Логистическая система сбытовой деятельности разбивается на составляющие элементы в целях выделения задач, более доступных для решения.

2. Проводится отбор наиболее необходимых методических приемов для решения логистических задач в сфере сбытовой деятельности.

3. Интегрируются отдельные принятые решения, чтобы было комплексное решение стратегической задачи логистической системы сбытовой деятельности.

При анализе логистических систем следует четко сформулировать следующие задачи:

1. Подобрать соответствующие конкретной логистической системе в сбытовой деятельности.

2. Определить элементы решающей логистическую задачу сбытовой деятельности с целью выявления его состав, методы, формы и способы взаимодействия с другими элементами логистической системы.

3. Выработать основные цели создания и развития логистической системы сбытовой деятельности.

4. Определить взаимосвязи целей логистической системы со средствами их достижения в сфере сбытовой деятельности.

5. Выработать альтернативные варианты развития логистической системы при воздействии различных факторов внутренней и внешней среды.

6. Разработать оптимальные направления развития логистической системы сбытовой деятельности.

7. Выработать проект развития логистической системы сбытовой деятельности.

8. Контролировать эффективность взаимодействия элементов логистической системы сбытовой деятельности.

9. Определить эффективность управления производственно-коммерческим предприятием с ее организационной структурой.

10. Определить общие и специфические показатели функционирования логистической системы сбытовой деятельности предприятия.

И, наконец, завершающим этапом системного подхода является анализ стратегического управления логистикой в сбытовой деятельности производственно-коммерческого предприятия.

По нашему мнению, стратегическое управление логистикой в сбытовой деятельности предприятия, представляет собой классифицированная деятельность менеджмента в сфере перспективных логистических структурных подразделений, направление на развития логистической сбытовой деятельности в условиях неопределенности, составными частями которого является стратегическое планирование в целом и отдельных ее подсистем.

Логистическое стратегическое управление сбытовой деятельности включает несколько стадий, среди которых можно выделить: планирование логистической стратегии сбытовой деятельности; организация стратегии управления логистической сбытовой деятельности; регулирование. Учет и контроль логистической стратегии сбытовой деятельности.

На этапе стратегического планирования разрабатывается логистическая стратегия сбытовой деятельности производственно-коммерческого предприятия на основе его миссии, диагностики позиции на рынке, анализа внутренних и внешних факторов воздействия, с целью поддержания конкурентного преимущества данного предприятия.

Начинается процесс стратегического планирования с оценки логистической стратегии сбытовой деятельности в сравнении с миссией и стратегией производственно-коммерческого предприятия в целом и ее позиции на рынке.

Далее разрабатывается логистическая стратегия сбытовой деятельности на основе подбора и анализа всевозможных альтернативных стратегических решений в целом и отдельных звеньев производственно-коммерческих предприятий.

Следующий этап включает в себя выбор из альтернативных вариантов единой, основной логистической стратегии сбытовой деятельности производственно-коммерческого предприятия.

Завершающим этапом является практическая разработка стратегического логистического плана сбытовой деятельности производственно-коммерческого предприятия, включающие все необходимые параметры иерархической системы.

На стадии стратегической организации осуществляется процесс объединения потенциала, ресурсов, связей, целей, задач и сфер деятельности персонала в комплексное соответствие с избранной логистической стратегией сбытовой деятельности производственно-коммерческого предприятия.

На стадии регулирования, учета и контроля логистической стратегии сбытовой деятельностью осуществляется процесс корректировки принимаемой стратегии, учета и контроля отдельных звеньев деятельности производственно-коммерческого предприятия.

Таким образом, можно сделать вывод, что системный анализ применительно к логистике сбытовой деятельности представляет собой методологию восприятия или упорядочения логистической системы. Персонал по логистике сбытовой деятельности

вначале фиксирует только видимые структуры, а затем путем анализа и преобразования логистической системы выявляет скрытые структуры, определяющие новое качество системы.

Универсальным средством методологий системного анализа логистической стратегии сбытовой деятельности является определение структурных элементов в процессе анализа логистических систем, к которым относятся: цель или совокупность целей логистической системы сбытовой деятельности; альтернативные решения избранной цели; необходимый потенциал и ресурсы; экономико-организационные и логистические модели сбытовой деятельности; отбор необходимых критериев.

Состав логистических систем сбытовой деятельности различают по следующим признакам: состав; назначение (функции).

Следующими признаками являются - функции, прочность, масштабность, системность, организованность, упорядоченность, экономичность, эффективность, подконтрольность, учетность.

Структуризация логистической системы сбытовой деятельности имеют следующую направленность в оценке: практических результатов и целей функционирования логистической системы сбытовой деятельности, основных направлений достижения целей; взаимосвязей между элементами логистической системы и др.

Структуризация способствует углубленному пониманию внешних условий, в которых имеет место логистическая проблема (2).

Литература:

1. Поповиченко И.В. Организационная структура логистической системы предприятия: централизация или децентрализация / www.donnasa.edu.ua/
2. Алиев И.С., Чумаченко И.В. Оптимизация логистических процессов и систем. Киев: Миллениум. 2009.
3. Альбеков А., Митько О. Коммерческая логистика. М.: Феникс. 2002.
4. Алесинская Т.В. Основы логистики. Функциональные области логистического управления. Таганрог: ТТИУФУ. 2010.
5. Афанасенко И.Д. Логистика складирования. М.: ИНФРА-М. 2012.
6. Горбачев М. Дистрибуция и продвижение продукта на рынке. Ростов н/Д: Феникс. 2014.
7. Голосков В.Н. Инновационная логистика на железнодорожном транспорте. М.: Креативная экономика. 2011.

ნაზირა ჰუსეინოვა
ლოჯისტიკის სამსახურის მატრიცული სტრუქტურა კომერციული
საწარმოების მართვის სისტემებში
რეზიუმე

სტატიაში მოცემულია ლოჯისტიკის სისტემის აღქმის მეთოდოლოგიის ანალიზი. პერსონალი თავდაპირველად ასწორებს მხოლოდ ხილულ სტრუქტურებს, ხოლო მომდევნო ანალიზის და ლოჯისტიკის სისტემის ტრანსფორმაციის შემდეგ ავლენს დაფარულ სტრუქტურებსაც, რაც სისტემის ხარისხს განსაზღვრავს.

Nazira Huseynova

Matrix structure of logistics service in the management system of commercial enterprise

Summary

The paper deals the possibility to draw a conclusion that the system analysis in relation to logistics of marketing activity represents methodology of perception or streamlining of logistic system. The personnel on logistics of marketing activity fixes only visible structures in the beginning, and then by the analysis and transformation of logistic system reveals the hidden structures defining new quality of system.

ლელა რეხვიაშვილი
(საქართველო)

თამაშების გამოყენების პედაგოგიური ჩარჩოები

„პიროვნების შესახებ გაცდილებით მეტს გაიგებ მასთან ერთი საათით თამაშისას, ვიდრე ერთი წლით საუბრისას“.
პლატონი

განათლების სისტემაში თამაშების გამოყენების საკითხს, ბოლო პერიოდში სულ უფრო მეტი სემინარი და კონფერენცია ეძღვნება, ქვეყნდება აკადემიური სტატიები. ქართულ რეალობაში ინტერაქტიური თამაშების შესახებ სტატიები ეკუთვნით: ო. ჟორჟოლიანს, მ. მირზაშვილს, მ. ბოჭორიშვილს, მ. ლაბაძეს, ზ. გიუნაშვილს, ქ. კუბლაშვილს და სხვ. რომლებიც განიხილავენ თამაშების მნიშვნელობას და ეფექტურობას დაწვებით კლასებში, მისი ჩატარების მეთოდებსა და ხერხებს.

განათლებაში თამაშების მეთოდის გამოყენებისადმი ინტერესი შემთხვევითი არ არის. პედაგოგები და ფსიქოლოგები ხედავენ რა თამაშში განათლებაში გაჩენილი კრიზისული მოვლენების გადალახვის ძლიერ პოტენციალს, წარმატებით იყენებენ მას თავის საქმიანობაში.

ზ. ცუცქირიძის ღრმა რწმენით, „პედაგოგიური თვალსაზრისით, თამაშმა არსებითად შეიცვალა როგორც აკადემიური, ისე სოციალური ფუნქცია, იგი იქცა სწავლებისა და აღზრდის მნიშვნელოვან მეთოდად და მიმართულებად“ (1, 228).

ზოგიერთმა ქვეყანამ თავისი მიმართულებაც კი განსაზღვრა: მაგალითად, ამერიკა „სპეციალიზირდება“ სწავლების სათამაშო მეთოდებზე, საფრანგეთი – „დრამატულ თამაშებზე“, რომელიც შედის თეატრალური თამაშების სფეროში (თამაშების ტექნოლოგიების ვიწრო მხარე). მაგრამ ფრანგი მეცნიერებისათვის „დრამატული თამაში“ ნიშნავს იმასვე, რასაც ჩვენში – როლური თამაში, თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ ეს გარკვეულწილად არასწორია, რადგან თეატრალური და როლური ორივე თამაშია, მაგრამ აქვთ თავიანთი ინდივიდუალური თავისებურებები. ისრაელში პედაგოგები სათამაშო ტექნოლოგიების ცოდნის გარეშე საერთოდ არ დაიშვებიან ბავშვებთან სამუშაოდ.

განათლების სისტემაში სათამაშო ტექნოლოგიები მიეკუთვნება „ინოვაციურს“. თანამედროვე პედაგოგიკურ ლიტერატურაში შეიძლება ვიპოვოთ საინტერესო მასალები სხვადასხვა ინოვაციურ ტექნოლოგიაზე, მათ როლსა და მნიშვნელობაზე პედაგოგიურ პროცესში. გაკვირვებას იწვევს ის ფაქტი, რომ მართლაც ბევრ ახალ მეთოდს შორის გვხვდება საკმაოდ ტრადიციულიც, მაგალითად, ისეთი, როგორცაა თამაშების მეთოდია. ჩვენი აზრით, სათამაშო პედაგოგიკური ტექნოლოგიების მიკუთვნება „სიახლეებისადმი“ არასწორია. რა თქმა უნდა, ვაღიარებთ, რომ ეს მეთოდები ადრე უფრო პოპულარული იყო, ვიდრე ახლა, მაგრამ პედაგოგიურ პროცესში ყოველთვის იყო ჩართული.

მაინც რატომ არის მიზანშეწონილი სასწავლო-აღმზრდელობით პროცესში თამაშების ჩართვა?

- თამაშების საგანმანათლებლო პროცესში ინტეგრაციის შედეგად, საგრძნობლად იზრდება მოსწავლეთა მოტივაცია. თამაშები მათ ყოველდღიურ რეალობას სასკოლო გარემოსთან აკავშირებს. მოსწავლეებს მოსწონთ ასევე „სათამაშო“ ელემენტი და აქტიური შემეცნება „მოთამაშის“ როლში, განსაკუთრებით, სათამაშო ამოცანის გადაწყვეტის პროცესში.

- საკლასო თამაშები მოსწავლეთა თავდაჯერებულობასაც ზრდის. უფრო გამოცდილ მოსწავლეებს თანატოლების დახმარების საშუალება ეძლევათ, რაც მათ კმაყოფილებას ანიჭებთ. ზოგადად, კარგად გააზრებული სათამაშო ატმოსფერო სწავლასა და შეცდომებთან დაკავშირებულ დრამატულ მომენტებს ხსნის. ეს კი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია საგაკვეთილო პროცესში დაბალი აკადემიური მოსწრების მქონე მოსწავლეების ჩართულობის გასაზრდელად.

- თამაშები ზოგიერთ უნარ-ჩვევას საგრძნობლად აუმჯობესებს, კერძოდ, სოციალურ, ინტელექტუალურ, სივრცით-რითმულ უნარ-ჩვევებს. თუმცა ჯერ კიდევ არ არის ბოლომდე ნათელი თამაშების უშუალო გავლენა კონკრეტული საგნის ცოდნასა და მასთან დაკავშირებული უნარების განვითარებაზე, მაგრამ ერთი რამ კი ნათელია: თამაშისა და ტრადიციული სწავლების მეთოდების შეჯერება ხელს უწყობს შესწავლილი მასალის განმტკიცებას და უკეთ დამახსოვრებას (2).

პედაგოგიური თამაშები – ეს არის პედაგოგიური პროცესის ორგანიზების, მეთოდებისა და ხერხების საკმაოდ ფართო ჯგუფი. პედაგოგიკური თამაშების ძირითადი განსხვავება ჩვეულებრივი თამაშებისაგან მდგომარეობს იმაში, რომ მას აქვს მკაფიოდ დასახული მიზანი ასწავლოს და მიიღოს შესაბამისი პედაგოგიკური შედეგები, რომელიც იქნება დასაბუთებული და ხასიათდება სასწავლო შემეცნებითი მიმართულებით.

პედაგოგიური თამაშები დიდაქტიკური მიზნებით, ორგანიზაციული სტრუქტურით, მათი გამოყენების ასაკობრივი შესაძლებლობებით, შინაარსის სპეციფიკით საკმაოდ მრავალფეროვანია.

თამაშის ელემენტებისა და სწავლების შესამება ბევრად არის დამოკიდებული მასწავლებლის მიერ პედაგოგიკური თამაშების ფუნქციისა და კლასიფიკაციის გაგებაზე.

გ. კ. სელევეკოს აზრით, თამაშში ასრულებს შემდეგ მნიშვნელოვან ფუნქციებს:

სოციალიზაციის ფუნქცია. თამაშში – არის ბავშვის საზოგადოებრივ ურთიერთობათა სისტემაში ჩართვისა და მის მიერ კულტურის სიმდიდრეების ათვისების უძლიერესი საშუალება;

ეროვნებათშორისი კომუნიკაციის ფუნქცია. თამაშში ბავშვს საშუალებას აძლევს აითვისოს ზოგადსაკაცობრიო ფასეულობები, სხვადასხვა ეროვნების წარმომადგენელთა კულტურა, რამდენადაც თამაშები ეროვნული და ამავე დროს ინტერნაციონალურია, ეროვნებათაშორისი, საკაცობრიო.

ბავშვის თამაშში თვითრეალიზაციის ფუნქცია, როგორც „ადამიანური პრაქტიკის პოლიგონში“. თამაშში საშუალებას იძლევა, ერთი მხრივ, აიგოს და შემოწმდეს კონკრეტული ცხოვრებისეული სიმნელებების გადალახვის პროექტი ბავშვის პრაქტიკაში, მეორე მხრივ – გამოვლინდეს გამოცდილების ნაკლი.

თამაშის კომუნიკაციური ფუნქცია ნათლად გვიჩვენებს იმ ფაქტს, რომ თამაშში არის კომუნიკაციური საქმიანობა, რომელიც საშუალებას აძლევს ბავშვს შევიდეს რთული ადამიანური კომუნიკაციების რეალურ კონტექსტში.

თამაშის დიაგნოსტიკური ფუნქცია საშუალებას აძლევს პედაგოგს დიაგნოზი დაუსვას ბავშვის სხვადასხვაგვარ გამოვლინებას (ინტელექტუალურ, შემოქმედებით, ემოციურ და ა.შ.). ამავე დროს თამაშში – ეს არის „თვითგამოხატულების ვე-

ლი“, რომელშიც ბავშვი ამოწმებს თავის ძალებს, შესაძლებლობებს თავისუფალ ქმედებებში, გამოხატავს, ამკვიდრებს თავის თავს.

თამაშის თერაპიული ფუნქცია მდგომარეობს თამაშის, როგორც იმ სიძნელეთა გადალახვის საშუალების გამოყენებაში, რომლებიც ბავშვს უნდა უნდა ქცევაში, ურთიერთობაში, სწავლაში.

„თამაშის თერაპიის ეფექტი განისაზღვრება ახალი სიტუაციური ურთიერთობების პრაქტიკით, რომელსაც ბავშვი იღებს როლურ თამაშში. სწორედ ახალი რეალური ურთიერთობების პრაქტიკას, რომელიც დაძალებისა და აგრესიის ნაცვლად, ეფუძნება ბავშვის თანამშრომლობით და თავისუფალ ურთიერთობებს, ბოლოს და ბოლოს თერაპიულ ეფექტამდე მივყავართ (3, 124).

კორექციის ფუნქცია – ეს ბავშვის პიროვნული მახეებების სტრუქტურაში დადებითი ცვლილებებისა და დამატებების შეტანაა. თამაშში ეს პროცესი მიმდინარეობს ბუნებრივად, რბილად.

გართობის ფუნქცია (თამაშის ძირითადი ფუნქციაა გაართოს, სიამოვნება მიანიჭოს, გაამხნევოს, გაუღვივოს ინტერესი) (4, 50).

გ. კ. სელევკო გვთავაზობს პედაგოგიკური თამაშების კლასიფიცირებას რამდენიმე პრინციპის მიხედვით:

1. თამაშების დაყოფა მოქმედების მიხედვით შემდეგ სახეებად: ფიზიკური (მოძრაი), ინტელექტუალური (გონებრივი), შრომითი, სოციალური, ფსიქოლოგიური.

2. პედაგოგიკური პროცესის ხასიათის მიხედვით:

- სასწავლო, სავარჯიშო, მაკონტროლირებელი, განმაზოგადებელი;
- რეპროდუქციული, პროდუქტიული, შემოქმედებითი;
- კომუნიკაციური, დიაგნოსტიკური, პროფორინტაციული, ფსიქოტექნიკური და სხვ.

3. მეთოდური ხასიათის მიხედვით პედაგოგიკური თამაშები იყოფა: საგნობრივ, სიუჟეტურ, როლურ, საქმიან, იმიტაციურ და თამაშ-დრამატიზაციებად.

4. სათამაშო გარემოს მიხედვით, რომელიც მნიშვნელოვანწილად განსაზღვრავს სათამაშო ტექნოლოგიის სპეციფიკას, განსხვავებენ: თამაშებს საგნებითა და მათ გარეშე, სამაგიდო, ოთახის, ქუჩურ, კომპიუტერულ და სწავლების ტექნიკურ საშუალებათა დახმარებით (4, 58).

რა მექანიზმები განაპირობებენ თამაშის მიმზიდველობას? შეგვიძლია გამოვყოთ ფაქტორები, რომლებიც ბავშვის თამაშს ხდიან არა მხოლოდ მიმზიდველს, არამედ შეუცვლელს, მოთხოვნილებათა რეალიზაციის ერთადერთ სფეროდ. ესენია:

დამოუკიდებლობა. მოზარდობის ასაკის კრიზისულობის ერთ-ერთ მიზეზად ითვლება ის, რომ მათ არ აქვთ საკუთარი მოქმედების განხორციელების საშუალება. ძალების გამოცდას ყოველთვის შეიძლება მოჰყვეს მარცხი, ამიტომაც ცდები მოზრდილთა მოდერაში პრაქტიკულად შეუძლებელია; არავინ არ მისცემს ბავშვს ან მოზარდს რაიმე საქმეს, რომელიც, პრაქტიკულად, მარცხისათვის არის განწირული. სასკოლო საქმიანობა კი ძალიან შეზღუდულია.

შემოქმედებითობა. თამაშის გარეშე შემოქმედების შესაძლებლობა ხელმისაწვდომია მხოლოდ მოსწავლეთა მცირე ნაწილისათვის. თამაშში კი წარმოადგენს „დაუსჯელად“ ქმედების საშუალებას ცხოვრების მრავალ სფეროში: პიროვნებათა-შორისი ურთიერთობის სფეროში (კლასიკური თამაშები „დედაშვილობანას ტიპი“), მართვაში („ქალაქობანას“ თამაში, რომელშიც ბავშვები ქალაქებში ასახელებენ გამოგონილ პერსონაჟებს), საკუთრად საშემსრულებლო შემოქმედებაში – გამოძერ-

წვა პლასტელინისაგან, ხატვა, კოსტიუმის შეკერვა, მუსიკალური ნაწარმოების შესრულება (5, 91).

თამაშის მიმზიდველობა მდგომარეობს ახალი შესაძლებლობების გაჩენაში. მაინც რომლის? ეს დამოკიდებულია თამაშის ტიპზე. ცხადია, უფრო მიმზიდველია შესაძლებლობები, რომლებიც შეესაბამება პიროვნების და ასაკის აქტუალურ მოთხოვნილებებს. თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ მათემატიკური თამაშები, თავსატეხების ამოხსნა, რომელთა მოთხოვნილება თითქოს არ არსებობს, არანაკლებ იტაცებს ბავშვებს, ვიდრე მოძრავი თამაშები.

პირობები, რომლებიც უზრუნველყოფენ თამაშების მიმზიდველობას, შეიძლება ტრანსფორმირებული იქნეს განათლებაში თამაშისადმი მოთხოვნად:

- სათამაშო გარსი: მოცემული უნდა იქნეს სათამაშო სიუჟეტი, რომელიც მოტივაციას აძლევს ყველა მონაწილის თამაშის მიზნის მიღწევაზე.

- თითოეულის ჩართულობა: ჯგუფის მთლიანად და თითოეული მოთამაშის პიროვნულად. შეიძლება არ დავისახოთ ინდივიდუალური მოტივები თუ საუბარია, მაგალითად, შეჯიბრებაზე, მაგრამ მაშინ მოგების მიღწევის შესაძლებლობა უნდა ჰქონდეს გუნდის ყველა წევრს.

- თითოეული მონაწილისთვის მოქმედების შესაძლებლობა უნდა შემუშავდეს და სათამაშო გარსში ჩაიდოს არა მარტო მოტივები, არამედ დამოუკიდებლად აქტიური მოქმედების საშუალება თითოეული მოთამაშისათვის იმგვარად, რომ მას შეეძლოს გადაწყვეტილების მიღება, ამოარჩიოს მოქმედების საშუალებათა ვარიანტები, ჰქონდეს მოქმედებაზე უარის თქმის უფლება და ა.შ.

- თამაშის შედეგი განსხვავებული უნდა იყოს მოთამაშეთა ძალების გათვალისწინებით; უნდა იყოს მარცხის რისკი.

- სათამაშო დავალებები შერჩეული უნდა იყოს იმგვარად, რომ მათი შესრულება დაკავშირებული იყოს გარკვეულ სირთულეებთან.

- მეორე მხრივ, ხელმისაწვდომი უნდა იყოს ყველა მონაწილისთვის, ამიტომ აუცილებელია, ჯერ ერთი, გათვალისწინებული იქნეს თამაშის მონაწილეთა დონე; მეორეც, დავალებები უნდა შეირჩეს მარტივიდან ისეთებისაკენ, რომელთა შესრულება მოითხოვს მნიშვნელოვან ძალისხმევას (ახალი ცოდნისა და უნარების ფორმირება).

- ვარიაციულობა – თამაშში არ უნდა იყოს მხოლოდ ერთადერთი შესაძლო გზა მიზნის მისაღწევად.

- სათამაშო მიზნის მისაღწევად ჩადებული უნდა იქნეს სხვადასხვა საშუალებება (5, 93).

გასათვალისწინებელია თამაშების განათლებაში გამოყენების შეზღუდვები და ნაკლოვანებებიც. თამაშში არ არის პედაგოგიური პანაცეა. არსებობს დიდი საფრთხე იმისა, რომ პედაგოგებმა გამოიყენონ ფსევდო სათამაშო ფორმები. ბევრი შესანიშნავი საგანმანათლებლო ტექნოლოგია ცარიელ გარსად იქცევა მისი ფორმალურად გამოყენების შემთხვევაში. ხშირად პედაგოგები თამაშს უწოდებენ იმას, რასაც არ აქვს სტანდარტული ფორმა „ფრონტალური გამოკითხვა – ახალი მასალა – განმტკიცება – საშინაო დავალება“. ამ პრობლემის გადაჭრის გზები შეიძლება მიეუთითოთ მხოლოდ ზოგადი სახით:

- თვით პედაგოგის გატაცება სათამაშო ფორმებით;
- აკრძალვა თამაშების „სავალდებულო“ დანერგვაზე;
- თამაშისადმი მოთხოვნების (ლეგენდის, მოტივების, ურთიერთობათა სტრუქტურისა და ა.შ.) შემუშავება.

თამაშში ცოცხალი მოვლენაა, უფრო ფართო, ვიდრე მასში ჩადებული დიდაქტიური შიგთავსი. ამიტომ ბავშვებს შეუძლიათ ადვილად გადავიდნენ „მიზნიდან

მოტივისაკენ“, ანუ გაერთონ სათამაშო გარსით და დაკარგონ საგანმანათლებლო შინაარსი.

არსებობს ასევე „სათამაშო ადიქციის“ (თამაშზე დამოკიდებულების) გაჩენის საფრთხე. თამაში იმდენად მიმზიდველია ბავშვებისათვის, რომ ხშირად სასიცოცხლო მოთხოვნილებების უარყოფაც კი შეუძლიათ. მოზარდებს, რომლებიც კომპიუტერული თამაშებით არიან გატაცებულნი, შეუძლიათ უარი თქვან ჭამასა და სმაზე. ეს ხდება, ალბათ, იმის გამო, რომ თამაშით რეალიზდება არანაკლებ მნიშვნელოვანი მოთხოვნილებები – ურთიერთობის, თვითდამკვიდრებისა და ა.შ. ცხადია, რომ დამოკიდებულების გაჩენის შემთხვევაში, აუცილებელია გაგარკვეოთ როგორია მექანიზმი, რომელ მოთხოვნილებას იკმაყოფილებს ბავშვი თამაშში და შევეცადოთ ვიპოვოთ ამ მოქმედების ანალოგი ცხოვრების სხვა სფეროში.

სკოლაში ხშირია შემთხვევები მოსწავლეთა მწვავე ემოციური რეაქციისა სწავლის სიძნელეებზე, მასწავლებლის მოთხოვნებსა და სასწავლო პროცესზე. ეს ემოციური რეაქციები, ერთი მხრივ, იმის მაჩვენებელია, რომ ბავშვის აღზრდა სწორად არ მიდის, ხოლო მეორე მხრივ, ისინი თვითონ ახდენენ გავლენას ბავშვის დამოკიდებულებაზე მასწავლებლისადმი, სკოლისადმი, სწავლისადმი, ახდენენ გავლენას ბავშვის შეხედულებების და ინტერესების, მისი პიროვნების ფორმირებაზე. ვინაიდან თამაში არის მომავლის პედაგოგიკის ტექნოლოგია, ამიტომ საჭიროა განათლებაში თამაშის დანერგვისას გავითვალისწინოთ თამაშის შესაძლო საფრთხეები და შეზღუდვები (6, 179).

ამგვარად, სწავლის დროს უნდა მოხდეს მიღებული ცოდნის აქტივაცია და ახალი ცოდნის შექმნა შედეგის მომტანი უნდა იყოს. ამისათვის საჭიროა ისეთი ეფექტური გარემოს გამოყენება, რომელიც ხელს შეუწყობს მოსწავლეთა მოტივაციას და მათ აქტიურ ჩართვას სასწავლო პროცესში. ამ მიზნით მასწავლებლები საგულდაგულოდ არჩევენ თამაშებს, მათი დიდაქტიკური ღირებულებებიდან გამომდინარე.

სტრატეგიულად თამაში ბავშვის გართობის ორგანიზებული კულტურული სივრცეა, რომელშიც ის მიდის გართობიდან განვითარებისაკენ.

ლიტერატურა:

1. ცუცქირიძე ზ., ლექციების კურსი პედაგოგიკაში, I ნაწილი, თბ., 228.
2. ლაბაძე მ., ელექტრონული თამაშები განათლების სისტემაში.
http://mastsavlebeli.ge/?action=news_archive&lang=geo&p=2400&limit=120
3. Эльконин Д. Б. Психология игры. М. 1999.
4. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии: Учебное пособие. М., 1998.
5. ქავთარაძე დ.ნ., სახელმძღვანელო მასწავლებელთათვის, მოსკოვი, 1998.
6. მუსხერიძე-ჯავახიშვილი თ., განათლების ფსიქოლოგიის საკითხები, 2013.

Lela Rekhviashvili
Pedagogical Frames for Using the Games
Summary

Nowadays, more and more attention is paid to the usage of games in the education system, because the collation of traditional teaching methods with the games promotes pupils' motivation, reinforcement and better memorizing of the studied material.

The author in her article discusses the following topics: the diversity of educational games, their important functions, classification of the principles, the mechanisms determining the attractiveness of the game, the limitations of using them in education, and the imperfections of the system.

Лела Рехвишвили
Педагогические рамки использования игр в школе
Резюме

В системе просвещения, вопросу использования игр уделяется все возрастающее внимание, так как сопоставление игр с традиционными методами обучения, способствует повышению мотивации учащихся, закреплению и лучшему запоминанию изученного материала.

Автор, в своей статье, рассматривает разнообразие педагогических игр, их значимые функции, принципы классификации, механизмы привлекательности игр, ограничение и недостатки их использования в образовании.

Кифаят Мамедова
(Азербайджан)

ВЛИЯНИЕ ЗАНЯТИЙ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРОЙ НА ПОВЕДЕНИЕ И ОБЩЕЕ РАЗВИТИЕ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Основа физического развития, здоровья и культуры поведения ребенка закладывается в его «первой школе» - в семье. Взаимоуважение среди членов семьи, заботливое отношение к взрослым и детям, справедливость и искренность по отношению к людям, уступчивость и развитие других этических качеств, наряду с влиянием на формирование личности ребенка еще с малых лет, также способствует терпеливости, вежливости и уважению к своим товарищам во время игр, во время физических занятий, соблюдению норм поведения в отношении взрослых и своих сверстников. В последующие годы данный процесс запланированно, целенаправленно и периодически осуществляется в детском саду во время занятий по физкультуре согласно программе дошкольного образования (курикулум для 3-6 лет). Отражение знаний детей, направленных на здоровье детей в сфере развития программы «Физическое развитие, здоровье и безопасность» на развитие их навыков, обеспечивает реализацию стандартов содержания определенным критериям согласно периоду от 3 до 6 лет, что в свою очередь регулирует системность физического развития детей в дошкольных учреждениях.

Известно, что в период дошкольного возраста, поведение детей согласно учебным правилам, дисциплинированность, уважительное отношение к воспитателю и общим поручениям, уступчивость товарищам и другие этические навыки наряду с другими учебными процессами также развивается и во время занятий по физкультуре. Физические занятия и игры оказывают большое влияние как на моральные качества детей дошкольного возраста, так и на развитие их внешнего облика. Так, у детей развивается высокий моральный дух, оптимизм, выносливость, самоуверенность, терпеливость, обогащение мыслительных чувств, коллективизм, одновременно с этим оперативность, здоровый организм и правильная осанка.

По поводу умственного и физического развития детей дошкольного возраста во все времена со стороны специалистов, выдающихся педагогов, психологов, писателей и поэтов выдвигались различные мнения, и по сей день в наше современное время высказываются многочисленные мысли и суждения. Однако еще с древних времен, с момента рождения ребенка считали важным уделять особое внимание умственному развитию и здоровью ребенка и обучению его согласно возрасту. Выдающийся азербайджанский философ XII века Н. Туси, утверждал важность обеспечения физического развития, физической подготовки детей еще с первых дней жизни. Отношение Н. Туси к данному вопросу можно увидеть в его комментариях написанных к книге «Закон». По Туси, физическое здоровье, выдержка и этические чувства, составляют единое целое. С этой точки зрения великий философ не ошибался в видении физического воспитания как единства, дополняющего этическое воспитание. Он утверждал, что на здоровье человека влияют три основных фактора – солнце, вода и воздух, что человек должен в достаточной степени пользоваться чистым воздухом и солнечным светом. По его мнению, вода- это чистота и как основной показатель этого нужно содержать тело в чистоте, он также рекомендовал при омовении рук очищать участки между пальцами, уделять особое внимание чистоте ногтей, чистить зубы. Великий ученый также утверждал, что вторым фактором, влияющим на выносливость организма с физической точки зрения, на обеспечение здоровья, является воздух. По словам ученого чистый воздух способствует расслаблению, снятию усталости мозга. Великий

мыслитель также считал необходимым проведения большего промежутка времени ребенка на открытом воздухе и рекомендовал периодически очищать, проветривать воздух в квартире. Н. Туси в свою очередь отмечал оказание высоты потолков, ширины окон на здоровье людей, а причины возникновения определенных болезней связывал с недостаточностью воздуха и влажностью, сыростью. По словам Н. Туси солнечный свет играет огромную роль в обеспечении здоровья человека. Он обычно рекомендовал, наличие особой одежды для каждого сезона, отмечал, что ребенок не должен одеваться слишком плотно, чтобы не потеть, и не слишком мало, чтобы потом простужаться.

Как видно, еще с древних времен, выдающиеся философы, педагоги и ученые утверждали важность постоянного контроля за состоянием здоровья и развития детей еще с самого раннего возраста. Произнесенные в свое время эти ценные мысли во все времена высоко ценились людьми, и соответствующим образом применялись и в семье, и в процессе физического обучения в дошкольных учреждениях.

Говоря о физическом развитии детей дошкольного возраста, предусматривается не просто их физическая, но и моральная сила, воля и т.д. Так в процессе физической культуры, наряду с развитием мышц, организма ребенка, в них формируются высокие этические качества: правила культурного поведения, заботливость, человечность, такие высокие человеческие чувства, уважение к национальным традициям и обычаям. Одним словом, на занятиях по физической культуре поговорка «В здоровом теле- здоровый дух» способствует интеллектуальному развитию.

В дошкольных воспитательных учреждениях наряду с практической деятельностью детей, также важно обучение детей, характер взаимоотношений. Физические движения детей всех возрастных групп и дошкольного периода (старшая, средняя и младшая группы) наряду с обеспечением здоровья и бодрости ребенка, также способствуют их будущей здоровой жизни.

Выполнение каких-либо физических движений детей дошкольного возраста не только на занятиях по физической культуре, но при выполнении определённой физической работы, других видов деятельности (игры, труда и т.д.), обеспечивают и укрепляют общее развитие организма.

Неподвижный образ жизни, отстранение от физической работы, оказывают отрицательное влияние на развитие организма, в частности на развитие нервной системы. Во время физических движений у ребенка формируется не только развитие отдельных анатомических органов, одновременно происходит развитие его умственных способностей, что в свою очередь посредством движений формирует важные навыки для жизни ребенка. Проведенные исследования и наблюдения в осуществлении данных процессов в систематизированном виде дают основание утверждать, что дети дошкольного возраста, играясь с игрушками и предметами, переходя от неточных движений к точным движениям, стремительно переходят от развития больших моторных навыков к меньшим моторным навыкам.

Для здоровья, бодрости и физической выносливости детей в учреждениях дошкольного образования, предполагаются нижеследующие факторы:

1. защита здоровья детей;
2. всесторонне укрепление и физическое развитие их организма;
3. обеспечение безопасности детей при выполнении физических движений во время занятий по физкультуре и других видов деятельности;
4. соблюдение правил ежедневного режима, являющегося залогом физического здоровья.

Физическое развитие для детей дошкольного возраста происходит в различных формах. Так, занятия по физической культуре, проводимые в течении недели в детском саду,

соблюдение правил гигиенической культуры, использование солнечных, воздушных и водных процедур, нормальное и режимное питание, активные игры, занятие различными видами спорта, утренняя гимнастика и прогулка на открытом воздухе, одним словом четкое соблюдение режима и т.д., наряду с оказанием огромной роли на развитие и физических, и моральных качеств детей дошкольного возраста, также существенно влияет на общее развитие ребенка.

Ввиду того, что точное исполнение физических движений связано с деятельностью нервной системы, физические качества исполняются не механически, а осмысленно. Начиная с периода дошкольного возраста, для формирования у детей быстроты и ловкости в связи с исполнением движений за короткий промежуток времени, наряду с использованием определенных обучающих упражнений, нужно добиться осмысленного исполнения движений. На занятиях по физической культуре посредством этих упражнений у детей формируется и развивается выносливость, сохранение уравновешенности организма. Формирование уравновешенности организма ребенка нужно начинать еще с 5-6 месячного возраста ребенка. Сидячее положение 5-6 месячного ребенка, ползание на четвереньках в 8-9 месячном возрасте, являются первыми упражнениями обеспечивающими равновесие ребенка. Общеизвестно, что сохранение равновесия в организме, связано с деятельностью центральной нервной системы, однако ввиду того, что у детей дошкольного возраста нервная система развита еще слабо, способность сохранять равновесие у них также низкая. Частое падение ребенка, отношение к людям и предметам, тошнота, головокружение, наблюдаемое при быстрой езде, связано со слабым развитием равновесия и вестибулярного аппарата. Езда на велосипеде, катание на игрушечных конях, ходьба на бревне, движение в воде, катание на качелях, способность исполнения гимнастических, акробатических и других движений, связано с развитием равновесия. Естественно, такие физические качества появляются не сами по себе, а во время занятий по физической культуре, в результате организации специальных системных упражнений или во время игр.

Учитывая важную роль выполнения норм поведения в формировании личности ребенка, здоровья и физического развития, наряду с другими занятиями, также на занятиях по физической культуре воспитатели, уделяя особое внимание этим вопросам, должны развивать у детей искренность в отношениях и поведении друг к другу, со своими сверстниками и взрослыми, в частности осторожное обращение со своими товарищами во время игр и физических движений. Они не должны допускать грубости по отношению к своим товарищам во время игр, быть уступчивыми, соблюдать чистоту, правила гигиены. Известно, что занятия по физической культуре у детей дошкольного возраста, проявляющих огромный интерес к учебной деятельности, играют роль стимула в их деятельности, что в свою очередь доставляет детям радость и создает условия для искренности с товарищами.

В физическом развитии детей дошкольного возраста имеются несколько важных факторов и одним из них является правильное соблюдение культурно-гигиенических норм. Так воспитание навыков личной гигиены у детей, оказывает огромное влияние на их здоровый физический рост, на правильное поведение как в быту, так и в обществе. Соблюдение детьми гигиенических норм, является залогом их психологического и физического здоровья. Каждый родитель и воспитатель, для прививания детям привычек соблюдения гигиенических норм и с возрастом усовершенствования этих навыков, еще с малых лет должны обучать их этому. Для этого детей в первую очередь нужно учить элементарным вещам: мыть руки мылом до и после еды, после туалета, возвращения с прогулки и т.д., и со временем такие важные навыки должны развиваться и превращаться в привычку.

В формировании личности ребенка и в его физическом развитии игра как особый вид деятельности, играет незаменимую роль в общем развитии ребенка. Опыты показывают, что

игровая деятельность, оказывая сильное влияние на психологию ребенка, прививает ему такие положительные качества как дружба, товарищество, толерантность, воля, соблюдение правил коллективизма, взаимоуважение, забота друг о друге. Совместные игры учат детей таким важным вещам как деление (игрушки и т.д.), взаимное согласие с товарищами, забота друг о друге, оценка деятельности участников игры и т.д. Каждый воспитатель должен использовать приемлемые возможности для прививания детям терпеливости и честности, отважности, ответственности и активности во время игры. Обычно во время игры возникают множество ситуаций требующих проявления этих качеств. Ввиду того, что игра является свободным видом деятельности, здесь личностные и половые особенности детей, их способности, выносливость, характер более явно проявляют себя и дети оказавшиеся в идентичной ситуации, ведут себя не адекватно. Соблюдение очередности в играх, ответственность, инициатива, независимость, соответствие своих движений с движениями других, согласие с товарищами и т.д. составляют основной смысл игры.

В физическом развитии детей дошкольного возраста активные игры играют особую роль. Активные игры обычно наряду с положительным влиянием на детский организм, прививает им такие положительные качества, как активность, воодушевление, инициативу, творчество и т.д. Как видно, активные игры наряду с физическим развитием, одновременно также оказывают большое влияние на нравственное развитие ребенка. Основной особенностью таких игр является участие в игре любого количества детей и коллективная игра детей всех без исключения. Активные игры организовываются в неделю 1-2 раза с участием воспитателя.

В здоровье ребенка ежедневные прогулки также играют огромную роль. Прогулки организовываются на открытом воздухе с проведением физических движений и активных игр. Основная цель прогулок - это активность детей в определенное время суток.

Известно, что еще начиная с дошкольного периода, проведение утренней гимнастики оказывает огромное влияние на развитие ребенка. Проведение утренней гимнастики ежедневно перед завтраком начиная с 3-х летнего возраста, наряду со здоровьем ребенка, одновременно формирует у них воспитательные качества. Выполнение гимнастики или других физических движений, в основном выполняются в коллективной форме, что в свою очередь оказывает сильное влияние на развитие таких качеств как коллективизм, сплочённость, единство, дружба, сотрудничество, человечность, а также развитие внешнего вида, осанки ребенка.

Как видно, в период дошкольного возраста физические качества развиваются намного лучше. Современный образ жизни требует от человека быстроты, проворности, терпеливости, скорости, силы, способности действовать в соответствии с ситуацией. Поэтому каждый воспитатель в детском саду, для обеспечения физического здоровья детей, должен серьезно отнестись к этому вопросу и уделить внимание данной сфере.

Таким образом, на занятиях по физической культуре в дошкольных образовательных учреждениях упражнения, направленные на физическое развитие детей, наряду с укреплением их здоровья, одновременно, оказывая огромное влияние на формирование культуры поведения, высших нравственных качеств, обеспечивают общее развитие детей.

Литература:

1. Гурбанов Х. Учебная методика физической культуры, Баку, 2010.
2. Гурбанов Х., Багирова С., Гулиев Н. Физическое воспитание детей дошкольного возраста, Баку, 2011
3. Сухарев А. Г. Здоровье и физическое воспитание детей и подростков. Москва: «Школа здоровья», 1997, №1.

4. Гасанов А. Физическое воспитание детей дошкольного возраста, Баку, 1994.
5. Садыгова Т. Практические занятия по физической культуре в дошкольных группах, Баку, 2009.
6. Назаров А., Керимова З., Эминов Г., Эминова Г. Дошкольная педагогика, Баку, 2011.
7. Алекперов Х. Игры на открытом воздухе, Баку, 2006.

კიფაიატ მამედოვა
ფიზიკური კულტურის გავლენა სკოლამდელი ასაკის ბავშვების
ქცევასა და ზოგად განვითარებაზე
რეზიუმე

სტატიაში საუბარია ფიზიკური კულტურის გავლენაზე სკოლამდელი ასაკის ბავშვების ქცევასა და ზოგად განვითარებაზე. ის იძლევა დეტალურ ინფორმაციას სკოლამდელი ასაკის ბავშვების ფიზიკური ვარჯიშების, ჰიგიენის წესების დაცვის, მზის, ჰაერისა და წყლის პროცედურების, კვებისა და აქტიური თამაშების შესახებ.

Kifayat Mamedova
The influence of physical activity of preschool aged children on their behavior
and general development
Summary

The article is about the influence of physical development of preschool aged children to their behavior and general development. Usually, physical development for preschool aged children is used in various forms. In this regard, the article gives broad information about the role of physical exercises, following hygiene regulations, using sun, air and water procedures, adequate nutrition, active games, etc. of a preschool aged child.

**ირმა ცომია, თამარ გიგოშიძე (საქართველო)
დიმიტრი სინოვი (რუსეთი)**

ჯამური (ბალენიური) ფიტოპრეპარატები

ფიტოპრეპარატების მისაღებად დღესდღეობით გამოიყენებენ გამომშრალ მცენარეულ ნედლეულს, იშვიათად – ცოცხალ ნედლეულს და სამკურნალო მცენარეების ქსოვილების კულტურებს.

მცენარეულ ნედლეულს ამზადებენ საერთო წესების შესაბამისად: ყველაზე ხშირად მიწის ზედა ნაწილს აგროვებენ ყვავილობის პერიოდში, მიწის ქვეშა ნაწილს – უფრო ხშირად შემოდგომაზე, როდესაც მათში გროვდება დიდი მასა, ზოგჯერ გაზაფხულზეც. ყვავილებს აგროვებენ ყვავილობის დასაწყისში, მოსავალს – მწიფეს, ქერქს – გაზაფხულზე, წვენის მოძრაობის პერიოდში, კვირტებს – ადრე გაზაფხულზე. შეგროვებულ ნედლეულს ახარისხებენ, ათავისუფლებენ მინარევებისაგან და შემდეგ აშრობენ, ნედლი სახით იშვიათად გადაამუშავებენ. გაშრობა წარმოებს მზოგავი მეთოდით არაუმეტეს 90 °C, უფრო ხშირად – 50-60 °C (ეთერზეთოვანი ნედლეული – 25-30 °C). ნარჩენი ტენი ნედლეულში არ უნდა აღემატებოდეს 10-15%-ს. მცენარეული ნედლეულის ხარისხი განისაზღვრება ნორმირების საბუთებით. მცენარეული ნედლეულის დანაწევრებისათვის გამოიყენებენ დანიან წისქვილს, ბალახის და ფესვების ექსცელსიორებს, ლილვაკს, დეზინტეგრატორს. დასაქუცმაცებელი დანადგარის არჩევაზე გავლენას ახდენს ჰისტოლოგიური სტრუქტურა, ტენიანობა და ნედლეულის შედგენილობა.

ახალი ნედლეულის უჯრედები იმყოფება ტურგორის მდგომარეობაში, უჯრედოვანი მემბრანა ნახევრად გამჭვირვალეა, რაც ნივთიერების ამოღებას პრაქტიკულად შეუძლებელს ხდის. ამიტომ ექსტრაქციის წინ ახალ ნედლეულს გულდასმით დააქუცმაცებენ ან გაყინავენ (უჯრედოვანი მემბრანის დასაშლელად ყინულის კრისტალებით).

ბოლო წლებში მთელი რიგი ფიტოპრეპარატების მისაღებად ნედლეულად გამოიყენებენ მკვებავ გარემოში მოყვანილი ორანების, ქსოვილებისა და მცენარეების უჯრედების კულტურას. ეს საშუალებას იძლევა აღმოიფხვრას მცენარეული ნედლეულის იშვიათი სახეობების დეფიციტი და უწყვეტად მომარაგდეს ფარმაცევტული წარმოება ნედლეულით.

ექსტრაქციული პრეპარატების მიღების ტექნოლოგია

ჯამური, მაქსიმალურად გასუფთავებული პრეპარატებისა და ინდივიდუალური შენაერთების პრეპარატების მიღების ძირითად ტექნოლოგიურ სტადიას წარმოადგენს ექსტრაქციის სტადია, რომლის შედეგად მიიღებენ ექსტრაქციული ნივთიერებების ჯამებს.

მეორე ეტაპია გასუფთავება. გასუფთავების მეთოდებისა და ხარისხიდან გამომდინარე განასხვავებენ:

პრეპარატებს მინიმალური გასუფთავების დონით (ჯამური ან გალენიური). ისინი შეიცავენ მოქმედი და თანმხლები ნივთიერებების ჯამს, გათავისუფლებულს ბალასტური ნივთიერებებისგან;

მაქსიმალურად გასუფთავებული პრეპარატები (ახალგალენიური), რომლებიც შეიცავენ მოქმედი ნივთიერებების ჯამს, მაქსიმალურად გათავისუფლებულს თანმხლები ნივთიერებებისგან;

ინდივიდუალური შენაერთების პრეპარატებს, რომლებიც შეიცავენ მცენარის ერთ ან რამდენიმე მოქმედ ნივთიერებას.

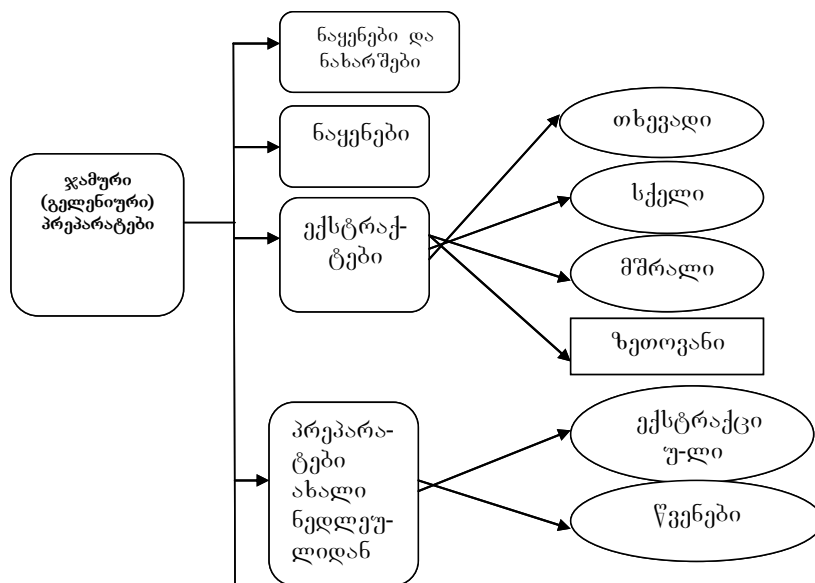
ექსტრაქციულ პრეპარატებს სისუფთავის უმცირესი ხარისხით, მიეკუთვნება: ნაყენები, ნახარშები (მათ შორის, პომეოპატური მატრიცული), ექსტრაქტები, ახალი ნედლეულის პრეპარატები. ჯამური პრეპარატები შეიცავენ ექსტრაქციული ნივთიერებების ჯამს, მათ შორის, მოქმედი (ახდენენ სამკურნალო მოქმედებას) და თანმხლები ნივთიერებები (რომლებიც ახლოსაა მოქმედ ნივთიერებებთან ხსნადობით და არასასურველ გავლენას არ ახდენენ ორგანიზმზე).

ჯამური ფიტოპრეპარატები მინიმალური ხარისხითაა გათავისუფლებული ბალასტური ნივთიერებებისგან. ისინი რბილად მოქმედებენ, რაც განპირობებულია მათ შემადგენლობაში შემავალი შენაერთების მთელი კომპლექსით. ჯამური პრეპარატების სახეობები ნაჩვენებია ნახ. I-ზე.

ნაყენები (tinctura)

ნაყენები – გამჭვირვალე თხევადი სპირტოვანი, წყლიან-სპირტოვანი გამონაწვლილია სამკურნალო მცენარეული ნედლეულიდან, მიღებული გაცხელებისა და ექსტრაგენტის მოცილების გარეშე.

მშრალი სტანდარტული მცენარეული ნედლეულიდან, რომელიც შეიცავს არაძლიერმოქმედ ნივთიერებებს, ნაყენები მიიღება ნედლეულისა და მზა პროდუქციის შეფარდებით (მასა/მოცულობა) 1:5, ხოლო ძლიერმოქმედი ნივთიერების შემცველი ნივთიერებებიდან – 1:10.

ნახ. I. ჯამური (გალენიური) ფიტოპრეპარატები

ნაყენების უმრავლესობა მიიღება ექსტრაგენტად 70%-იანი ეთინოლის, იშვიათად, 40%-იანი ეთანოლის გამოყენებით (კოწახური, კრაზანა და სხვ.) და ძალიან იშვიათად – სხვა კონცენტრაციების ეთანოლისაგან 90% (პიტნის, წიწაკის ნაყენი), 95% (ლიმონიუმის ნაყენი) და სხვ.

ნაყენები ფართოდ გამოიყენება სამკურნალო პრაქტიკაში როგორც დამოუკიდებელი პრეპარატები შინაგანი და გარეგანი გამოყენებისათვის, სხვა ნაყენებთან შეხამებაში, აგრეთვე მიქსტურების, წვეთების, მალამოების, პლასტიკების შედგენილობაში. ნაყენების წარმოების სქემა ნაჩვენებების ნახ. II-ზე.

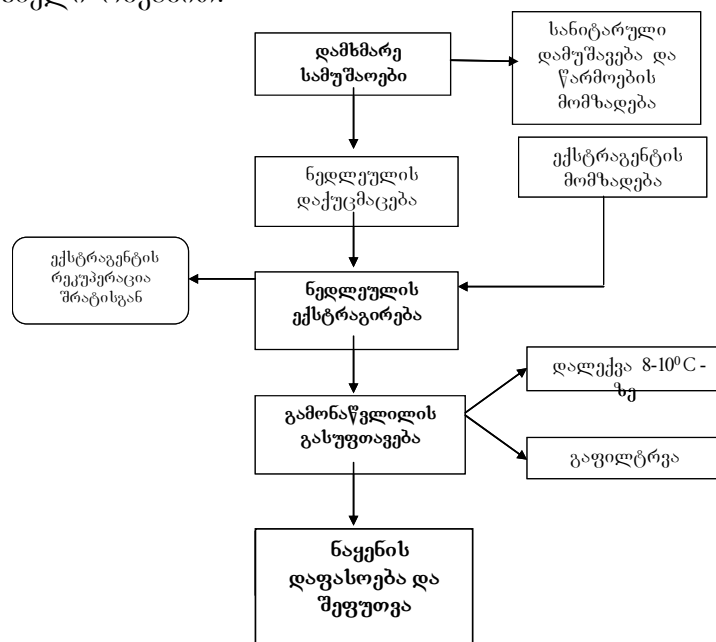
სამკურნალო მცენარეული ნედლეულის ექსტრაგირებისათვის ნაყენების მიღებისას გამოიყენებენ დანაწევრებულ მაცერაციას და პერკოლაციას, გამონაწვლილის გასუფთავებას აწარმოებენ გაფილტრვით სიცივეში გაჩერების შემდეგ (8⁰ ტემპერატურაზე).

ექსტრაგენტის მომზადება. კონცენტრული ეთანოლისა და წყლის რაოდენობა, რომელიც საჭიროა დადგენილი კონცენტრაციის ექსტრაგენტის მოსამზადებლად, გამოითვლება სპირტის განზაგების მოვლენის გათვალისწინებით. გათვლებისათვის გამოიყენება წყალ-სპირტიან სხნარებში ეთილის სპირიტს შემცველობის განსაზღვრისათვის შექმნილი ცხრილები.

დანაწევრებითი მაცერაციის მეთოდი. დანაწევრებული მცენარეული ნედლეულის გათვლილი რაოდენობა თანაბრად დალაგდება პერკოლატორში. ქსოვილის, დოლბანდის ან ბამბის ფილტრზე; ყოველ ულუფას მსუბუქად დატკეპნიან ხის ჯოხით. დალაგებულ მასალას დააფარებენ ბამბის თხელ ფენას ან ქაღალდის ფილტრის ნაჭრებს, ან დოლბანდის ოთხად დაკეცილ პატარა ნაჭერს; ზემოდან დაადებენ სიმძიმეს (ფაიფურის ნაჭრებს ან მდინარის ქვებს), რათა მცენარეული ნედლეული არ ამოტივტივდეს.

პერკოლატორს მცენარეული ნედლეულით დაამაგრებენ შტატივზე. პერკოლატორის ქვეშ მოათავსებენ სუფთა, მშრალ, ეტიკეტირებულ შუშის მიმღებს.

ექსტრაგენტი პერკოლატორში შეიძლება მიწოდებული იყოს ზემოდან ან ქვემოდან, ჩამოსასხმელი ონკანით.

ნახ. II. ნაყენების მიღების ტექნოლოგიური ეტაპები

ზემოდან შევსების შემთხვევაში, ექსტრაგენტი პერკოლატორს მიეწოდება ისეთი სიჩქარით, რომ მასალის ზედაპირზე მაშინვე წარმოიქმნას „სარკე“, ანუ სითხის მუდმივი გაუქრობადი ფენა. შემდეგ უმატებენ ექსტრაგენტს ისე, რომ ის მასალამ შეიწოვოს მთლიანი უწყვეტი მასით, ჰაერის გამოდევნით პერკოლატორის ღია ონკანიდან. სითხის „სარკე“ არ უნდა გაქრეს (შეიწოვოს), წინააღმდეგ შემთხვევაში, მცენარეულ მასალაში მაშინვე მოხვდება ჰაერი, რომელიც ეწინააღმდეგება ექსტრაქციის პროცესს. როცა ექსტრაგენტი დაიწყებს ონკანიდან გამოდინებას, მას კეტავენ, გამოდენილ სითხეს მიაწოდებენ ისევ ნედლეულზე პერკოლატორში და ჩაასხამენ იმდენივე ექსტრაგენტს, რათა მცენარეულ მასალაზე იყოს 10-20 მმ სისქის თხევადი ფენა.

ქვემოდან შევსების შემთხვევაში, მინის ძაბრს მიუერთებენ რეზინის გრძელ შლანგს, რომლის მეორე ბოლო მიერთებულია პერკოლატორის ქვედა ონკანთან. ძაბრის პერკოლატორზე ქვემოთ ჩამოწვევით ავსებენ მას ექსტრაგენტით. ძაბრის ნელა აწვევით შლანგიდან გამოდევნიან ჰაერს და აიძულებენ გამსხნელს გადაისხას უწყვეტი ფენით ჩატვირთულ პერკოლატორში. ამავე დროს თვალყური უნდა მიედევნოს ძაბრში ექსტრაგენტის დროულ დამატებას. პერკოლატორიდან ჰაერის გამოდევნისა და „სარკის“ წარმოქმნის შემდეგ ონკანს კეტავენ და ძაბრს შლანგთან ერთად მოხსნიან.

პერკოლატორს კეტავენ მჭიდროდ დაჭიმული, წყალში დასველებული პერგამენტის ნაჭრით და ტოვებენ მაცერაციული პაუზის განმავლობაში, რომელიც გრძელდება 24-48 საათი.

მაცერაციული პაუზის ამოწურვის შემდეგ, გააღებენ ონკანს და ჩამოასხამენ ექსტრაქტის პირველ ულუფას მზა პროდუქციის 1/4 მოცულობით. დარჩენილ ექსტრაგენტს მიაწვდიან ნედლეულს „სარკის“ წარმოქმნამდე. ჩამოსხმიდან 1,0-1,5 საათის გასვლის შემდეგ ექსტრაქტს ისევ იმავე რაოდენობით ჩამოასხამენ, როგორც პირველ შემთხვევაში. სამუშაო დღის განმავლობაში დროის სხვადასხვა ინტერვალით აწარმოებენ ოთხ ჩამოსხმას. ექსტრაქტის ყველა ულუფა გაერთიანდება.

პერკორაციის მეთოდი (ლათ. percolare – გაუფერულება). მცენარეული ნედლეულის გათვლილ რაოდენობას მოათავსებენ ფაიფურის საორთქლე ჭურჭელში და დააღებენ ექსტრაგენტის თანაბარი რაოდენობით, რომელსაც კარგად გადაურევენ და დატკეპნიან. ამასთან, მცენარეულმა მასალამ უნდა შეინარჩუნოს ფხვიერება და არ უნდა შეიცავდეს ზედმეტ ექსტრაგენტს. დამბალ მასალას მჭიდროდ დახურავენ და აჩერებენ ოთახის ტემპერატურაზე 2-4 საათი გაჯირჯვებამდე, იშვიათად ურევენ. სწავლების მიზნით, გაჯირჯვლების დრო შეიძლება შემცირდეს.

გაჯირჯვლებულ მცენარეულ მასალას ულუფებად ჩაალაგებენ პერკოლატორში და დაასხამენ ექსტრაგენტს „სარკემდე“.

პერკოლაციის პრინციპი მდგომარეობს მცენარეული მასალის ექსტრაქციაში ექსტრაგენტის ნელი და უწყვეტი დენით, რომელიც მიეწოდება ნედლეულს პერკოლატორში. ექსტრაგენტის დამატების სიჩქარე გამოწვევლილის გამოდინების სიჩქარის ტოლი უნდა იყოს, რათა თავისუფალი სითხის სისქე („სარკე“) მასალაზე არ იცვლებოდეს.

ექსტრაგენტი პერკოლატორში მიეწოდება ავტომატურად, მკვებავის დახმარებით – ძირითადად ზევით გადაყირავებული ექსტრაგენტიანი შუშით, რომელიც ყელით ჩაძირულია პერკოლატორის შიგნით ექსტრაგენტში. მკვებავის ყელის ქვედა ნაპირსა და მცენარეული მასალის ზედაპირს შორის მანძილი უნდა შეადგენდეს 1-1,5 სმ-ს. ზოგჯერ შუშას აგრძელებენ შესაბამისი სიგრძის მინის დროტით, რომელსაც მჭიდროდ ჩასვამენ შუშის ყელში რეზინის რგოლის დახმარებით. შუშის დროტი უნდა იყოს საკმარისი დიამეტრის და ხელს არ უშლიდეს სითხის გამოდინებას

მკვებავიდან. მკვებავი ინარჩუნებს სითხის დონეს პერკოლატორში შუშის ყელის ქვედა დონეზე ან მასში ჩაყენებული დროტის ნაჭრის დონეზე.

პერკოლატის გამოდინების სიჩქარე პერკოლატორიდან უნდა დარეგულირდეს ქვედა ონკანით. 1 საათის განმავლობაში გამოდენილი სითხის მოცულობა უნდა შეადგენდეს პერკოლატორის მუშა მოცულობის 1/12 ნაწილს.

ექსტრაქტის (პერკოლატის) მოგროვების სიჩქარე გამოითვლება ფორმულით

$$V = \frac{\pi \cdot d^2 \cdot h}{4 \cdot 60}$$

სადაც d არის პერკოლატორის დიამეტრი, სმ, h – ნედლეულის სვეტის სიმაღლე, სმ.

ლაბორატორიულ პირობებში, ნედლეულის მცირე ჩატვირთვისას, პერკოლაციის სიჩქარე მოსახერხებელია გაითვალისწინოთ. პერკოლაციის დასასრული (ნედლეულის გამოფიტვა) განისაზღვრება: პერკოლატის გაუფერულებით, პერკოლატის და სუფთა ექსტრაგენტის სიმკვრივეებს შორის განსხვავების არქონით, პერკოლატორიდან გამოდენილ სითხეში ნიმუშის მოქმედ ნივთიერებებზე იგივეობის (იდენტიურობის) უარყოფითი შედეგით.

სპირტიანი ნაყენი ახალი ნედლეულისაგან. ახალი ნედლეულისაგან ნაყენის მისაღებად გამოიყენებენ მაცერაციას მაგარი სპირტით ან ბისმაცერაციას. უკანასკნელ შემთხვევაში პირველი ექსტრაქცია ტარდება 96%-იანი ეთანოლით, რაც ხელს უწყობს დეჰიდრატაციას, რის შედეგადაც უჯრედების მემბრანები ხდება ფოროვანი ტიხრები; მეორე ექსტრაქციისათვის იღებენ ნაკლებ კონცენტრაციას (მაგ., 20%). პირველი მაცერაციის დრო შეადგენს 14 დღეს, მეორის – 7 დღეს.

გამონაწველილის გასუფთავება. მიღებულ გამონაწველილს დასაღებად გააჩერებენ მაცივარში 8-10°C ტემპერატურაზე. დალექვის შემდეგ გაფილტრავენ და ახდენენ ხარისხის შეფასებას.

ეთანოლის რეკუპერაცია გადამუშავებული ნედლეულიდან

გადამუშავებული მცენარეული ნედლეული შეაკავებს ექსტრაგენტის მნიშვნელოვან რაოდენობას – 150%-მდე გაწურვის გარეშე და 50%-მდე გაწურვის შემდეგ. იმისათვის, რომ თავიდან ავიცილოთ ექსტრაგენტის დაკარგვა და წარმოება გავსადოთ უფრო რენტაბელური, საჭიროა ეთანოლის რეკუპერაცია, ანუ დავაბრუნოთ წარმოებაში. რეკუპერაცია ხორციელდება ორი მეთოდით: დამუშავებული ნედლეულიდან ეთანოლის წყლით გამოძევებითა და დამუშავებული ნედლეულიდან ეთანოლის წყლის ორთქლით გამოხდის გზით.

ეთანოლის წყლით გამოძევებით რეკუპერაციისას გადამუშავებულ ნედლეულზე, იგივე ექსტრაქტორზე (პერკოლატორზე) მიაწოდებენ წყლის სამჯერად, ხუთჯერად რაოდენობას. 2 საათის განმავლობაში დაწმენდის შემდეგ რეკუპერატს ნელ-ნელა გადაღვრიან. ამასთან, ეთანოლი ნედლეულის ნაჭრებიდან გამოძევდება წყლით. მიღებული რეკუპერატი შეიცავს 5-12% ეთანოლს, მისი ფერი და სუნი შეესაბამება საწყის ნედლეულისას. ეთანოლთან ერთად რეკუპერატორში არის ექსტრაქტის ყველა ხსნადი კომპონენტი, ამიტომ რეკუპერატი გამაგრების შემდეგ შეიძლება გამოყენებული იყოს როგორც ექსტრაგენტი იმავე სახეობის ნედლეული-სათვის.

წყლის ორთქლით გამოხდის გზით რეკუპერაციისას გამოიყენებენ იგივე გამოსახდელ დანადგარებს, რასაც ეთერული ზეთებისა და არომატული წყლების მისაღებად. ნედლეულს ათავსებენ ორთქლის პერანგითა და ბარბოტერიით (მილი, რომლის გავლითაც ნედლეულის შიგნით მიეწოდება ორთქლი) აღჭურვილ გამოსახ-

დელ კუბში, ან გამოსახდელ კოლბაში, რომელიც გამოხდის მთელი პროცესის განმავლობაში ცხელდება წყლის აბაზანაზე. ორთქლის მიწოდებისას ბარბოტერის გავლით, ეთანოლო წარიტაცება ორთქლით, გაცივდება კონდენსატორში და მოგროვდება მიმღებში. წყლის ორთქლით გამოხდისას მიიღება რეკუპერატი, ეთანოლის 15-25 % შემცველობით. ნახადში მოხვდება საწყისი მცენარეული ნედლეულის აქროლებადი ნივთიერებები, ამიტომ მას გააჩნია იმ ნედლეულის სპეციფიკური სუნი, რომლისგანაცაა მიღებული. რეკუპერატორი შეიძლება გამოყენებული იყოს იმავე სახეობის ნედლეულის ექსტრაქციისათვისაც.

ხარისხის შეფასება. თანამედროვე მოთხოვნების შესაბამისად, სპირტიან ნაყენებში განისაზღვრება ბიოლოგიურად აქტიური ნივთიერებების უტყუარობა და რაოდენობა, მძიმე ლითონები (არაუმეტეს 0,001%-სა), მშრალი ნარჩენი (ექსტრაქციული ნივთიერებების რაოდენობა), სიმკვრივე არეომეტრის ან პიკნომეტრის დახმარებით, ეთანოლის შემცველობა.

Irma Tsomaia, Tamar Gigoshvili, Dmitri Sichov
Galenic herbal medicinal products
Summary

The article discusses herbal medicinal products, their production process at different technological stages. Nowadays, dried herbal substances, raw materials and tissue cultures of medicinal plants are usually used for the production of herbal medicinal products.

The main technological stage of the sum, maximally refined and individual products is the stage of extraction, as the result of which we receive extractive matters.

The following is the clearance stage. Less purified products include infusions, broths, extracts. Sum herbal medicinal products are minimally purified.

Ирма Цомая, Тамар Гигошвили, Дмитрий Сычев
Сумарные фитопрепараты (галеника)
Резюме

Работа посвящена фитопрепаратам, способам их получения на разных технологических стадиях. Сегодня для получения фитопрепаратов используют-высушенное растительное сырье, реже сырой материал и тканевые культуры лечебных растений.

Главной технологической стадией получения сумарных, максимально очищенных и индивидуальных препаратов является стадия экстракции. С помощью которого получают извлечения экстрактивных веществ.

Последующий этап очищение. Менее очищенные препараты-настои, отвары, вытяжки. Сумарные фитопрепараты минимально очищены от балластных веществ.

**ირმა ცომაია, თამარ გიგოშვილი (საქართველო)
დიმიტრი სინოვი (რუსეთი), თამარ დაუნია (საქართველო)**

**სამკურნალო წამლო ფორმების კლასიფიკაცია და ბავშვთა პედიატრიული
სამკურნალო საშუალებების მიმართ წაყენებული მოთხოვნები**

ბავშვებისათვის სამყარო არ არის ისეთი, როგორც ჩვენთვის, მოზრდილებსთვის. ეს ყველაფერი, ნაწილობრივ, უბრალო ფიზიკური ფაქტორითაა განპირობებული, თუმცა განსხვავებულია მათი აზროვნების ხასიათიც. დაახლოებით ასე შეგვიძლია წარმოვიდგინოთ – ბავშვები ფიქრობენ, რომ ისინი მოზრდილთა სამყაროს პარალელურ განზომილებაში ცხოვრობენ და მიუხედავად იმისა, რომ ეს ორი სამყარო ურთიერთკავშირშია, ბავშვებისათვის ისევე რთული გასაგებია მოზრდილთა ცხოვრების თავისებურებები, როგორც დიდებისათვის ბავშვების. ის პრიორიტეტები, რომლებსაც ბავშვი სახავს, მკვეთრად განსხვავდება მოზრდილთა პრიორიტეტებისგან, ბავშვებთან ურთიერთობისას ჩვენ გვიწევს დავივიწყოთ ჩვენი შეხედულებები და ვეცადოთ შევიცნოთ მათი აზროვნება, დავიცვათ ისინი ზიანისგან, დავიცვათ მათი ჯანმრთელობა.

ბავშვის ორგანიზმი მუდმივი განვითარების პროცესშია. როგორც ცნობილია, პედიატრია მედიცინის დარგია, რომელიც შეისწავლის ბავშვის ორგანიზმის სხვადასხვა ასაკობრივი პერიოდის ანატომიას, ფიზიოლოგიას, ბავშვთა სნეულებებს, მათ მკურნალობასა და პროფილაქტიკას. პედიატრია მოიცავს: პრევენციულ, კლინიკურ, სამეცნიერო, სოციალურ და ეკოლოგიურ პედიატრიას. პედიატრია, როგორც დამოუკიდებელი კლინიკური დისციპლინა, ჩამოყალიბდა XIX საუკუნის II ნახევარში. პედიატრია გულისხმობს ბავშვის ყოველი ნაბიჯის განსაზღვრას, გათვალისწინებას. ფიზიკური განვითარების ძირითადი მაჩვენებლების ცვლილება ორგანიზმზე გარეგანი და შინაგანი არასასურველი ფაქტორების ზემოქმედების შედეგია.

წამლებს სხვადასხვა ფორმა და მიღების წესი აქვთ. ეს იმიტომ, რომ მათთვის მაქსიმალური სამკურნალო ეფექტის გამოვლენის საშუალება მიეცათ. პედიატრიული პრეპარატების აუცილებელი ასპექტებია: მათი შემადგენელი ნივთიერებების ფიზიკურ-ქიმიური თვისებების შესაბამისობა, გამძლეობა შენახვის დროს, სამკურნალო ეფექტის სრულფასოვნება და სისწრაფე, არასასიამოვნო გემოს შენიღბვის შესაძლებლობა, სამკურნალო საშუალებების დოზირების სიზუსტე, მოხერხებულობა მიღების დროს, დამზადების სიმარტივე, სისწრაფე და სხვ. რაც უფრო მეტი ღირსება გააჩნია ამ თუ იმ სამკურნალო წამლო ფორმას, მით უფრო დიდხანს ხდება მისი პრაქტიკაში შენარჩუნება და გამოყენება.

სამკურნალო საშუალებებს უწოდებენ ბუნებრივი ან სინთეზური წარმოშობის ქიმიურ შენაერთებს და მათ ნაერთებს, რომლებიც გამოიყენება დაავადებების მკურნალობის, პროფილაქტიკისა და დიაგნოსტიკის მიზნით. სამკურნალო საშუალებებს მიაკუთვნებენ, აგრეთვე, ჩასახვის საწინააღმდეგო პრეპარატებს. სამკურნალო საშუალებებთან ერთად, ბოლო დროს განიხილავენ ბადებს (ბიოლოგიურად აქტიური დანამატები).

პედიატრია ფართო მცნებაა. წარმოდგენილი თემა ეხება კონკრეტულად პედიატრიულ სამკურნალო წამლო ფორმებს, რომლებიც ხასიათდება განსაზღვრული თვისებებით (შემადგენლობა, დოზირება, ფიზიკური და ქიმიური სტრუქტურა, გეო-

მეტრიული ფორმა) და უზრუნველყოფენ პრეპარატის მიღების მოსახერხებელ ფორმასა და საჭირო სამკურნალო მოქმედებას.

აგრეგატული მდგომარეობის მიხედვით შედგენილი კლასიფიკაცია ყველაზე ძველი და გავრცელებული კლასიფიკაციაა, რომელიც სამკურნალწამლო ფორმებს ჰყოფს 4 ჯგუფად: მყარი, რბილი, თხევადი და აიროვანი. მყარ სამკურნალწამლო ფორმებს მიეკუთვნება: ტაბლეტები, დრაჟეები, გრანულები, ფხვნილები, სპეციები, კაფსულები. არსებობს სხვადასხვა პრინციპზე დაფუძნებული პედიატრიული სამკურნალწამლო ფორმების კლასიფიკაცია: აგრეგატული მდგომარეობის, შეყვანის მეთოდებისა და დისპერსიულობის მიხედვით.

ამრიგად, მცენარეული ბიოლოგიურად აქტიური ნივთიერებების მიმართ ინტერესი გაიზარდა, რადგან ისინი შეიცავენ ორგანიზმის ნორმალური ცხოველმყოფელობისათვის აუცილებელ ნივთიერებებს: ვიტამინებს, ნახშირწყლებს, ფერმენტებს, კორმონებს, მაკრო და მიკროელემენტებს.

ლიტერატურა:

1. ხიდაშელი შ., სამკურნალო მცენარეების გამოყენება ფიპოთერაპიაში, თბ., 1987.
2. ცომაია ი., სხილაძე რ., ცნობარი „წამლის სააფთიაქო ტექნოლოგია“, გამომცემლობა „ტექნიკური უნივერსიტეტი“, თბ., 2012.
3. შოთაძე შ., ციციშვილი ი., პედიატრიული ფარმაკოთერაპია, თბ., 1988.

Irma Tsomaia, Tamar Gigoshvili, Dmitri Sychev, Tamar Ghazhonia
Classification of medicinal forms, children's pediatric requirements for medical products
Summary

Child's healthy lifestyle consists of a well balanced schedule, healthy meals and a quiet family environment. Children need special care for their growth and development. Parenthood is a great responsibility.

Ирма Цомаия, Тамар Гигошвили, Дмитрий Сычев, Тамар Гаджония
Классификация лекарственных форм, детские педиатрические
требования к медицинской продукции
Резюме

Здоровый образ жизни ребёнка – это хорошо сбалансированный график, здоровое питание и тихая семейная среда. Дети нуждаются в особом уходе. Они постоянно растут и развиваются. Быть родителями – это большая ответственность.

ვიოლა ესენჯია
(საქართველო)

სამკურნალო-არომატულ-სანელებელი მცენარე კვლიავის
(*Carum Carvi L*) **გავრცელება და გამოყენება**

სამკურნალო-არომატულ-სანელებელ მცენარეთა კულტივირება, ისტორიულად ტრადიციული მიმართულება, თანამედროვეების ერთ-ერთი პრიორიტეტული დარგი ხდება. სამკურნალო პრეპარატთა არსენალში, მიუხედავად მაღალეფექტურ სინთეზურ საშუალებათა სიახლისა, მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს მცენარეული წარმოშობის სამკურნალო საშუალებებს. მათში წარმოდგენილი ფარმაკოლოგიურად აქტიური ნივთიერებები, ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან ქიმიური სტრუქტურით, რაოდენობრივი და თვისობრივი შემცველობით, რის გამოც ცოცხალ ორგანიზმზე მათი მოქმედების ხასიათი სხვადასხვაგვარია.

კვლიავის, ამ უნიკალური მცენარის ინტენსიური ექსპლუატაცია ბუნებრივი რესურსის განადგურებას იწვევს, პროცესი შეუქცევადია; ამიტომ მისი სამრეწველო პლანტაციები იქმნება აერობიოლოგიური თავისებურებების გათვალისწინებით.

კვლიავის ნაყოფები ნაპოვნია არქეოლოგიური გათხრების დროს აზიის კონტინენტზე. ის ნახსენებია არაბულ ლიტერატურაში დასახელებით – Carawiya, სპარსეთში – Zireh-I-siyah, ჩ.წ.ად. VIII საუკუნეში. კვლიავის სამშობლოა ევროპა და დასავლეთი აზია. დღეისათვის ის მსოფლიოს მრავალ ქვეყანაშია გავრცელებული. კვლიავის ველური სახეობები გვხვდება ინდოეთის ჩრდილოეთ პლატოებსა თუ სამხრეთის მთიან რეგიონებში, რუსეთში – ურალში, ციმბირში; კავკასიაში – მთიანი ზონიდან ალპურ ველებამდე. შენიშნულია აფხაზეთში, კერძოდ, კლუხორში; გურიაში, აჭარაში, სამხრეთ ოსეთში, ქართლში, სვანეთში, მთიულეთში, თუშეთში, ფშავ-ხევსურეთში, გარეკახეთში, თრიალეთში, ჯავახეთში, მესხეთში; შუა აზიაში – ყირგიზეთში, კოჩკარის ველზე; ყაზახეთში – ჩრდილოეთ ველების გარეუბანში და სამხრეთ ყაზახეთის მთიან რეგიონებში, კუსტანაისკიდან სემიპალატინსკამდე და აღმოსავლეთ ყაზახეთის რაიონებამდე, სომხეთსა და აზერბაიჯანში.

არომატულ-სანელებელ მცენარეთა შორის ძველ ქართულ მედიცინაში გვხვდება ზირა ანუ კვლიავი, კამა, ნიახური, ოხრაუში, ტყიურა, ქინძი. საყურადღებოა, რომ სამკურნალო-არომატულ მცენარეებს მიეკუთვნება ცნობილი ბოსტნეული კულტურები, რომლებიც როგორც საჭმლის შესანელებლად, ისე საკვებადაც იხმარებოდა. ასეთებია: კამა, პიტნა, ნიახური, რეჰანი, ტარხუნა, ქინძი, ქონდარი. ყველა ეს მცენარე გამოყენებული იყო ძველ ქართულ მედიცინაშიც (1, 2).

ზირა – კვლიავი – ძირაკი *Carum Carvi L.* ძველ ქართულ სამედიცინო ძეგლებში გვხვდება ასურული ძირა და ქირმენული ძირა, რომელიც *Cuminum cyminum L* უნდა იყოს. სამკურნალოდ იხმარებოდა ზირას ზეთი ანუ კვლიავის ზეთი, ზირას წყალი, მთლიანად მცენარეც.

სამედიცინო ხასიათის ძველ წერილობით წყაროებში ზირას შესახებ ვკითხულობთ: „ზირა მეორეს წელშიგა მხურვალი და ნედლი არის, ყოვლისა გრილის სენისათვის, ყოვლის ბაღდმისა და წამალი არის“. ზირას ურჩევდნენ შემდეგი დაავადებების მკურნალობისათვის: „ვინცა ზირა ჯავაშირი ჯალინოზითა ჭამოს, თირკმელსა მწოდ დაახურებს...“; „ვინცა ზირა დაჭეჭოს, მოხარშოს და დაწუროს და ამისი თბილი [სვას], ქარსა გაუბდებს და გულის ფეთქასა და თრთოლვასა ორსავე

უშველის“ (1). ზირას წყალს თვალში აწვეთებდნენ თვალის ჩაწითლების და ტკივილის დროს, ხოლო მისი ზეთი იხმარებოდა დასახელად.

ძირა ქირმენული – ნამდვილი ზირა *Cuminum cuminum*. ძველ ქართულ სამედიცინო ხელნაწერებში ეს მცენარე ქიმნუნის და ქამუნი ქირმენის სახელით არის მოხსენებული. გვხვდება განმარტებები: „ქიმნუნი ვითამცა და ზირა“.

კვლიავი ბალახოვანი მცენარეა, 60-95 სმ სიმაღლით, ქოლგისებრთა (*Umbrelliferae*) ოჯახს მიეკუთვნება. კულტურაში კვლიავი წარმოდგენილია მარტო ერთი სახეობით *Carum Carvi* L. ნაყოფიერ და კარგად დამუშავებელ ნიადაგზე კვლიავი ვეგეტაციის პირველ წელს ივითარებს ძლიერ, ხორცოვან და დატოტვილ ფესვს, სიგრძით 25 სმ-მდე, ფესვისზედა საასიმილაციო ნაწილს, რომელიც შედგება 9-16 ფოთლისაგან. ფოთოლი შიშველია, ორმაგფრთისებრ განკვეთილი. ფოთლების განლაგება არის რიგობრივი. კვლიავის ყუნწი გლუვია, ცოტა კუთხური ან მრგვალი, გული კი – ცარიელი, მუხლუხა, შეღუნული. ნაყოფის ფერი დამწიფებამდე იცვლება ღია მწვანედან მუქ ყავისფრამდე. ნაყოფის დამწიფების დროს ყუნწი დებულობს ანტაციურ ფერს, შემდეგ მუქდება. ყუნწი იტოტება მთელ სიგრძეზე, გვაძლევს ყლორტებს 1-ლი, მე-2, მე-3 რიგის, ხოლო მე-4 და მე-5 რიგისას კი იშვიათად. გვერდული ყლორტების რიცხვი 50-მდე აღწევს, ხშირად მეტსაც. მთავარი და გვერდული ყლორტები ბოლოვდებიან ყვავილების ბოჭკოებით, რომელთაც რთული ქოლგის ფორმა აქვთ. რთულ კოლგაში 3-12 (16-18) პატარა ქოლგაა, ხოლო თითოეულ ქოლგაში 14-დან 21-მდე სხივია. თითოეულ სხივს აქვს ერთი ყვავილი. ყვავილი პატარაა, ხუთფურცლიანი. ზის გრძელ ყვავილტოტზე, შეკრებილია რთულ ქოლგად. ყვავილის ფურცელი თეთრი ან ვარდისფერია, გულისმაგვარი, შიგნით შეღუნული წახნაგით, მტვრიანა ხუთია, განლაგებულია გვირგვინის ფურცლებს შორის. ნასკვი ორბუდიანია, ორი პატარა ბოძით. ნაყოფი – მოგრძო, დაპრესილი ორთესლადი კვერცხისებური ფორმისაა, სპეციფიკური, სანელებელი გემოთი, არომატული სუნით. დამწიფების დროს ნაყოფი ადვილად იფცქვნება და იყოფა ორ ნაწილად, მომწიფების შემდეგ ვლებულობთ თესლს (პრაქტიკაში ნაყოფებს უწოდებენ თესლებს). თესლის სიგრძეა 4-6 მმ, სიგანე – 1-1,5 მმ, წონა 1000 თესლისა 2,1-4,2 გრ-ია. თესლს აკეში აქვს ექვსი ცხიმზეთოვანი სათავსე – არხები; თესლის ოთხივე წახნაგში მოთავსებულია ერთი არხი, ხოლო მეხუთეში, რომელიც მაგრდება თესლების აკეში, მოთავსებულია ცხიმის ორი სათავსი. ამ არხებშია სწორედ უძვირფასესი ეთერზეთი.

კვლიავის ბიომეტრული პარამეტრები

ვარიანტები	თესვის ვადა	ვეგეტაციის დასაწყ.	იუველ. პერიოდი	სიმაღ. ყვავილობის (სმ)	ყვავილობის ხანგრ. (დღ.)	ფოთლ. ფართ. (მმ ²)	საასიმ. აპარატ. მასა (გ)	ფესვის მასა (გ)	1000 თესლ. მასა (გ)
N ₀ P ₀ K ₀	10.04.10	01.05.10	25	37.0	32	57.7	63	7.1	2.0
N ₀ P ₃₀ K ₂₀	10.04.10	01.05.10	21	42.3	30	61.0	73	23.3	3.2
N ₆₀ P ₃₀ K ₂₀	10.04.10	01.05.10	21	46.8	30	63.8	75	24.0	3.2
N ₆₀ დოფ P ₃₀ K ₂₀	10.04.10	01.05.10	21	56.0	28	74.5	83	25.3	4.7
ორგ.სას 20ტ/ჰა	10.04.10	01.05.10	21	54.1	29	73.8	82	25.0	4.2
ენდემური ფორმა	-	-	29	48.2	35	59.3	64	18.3	3.7

კვლიავის ნაყოფი შეიცავს ეთერზეთებს 3-6%, რომლებიც შედგება a – კარვონის C₁₀H₁₄O, d – ლიმონენისგან, C₁₀H₁₄ – 40-50% (რაც განპირობებულია თესლის

მბაფრი სუნით), 30-40% დიჰიდროკარვონი და დიჰიდროკარვაკროლისაგან (კარვაკროლი 40-70% და კავრაკროლი, დიჰიდროკარვეოლი). აგრეთვე, შეიცავს ცხიმოვან ზეთს 14-21%-მდე, ცილას – 20-23%-ს, ნახშირწყლებს, ფლავონოიდებს – რუტინი, კვერცეტინი, კემპფეროლი, იზორამტენინი, ფისი, ცვილი, სტეროიდები 0,02%, კუმარინები 0,48% და საღებავ ნივთიერებებს; შეიცავს ზოგიერთ მიკროელემენტს – რკინა, თუთია, სტრონცი, მოლიბდენი, ნიკელი, მანგანუმი.

მწვანე მასიდან გამოყოფილია ფლავონოიდები.

კვლიავის ნედლეულისაგან დამზადებული პრეპარატების ფარმაკოლოგიური მოქმედება: კვლიავის ნაყოფიდან წყლისა და ზეთების ამონაღები, ისევე, როგორც ყველა მცენარეული ჯგუფის სიმწარეები, ჭამის მადას აღძრავს, ამადლებს კუჭის სეკრეტორულ და ძრავით მოქმედებას, ნაღვლის წვენის გამოყოფას, აუმჯობესებს საჭმლის გადამუშავებას, ხსნის მტკივნეულ შეგრძნებას კუჭისა და კუჭ-ნაწლავის არეში, სპაზმებს სწორ მესკულებიანი ორგანოებიდან (კუჭ-ნაწლავიდან, საშვილოსნოდან, შარდსაღენიდან), აძლიერებს დიურას.

გარდა ამისა, კვლიავის ნაყოფი ხელს უწყობს დიურეტიულ და ლაქტოგენურ მოქმედებას, ნერწყვისა და ნაფურთხის გამოყოფას.

გამოყენება მედიცინაში: კვლიავის ნაყოფები – ყველაზე საუკეთესო მცენარეული კარმინატივია (საშუალება მეტეორიზმის საწინააღმდეგოდ), გაღენური პრეპარატები კვლიავისაგან გამოიყენება სპაზმებისა და კუჭ-ნაწლავის ფუნქციის დაზიანებისას (დისპეპსია, ენტრიტი, კოლიტი მეტეორიზმი, გაკავება).

კვლიავის ნაყოფები აუმჯობესებენ: ნაღვლის, კუჭის და პანკრეატიკული წვენების გამოყოფას; მას ნიშნავენ გასტრიტის, ხოლცისტიტის და პანკრეატიტის დროს. იყენებენ, აგრეთვე, სუნთქვის ორგანოების ანთების შემთხვევაში, კუჭ-ნაწლავის ავადმყოფობისას, გასტრიტის, მუავიანობის შემცირების, სისხლნაკლებობის დროს.

კვლიავის თესლი გამოიყენება ნაყენების, ფხვნილების, ექსტრაქტების სახით.

ლიტერატურა:

1. კაჭარავა თ., საქართველოს მიწათმოქმედებისა და გარემოს დაცვის თანამედროვე ტექნოლოგიები-სამკურნალო მცენარეები. მეთოდური მითითებები; თბ., 2004.
2. Лархер В. Экология растений. М. 1978.
3. Машанов В. Пряно-Ароматические растения. Москва. 1991.

Viola Esvanjia

Medical - aromatic - spice plant Caraway (Carum Carvi L.) distribution and use.

Summary

The article gives Caraway's (Carum Carvi L.) botanical description, its site of spreading, biological particularity, stage of development, providing its enological phases during all the period of its ontogenesis.

Виола Есванджия

Ареал распространения и использование лекарственно - пряно - ароматического растения тмина (Carum Carvi L.)

Резюме

В статье изложены агробиологические свойства лекарственно – пряно – ароматического растения тмина (*Carum Carvi L.*). Описаны: ареал распространения, биологические и ботанические особенности, биометрические параметры, состав и использование фармакологически активных веществ.

Виола Есванджия, Теа Абрамишвили
(Грузия)

АГРОБИОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ РОМАШКИ АПТЕЧНОЙ (*Matricaria recutita*)

Грузия аграрная, малоземельная страна. Мягкий климат, сумма активных температур, оптимальное количество осадков, относительная влажность воздуха, продолжительность светового дня и плодородные почвы создают благоприятный фон для возделывания многих ценных сельскохозяйственных культур, в том числе лекарственных и ароматических, тем более, что для нашей страны это направление является исторически традиционным, а на сегодняшний день становится перспективным приоритетом.

Применения средств растительного происхождения, прежде всего, обуславливается их высокой биологической активностью. Природные химические соединения обладают как правило, менее вредным воздействием на человеческий организм, чем их синтетические аналоги и вещества с искусственно созданной структурой.

Одним из самых распространенных и древних лекарственных растений является - Ромашка аптечная (*Matricaria recutita*), требование к которой с каждым днем растет.

Удивительно, но именно этот скромный цветочек - простая ромашка была посвящена Богу Солнца - Ра в древнем Египте. Это неспроста - ромашка является как бы символом солнца и тепла. С ромашками связано множество примет и поверий. А по древним преданиям считается, что на месте, на которое упала звезда, вырастает ромашка.

Ромашка издревле была известна знахарям и травникам. Еще фараоны Древнего Египта использовали эфирное масло ромашки, затем обычай применять ромашку в качестве лечебного средства привился у древних греков и римлян. У друидов Англии ромашка была одним из семи священных растений. В качестве лекарственного растения она была известна врачам Древней Греции и Древнего Рима. Ромашка была включена в энциклопедию естественных наук древнеримским естествоиспытателем Плинием Старшим (23-79 гг. н. э.).

Географическое распространение. Каких только видов ромашек не существует! На самом деле их более 350 разновидностей, 100 из которых распространены в средней полосе Евразии. На территории Грузии 24 вида, из которых 10 - эндемы Кавказа, 3 - Грузии. Распространена - Главный Кавказский хребет, Западное Закавказье, Восточная Грузия. Растет на полях, огородах, в садах, на пустырях, межах, около жилищ, на залежах, у дорог, на сорных местах, по лугам, степям. Введена в культуру.

Этимология. Родовое название от латинского *matrix* - матка, в старину растение употреблялось для лечения женских болезней. Латинское *chamomilla* от греческого “*chami*” - низко и “*melon*” - яблоко, что характеризует низкий рост травы и присущий цветкам запах яблок.

Ботаническое описание. Ромашка аптечная это однолетнее растение семейства сложноцветных, высотой 15-60 см. Корень стержневой, маловетвистый, светло-бурый неглубоко проникающий в почву. Стебель обычно от основания ветвистый, реже простой, бороздчатый, полый. Листья очередные, сидящие, длиной 2-5 см и шириной 0,5-1 см, дважды- или триждыперисторассеченные.

Соцветия-корзинки, диаметром около 2-2,5 см, сидящие на длинных (1-5см) цветоносах на верхушках стеблей и их разветвлений. Цветки собраны в корзинки 1,5-2,5 см в диаметре, одиночные, на верхушке стебля и ветвей на довольно длинных (2-8 см), тонких и ребристых цветоносах. Обертка полушаровидная, из двух рядов черепитчато расположенных листочков длиной 2-2,5 мм, продолговатых, тупых, на спинной стороне с зеленой килеватой

полоской, с узким белым или буроватым пленчатым краем. Общее ложе корзинки голое, внутри полое в отличие от других видов ромашки.

Краевые цветки иногда неправильно называемые лепестками, белые, язычковые, с 3 зубчиками на конце, длиной 5-7 мм и шириной 2-3 мм, пестичные, однорядные, в числе 15-21. Срединные цветки желтые, трубчатые, обоеполые, многочисленны, длиной 1-1,5 мм, венчик пятизубчатый. Распускаются корзинки постепенно: вначале язычковые цветки направлены вверх и цветоложе (общее ложе корзинки) плоское, а затем венчики язычковых цветков располагаются горизонтально, цветоложе вытягивается, и зацветают нижние трубчатые цветки. В дальнейшем язычковые цветки отцветают, и их венчики отклоняются вниз, цветоложе все более принимает коническую форму. Постепенно к центру расцветают трубчатые цветки, тогда как нижние трубчатые цветки уже находятся в стадии плодоношения. Цветет почти все лето (с мая до осени, массовое цветение в июне). Стадия цветения отдельной корзинки продолжается около 3 недель. Плод - продолговатая бурая семянка длиной 0,8-1,2 мм, шириной 0,25 мм, немного изогнутая, на спинной стороне выпуклая, гладкая, на внутренней стороне с 4-5 тонкими и острыми ребрышками; к основанию они сужены, на верхушке косо срезанны, без хохолка.

Биологические особенности. Цветет ромашка с мая до осени; массовое цветение наблюдается в июне, массовое созревание семян в июле-августе. Обычно всходы ромашки появляются весной, но при обилии осадков они возможны и в августе-сентябре, тогда ромашка зимует в виде розеток зеленых листьев. На хороших зарослях в урожайные годы с 1 га можно собрать 2-5 ц сухих соцветий ромашки. Высокие ее урожаи обычно наблюдаются в годы с теплой и влажной весной, благоприятной для появления всходов этого растения оптимальной температурой вегетационного периода для ромашки считается 19-21 °С. При повышении температуры воздуха до 28-31 °С уменьшаются число соцветий и их величина.

Размножение и агротехника. Ромашку аптечную относят к группе растений с легко или относительно легко прорастающими семенами. У неё мелкие семена со средними размерами 0,8-1,2 × 0,25-0,4 мм, вес 1000 семян - от 0,026 до 0,077 г. Ромашка аптечная размножается исключительно семенами. Её целесообразно сеять сплошным способом при озимом сроке посева. Это влаголюбивое растение, хорошо растущее как на глинистых, так и на песчаных почвах. Самые высокие урожаи ее соцветий наблюдаются на плодородных черноземах, темно-серых лесных, высококультурных и торфяных почвах. Бедные почвы требуют хорошей заправки их органическими и минеральными удобрениями.

Уборка урожая и хранение сырья. Готовое сырье у аптечной ромашки состоит из цельных или частично осыпавшихся цветочных корзинок. Запах сильный, ароматный, вкус пряный, горьковатый. Заготавливают корзинки, собирая их в стадии горизонтального расположения язычковых цветков. Соцветия ромашки собирают в начале цветения, когда трубчатые цветки бывают раскрыты лишь возле язычковых цветков, а венчики последних торчат вверх или в стороны (а не обращены вниз). При более позднем сборе соцветий они рассыпаются при сушке и теряют товарный вид. Сбор сырья проводят в сухую погоду, после схода росы. Соцветия ромашки срывают руками или специальными гребенками, оставляя цветонос не длиннее 3 см. Собранный сырьё, не уплотняя, как можно быстрее отправляют на сушку. Сушат сырьё под навесами, на чердаках, рассыпав слоем 2-3 см и периодически перемешивая. Срок хранения 1 год.

Химический состав. Цветки ромашки аптечной содержат 0,2-0,8% эфирного масла синего цвета, обладающего дезинфицирующими и противовоспалительными свойствами. Главный компонент его - хамазулен составляет около 7% от остальных компонентов эфирного масла. Кроме хамазулена в масле имеются и другие сесквитерпеноиды (до 50%): фарнезен, бисаболол, бисабололоксиды А и В; монотерпен мирцин; кадинен, каприловая, изовалериановая и нониловая кислоты.

В цветках найдено значительное количество флавоноидов, производных апигенина, лютеолина и кверцетина, обладающих противовоспалительным и антивирусным свойствами. В частности, гликозид апиин (агликон - апигенин, сахарная часть - глюкоза и апиоза).

Кроме того, в цветках содержатся кумарины, полиацетиленовые соединения, холин, фитостерины, глицериды жирных кислот (олеиновой, линолевой, пальмитиновой, стеариновой), полисахариды, свободные органические кислоты (салициловая, никотиновая, аскорбиновая), каротиноиды, горечи, слизи, камеди.

В состав цветочных корзинок входят также терпеноиды: сесквитерпены (до 10%), сесквитерпеновые спирты (до 20%), флавоноидный гликозид кверцимеритрин, расщепляющийся на кверцетин и глюкозу, диоксикумарин.

Фармакологические свойства. Гликозиды ромашки оказывают слабое атропиноподобное действие, расслабляют гладкую мускулатуру, устраняют спазмы органов брюшной полости, увеличивают секрецию желудочно-кишечного тракта, усиливают желчеотделение и возбуждают аппетит.

Хамазулен усиливает регенеративные процессы, ослабляет аллергические реакции, обладает местноанестезирующим действием. Он и его синтетические аналоги находят применение при лечении бронхиальной астмы, ревматизма, аллергических гастритов и колитов, экземы, ожогов рентгеновскими лучами. Показаны значительные лечебные свойства хамазулена при воспалении, возникающем в результате облучений. В аптеках продается хамазуленовая мазь.

Эфирное масло ромашки оказывает дезинфицирующее действие, уменьшает образование газов, снимает боли, ослабляет воспалительные явления, нормализует нарушенные функции желудочно-кишечного тракта, усиливает потоотделение.

Мягчительные, обволакивающие свойства препаратов из ромашки в определенной степени обусловлены слизью, которая обладает большой поглощающей способностью, вследствие чего адсорбирует различные яды. Покрывая воспаленную ткань, она препятствует теплоотдаче и действует как согревающий компресс. Кроме того, слизистые вещества предохраняют ткань от внешних раздражителей и соответственно снижают ее чувствительность. При этом уменьшается боль, снимаются спазмы желудочно-кишечного тракта, т. е. создаются нормальные условия для его работы.

В настоящее время ромашка лекарственная применяется в виде настоя внутрь как противовоспалительное, спазмолитическое средство при заболеваниях органов пищеварения (спазмы кишечника, метеоризм, понос, гастрит, колит и другие расстройства), для стимуляции желчеотделения, как потогонное, ветрогонное средство.

В народной медицине отвар и настойку из ромашки аптечной широко используют при мигрени и бессоннице, катарах желудка, повышенной возбудимости, зубной боли и простудных заболеваниях.

Настойку рекомендуют для примочек и обмываний при экземах, нарывах, язвах, воспалении век, сыпях, фурункулах и потливости. Пары ромашки вдыхают при гриппе.

При золотухе, подагре, суставном ревматизме принимают ромашковые ванны.

Литература:

1. კატარაგა თ., ესვანჯია ვ., ევექტური ტექნოლოგიები მიწათმოქმედების ინდუსტრიაში, საქართველოს სოფლის მეურნეობის აკადემიის მოამბე, თბ., 2004.
2. Лавренов В., Лавренова Г. Полная энциклопедия лекарственных растений. Москва, 1999.
3. Гаммерман А., Канаев Г. Лекарственные растения (Растения - целители). Москва, 1990.
4. Задорожный А., Кошкин А. Справочник по лекарственным растениям. Москва, 1989.

ვიოლა ესვანჯია, თეა აბრამიშვილი
გვირილის (*Matricaria recutita*) აგრობიოლოგიური თავისებურებანი
რეზიუმე

სტატიაში მოცემულია გვირილის ბოტანიკური აღწერა, გავრცელების არეალი, ბიოლოგიური თავისებურებანი, განვითარების ეტაპებისა და ფენოლოგიური ფაზების გათვალისწინებით, ონთოგენეზის მთელი პერიოდის განმავლობაში, ფარმაკოლოგიურად აქტიურ ნივთიერებათა შემადგენლობა.

Viola Esvanjia, Tea Abramishvili
Agrobiological characteristics of Chamomile (Matricaria recutita)
Summary

The biological features of medical plant Chamomile (*Matricaria recutita*) are studied in Georgia in the period of ontogenesis, botanical description, site of spreading, biological particularity, stage of development, providing its phenological phases during all the period of its ontogenesis.

მხატვრული თარგმანი – LITERARY TRANSLATION – ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ ПЕРЕВОД

თარგმნა ინგა მორგოშიამ

ელგარ პო მორელი

მორელას მიმართ მე უცნაური გრძნობა მქონდა, ის ჩემი მეგობარი იყო. დიდი ხნის წინ ჩვენ ერთმანეთი შემთხვევამ გაგვაცნო და პირველსავე შეხვედრაზე ჩემს სულს ალი მოედო; შემდეგ თანდათან – სანამ მე ვრწმუნდებოდი იმაში, რომ შეუცნობელი აზრებით ვიყავი შეპყრობილი და ვერ ვძარტავდი მის ალში დაბინდულ გრძნობებს – ჩემი სული იტანჯებოდა. ჩვენ ერთმანეთს ბედისწერამ დაგვაკავშირა და საკურთხევლამდე მიგვიყვანა; მე არც ვნებას ვიყავი აყოლილი და არც სიყვარულზე მიფიქრია. ის ხალხს გაუბროდა და მთელი თავისი არსებით ცხოვრება მე მომიძღვნა და გამაბედნიერა. ვინაიდან იმაზე ფიქრი, რომ ბედნიერება არის, ან ოცნება ბედნიერებაზე, უკვე დიდი რამეა.

მორელა უზომოდ ნაკითხი გახლდათ. სიცოცხლეს ვფიცავ, იშვიათი ნიჭის პატრონი იყო, განსაკუთრებული ჭკუით დაჯილდოებული. მე ამას კარგად ვგრძნობდი და მისგან ბევრ რამეს ვსწავლობდი. თუმცა მალე შევამჩნიე, რომ ის ძალიან ხშირად წასაკითხად მისტიკურ მოთხრობებს მთავაზობდა, რომლებიც ადრეული გერმანული ლიტერატურის საწყალ გადმონაშთად ითვლებოდა მხოლოდ. ჩემთვის გაუგებარი მიზეზის გამო, ის იქცა მუდმივი და საყვარელი განხილვის საგნად. თანდათან მეც მთლიანად ჩავერთე სწავლების ამ ფერხულში, რაც შეიძლება, უბრალოდ, მის ძლიერ ზეგავლენას მივაწეროთ.

ჩემი გონება – თუ ჩემს თავს არ ვატყუებ – ამასთან არავითარ კავშირში არ იყო. იდეალურია – განა მე ჩემს თავს არ ვიცნობ – არც ჩემი ქცევები, აზრები არ იყო შელამაზებული – ან მე ძლიერ ვცდები იმ მისტიკური ძალით, რითაც ჩემი კითხვა იყო გამსჭვალული. მე მთლიანად მოვექეცი ჩემი მეუღლის ზეგავლენის ქვეშ, გულანთებული გავყევი და გავიხლართე იმ რთულ ლაბირინთში. როდესაც იქითკენ ვიხრებოდი, რაზეც აკრძალული გვერდები მიგვითითებდა და ვგრძნობდი, რომ ჩემში აკრძალული სული იღვიძებდა, მორელა დამადებდა თავის ცივ ხელის-გულს ხელზე და მკვდარი ფილოსოფიის გაყინული ფერფლიდან მისტიკური შეგრძნება ღრმა და წარუშლელ კვალს ტოვებდა ჩემს მეხსიერებაში. მე საათობით მის გვერდით ვიჯექი და მისი ხმის მუსიკას ვუსმენდი, სანამ ეს მელოდია შიშის ზარს არ მცემდა – ჩემს სულს ჩრდილი ეფინებოდა, ვფითრდებოდი, შინაგანად ვკრთოდი ამ ბგერების მოსმენით, რომლებშიც ძალიან ცოტა იყო მიწიური. ამგვარად სიხარული საშინელებად გარდაიქმნებოდა და სილამაზე – სიმახინჯედ.

არ არის იმის აუცილებლობა, რომ იმ საუბრების თემების შინაარსი გადმოგცეთ, მაგრამ მე და მორელას დიდი ხნის განმავლობაში რამე სხვა თემაზე არ გვისაუბრია. ადამიანები, რომლებიც სწავლობდნენ იმას, რასაც შეიძლება თეოლოგიური მორალი ვუწოდოთ, ადვილად წარმოიდგენენ, თუ რაზე ვსაუბრობდით. ის, ვინც ვერ ერკვეოდა და არ იყო ჩახედული ამ ამბავში, ძნელად თუ გაიგებდა საუბრის შინაარსს. ფიხტეს მშფოთვარე ბუნება, ნირშეცვლილი „მეორედ დაბადება“ (ბერძ.), პითაგორები და, რაც მთავარია, იგივეობის დოქტრინა, როგორც ამას

შელინგი გამოგვცემდა – მორელა ყოველივე ამაში განსაკუთრებულ სილამაზეს პოულობდა, ალბათ იმიტომ, რომ ის ბუნებით ძალიან მგრძობიარე გახლდათ. იგივეობა, რომელსაც მისტერ ლოკი (თუ არ ვცდები) პირადულს უწოდებს, სამართლიანად განსაზღვრავს ყოველივე ამას, როგორც გონივრულ ნაბიჯს, რომელიც შეიძლება მივაწეროთ საღად მოაზროვნე არსებას, რადგან ჩვენ „პიროვნებად“ აღვიქვამთ რაციონალური საწყისისაკენ მიმართულ გონებას და რადგან აზროვნებას მუდამ თან ახლავს ცნობიერება. სწორედ ეს გვაყალიბებს ისეთებად, როგორებიც ვართ, სხვა დანარჩენი მოაზროვნე არსებებისგან განსხვავებით. მე ძალიან მაინტერესებდა პიროვნება, რომელიც ქრება ან არ ქრება სიკვდილთან ერთად, – არა იმიტომ, რომ მას პარადოქსული და მიმზიდველი ბუნება აქვს, არამედ იმ მღელვარების გამო, როგორითაც ამაზე მორელა საუბრობდა.

მაგრამ დადგა უამი, როდესაც ჩემი მეუღლის მიუწვდომელი და საიდუმლოებით მოცული ბუნება მე მთრუნავდა და ეს ჰგავდა ბოროტ წყევლა-კრულვას. ჩემთვის უკვე აუტანელი გახდა მისი თხელი, ნახევრად გამჭვირვალე ხელების შეხება, მისი ნელი, მუსიკალური ხმით საუბარი, მისი სევდიანი თვალების ოდნავი ციმციმი. მას ეს ესმოდა, მაგრამ არ მაყვებდრიდა. ჩანდა, რომ ის მიხვდა ჩემს სისუსტეს და სიგიჟეს. მე კიდევ ვფიქრობ, მან იცოდა ის უხილავი მიზეზი, რომელმაც ჩემში თანდათანობით გაუცხოება გამოიწვია, მაგრამ არც პირდაპირ და არც გადაკერით არ გამომხილა. ის ქალი იყო და დღითიდღე ილეოდა. იყო დრო, როდესაც მის ღოყებზე ორი ლაქა ალაქლაქდებოდა და ღურჯი ძარღვები მის უფერულ შუბლზე შესამჩნევი ხდებოდა; მაშინ ჩემი სული სიბრალულით ივსებოდა, მაგრამ უცებ ჩემ წინ მისი მეტყველი თვალები გადაიშლებოდა და ჩემს სულს ხან შფოთვა განგმირავდა და ხან შიში, რომელიც ადამიანს შეიპყრობს, როდესაც ის თავბრუდამხვევ სიტუაციაში აღმოჩნდება და შეჰყურებს მოღუშულ სიღრმეებს უხილავი უფსკრულის პირას. გითხრათ ის, რომ მე მოუთმენლად ველოდი მორელას სიკვდილს? დიახ, ამას ველოდი. მისი ფაქიზი სული კიდევ დიდხანს დაფავდა სულს - ბევრ დღეს, ბევრ კვირას, მძიმე თვეებს, სანამ ჩემმა დაგლეჯილმა ნერვებმა გონება არ დაკარგა. მთელი ძალით და დემონური სიმშაგით ვწყევლიდი იმ დღეებს, წუთებს, საათებს, რომლებიც სულ უფრო და უფრო გრძელი და გაწელილი მეჩვენებოდა ისე, როგორც მისი უწყინარი სიცოცხლე - ნელ-ნელა ქრებოდა, - ისე, როგორც აჩრდილი წაგრძელებული დღის დასასრულს.

ერთხელ, შემოდგომის საღამოს, როდესაც ქარმა მიიძინა ზეცაში, მორელამ მე თავის ღოგინთან მომიხმო. მთელ დედამიწაზე გამჭვირვალე ღრუბელი იყო დაკიდებული, ოქტომბრის ტყის ბრწყინვალე ფოთლეულს ცისარტყელა ეცემოდა.

– ეს იყო დღეების დღე, – თქვა მან, როდესაც მივუახლოვდი. ეს დღეების დღეა, რომ იცოცხლო და რომ მოკვდეო.

საოცარი დღე ამ მიწის ვაჟებისა და სიცოცხლისათვის... მაგრამ უფრო საუცხოლო არის ის ზეცის ქალიშვილებისა და სიკვდილისათვის!

შუბლზე ვაკოცე. მან განაგრძო:

– მე ვკვდები, მაგრამ მე მაინც ვიცოცხლებ.

– მორელა!

– სიცოცხლეში შენ მე არასდროს გიყვარდი, მაგრამ ვინც შენში სიცოცხლეში ზიზღს იწვევდა, იმას სიკვდილის მერე გაადმერთებ.

– მორელა!

– მე ვამბობ, რომ ვკვდები! მაგრამ ჩემში იმალება იმ სინაზის ნაყოფი – ოჰ, ძალიან პატარა! – ის, რითაც შენ საზრდოობდი, მორელათი. როდესაც ჩემი სული ზეცაში გაფრინდება, ბაღლი იცოცხლებს, შენი და ჩემი ბაღლი, მორელა. მაგრამ შენი დღეები სევდით სავსე იქნება, ეს გრძობა ყველა გრძობაზე დღეგრძელია,

ისევე, როგორც კიპარისი. შენი ბედნიერების საათმა ჩაიარა... მეტიც – შენ დროსთან თამაშს ვერ შეძლებ, მაგრამ განშორების ჟამს შენი სათანო თან გაგყვება როგორც მუსულმანს თავისი მექა.

– მორელა! – დავიყვირე მე, – როგორ შეგიძლია შენ ეს იცოდე!

მან თავი შეაბრუნა, მის მხრებზე ურუანტელმა გაიარა; ის გარდაიცვალა და მას შემდეგ მისი ხმა არ გამოიგია.

გოგონა, პატარა ბაღლი ამ ქვეყანას მოვევლინა მაშინ, როდესაც დედამისის სუნთქვა შეწყდა. ის უცნაურად ვითარდებოდა როგორც სულიერად, ისე ფიზიკურად. ის დედამისის ზუსტი ასლი გახლდათ. მე ის ძალიან მიყვარდა. შეუძლებელია ამაზე ძლიერი გრძნობა ამ ქვეყნად მცხოვრები არსების მიმართ დაგეუფლოთ.

ძალიან ძალე ამ ყველაზე ნაზი არსების მიმართ ზეცა თითქოსდა ჩაქრა და მღვდვარების, შიშის, მწუხარების ბინდით შეიმოსა. მისი სწრაფი ზრდა ძალიან უცნაურად მეჩვენებოდა, მაგრამ მე საშინელმა შფოთვამ მაშინ შემიპყრო, როდესაც მის სულიერ ზრდას ვადევნებდი თვალყურს! ყველაფერი სხვაგვარად იქნებოდა, მე რომ ყოველდღიურად შემეჩნია ბავშვის სიტყვებში ზრდასრული ქალის უნარი და აზროვნება, ვნება, რომელიც ამ ასაკში იშვიათობაა. ვიმეორებ, როცა ეს ყველაფერი აშკარა გახდა, ჩემს გრძნობებს ზიანს აყენებდა, მე უკვე ძალა აღარ შემწევდა ეს ჩემი სულისთვის დამემალა, უკვე არც შებრძოლების უნარი მქონდა. შეიძლებოდა გამკვირვებოდა უჩვეულო და სასოწარკვეთილი ეჭვი, ჩემი აზრები იმ ფანტაზიებით და თეორიებით რომ მოცულიყო, რომლებიც მორელას სამარხში დაბუდეებულიყო. მე გადავძალე ცნობისმოყვარე სამყაროსგან ის, ვინც ბედმა მაიძულა გამეღმერთებინა და ჩემი სახლ-კარი მკაცრ განმარტობაში მომექცია. ძალიან მღვდვებდა და თვალყურს ვადევნებდი ჩემს საყვარელ არსებას, ძალ-ღონეს არ ვზოგავდი და ვცდილობდი არაფერი გამომჩენოდა.

წლები გადიოდა. მე ყოველდღე ვაკვირდებოდი წმინდა, უწყინარ, მჭერმეტყველ არსებას, მის ფიზიკურ განვითარებას; ვაკვირდებოდი იმას, თუ როგორ ემსაგავსებოდა ის დედამისს, ნაღვლიანს და მიცვალებულს. და ყოველ საათს მსგავსების აჩრდილი უფრო და უფრო ღრმა ხდებოდა, უფრო გამოკვეთილი, აშკარა, გაუგებარი და თავზარდამცემი. მისი ღიმილი, მზერა დედამისის ღიმილს მაგონებდა. ეს მსგავსება შიშის ზარს მცემდა - ასეთი მზერა მხოლოდ მორელას ჰქონდა. დიდი შუბლის მოსახულობა, აბრეშუმის ლოკონები, თხელი, ნახევრად გამჭვირვალე თითები, ნაღვლიანი მუსიკალური ხმა და, რაც მთავარია, სიტყვები, მიცვალებული და ცოცხალი არსებების საუბარი, მეტყველება. ეს მსგავსება შიშის ზარს მცემდა და ჭია არ კვდებოდა! ჩემი ქალიშვილი ცხოვრობდა ამ უსახელო მიწაზე. „ჩემი შვილი“ და „ჩემი სიყვარული“ – მამობრივი სინაზე არ საჭიროებდა სხვაგვარი სახელის დარქმევას, ის მკაცრად განცალკევებულად ცხოვრობდა, მთელ დღეებს ყოველგვარი თანამოსაუბრის გარეშე ატარებდა. მორელას სახელი მის სიკვდილთან ერთად დასრულდა. მე ჩემს ქალიშვილთან დედის თაობაზე არ მისაუბრია – ეს შეუძლებელი იყო. არა, მისი არსებობის ეს მოკლე დრო რჩებოდა შინაგანად უხილავი.

ბოლოს და ბოლოს ნათლობა მომეჩვენა ერთადერთ გამოსავლად და ჩემი ბედის საშინელებებისაგან თავის დაღწევის ერთადერთ შანსად. მაგრამ ტაძარში მე გამიჭირდა მისთვის სახელის შერჩევა. ბაგეებზე მიტრიალებდა ბევრი ბრძენი, შესანიშნავი, ნაზი, ბედნიერი, კეთილშობილი ქალბატონის სახელი. მაგრამ რამ მაიძულა გარდაცვლილის ხსოვნა შემეწუხებინა? რომელმა ბოროტმა სულმა მიბიძგა იმ ბგერების წარმოთქმა, რომელთა გახსენებაც კი მზარავდა საფეთქლიდან გულამდე, რომელმა დემონმა ამომძახა ჩემი სულიდან, რომ იმ ბინდიან დამეს სამი მარცვალი ჩამეწურჩულებინა მღვდელმსახურისთვის - მორელა? ეს იყო რაღაც მე-

ტი, ვიდრე ბოროტი სული, დაასახიჩრა ჩემი შვილის ნაკვთები და მისგან წაშალა ცხოვრების ფერები, როდესაც ამ ოდნავ გასაგები ხმისგან მან აღაპყრო სარკისებრი თვალები მიწიდან ზეცაში და ქანცგამოცლილი დაეშვა ჩვენი საგვარელოს შავი ქვაფენილის სამარხში, მიპასუხა:

– მე აქ ვარო.

გარკვევით, ვნების გარეშე, ცივად გაისმა ეს ბოროტი ბგერები, რომლებიც ყურში ჩამესმის და მთელს ტვინს მოეფინა. წლები... წლები შეიძლება უკვალოდ გაქრეს, მაგრამ მესხიერებიდან არასდროს ამოიშლება ის წამები - არასდროს! მე ვერაფერს ვამჩნევდი ირგვლივ, ვერ გვრძნობდი დროს, არ ვიცოდი, სად ვიმყოფებოდი, ჩემი ცხოვრების ვარსკვლავი ციდან გაქრა და მიწას ბინდი მოეფინა, იქ მცხოვრებნი ჩემ გვერდით თითქოსდა ტივტივებდნენ როგორც გაუგებარი აჩრდილები, მათ შორის მე მხოლოდ მორელას ვხედავდი! ქარი ყურში ჩამჩურჩულებდა ერთ ბგერას და იმეორებდა სამუდამოდ – მორელა! მაგრამ ის გარდაიცვალა; მე თვითონ მოვათავსე ის საგვარელო სამარხში და მწარედ გამეცინა, როდესაც იქ მეორე მორელა მოვათავსე და პირველი მორელა არ დამხვდა.

სონეტები

ყველა შემოქმედს სდევდა გრძნობა უკმარისობის
და მეც ამ გრძნობამ უცნაურად ამიყოლია!..
ჩემი არსება დაიხვერიტა იჭვის ისრებით,
თუმც ლექსზე უფრო საიმედო არვინ მყოლია!

ნუთუ ეს არის ყოველივე, რაზეც ვდეღავდი
და ფრთების გაშლა უფრო მძლავრად რჩება სურვილად!..
ვინ დამისურა ჭაბუკობის გზები ფერადი
და ცა ლამაზი ვარდფურცლობის ოქროცურვილი?!

ო, ეს რამდენჯერ აბობოქრდა ჟამი მრისხანე,
შმაგი კივილით – ეს რამდენჯერ შემომიტია!..
ჩემი ფიქრები მარადმწვანე რტოებს ისხამენ
და სულში მაინც უკმარობის გრძნობა მინთია!..

ვეცადე, მაგრამ ვერ გავედი იჭვის ველიდან,
გაორებული ვრჩები კაცი ამიერიდან!..

გადაუქროლე საუკუნის უღელტეხილებს,
ომი, სისხლის ღვრა, ველურობა ვნახე მრავალი!..
შენი თვალების სილაჟვარდე რომ არ მეხილა,
ამაკივლებდა ზღვის სიღრმეში მზე ჩამავალი!

ვერ იქნა, დღემდე ვერ ვიმორებ დროის სიურჩეს,
კვლავ ხვნეშის გული უჩვეულო ცეცხლის მოდებით!..
რეკავს საათი, მაგრამ ღელვას ვეღარ მიუჩნებს,
ვაწყდები კაცი ჟამის კედლებს გაბოროტებით!..

ვერ მოვიტოვე საუკუნის ლაბირინთები,
ისევ მიქრიან ეს დღეები შმაგი ჭენებით!..
არ მიცხოვრია სამზეოზე მხოლოდ მითებით,
რად მემუქრება ეს დემონი გადაშენებით?!

უნდა დაგსძლიო ტკივილები გაუსაძლისი,
რომ გავამართლო ქვეყანაზე ჩემი საწყისი!

რა სუსხიანი და სასტიკი დღეები ბრუნავს,
განდევნა ქარმა უღმობელმა ლურჯი ნიავი!
ეს ჩემი ბაღი დაემსგავსა მხეცების ბუნავს
და დგას გარშემო უჩვეულო ორომტრიალი!..

მზე ღრუბლებიდან იმზირება შიშით, ცახცახით,
ნუთუ ავდარმა დაუღეწა სხივები ერთობ?
გაფრენილ დღეებს ყიჟინით და სტკენით გაგძახი,
მაგრამ ამაოდ! არავინ ჩანს მშველელი, ღმერთო!

ჩემს ბაღს არ შერჩა არც სურნელი, არც სილამაზე
და გულისცემას ვერ იქნა და ვედარ ვამშვიდებ!
ამ დღეთა ბრუნვა მე ნიადაგ ტკივილით მავსებს
და უსაშველო დღევით მიკლებს, სანამ დამშლიდეს!

თუ ზამთრის ქარმა ბაღი ერთობ გამინიავა,
ვინ ამიყვავებს გაზაფხულზე ქცეულს იავარ?!

ჟამი ფერს გვიცვლის და ყოფილად ვიქცევით მალე,
ჩაქრება ო, ეს სილამაზე სიცოცხლის მიღმა!..
სულო, მითხარი, ფრთებდაღლილი საითკენ მიხვალ,
გულო, რას უცდი, შენც აფეთქდი ერთბაშად, ბარემ!

რაგინდ ეცადო, დრო გარდასულს ვედარ აბრუნებს,
ვერც იმ თვალების სილაჟვარდე დაგიბრუნდება!
შეხედე, ირგვლივ ყველაფერი როგორ ხუნდება,
არ მინდა ვნახო ის ბილიკი, ნისლო, დაჰბურე!

შემოინახე, ლექსო, ხსოვნა გარდასულ დღეთა
და ვარდფურცლობის უჩვეულო ფერთა სიალე!
ო, ახლა უკვე შემოდგომის ქარი რიალებს,
მალე შემოსავს ამ მიდამოს ზამთარი თეთრად!

დრო ისე გარბის, არ მორჩილებს ფოლადის ლაგამს,
ის ცოცხალს – არა, უსულოსაც აბერებს საგანს!

ვერ შემიცვნია მაგ თვალების ლურჯი ნათება
და რასაც ვხედავ, ნუთუ იგი ლანდია მხოლოდ?
რა გტკივა ასე, ო, ძვირფასო, რა გემართება?
მივაყურადოთ ცის თავანზე ვარსკვლავთა ქოროს!..

აქ ყველაფერი საოცარი ფერებით ფეთქავს!
ბრუნავს და ბრუნავს ეს სამყარო – უსაზღვრო სფერო...
მამლის ყივილით გათენდება ეს ღამეც თეთრად,
ჩვენ შევრჩით ხელში სიყვარულის უჩინარ დემონს!..

მხურვალე ბაგე გამძაფრებით დაეძებს ბაგეს
და მოქათქათე მთვარის ქორფა მკლავებზე ვწვებით...
ნუთუ, ჟამთა სვლის მდინარება ყველაფერს ანგრევს
და ჩვენს სიყვარულს დააბერებს მოვარდნა წლების?

არ მეშინია, საყვარელო, რაც უნდა მოხდეს,
არ შეიძლება სიყვარულის ყვავილი მოკვდეს!

იდგა ჟამი მაშინ მთვარის მოვანების
და ჩვენ სულში ტრფობის მტკვნებს ვიწურავდით!..
შენ იყავი ძალზე ნორჩი წლოვანებით
და ზღვის პირად ყვავილებში მივცურავდით...

ჩავირბინეთ ჩვენ ბილიკი ზღვისკენ ვიწრო,
მოგონებით, საყვარელო, გული მითრთის!..
ის დღეები მე რამ უნდა დამავიწყოს,
რასაც ვგრძნობდით, განა ენით გამოითქმის?

ის მშვენება, მითხარ, როგორ დავიბრუნო?
როცა აფრა შორეულ გზით მიმაქანებს?!
მიდის ჟამი!.. შენც მიცურავ, გაზაფხულო,
და იმსხვრევა ჩემი სულის მინანქარი!..

დავიწყებას შენს ღიმილს ვერ მივაკარებ,
რჩება ჩემში ო, იმ დღეთა სიანკარე!..

სული გაურბის შემოდგომის დღეებს მთვლემარეს
და გაზაფხულის საოცარი ქრება ნათება!..
რა რჩება ქვეყნად დაუმსობი, გაუთელავი?
და თვალებიდან არ მშორდება შენი ხატება!..

ხორცი ადვილად ითელება დროის ფლოქვებით
და გული ხსოვნით კვლავ რამდენჯერ დაიცვარება!..
ვდგავარ ეულად, უჩვეულოდ შენაშფოთები
და სული მედგრად უმკლავდება ფერიცვალებას!..

ჩემმა ხომალდმა ზღვის სივრცეში აფრა გაშალა,
თუმც უტევს ჟამის ქარიშხალი დაუნდობელი..
გულო, რას უცდი? – მოიშორე ეს კაეშანი,
რადგანაც ისეც მდიდარია დარდით სოფელი!..

მივალ ბილიკზე დეღვით სავსე, უკვე დამდება,
ისე ვინჩარი, თითქოს სადღაც მაგვიანდება!..

როგორ იქნება მოგონებამ არ აგაცრემლოს!
მითხარი, დროო, თუ საითკენ მიექანები?
საით წახვედით, ჩემი სოფლის ბერიკაცებო,
დამუხტულელო გაზაფხულის მზით და ქარებით?!

შორს, ცის სიღრმეში, უთვალავი იწვის სანთელი
და მოირხევა სიშორიდან შუქი ღვარებად!..
ჩვენ გზას გვინათებს თქვენი სიბრძნის დიდი ნათელი,
რომ არ დავენებდეთ სიბილწეს და გადაგვარებას!

რწმენის გარეშე სავალს ვეღარ გაიადვილებ,
თქვენმა ოცნებამ კვლავ ძლიერი ფრთები მოისხა!..
თუმც ჟამი ყმუის ბილიკებზე, როგორც ნადირი,
მაგრამ ის ვეღარ გაექცევა ჯომარდ მოისარს!

მიიზვირთება ეს ცხოვრება მრავალხმიანი,
მაგრამ გვამხნეებს – კვლავ თქვენი ხმა ომახიანი!..

მე დავდიოდი ჩემს ქალაქში წუხელის სიზმრად,
იყო ქუჩები ზამთრის რუხი ნისლით ნაფერი..
ვაყურადებდი არემარეს ეული ფხიზლად
და აწყდებოდა ზღვის ნაპირებს... სხვა არაფერი!..

აქ სასაფლაოს შემზარავი დუმილი იდგა,
ძლივს კრთოდა ნისლის სიშორეში მთვარის სხეული..
მე დავდიოდი უკაცრიელ ქუჩებში დიდხანს,
ისევე შხუოდა ქარის ფრთებზე ზღვა ამღვრეული!..

მთა საოცნებო დაეფარა უჟამო სევდას
და სიბნელეში ის ყრუდ იყო თითქოს ჩაფლული..
ირგვლივ ყველაფერს მხოლოდ მკედრული სიჩუმე სდევდა,
არ ირხეოდა ო, იმ დღეთა აფრა ზღაპრული!

და ვისხენებდი კაცი წარსულს სულით ნათელით,
გავცქერდი ქალაქს ბედისწერის ფლოქვით გათელილს!..

რად გახდა ასე პროზაული ჩემი ცხოვრება?
დღეებს მიმავალთ თითქმის უკვე მხარი ავუბი!
შენი ხატება, სულო, მარად მემახსოვრება,
ო, ის ღამაში ღიმილი და ტონი საუბრის!..

ის ხეივანი გახდა უკვე ცივი და მკაცრი,
ფერთა თამაშით მიიღია დღეები მწველი!..
რაც კი გვებოდა, ჟამი ისევ ხელიდან გვაცლის,
რა შეგვრჩა? – მხოლოდ მოგონებით თვალეები სველი!..

მივათრევ დღეებს უღიმღამოს და როგორ მიჭირს,
ჩამოიქროლე ერთხელ კიდევ, ღურჯო ნიავო!
საით წავიდა ის პატარა ღამაში ბიჭი,
რომ შორს გაქცეულს ეწეოდა ველზე ნიამორს?!

გულს მძიმედ დაღლილს – ეს რა მძიმე სევდა მოება!..
სად გაქრა ო, იმ სიღამაზის უსაზღვროება?!

გამოვეთხოვე გაზაფხულის დღეებს საოცარს,
სულს მიღრღნის ახლა ჩუმი სევდა დაუფარავი!..
მე ვეფერები მაგ შენს თვალეებს მარად სალოცავს,
შორს დარჩა სადღაც ჩვენი ტრფობის თეთრი კარავი!..

გვითვალთვალეებდა ბუჩქებიდან ცელქი ამური
და ხელში უხმოდ დაჭიმული მშვილდი ეჭირა!..
ღამეს უნაზესს ჰქონდა ფერი სიასამურის,
რომ ჩვენი სულის სიღამაზე გადაერჩინა!..

და ვარსკვლავები გვიგალობდნენ ციდან საამოდ,
მხრებზე კი შენი თაფლისფერი თმები მეღვარა!..
ასე ვხვდებოდით აღტაცებით ყოველ საღამოს,
ჩვენი გვეგონა, საყვარელო, მთელი ქვეყანა!..

ახლა უშენოდ ეს ქვეყანა მეუცხოება...
და ასე მიდის უფერულად ჩემი ცხოვრება!..

უშენოდ რა ვქნა, ახლა ძალზე შორსა ვარ შენგან!
ვერ გეფერები, მაგრამ მაინც იმედით ვსუნთქავ!..
ვერ იქნა, ქვეყნად ბოროტება ვერ გადაშენდა,
თუმც უძღურებაც ბოროტების არავის უთქვამს!

ორთა ბრძოლაში სიკეთესთან ის უფრო ხშირად
ათასგვარ ხერხით წარმატების მიღწევას ცდილობს!
ხან შემართებას გოლიათურს სასტიკად ჩრდილავს,
რომ სიდიადე შეურაცხოს და დაამციროს!

და მის ქმედების დასასრულს ხომ ბოლო არ უჩანს,
ის ფოცხვერივით მოზომილი ნაბიჯით დადის!..
ბევრჯერ დაფარა შავი ღრუბლით ეს ზეცა ღურჯი,
ასი ათასჯერ ხელთ ჩაიგდო სამეფო ტახტიც!

ის უზენაესს ნუთუ აღარ ემორჩილება?
კაცობრიობას იგი უკვე ექცა დიღემად!..

ვენტა კოცერე.....	3
<i>ლატვიის უნივერსიტეტის აკადემიური ბიბლიოთეკის როლი ლატვიასა და საქართველოს შორის სამეცნიერო და კულტურულ ურთიერთობებში</i>	
Venta Kocere	
<i>The role of the academic library of the University of Latvia in the development of scientific and cultural relations between Latvia and Georgia</i>	
Вента Коцере	
<i>Роль Академической библиотеки Латвийского Университета в развитии научных и культурных взаимоотношений Латвии и Грузии</i>	

ზოლოლოგია – PHILOLOGY – ФИЛОЛОГИЯ

მედეა საღლიანი.....	14
<i>ინტერფიქსური (რესპ. „მაერთხმეფიანი“ და „მაერთმარცვლიანი“) რედუპლიკაცია სვანურში</i>	
Medea Saghliani	
<i>Interfix (resp. "linking vowel" and "linking syllable") reduplication in Svan</i>	
Медея Саглиани	
<i>Интерфиксная (респ. «соединительная гласная» и «соединительный слог») редупликация в сванском языке</i>	
ლილია ტრინკა.....	29
<i>რუმინულ ენაში კონცეფცია პურის ლინგვოკულტუროლოგიური ანალიზი (ასოციაციური ექსპერიმენტი)</i>	
Lilia Trinca	
<i>"Cognitive mars" of Romanian culture vs. the concert of bread (on the basis of the associative experimdent)</i>	
Лилия Тринка	
<i>Лингвокультурологический анализ концепции хлеб в румынском языке (ассоциативный эксперимент)</i>	
ზეინაბ ახვლედიანი.....	37
<i>თურქულ-ქართული ლექსიკოგრაფიის განვითარება</i>	
Zeinab Akhvlediani	
<i>The Development of Turkish-Georgian lexicography</i>	
Зейнаб Ахвледяни	
<i>Развитие турецко-грузинской лексикографии</i>	
ქრისტინა აივაზიანი.....	41
<i>ლინგვისტური ცვლილებების ექსტრალინგვისტური ბუნება</i>	
Kristina Ayvazyan	
<i>Extralinguistic nature of the linguistic changes</i>	
Кристина Айвазян	
<i>Экстралингвистический характер языковых изменений</i>	

მანანა გამბაშიძე.....	46
<i>მარჯვენა ველის სატელიტები სახელურ ფრაზაში</i>	
<i>გერმანული პროზის მასალაზე</i>	
Manana Gambaschidze	
<i>The satellites of the right field in the nominal phrase on the material of German prose</i>	
Манана Гамбашидзе	
<i>Сателлиты правого поля в номинальной фразе по материалам немецкой прозы</i>	
სალომე მენაბდე, ელმირა ზოგრანიანი.....	59
<i>ყოველდღიური ცნებების სიმბოლიზაცია ენასა და კულტურაში (ლექსემების «очаг» и “hogar” შედარებითი ანალიზი რუსულ და ესპანურ ენებში)</i>	
Salome Menabde, Elmira Zogranyan	
<i>Symbolization of ordinary notions in language and culture (comparative analysis of lexemes “hearth” and “hogar” in Russian and Spanish languages)</i>	
Саломе Менабде, Эльмира Зограмян	
<i>Символизация обыденных понятий в языке и культуре</i>	
<i>(сопоставительный анализ лексем «очаг» и “hogar” в русском и испанском языках)</i>	
მირანდა თოდუა, ნონა ქეცბაია.....	65
<i>ცრემლისა და გლოვის სემიოტიკა</i>	
Miranda Todua, Nona Ketsbaia	
<i>Semiotics of Tears and Mourn in Sacred Poetry</i>	
Миранда Тодуа, Нона Кецбая	
<i>Семиотика слёз и траура в религиозной поэзии</i>	
ჟანა ტოლისბაევა.....	71
<i>რაზე ვდუმვარ შენთან, ან დიანა კაბდილგაზინას შემოქმედების ზოგიერთი თავისებურებანი</i>	
Janna Tolysbaeva	
<i>What I am silent with you about, or some aspects of the creativity features of Diana Kabdylgazina prose</i>	
Жанна Толысбаева	
<i>О чем я тебе молчу, или О некоторых особенностях творчества Дианы Кабдылгазиной</i>	
თამარ ჩოკორაია.....	78
<i>არსენა, როგორც ისტორიული და კოლექტიური მეხსიერების ნაწილი (მიხეილ ჯავახიშვილის „არსენა მარაბდელის“ მიხედვით)</i>	
Tamar Chokoraia	
<i>Arsena as a part of historical and collective memory</i>	
<i>(according to “Arsena Marabdeli” by Mikheil Javakhishvili)</i>	
Тамар Чокорая	
<i>Арсена Марабдели как часть исторической и коллективной памяти</i>	
<i>(по роману М. Джавахишвили „Арсена Марабдели“)</i>	
კახა გლონტი.....	88
<i>ქრისტეს ჯვარცმის მისტერია და კონსტანტინე გამსახურდიას შემოქმედება</i>	
Kakha Glonti	
<i>The mystery of crucifixion of Jesus Christ and Konstantine Gamsakhurdia's work</i>	
Каха Глonti	
<i>Тайна распятия Христа и творчество Константина Гамсахурдия</i>	

მაია დუმბაძე.....	93
<i>ქალბატონი შოშა – ქალი ამორბალი</i> <i>(თომას მანის „ჯადოსნური მთის“ მიხედვით)</i>	
Maia Dumbadze	
<i>Mme Chauchat- an Amazon</i> <i>(According to “The Magic Mountain” by Thomas Mann)</i>	
Майя Думбадзе	
<i>Госпожа Шоша – женщина амазонка</i> <i>(По произведению Томаса Манна «Волшебная гора»)</i>	

ბუტიურკა დოინა.....	98
<i>პროფესიული პნევმოპათიის გამჭვირვალობა და თარგმანუნარიანობა</i>	
Butiurca Doina	
<i>Transparency and translatability regarding the terminology of professional pneumorathies</i>	
Бутирка Дойна	
<i>Прозрачность и переводимость терминологии профессиональной пневмопатии</i>	

მედეა იმნაძე.....	106
<i>თარგმანის ტრანსფორმაცია საზღვაო პროფესიულ კომუნიკაციაში</i>	
Medea Imnadze	
<i>Translation transformations in professional marine communication</i>	
Медая Имнадзе	
<i>Переводческие трансформации в профессиональной морской коммуникации</i>	

**ისტორია და პოლიტოლოგია – HISTORY AND POLITOLOGY –
ИСТОРИЯ И ПОЛИТОЛОГИЯ**

ირადა ჰუსეინოვა, აინურ ჰუსეინოვა.....	110
<i>საერთაშორისო და რეგიონალური პროექტები კავკასიაში</i> <i>თანამედროვე ეტაპზე</i>	
Irada Huseynova, Aynur Huseynov	
<i>International and regional projects in Caucasus</i>	
Ирада Гусейнова, Айнур Гусейнова	
<i>Международные и региональные проекты на Кавказе на современном этапе</i>	

აიდა იუსუფზადე.....	120
<i>პოლიტიკური კულტურა – პოლიტიკური სისტემის უმნიშვნელოვანესი ელემენტი</i>	
Aida Iusufzade	
<i>Political culture – an important element of political system</i>	
Аида Юсифзаде	
<i>Политическая культура – важнейший элемент политической системы</i>	

**საერთაშორისო ურთიერთობები – INTERNATIONAL RELATIONS –
МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ**

ნესტან ჯაჩვლიანი, ამზა ჩარგაზია.....	126
<i>ახლო აღმოსავლეთის კონფესიონალიზმი – პრობლემები ლიბანში</i>	
Nestan Jachvliani, Amza Chargazia	
<i>Middle East Confessionalism - problems in Lebanon</i>	
Нестан Джачвлиани, Амза Чаргазия	
<i>Конфессионализм на Ближнем Востоке – проблемы в Ливане</i>	

ულკერ მამეზაძე.....131
ილჰამ ალიევის როლი აზერბაიჯანულ-რუსული ურთიერთობების განვითარებაში
Ulker Mammedzade
The role of Ilham Aliiev in the development Azerbaijani-Russian relations
Улькер Маммедзаде
Роль Ильхама Алиева в развитии Азербайджано-русских отношений

ნესტან ჯაჩვლიანი, ირინე თედორაძე..... 138
ტრანსნაციონალური კორპორაციების გავლენა მესამე სამყაროს ქვეყნებზე: ქეისი – სინგაპური
Nestan Jachvliani, Irine Tedoradze
Transnational corporations' influence on the third world countries (on the case of Singapore)
Нестан Джачвлиани, Иринэ Тедорадзе
Влияние транснациональных корпораций на страны третьего мира (на примере Сингапура)

კულტუროლოგია – CULTUROLOGY – КУЛЬТУРОЛОГИЯ

ინდირა ძაგანია, მარინა აროშიძე..... 144
ეროვნული დღესასწაულები როგორც კოლექტიური მეხსიერების შემადგენელი და კულტურათაშორისი კომუნიკაციის პრობლემა
Indira Dzagania, Marina Aroshidze
National holidays as a constituent of collective memory and intercultural communication problem
Индира Дзагания, Марина Арошидзе
Праздники как составная часть коллективной памяти и проблемы межкультурного общения

ლალა ახმედოვა..... 149
კულტურული პოლიტიკის საკითხისათვის
Lala Akhmedova
On the question of cultural policy
Лала Ахмедова
По вопросу культурной политики

ირენა კუდლინსკა, ვალენტი პილატი 155
კულტურული პარალელები და პოლონურ-რუსული ანტინომები სამეცნიერო კვლევებში
Irena Kudliska, Valenti Pilat
Cultural parallels and Polish-Russian antinomy in the light of scientific research
Ирена Кудлинська, Валенты Пилат
Культурные параллели и польско-русские антиномии в свете научных исследований

ელენა ხაჯიშვილი.....161
კულტურული მემკვიდრეობის ენობრივი მარკერები
Elena Khadjishvili
Language markers of cultural memory
Елена Хаджишвили
Языковые маркеры культурной памяти

მარინა დევაძე.....165
გენდერის როლი კომუნიკაციურ სტრატეგიაში
Marina Devadze
Gender role in the communication strategy
Марина Девадзе
Гендерная роль в коммуникационной стратегии

ნესტან ლომაია.....169
კულტურის ზოგიერთი ორიენტაცია გენდერთან მიმართებაში
Nestan Lomaia
Some cultural orientations for gender equality
Нестан Ломая
Некоторые культурные ориентации гендерного равенства

ჟურნალისტიკა – JOURNALISM – ЖУРНАЛИСТИКА

კატერინა ლომონოსოვა.....177
მცირე ფორმის ტექსტები ჟურნალისტური ჟანრების სისტემაში
Kateryna Lomonosova
Mini texts in the system of journalistic genres
Екатерина Ломоносова
Тексты малой формы в системе жанров журналистики

ეკონომიკა – ECONOMICS – ЭКОНОМИКА

ნაზირა ჰუსეინოვა.....186
საწარმოების გაყიდვების ლოჯისტიკის სტრატეგიების მეთოდოლოგიური ხერხებისა და გზების ანალიზი
Nazira Huseynova
Methodological methods and ways of analysis of logistics strategy of sales at enterprises
Назира Гусейнова
Методологические приемы и способы анализа логистической стратегии сбытовой деятельности предприятий

ლეილა ბაბაევა.....192
კომპანიის ანტიკრიზისული მართვა გეოპოლიტიკური და ეკონომიკური ვითარების გაუარესების პირობებში აღმოსავლეთ რეგიონში
Leyla Babaeva
Company's Anti-Crisis Management under the Circumstances of the Worsening Geopolitical and Economic Situation in the Eastern Region
Лейла Бабаева
Антикризисное управление компании в условиях ухудшения геополитической и экономической обстановки в восточном регионе

ნაზირა ჰუსეინოვა	202
<i>ლოჯისტიკის სამსახურის მატრიცული სტრუქტურა კომერციული საწარმოების მართვის სისტემებში</i>	
Nazira Huseynova	
<i>Matrix structure of logistics service in the management system of commercial enterprise</i>	
Назира Гусейнова	
<i>Матричная структура службы логистики в системе управления производственно-коммерческого предприятия</i>	

პედაგოგობა – PEDAGOGICS – ПЕДАГОГИКА

ლელა რეხვიაშვილი	207
<i>თამაშების გამოყენების პედაგოგიური ჩარჩოები</i>	
Lela Rekhviashvili	
<i>Pedagogical Frames for Using the Games</i>	
Лела Рехвиашвили	
<i>Педагогические рамки использования игр в школе</i>	

კიფაიატ მამედოვა	213
<i>ფიზიკური კულტურის გავლენა სკოლამდელი ასაკის ბავშვების ქცევასა და ზოგად განვითარებაზე</i>	
Kifayat Mamedova	
<i>The influence of physical activity of preschool aged children on their behavior and general development</i>	
Кифаят Мамедова	
<i>Влияние занятий физической культурой на поведение и общее развитие детей дошкольного возраста</i>	

ჯანდაცვა – HEALTH CARE – ЗДРАВООХРАНЕНИЕ

ირმა ცომაია, თამარ გიგოშვილი, დიმიტრი სიჩოვი	218
<i>ჯამური (გალენიური) ფიტოპრეპარატები</i>	
Irma Tsomaia, Tamar Gigoshvili, Dmitri Sichov	
<i>Galenic herbal medicinal products</i>	
Ирма Цомаия, Тамар Гигошвили, Дмитрий Сычев	
<i>Сумарные фитопрепараты (галеника)</i>	

ირმა ცომაია, თამარ გიგოშვილი, დიმიტრი სიჩოვი, თამარ გაჯონია	224
<i>სამკურნალო წამლო ფორმების კლასიფიკაცია და ბავშვთა პედიატრიული სამკურნალო საშუალებების მიმართ წაყენებული მოთხოვნები</i>	
Irma Tsomaia, Tamar Gigoshvili, Dmitri Sychev, Tamar Ghazhonia	
<i>Classification of medicinal forms, children's pediatric requirements for medical products</i>	
Ирма Цомаия, Тамар Гигошвили, Дмитрий Сычев, Тамар Гаджония	
<i>Классификация лекарственных форм, детские педиатрические требования к медицинской продукции</i>	

ვიოლა ესვანჯია..... 226
*სამკურნალო-არომატულ-სანელებელი მცენარე კვლიავის (Carum Carvi L)
გავრცელება და გამოყენება*
Viola Esvanjia
Medical - aromatic - spice plant Caraway (Carum Carvi L.) distribution and use.
Виола Есванджия
*Ареал распространения и использование лекарственно - пряно - ароматического
растения тмина (Carum Carvi L.)*

ვიოლა ესვანჯია, თეა აბრამიშვილი..... 230
გვირილის (Matricaria recutita) აგრობიოლოგიური თავისებურებანი
Viola Esvanjia, Tea Abramishvili
Agrobiological characteristics of Chamomile (Matricaria recutita)
Виола Есванджия, Теа Абрамишвили
Агробиологические особенности Ромашки аптечной

**მხატვრული თარგმანი – LITERARY TRANSLATION –
ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ ПЕРЕВОД**

ედგარ პო..... 234
მ ე რ ე ლ ა
თარგმნი ინგა მორგოშიამ
Edgar Poe
Morella
Translated by Inga Morgoshia
Эдгар По
Морелла
Перевод Инги Моргошия

პოეზია – POETRY – ПОЭЗИЯ

დავით გაბუნია..... 238
სონეტები
David Gabunia
Sonnets
Давид Габуня
Сонеты

ჟურნალის ელექტრონული ვერსია:
<http://www.nplg.gov.ge>

E-mail: Tel.: (+ 995 32) 2 30 25 48; (+ 995 32) 2 54 14 49
indira@dzagania.com Mob.: (+995 93) 93 20 91
irsociety@rambler.ru

ჟურნალში გამოქვეყნებულ მასალაზე
პასუხისმგებელია ავტორი.

**Ответственность за содержание публикации
в журнале несет автор.**

**Authors are solely responsible for the content
of published materials.**

გამომცემლობა „უნივერსალი“

თბილისი, 0179, ი. ჭავჭავაძის გამზ. 1, ☎: 2 22 36 09, 5(99) 17 22 30
E-mail: universal@internet.ge

